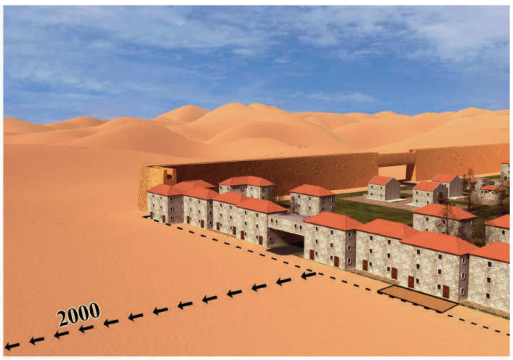
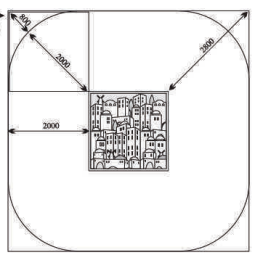
וְכֵן אִם הָיוּ בִּסְמוּךְ לְעִיר **נְשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת** [-כְּעֵין בְּנֵי שְׁעוּשִׁים עַל הַקֶּבֶר[א]] **שֶׁצִּשׁ בָּהֶן בַּיִת דִּירָה** עִבּוּר הַשּׁוֹמֵר[ב], כֹּל אֵלּוּ נִידּוֹנִים כְּמוֹ הָעִיר עַצְמָהּ[ג], **וּמוֹדְדִין אֶת הַמִּדָּה בָּגָּדֵן**, כְּלוֹמַר, כַּאֲשֶׁר בָּאִים לִסְמֹךְ אֶת גְּבוּלוֹת הָעִיר וְלִמְדֹּד אַלְפַּיִם אַמָּה מִשָּׁם לְיַדַּע הֵיכָן כְּלָה תְּחוּמָהּ, אִם אֶחָד מֵאֵלּוּ בּוֹלֵט בְּקֶרֶן מְזֹרַחְתִּית צְפוֹנִית שֶׁל הָעִיר רוֹאִים כְּאִילּוּ יֵשׁ בְּלִיטָה כְּנֶגְדּוֹ גַּם בְּקֶרֶן מְזֹרַחְתִּית דְּרוֹמִית, וְכְאִילּוּ יֵשׁ חֹזֶת מְתוּחַ מִזֶּה לָזֶה [צִיּוּר א], וּמֵה שֶׁבְּתוֹךְ הַחֹזֶת נִידּוֹן כְּמוֹ הָעִיר עַצְמָהּ, וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ מַתְחִילִים לִמְדֹּד אֶת תְּחוּמָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ תְּחוּמֵי הָעִיר שָׁוִים, וְלֹא קְצָרִים בְּצַד אֶחָד וַאֲרוֹכִים בְּצַד אַחֵר.

צִיּוּר א

הַמִּשְׁנָה מְפָרֶשֶׁת אֶת אוֹפֶן מְדִידַת הַתְּחוּמִים סְבִיב לָעִיר: וְעוֹשִׂין (אוֹתָהּ) [אוֹתָן] - אֶת תְּחוּמֵי הָעִיר **כְּמִין מַבְלָא** [-לוּחַ] **מְרוּבָּעַת.** כְּגוֹן בְּעִיר שֶׁאוֹרְכָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה וְרוֹחְבָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה, מְמֻדָּדִים רִיבּוּעַ שֶׁל אַלְפַּיִם עַל אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל צַד סְבִיב לָעִיר[ד], וְאֵין מוֹדְדִים אֶת הַתְּחוּמִים בְּעִיגּוּל, **בְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת** - שֶׁעַל יְדֵי כֵּן יְרוּחוּ הַתּוֹשָׁבִים בְּהִילּוֹכָם לְצַד קְרָנוֹת הָעִיר, שֶׁכֵּן אִם מוֹדְדִים הַתְּחוּמִין בְּעִיגּוּל סְבִיב לָעִיר אֵינָם רְשָׁאִים לַיְלֵךְ מִקְּרָנוֹת הָעִיר עַד לְסוֹף הַתְּחוּם אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה, וְאִילּוּ כַּאֲשֶׁר מוֹדְדִים הַתְּחוּמִין בְּרִיבּוּעַ סְבִיב רְשָׁאִים הֵם לַיְלֵךְ מִקְּרָנוֹת הָעִיר אַלְפַּיִם וְשִׁמּוֹנָה מֵאוֹת אַמָּה [צִיּוּר ג][ה].

צִיּוּר ג

★

גְּמָרָא מְבִיאָה מַחְלוֹקֶת אֲמוֹרָאִים כֵּיצַד יֵשׁ לִגְרוֹס בְּמִשְׁנָה: נִחְלְקוּ **רַב וּשְׁמוּאֵל בִּגְרִסַת מִשְׁנָתֵנוּ, חַד תָּנֵי** - אַחַת מֵהֶם הָיְתָה שׁוֹנָה 'כֵּיצַד **מְעַבְּרִין** אֶת הָעֲרִים', **וְחַד תָּנֵי** - וְאִילּוּ הָאַחֵר הָיְתָה שׁוֹנָה 'כֵּיצַד **מְאַבְּרִין** אֶת הָעֲרִים'[ו].

וּמְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא אֶת סְבִירוּתֵיהֶם: מָאן דְּתָנֵי - זֶה שֶׁשָּׁנָה 'מְאַבְּרִין' הַיְינוּ מִלְּשׁוֹן **אֲבָר אֲבָר**, כְּלוֹמַר, שֶׁמּוֹסִיפִים לְעִיר אֵיבָרִים אֵיבָרִים, שֶׁאִם יֵשׁ אֵבֶר הַנִּמְשָׁךְ בְּצַד אֶחָד שֶׁל הָעִיר מוֹסִיפִים אֵבֶר נוֹסָף בְּצַד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[ז]. **וּמָאן דְּתָנֵי** - וְזֶה שֶׁשָּׁנָה 'מְעַבְּרִין', הַיְינוּ **בְּאִשָּׁה עוּבָּרָה** - כְּמוֹ אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁהָעוֹבָר הוּא דָּבָר חִיצוֹנִי הַנּוֹסֵף עָלֶיהָ, וְכֵן כָּאן מְצָרְפִים אָנוּ לָעִיר חֲלָקִים נוֹסָפִים.

הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַחְלוֹקֶת נוֹסָפוֹת בֵּין רַב לִשְׁמוּאֵל בְּעִנְיָן מִשְׁמָעוּת לְשׁוֹנוֹת: מְעֻבֶּרֶת הַמְכֻפָּלָה, נִחְלְקוּ **רַב וּשְׁמוּאֵל** בְּצוּרַת תְּבִנִית הַמְעֻבֶּרֶת. **חַד אָמַר** - אַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁהִיא בָּהּ **שְׁנֵי בָתִּים זֶה לָפְנִים מִזֶּה**, דְּהַיְינוּ, אַחַד פְּנִימִי וְאַחַד חִיצוֹן. **וְחַד אָמַר** - וְאַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁהִיא בָּהּ **בַּיִת וַעֲלִיָּיה עַל גַּבָּיו**[ח].

מְקַשְׁה הַגְּמָרָא: בְּשֶׁלָּמָא לְמַאן דְּאָמַר - דִּבְרֵי הַסּוֹבֵר שֶׁהִיא בָּהּ שְׁנֵי בָתִּים **זֶה עַל גַּב זֶה** מְבוֹאָרִים הֵם, **דַּהֲיְינוּ מְכֻפָּלָה** - שִׁוּוּ הִיא הַכַּוָּנָה בְּתֵיבַת 'מְכֻפָּלָה', שֶׁהִיא הַמְעֻרָה כְּפוּלָה בְּשִׁתֵּי תִּקְרוֹת זוֹ עַל זוֹ. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** - אֲבָל לְדַעַת הַסּוֹבֵר שֶׁהִיא בָּהּ **שְׁנֵי בָתִּים זֶה לָפְנִים מִזֶּה**, יֵשׁ לְתַמּוֹהַּ, **מַאי** - מַה הוּא לְשׁוֹן 'מְכֻפָּלָה', הֲרֵי לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן 'מְכֻפָּלָה' עַל שְׁנֵי בָתִּים הָעוֹמְדִים זֶה לְיַד זֶה.

מְתָרֶצֶת הַגְּמָרָא: אָכֵן לְשִׁיטָה זוֹ אֵין הַמְעֻרָה קְרוּיָה 'מְכֻפָּלָה' עַל שֵׁם כְּפִילוּת הַבָּתִּים, אֶלָּא מִשּׁוּם **שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת** - שֶׁכֹּל הַטְּמוּנִים בָּהּ נִקְבְּרוּ זוּג זוּג, אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ[ט].

הַגְּמָרָא מְבִיאָה מִקְרָא שֶׁבּוֹ נִרְמְזוּ הַזּוּגוֹת הַקְּבוּרִים בְּמְעָרַת הַמְּכֻפָּלָה: נֶאֱמַר בִּכְתוּב (בראשית כג ט) 'מְעָרַת **הַמַּכְפֵּלָה** אֲשֶׁר לְקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר'. **אֲמַר רַבִּי יִצְחָק**, כַּוָּנַת הַכָּתוּב בָּזֶה שֶׁהִיתָה חִבּוּרָן **קְרִיַּת הָאַרְבַּע** זוּגוֹת הַקְּבוּרִים בְּמְעָרַת הַמִּכְפֶּלָה, וְהֵם **אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה.**

הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַחְלוֹקוֹת נוֹסָפוֹת בֵּין רַב לִשְׁמוּאֵל בְּעִנְיָן מִשְׁמָעוּת לְשׁוֹנוֹת: נֶאֱמַר בִּכְתוּב (שם יח ו) 'וַיְהִי **בֵּימֵי אֲמַרְפֶּל** מֶלֶךְ שִׁנְעָר', וּבְמָקוֹם אַחֵר מְצִינוּ שֶׁהִיא שְׁמוֹ נִמְרוֹד, וְנִחְלְקוּ **רַב וּשְׁמוּאֵל** מַה הִיא שְׁמוֹ הָאֲמִיתִי וּמַה הִיא כִּינּוּיוֹ. **חַד אָמַר** - אַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁ'נִּמְרוֹד' הוּא שְׁמוֹ הָאֲמִיתִי, **וְקָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אֲמַרְפֶּל'**, מִשּׁוּם **שֶׁאָמַר וְהִפִּיל לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ**[י]. **וְחַד אָמַר** - וְאַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁ'אֲמַרְפֶּל' הוּא שְׁמוֹ הָאֲמִיתִי, **וְקָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'נִמְרוֹד'**, לְפִי **שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו** - עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא', בְּעֵת **מַלְכוּתוֹ**[יא].

נֶאֱמַר בִּכְתוּב (שמות ח ה) 'וַיָּסַר **מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם**', וְנִחְלְקוּ **רַב וּשְׁמוּאֵל** בְּבֵיאוּר תֵּיבַת 'חָדָשׁ'. **חַד אָמַר** - אַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁהִיא זֶה מֶלֶךְ **חָדָשׁ מַמָּשׁ**, **וְחַד אָמַר** - וְאַחַד מֵהֶם סָבוּר שֶׁהִיא זֶה פַּרְעֹה שֶׁמָּלַךְ בִּזְמַן יוֹסֵף, אֶלָּא **שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו** - שֶׁחִידֵּשׁ גְּזֵירוֹת עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא אֶת סְבִירוּתֵיהֶם: מַאן דְּאָמַר - לְדַעַת הַסּוֹבֵר שֶׁהִיא זֶה מֶלֶךְ **חָדָשׁ מַמָּשׁ**, יֵשׁ לְלַמֵּד זֹאת מִ**הֶכְתֵּבִים** 'חָדָשׁ', **וּמַאן דְּאָמַר** - וְלַדַּעַת הַסּוֹבֵר שֶׁהִיא זֶה מֶלֶךְ יֵשׁ אֶלָּא **שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו** יֵשׁ לְלַמֵּד זֹאת **מִדְּלָא כְּתִיב** 'וַיָּקָם **וַיִּמְלֹךְ**' - מֵאַחַר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בִּכְתוּב 'וַיָּמָת מֶלֶךְ פְּלוֹנִי וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו מֶלֶךְ פְּלוֹנִי', כְּפִי שְׁדַרְךְ הַמִּקְרָא לְפָרֵשׁ, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהִיא זֶה אוֹתוֹ פַּרְעֹה שֶׁמָּלַךְ מִקֹּדֶם לָכֵן.

מְקַשְׁה הַגְּמָרָא: וְלָמַאן דְּאָמַר - וּלְדַעַת הַסּוֹבֵר שֶׁהִיא זֶה פַּרְעֹה שֶׁמָּלַךְ בִּזְמַן יוֹסֵף אֶלָּא **שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו**, כְּיצַד נִיתָּן לְפָרֵשׁ כֵּן, **הָא כְּתִיב** - הֲרֵי נֶאֱמַר בְּמִקְרָא שֵׁם **'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף'**, דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא הֵכִיר אֶת יוֹסֵף, וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁהִיא זֶה מֶלֶךְ חָדָשׁ מִמָּשׁ.

מְתָרֶצֶת הַגְּמָרָא: מַאי - מַה הִיא כַּוָּנַת הַכָּתוּב **'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף'**, **דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ לְיוֹסֵף כְּלָל** - שֶׁהִיא דּוֹמָה כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלָל שֶׁהוּא נִשְׂכָּר אֶת הַזְּוִיּוֹת.

צִיּוּר ב

צִיּוּר ד

א. **רש"י** (ד"ה כְּמִין) וְבַחִידּוּשֵׁי הַמְאִירִי (מוסק"ק, ד"ה וְכֵן) כָּתַב 'פִּירְדֵּל', כְּמִין כִּיפָּה שֶׁעוֹשִׂין עַל הַקֶּבֶר וְהִיא חֲלוּלָה וְנִרְ דּוֹלֵק לְשֵׁם [כְּלוֹמַר, מִבְּנֵה הָרֹאשׁ לְדִירָה שֶׁהִיוּ מַדְלִיקִים בּוֹ נֵרוֹת]. ב. **גְּשָׁרִים** אֵלּוּ מְכוֹסִים מִלְּמַעְלָה, וְיֵשׁ לָהֶם כְּתָלִים מֵאֲרְבַּע רוּחוֹתֵיהֶם, וְיֵשׁ בְּכְתָלִים פְּתָחִים שֶׁהֵמִים עוֹבְרִים תּוֹתָהֶם, וְיֵשׁ שָׁם דִּירָה לְאָדָם שְׁגוּבָה אַת הַמַּכְס. רִבֵּינוּ יְהוֹנָתָן (ד"ה גְּשָׁרִים). ג. **מִבְּוֹאר** בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא לְהַלָּן (נה:), שֶׁנִּפְשׁ אֵינָהּ מְצוּטְרֶפֶת עִם הָעִיר אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. וּבְתוֹסְפוֹת שָׁם (ד"ה נֶפֶשׁ) בֵּיאֵרוּ שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין גַּם בְּשֹׁאַר הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים בַּמִּשְׁנָה. ד. **כֵּן** הִיא גִּירְסַת רש"י, וְכֵן הַגִּיהַ הַב"ח, וְרֹאשׁ לְהַלָּן בַּהֲעָרָה שֵׁשׁ בְּזֹה שְׁתֵּי שִׁיטוֹת בִּדְבָרִי הָרִאשׁוֹנִים בְּבֵיאוּר כַּוָּנַת הַמִּשְׁנָה. ה. **בְּוֹנֹת** הַמִּשְׁנָה הִיא שֶׁיִּהְיוּ תְּחוּמֵי הָעִיר מְרוּבָּעִים וְלֹא עֲגוּלִים, אֲבָל אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיוּ מְרוּבָּעִים בְּמַדְּיֵק, אֶלָּא הַדִּבּוּר תָּלוּי בְּכָל עִיר לְפִי מַה שֶּׁהִיא, שֶׁאִם הָעִיר הִיא מְרוּבַּעַת מִמָּשׁ, כְּגוֹן בְּעִיר שֶׁהִיא אַלְפַּיִם אַמָּה עַל אַלְפַּיִם אַמָּה, אֵזֶי גַּם תְּחוּמֶיהָ יִהְיוּ מְרוּבָּעִים מִמָּשׁ, אֲבָל אִם הָעִיר אֵינָהּ מְרוּבַּעַת לְגַמְרֵי, כְּגוֹן שֶׁאוֹרְכָהּ יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה אוֹ שֶׁרוֹחְבָהּ פָּחוֹת מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, גַּם תְּחוּמֶיהָ לֹא יִהְיוּ מְרוּבָּעִים מִמָּשׁ, לְפִי שֶׁרוֹחַב הַתְּחוּמִים הוּא בְּמִדַּת רוֹחַב הָעִיר, בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה, וְאִילּוּ אוֹרֶכֶת הִוא לְעוֹלָם אַלְפַּיִם אַמָּה. רש"י (ד"ה וּמִסְּפוֹן) [צִיּוּר ב]. ו. **נִתְבָּאֲרוּ** דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה לְפִי גִּירְסַת רש"י 'וְעוֹשִׂין אוֹתָן', דְּהַיְינוּ אֶת הַתְּחוּמִין, שֶׁמְּמֻדָּדִים אוֹתָם בְּרִיבּוּעַ וְלֹא בְּעִיגּוּל. אֲמָנָם הָרַמְב"ם בְּפֵירוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת (פ"ב מ"ח) וְהַמְּאִירִי וְהָרִיטְב"א גּוֹרְסִים 'וְעוֹשִׂים אוֹתָהּ', דְּהַיְינוּ אֶת הָעִיר, וְלִפְיכָךְ הֵם מְפָרְשִׁים שְׁכּוֹתַּת הַמִּשְׁנָה הִיא שֶׁאִם הָעִיר עֲגוּלָה צָרִיךְ לְרַבּוֹעַ קוֹדֶם שֶׁמְּמֻדְּדִים לָהּ תְּחוּמִין [כְּמְבֹאָר בִּדְבְרֵי הַבְּרַיְיתָא לְהַלָּן (נט:) 'עֲגוּלָה עוֹשִׂין לָהּ זָוִיוֹת' [צִיּוּר ד]], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִשְׂכָּרִים אֶת הַזָּוִיוֹת שֶׁהֲרִיבּוּעַ יוֹתֵר עַל הָעִיגּוּל, וְרַק לְאַחַר שֶׁמְּרֻבָּעִים אוֹתָהּ מְמֻדְּדִים לָהּ אֶת הַתְּחוּמִים אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְכֹתַב הַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב (שם) שֶׁכֵּן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ, לְפִי שֶׁעַל פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל רש"י יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִדּוּעַ הוֹצִרְכָה הַמִּשְׁנָה לְהוֹדִיעֵנוּ דִּין זֶה, הֲרֵי כְּבָר שָׁנִינוּ לְעֵיל (מט:), שֶׁלִּדְבְרֵי חֲכָמִים מְמֻדְּדִים הַתְּחוּמִים בְּרִיבּוּעַ וְלֹא בְּעִיגּוּל כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיוֹת. ז. **בֵּירוּשַׁלְמִי** (עירובין פ"ב ה"ב) פִּירֵשׁ, 'רַב אָמַר מְאַבְּרִין וּשְׁמוּאֵל אָמַר מְעַבְּרִין'. ח. **רש"י** (ד"ה בַּיִת) וּבְעָרוּךְ (ערך 'מכפלה' ג) כָּתַב 'שְׁבוֹלְטִין מִן הַחוֹמָה אֵבֶר אֵבֶר, כְּאֵבְרֵיו שֶׁל אָדָם שֶׁבּוֹלְטִין מִן הָאֲדָמָה'. ט. **'מְעֻרָה'** הוּא שֵׁם הַמְּשׁוֹרָר, וְ'קִרְיַת אַרְבַּע' הִיא שֵׁם הָעִיר, וְכוֹתֶבֶת הַכְּתוּב הִיא 'מְיֻשָּׁר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע'. רש"י בְּפֵירוּשׁ הַתּוֹרָה (בראשית כג ט). י. **הֵיינוּ** שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם עַל קְדוּשַׁת בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא שֶׁנִּקְטָה הַגְּמָרָא 'עָלָיו' בִּלְשׁוֹן כִּינּוּי. רש"י (ד"ה עָלָיו). יא. **'שֶׁהִמְרִיד'**, הַשִּׁיא עֵצָה לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה לִבְנוֹת מִגְדָּל לְהִלָּחֵם בְּצִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם'. רש"י בְּמַסֶּכֶת סוֹפְרִים (כא: ד"ה שֶׁהִמְרִיד).

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד שצריך לטרוח ולהתעיר בתחבולות לקיום הלימוד: וַהֲיֵינוּ - מה שנתבאר לעיל, שצריך אדם לטרוח ולהתעמיד סימנים כדי שתתקיים תורתו, הוא כפי המימרא **דְּאָמַר** רבי[א] **אַבְדִּימִי בַּר חָמָא בַּר חוּסָא, מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (דברים ל יב-יג) **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא, לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא, לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה'.** יש לדייק מן המקרא כך, **'לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא', שֶׁאִם בַּשָּׁמַיִם הִיא** - שאם היתה התורה בשמים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וְלַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ, 'וְלֹא מֵעבר לים היא', שאם מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא** - אם היתה התורה מעבר לים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וְלַעֲבוֹר אַחֲרֶיהָ** את הים. ומכאן שצריך אדם לטרוח בכל מה שיוכל כדי שתתקיים תורתו.

הגמרא מביאה דרשות אחרות על מקרא זה: דָּבָא אָמַר, יש לדרוש מקרא זה כך, **'לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּתְּפֹצָא** התורה **בְּמִי שֶׁמִּגְבִּיהַּ דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ** - מתגאה, **בַּשָּׁמַיִם** שהם גבוהים. **'וְלֹא מעבר לים היא', לֹא תִּתְּפֹצָא** התורה **בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, בַּיָּם** שהוא רחב[ב].

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מקרא זה יש לדורשו כך, **'לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּתְּפֹצָא** התורה **בְּנָבִיא הָרוֹאֶה** - בעלי גאוה[ג]. **'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּתְּפֹצָא** התורה **לֹא בְּסוֹחֲרֵי גִּמְלִים** - לא בסוחרים היוצאים לחזר בעיירות למכור ולקנות, **וְלֹא בְּתַגָּרֵי הָעִירוֹת** העושים סחורה במקומם, אלא רק באלו העושים מלאכתם עראי ותורתם קבעי.

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דיני מדידת גבולות העירים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **כֵּיצַד מְעָרְבִין אֶת הֶחָצֵרִים,** כלומר, כיצד דנים ערים כ'מעורבות', להוסיף עליהן עוד חלקים שאינם מגוף העירים. עיר שהיא **אֲרוּכָּה** וצרה, דהיינו שאורכה יתר על רוחבה, דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מוסיפים עליה כלל[ד].

עיר שהיא **עֲגוּלָּה, עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת.** כלומר, דנים אותה כאילו היא מרובעת[ה], כדי שיהיו נשכרים את הזוויות[ו], ומן הריבוע ואילך מודדים אלפיים אמה לכל צד [ציור א]. אבל עיר שהיא כבר **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת**[ז].

הָיְתָה העיר **רְחָבָה מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אַחֵר,** כגון שהיתה רחבה אלפיים אמה בצידה הצפוני ואלף אמה בצידה הדרומי, **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הָיָא שָׁוָה** בשני הצדדים, כלומר, מוסיפים על רוחב צידה הדרומי, עד שיהא שוה לצידה הצפוני [ציור ב].

הָיָה בְּתוֹךְ אֶחָד יוֹצֵא משורת בתי העיר החוצה **כְּמִין פֻּגָּם** - שנראית יציאתו פגומה לעומדים מבפנים[ח], **אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָּתִּים יוֹצְאִין** משורת בתי העיר **כְּמִין שְׁנֵי פֻּגְמִין, רוֹאִין אוֹתָן** [-את הבתים האלו] **כְּאִילּוּ חוּט** ישר **מְתוּחַ עֲלֵיהֶן** מזה לזה, **וּמוֹדְדִין מִמֶּנּוּ וְלָהֶלְאָן** את תחום העיר **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח [ציור ג].

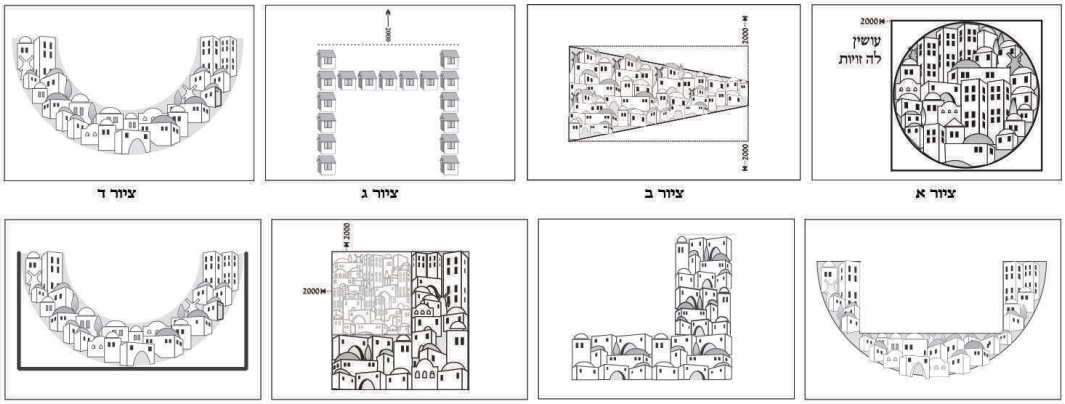
הָיְתָה העיר **עֲשׂוּיָה** בחצי עיגול **כְּמִין קֶשֶׁת,** ואין בתי העיר עומדים בתוך חלל הקשת אלא מסביב [ציור ד]**, אוֹ** שהיתה עשויה **כְּמִין זַמּ** - אות גימ"ל יוונית, הנראית כעין כ"ף סופית שלנו [ציור ט]**, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת,** כלומר, דנים את כל החלל שבתוך הקשת או ה'זמ' כאילו הוא מלא בתים[ט]**, וּמוֹדְדִין מִמֶּנּוּ** [-מסוף החלל[י]] **וְלָהֶלְאָן אַלְפַּיִם אַמָּה**[יא].

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, שעיר **אֲרוּכָּה** דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מרבעים אותה.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - פשוט הדבר שאין מרבעים אותה, וכי תעלה על דעתך שנקצר את אורך העיר כדי שיהא כרוחבה[יב].

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה, אלא בעיר **דַּאֲרִיכָא וְקָמְיְנָא** - שהיא ארוכה וצרה[יג]**, מֵהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לֵיתֵן לָהּ פּוּתְיָא אֲאוֹרְכָהּ** - שניתן לה את רוחבה כאורכה, כלומר, שנוסיף על שיעור רוחב העיר עד שיהא כמדת אורכה, ותהא העיר מרובעת

א. **כן** גרס בהגהות הב"ח. ב. **החפץ חיים** בין 'מגביה דעתו' ל'מרחיב דעתו' כך הוא, המגביה דעתו סובר שאין הוא צריך לקבל מרב כלל, אלא סומך על עצמו בלבד, ואילו המרחיב דעתו מקבל תלמודו מרב, אך סומך על שמועתו זו ואינו טורח עוד לחזר עליה שלא תשתכח הימנו. מהרש"א (מ"ש ד"ה כמ"ו). ג. **וכן** נקט 'ולא מעבר לים', שכן הסוחרים משתתים הרבה על ידי שנוסעים לעשות סחורה מעבר לים, ואינם שבים לביתם אלא לעתים רחוקות, וכפי שאנינו במסכת כתובות (סה:) 'הספנים אחת לששה חדשים'. מהרש"א (מ"ש ד"ה כמ"ו). ד. **עץ** פי חידושי המאירי (ד"ה לח). וברש"י (ד"ה מגרען) פירש, שאין התורה מתקיימת אלא במי שהוא 'נראה ואינו נראה', כמובא בדברי הגמרא לעיל (נה.), דהיינו שאינו רודף לצאת ולבוא בשוק, אלא יושב בביתו ומחזר על תלמודו. ה. **להלן** יבואר בגמרא מה החידוש בכך שאין מעברים אותה. ו. **טעם** הדבר שדנים אותה כאילו היא מרובעת, לפי שנתרבעו 'פיאות' [-זויות] לכל ענייני שבת, כפי שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (פ:). רש"י (ד"ה עגולה). ז. **שאם** בא ליצא דרך קרן היוצא יהא נשכר בהליכתו רבע משטח העיר, שהרי שטחו של מרובע גדול משטחו של עיגול ברבע. רש"י (ד"ה עגולה). ח. **להלן** יבואר בגמרא מה היא כוונת דין זה, הרי לכאורה אי אפשר לעשות זויות לעיר שהיא כבר מרובעת. ט. **כלומר,** מדובר בעיר שאין לה חומה בפני עצמה, אלא הבתים שבקצה העיר הם חומתה, וכאשר יש בית הנכנס משורת הבתים אל תוך העיר נראית כניסתו פגומה לעומדים מחוץ לעיר, וכאשר יש בית היוצא משורת הבתים אל מחוץ לעיר נראית יציאתו פגומה לעומדים בתוך העיר. על פי דברי רש"י (נעמל ע.: ד"ה פינם). י. **וברשב"א** (ד"ה כמין) כתב שאפשר לפרש 'כמין קשת' שיש לה שלש זויות, כצורת האות תי"ת [ציור ה]. וכן כתבו התוספות להלן (מ"ש ד"ה ופלס) בשם רבינו חננאל. יא. **כתב** הרשב"א (ד"ה כגון), שאופן ריבוע עיר העשויה כ'גאם' הוא על ידי הוספת 'גאם' אחר כנגד הראשון, שעל ידי כן נעשית העיר כריבוע שלם [ציור ז]. וראה שם שהביא שיטה אחרת בענין זה ודחאה. יב. **כלומר,** מן החלק הרחב של הקשת, ששם הוא מקום החֶבֶל של הקשת, הנקרא בלשון המקרא (שמואל ב א ג) 'קֶשֶׁת' [הקשת עשויה משני חלקים, האחד, העשוי בחצי עיגול ממתכת או מעץ, והוא גוף הקשת, והשני, החבל, המתוח בין שני קצות הקשת, שעליו היו מותחים את החיצים כדי לירותם למרחק], ובלשון זה משתמשת הגמרא להלן בסמוך. יג. **כתב** הרשב"א (ד"ה כמין), שאם קשת זו עשויה בחצי עיגול [ראה הערה לעיל שיש שני אופנים בביאור הקשת], אזי בנוסף לכך שמודדים מסוף החלל של הקשת יש לרבע גם את העיגול, כמו כל עיר עגולה שמרבעין אותה [ציור ח]. יד. **רש"י** (ד"ה פחות). כלומר, שסברה הגמרא מתחילה שלפיכך הוצרכה הברייתא לומר 'ארוכה כמות שהיא', כדי להשמיענו שאין מקצרים את ארוכה עד שיהא כרוחבה ועל ידי כן תיעשה מרובעת. ועל כך מקשה הגמרא שדין זה פשוט הוא, ולא הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת, שהרי לעולם אין מחסרים מן העיר כדי לרבעה, אלא מוסיפים עליה. ריטב"א (ד"ה פחות). טו. **תיבות** אלו מיותרות הן, שהרי כבר יודעים אנו שמדובר בעיר ארוכה וצרה, אלא עיקר התירוץ הוא המתבאר בהמשך הדברים. חידושי המאירי (ד"ה יתן).

ציור א ציור ב ציור ג ציור ד

ציור ה ציור ו ציור ז ציור ח

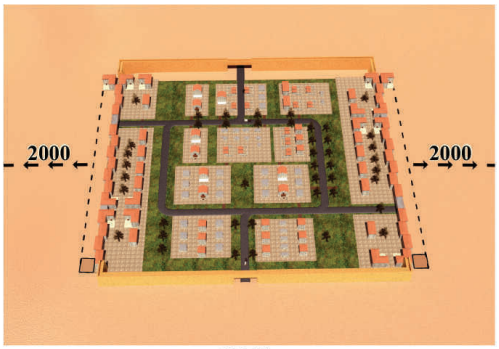
[ציור ט]. **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך משמיעה לנו הברייתא שאין הדין כן, אלא מניחים אותה כמות שהיא, מאחר ויש לה כבר זיזות.

שנינו בברייתא: עיר שהיא **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָיוֹת. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** - דין זה פשוט הוא, וכי כיצד יתכן לעשות זיזות לעיר שהיא כבר מרובעת.

מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת, אלא משום שעוסקת היא בעיר **דְּמַרְבְּעָא וְלָא מְרַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** - שהיא אכן מרובעת, אבל אין ריבועה שוה לריבוע העולם, כלומר, שאינה עומדת בקו ישר באופן שיהא צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם, אלא עומדת באלכסון. **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לֵירְבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** - שיש להוסיף ריבוע אֲחֵר סביב ריבוע העיר, עד שתהא מרובעת כפי ריבועו של עולם [ציור י]. **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך הוצרכה הברייתא להשמיענו שאין עושים כן, אלא מאחר ומרובעת היא אין מרבעים אותה עוד.

שנינו בברייתא: הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא משורת בתי העיר **בְּמִין פִּגּוּם, אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין** משורת העיר **בְּמִין שְׁנֵי פִּגּוּמִין**, רואים אותם כאילו חוט מתוח עליהם. סברה הגמרא, שכוונת הברייתא היא שהיו שני בתים יוצאים בצד אחד של העיר, כגון לצד צפון, משני קצותיו, דהיינו, בית אחד יוצא בקרן צפונית מזרחית, והשני בקרן צפונית מערבית, ומשמיעה הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח מן הבית האחד אל הבית השני[יז]. **ועל כך מקשה הגמרא: הַשְׁתָּא** - מעתה יש לתמוה, אם **בַּיִת אֶחָד** היוצא משורת בתי העיר **אָמְרַתְּ** - אומרת הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח כנגד כל אותו הצד, אף שאין בית נוסף בקצה השני, אזי באופן שיש **שְׁנֵי בָתִּים** היוצאים באותו צד של העיר משני קצותיו, **מִיבָּעְיָא** - וכי צריך לומר שרואים כאילו יש חוט מתוח בין שני הבתים[יח].

מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא - אכן לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה באופן שיוצאים שני בתים מצד אחד של העיר, אלא כשיוצאים **מְשִׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים שונים של העיר, כגון שיוצא בית אחד לצפון ובית אחד לדרום, **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, שרק באופן שיוצא בית **מְרוּחַ אֶחָת** של העיר **אִי אֲמְרִינַן** שרואים כאילו מתוח חוט כנגדו, אבל כאשר יוצאים שני בתים **מְשִׁתֵּי רוּחוֹת** העיר **לָא אֲמְרִינַן** - אין אומרים כן, שאי אפשר להוסיף על העיר משני צדדים, **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך משמיעה הברייתא שאף כאשר יש שני בתים בשתי רוחות מותחים חוט כנגדם ומוסיפים על העיר משני הצדדים [ציור יא].

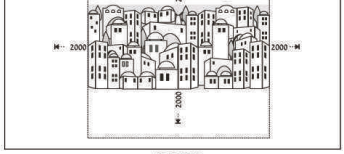

ציור יא

שנינו בברייתא: הָיְתָה העיר **עֲשׂוּיָה בְּמִין קֶשֶׁת אוֹ בְּמִין נָאם, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמְּזִגָּה וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה.**

הגמרא מביאה מימרא של רב הונא בדין עיר העשויה כקשת: אָמַר רַב הוּנָא, עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ - בין ראש הקשת האחד לראשה השני, **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה** [ציור יב], נמצא שתחום צידה האחד של העיר מובלע בתחום צידה השני, ולפיכך נחשב הכל כעיר אחת, ואף החלל הפנימי של הקשת נידון כאילו הוא מלא בתים, **וּמוֹדְדִין לָהּ** [-לעיר] אלפיים אמה לתחום שבת, **מִן הַחֲתָר** - חֵֶלֶק הקשת[יט], דהיינו מן הקו המחבר בין שני ראשי הקשת[כ]. **וְאִם לָאו** - שאין הדבר כן, אלא יש בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה, ואין תחום שניהם מובלע זה בזה, אין היא נחשבת לעיר אחת, **וּמוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת**[כא], דהיינו, שמודדים לכל אחד מן הדרים בקשת תחום אלפיים אמה מביתו[כב].

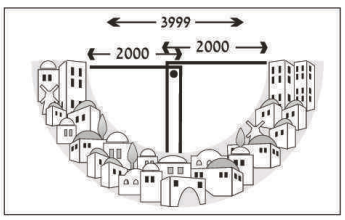
טז. **וראה** ציור ג לעיל). יז. **כמאמר** הכתוב (מלכים ו' ו' ג) 'כתנו חיצם על יתר'. והוא החוט המתוח בין שני ראשי הקשת, וכאשר רוצה אדם לירות חץ, מושך הוא את החץ על חוט זה, ומחמת המתיחה הוא עף למרחוק. יח. **כגון** באופן שהקשת נמצאת בצד צפון, ואדם הדר בה רוצה להלך לצד דרום, אזי אין הוא מתחיל למנות אלפיים אמה מביתו, אלא מהלך תחילה לדרום אל מקום היֶתֶר, שהוא חֵֶלֶק הקשת, שעד שם נידון הכל כעיר אחת, ומשם ואילך מתחיל למנות אלפיים אמה. יט. **כתב** הריטב"א (ע"ש אות ג'), שרב הונא לא בא לחלוק על דברי הברייתא אלא לפרש, וטעם הדבר שלא נקט בלשון 'לא שנו' לפי שלא אמר את דינו על הברייתא, אלא כמימרא בפני עצמה, ורב אשי סידרה על הברייתא. כ. **רש"י** (ע"ש שם וזוק"ל). וכן כתב רבינו חננאל (ע"ש אות ג') 'וכישובי שדות הן תשובין, שמודדין להם מפתח בתיהן'. אמנם התוספות (שם ד"ה ג) כתבו, שאין הכוונה מן הקשת ממש, אלא מקום שמתקצרת הקשת ואין בין ראשיה ארבעת אלפים אמה [ראה ציור יג], שהרי אין להחמיר בדין קשת זו יותר מאילו ניטלו ראשי הקשת לגמרי משם והלאה. וכתבו עוד, שרבינו חננאל מפרש 'עיר העשויה כקשת' באופן שאין הקשת צרה בתחילתה, אלא שוה לכל אורכה, דהיינו שעשויה כתבנית האות ח"ית, ובקשת כזו אם יש בין ראשיה יותר מארבעת אלפים אמה בהכרת אין מודדים אלא מן הקשת, שהרי אף בתחילתה רחבה היא כמו בסופה [ראה לעיל ציור ה]. כתב הרשב"א (ע"ש ג'מ), שדינו של רב הונא נוהג אף בעיר העשויה כמין 'גאם', שאם יש בין שני ראשי ה'גאם' באלכסון ארבעת אלפים אמה אין רואים אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות [ראה ציור יד].

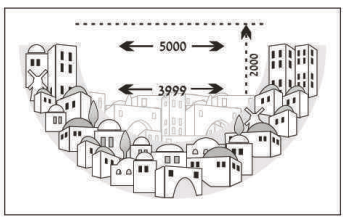
ציור ט

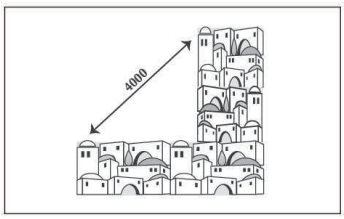
ציור י

ציור יב

ציור יג

ציור יד

הגמרא מקשה סתירה בדברי רב הונא: וְכִי אָמַר רַב הוּנָא הָכִי - וכי אמר רב הונא כך, שאם יש בין ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה נידון כל החלל כעיר אחת, **וְהָאֲמַר** [-והרי אמר] **רַב הוּנָא, חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרֶצֶת** שיעורה **בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ** אמה. כלומר, עיר שנפרצו חומותיה וחרבו בתיה באמצעה, ונראית כחלוקה לשני ערים [ציור טן], אם רוחב הפירצה הוא עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נידונית עדיין כעיר אחת[כא], והיוצא מחלקה האחד של העיר לחלקה השני לילך משם ולחזר אינו מתחיל למנות שיעור אלפיים אמה של תחום שבת אלא מקצה העיר. אבל אם היה רוחב הפירצה יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נעשית העיר כשתי ערים נפרדות, והיוצא מזו לזו כדי להלך דרך העיר השניה לחזר מתחיל למנות אלפיים אמה של תחום שבת מתחילת הפירצה ואילך.

מבואר מדברי רב הונא, שאם יש בין שני חלקי העיר יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש שוב אינם מצטרפים יחדיו, ואילו בסוגייתנו אמר רב הונא שאם יש בין שני ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה ניתן לצרפם לעיר אחת[כב].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, לָא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין המימרות של רב הונא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **בָּאן** - המימרא שאמר בסוגייתנו לגבי 'עיר העשויה כקשת', עוסקת **בְּעִיר** שנפרצה **מֵרוֹחַ אֶחָת** - מצד אחד, שהרי מצד הקשת עצמה מחוברים בתי העיר זה לזה, ורק מצד ראשי הקשת נפרדים הם, ולפיכך אם אין בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה נעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת. **בָּאן** - המימרא של רב הונא לגבי חומת העיר שנפרצה, עוסקת בעיר שנפרצה **מְשָׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים, דהיינו שנפרצו חומותיה משני צידי העיר זה כנגד זה[כג], ולפיכך דינה חמור יותר, שאם יש בין שני החלקים יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש הם נידונים כשתי ערים שונות.

מבררת הגמרא: וְמַאי קָא מַשְׁמַע לָן - מה משמיענו רב הונא באומרו ששיעור פירצת העיר הוא במאה וארבעים ואחת אמות ושליש, בהכרח צריך לומר שכוונתו להשמיענו שכאשר יש שתי עיירות הסמוכות זו לזו **דִּנוֹתְנִין קָרְפַּף לָזוֹ וְקָרְפַּף לָזוֹ** - נותנים שיעור מגרש ריק של שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן העירים, ושיעור זה נידון כמו העיר עצמה, ולפיכך אם רחוקות שתי העיירות זו מזו עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש הן נידונות כעיר אחת[כד]. ואם כן יש לתמוה, **הָא אָמְרָה רַב הוּנָא חָדָא זִימְנָא** - הרי כבר אמר רב הונא דין זה פעם אחת, **דְּתָנֵן** - שכך שנינו (לעיל מ.),

ציור טו

כא. **טעם** שיעור זה הוא על פי המבואר בדברי המשנה להלן (מ.) שנותנים דין קרפף לשתי עיירות, דהיינו, כאשר יש שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנים לכל אחת ששת ריק סמוך לעיר הנקרא 'קרפף', ושיעורו שבעים אמה ושני שליש, ושטח זה נידון כמו העיר עצמה, ונמצא ששיעור שתי קרפיפות יחדיו הוא מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, ומאחר ושטח זה נידון כמו העיירות עצמן מוגיל הוא לצרפן לעיר אחת לענין תחום שבת. וראה עוד בדברי הגמרא להלן בסמוך. כב. **ומכרה** הגמרא עתה, שמדובר באופן שנפרצה החומה רק מצד אחד של העיר, אך מצידה השני נותרה החומה על עומדה, ולפיכך דימתה זאת לדין 'עיר העשויה כקשת', שאף היא מחוברת מצד אחד ונפרדת מן הצד של ראשי הקשת. ריטב"א (ל"ח ומ"ו). כג. **ואף** אין יישוב בתים בחלל שבין הפרצות. רש"י (ל"ח ומ"ו), שאם נפרצה החומה לברה ויש בתים שם, או שיש חומה ואין בתים, נידון הכל כעיר אחת, ורק באופן שגם נפרצה החומה וגם אין בתים כנגד החלל שבין הפרצות, אז תלוי הדין בשיעור רוחב הפירצה. מאירי (מו"ק ק. ל"ח ומ"ו). כד. **ואף** על פי שאין בנין בין הקרפיפות, וגם הם עצמם אינם מוקפים מחיצה, מכל מקום הם נידונים כמו העיר עצמה, לפי שכוונת המשנה (לקמן מ.) 'נותנים קרפף לעיר', היינו 'שיעור קרפף'. רש"י (ל"ח ומ"ו). דהיינו, שהוקשה לרש"י, שהרי ביאור תיבת 'קרפף' הוא 'מקום המוקף מחיצות' [ראה גמרא שבת (ו.)], ואם כן מן הדין היה שלא להוסיף לעיר ששת של שבעים אמה ושני שליש הסמוך לה אלא אם כן הוא מוקף מחיצות. ועל כן הוא מפרש שאין כוונת המשנה לקרפף ממש המוקף מחיצות, אלא לששת ששיעורו שוה לקרפף, דהיינו מגרש ריק בשיעור שבעים אמה ושני שליש.

נוֹתְנִין קָרְפַּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. כלומר, כאשר באים למדוד את תחומי אלפיים אמה של העיר, מניחים תחילה שטח של שבעים אמה ושני אמות אמה בסמוך לעיר, ושטח זה נידון כמו העיר עצמה, ומשם ולהלן מתחילים למדוד אלפיים אמה מחוץ לעיר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמְרוּ** דין **קָרְפַּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת.** כלומר, אין נותנים שטח נוסף לעיר יחידית, אלא מתחילים למנות אלפיים אמה מסוף העיר ממש, ורק באופן שיש שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנים להן 'קרפף' ביניהן, כדי לחברן על ידו.

וְאֵיתָמַר - ונאמרה מחלוקת בבית המדרש בביאור שיטת חכמים, כמה קרפיפות נותנים בין שתי עיירות. **רַב הוּנָּא אָמַר,** נותנים **קָרְפַּף לָוֹ וְקָרְפַּף לָוֹ.** כלומר, נותנים מגרש ריק בשיעור שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן העיירות, ונמצא שאם הן רחוקות זו מזו עד שיעור מאה וארבעים ואחת אמות ושליש מצטרפות יחדיו להיות כעיר אחת. **וְחִיָּיא בַּר רַב אָמַר, אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא קָרְפַּף אֶחָד לְשִׁתֵּיהֶן.** כלומר, נותנים שטח אחד של שבעים אמה ושני שליש לשתי העיירות יחדיו, ולפיכך אם הן רחוקות זו מזו עד שבעים אמה ושתי שליש מצטרפות להיות עיר אחת, אבל אם יש ביניהן יותר משיעור זה דינם כשתי עיירות שונות.

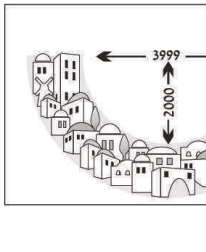
נמצא, שכבר אמר רב הונא במקום אחר את דינו, שלשיטת חכמים נותנים קרפף לכל אחת מן העיירות, ואם כן יש לתמוה, מדוע הוצרך להשמיענו שחומת העיר שנפרצה ונעשתה כשתי ערים שיעורה במאה וארבעים ואחת אמות ושליש.

מתרצת הגמרא: צְרִיכָא - הוצרך רב הונא להשמיענו דין זה בשני אופנים, גם לגבי שתי עיירות וגם לגבי עיר אחת שנפרצו חומותיה, משום שיש חידוש בכל אחד מהם. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא** - שאם היה משמיענו זאת רק כאן, לענין מחיצת העיר שנפרצה, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל צד, **מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ צַד הֶיתֵּר מֵעִיקָּרָא** - לפי שהיה לערים אלו היתר מתחילה, שהרי היו עיר אחת ממש, ולפיכך יש להקל לצרפן זו לזו על ידי שתי קרפיפות, **אֲבָל הָתָם** - שם, לגבי שתי עיירות שלא היו מחוברות זו לזו מעולם, **אֵימָא לָא** - היינו סבורים לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשתיהן, ואם יש ביניהן יותר משבעים אמה ושני שליש אינן נעשות לעיר אחת, ולפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן כזה נותנים קרפף לזו וקרפף לזו.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָתָם - ואם היה רב הונא משמיענו דין זה רק שם, לגבי שתי עיירות שונות, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל אחת מהן, **מִשּׁוּם דְּרַחִיקָא תְּשָׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - לפי שדחוק להן המקום להשתמש בקרפף אחד, וצריכה כל אחת מן העיירות קרפף לעצמה, והוא נידון כחלק מן העיר, ולפיכך כאשר מתחברים שני קרפיפות אלו נידונות הערים כעיר אחת. **אֲבָל הָכָא** - כאן, לענין חומת העיר שנפרצה, **לֹא תְּחִיקָא תְּשָׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - שאין דחוק המקום לשני חלקי העיר להשתמש בקרפף אחד, שהרי מתחילה היה מקום זה בנוי בבתים ולא הוצרכו לו כלל, **אֵימָא לָא** - סבורים היינו לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשניהם, **צְרִיכָא** - לפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן זה נותנים להם שני קרפיפות.

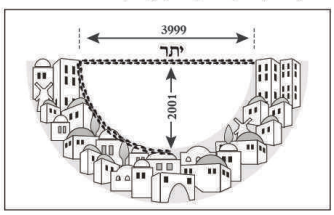
הגמרא שבה לדון בדיני 'עיר העשויה כקשת'. מבררת הגמרא: וְכַמָּה הֲוֵי בֵּין יֶתֶר לְקֶשֶׁת - עד כמה הוא שיעור החלל שבין ה'יֶתֶר' לקשת, שעדיין נאמר בזה את הדין שנתבאר בברייתא, שאם אין ארבעת אלפים אמה בין שני ראשי הקשת דנים את החלל שבפנים כאילו הוא מלא בתים.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: רַבָּה בַּר רַב הוּנָּא אָמַר, אם יש בין ה'יֶתֶר' לקשת עד **אַלְפַּיִם אַמָּה** ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה [ציור א ☜], ונעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת, אבל אם יש בין הקשת ל'יֶתֶר' יותר מאלפיים אמה אין מצרפים אותם למנות את התחום מן ה'יֶתֶר'[א], אלא מודדים לכל אחד מביתו[ב].

רָבָא בְּרִיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָּא אָמַר, אַפִּילּוּ אם שיעור המרחק שבין הקשת ל'יֶתֶר' הוא **יֶתֶר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה** ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה[ג].

אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָותֵיהּ - כשיטתו **דְּרָבָא בְּרִיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָּא מְסַתַּבְרָא,** שאפילו אם יש בין הקשת ל'יֶתֶר' למעלה מאלפיים אמה ניתן לצרף את ראשי הקשת זה לזה, משום **דְּאִי בָּעֵי הָנֵי אָתֵי דֶּרֶךְ בָּתִּים** - שאם רוצה אדם יכול לילך למקום ה'יֶתֶר' דרך הבתים שמסביב לקשת, שהרי רשאי הוא להלך עד לראש הקשת האחד, ומשם לראש הקשת השני דרך ה'יֶתֶר' [ציור ב ☜], מאחר שתחום שניהם מובלע זה בזה, שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה, ולפיכך אין אנו מתחשבים באורכו של החלל שבין הקשת ל'יֶתֶר', שאף אם ארוך יותר מאלפיים אמה דנים אותו כאילו מלא בתים וחצירות[ד].

★

שנינו במשנה (לעיל נב.): **הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים כּוּ',** מוציאין את המירה כנגדן.

מבררת הגמרא: מַאי - מה הם **גְּדוּדִיּוֹת, אָמַר רַב יְהוּדָה,** מקום בעל **שְׁלֹשׁ מְחִיצוֹת,** אף על פי **שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה,** מכל מקום מצרפים אותם לעיר, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה[ה].

אִיבָּעֵיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, מקום שיש בו **שְׁתֵּי מְחִיצוֹת וְיֵשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, מַהוּ** - מה דינו, האם דינו כגדודיות המצטרפות לעיר, או לא.

הגמרא מנסה לפשוט הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט ספק זה. שנינו בברייתא, **אֲפִילּוּ שֶׁהִתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - עם העיר, כלומר, אלו הם הנעשים כ'עיבורה של עיר', שמונים אלפיים אמה לתחום שבת מהם והלאה. **נֶפֶשׁ** - [בנין שעל גבי הקבר] **שֵׁשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[ו], וְהַשֶּׁעֶר וְהַקֶּבֶר** [בית קברות] **שֵׁשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה** עבור שומר הגשר הנושל מכס, או עבור שומר בית הקברות[ז], **וּבֵית הַבְּנֶסֶת שֵׁשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לְחַזָּן** [-שמש][ח], **וּבֵית עֲבוֹדָה כּוֹכָבִים שֵׁשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לְכוֹמְרִים[ט], וְהָאוּרְוָות** של סוסים, **וְהָאוֹצָרוֹת** של תבואה ושמן ויין **שֶׁבָּשָׁדוֹת, וְיֵשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה** לשומר[י], **וְהַבּוֹרְגָנִין** [-צריף שעושים מערבה וקנים לשומרי פירות או ציידי עופות] **שֶׁבְּתוֹכָהּ** [-שבתוך השדה], **וְהַבַּיִת** העומד על אי **שֶׁבַּיָּם,** כל אלו אם סמוכים הם לעיר בתוך שבעים אמה ושני שליש, **הֲרֵי אֲפִילּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - נעשים 'עיבורה של עיר' ונוספים על שטחה, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה.

וַאֲפִילּוּ שֶׁאֵין מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ - שאין נעשים 'עיבורה של עיר', **נֶפֶשׁ** [-בנין שעל הקבר] **שֶׁנִּפְרְצָה מְשָׁכְתָּהּ רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ** - שנפרצה משני צדדים לכאן ולכאן, ולא נותרו בה אלא שתי מחיצות, **וְהַנֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁאֵין לָהֶן** [-בהן] **בֵּית דִּירָה** לשומר, **וּבֵית הַבְּנֶסֶת שֶׁאֵין לָהּ** [-בה] **בֵּית דִּירָה לְחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לְכוֹמְרִים, וְהָאוּרְוָות וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה** לשומר[יא], **וּבוֹר** [-חפירה עגולה][יב], **וְשִׂיחַ** [-חפירה ארוכה וצרה], **וּמְעָרָה**[יג], **וְגֶדֶר** אבנים **וְשׁוֹבָךְ** יונים **שֶׁבְּתוֹכָהּ** [-שבתוך השדה], **וְהַבַּיִת שֶׁעומד בְּפִקְפִּינָה** העומדת בסמוך לעיר, **אֵין אֲפִילּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - אינם נעשים ל'עיבורה של עיר', לפי שאינם ראויים לדיורה[יד].

עתה מבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מברייתא זו את הספק לענין שתי מחיצות ותקרה: קָתָנֵי מִיהַת - שנינו על כל פנים בברייתא, **שֶׁנִּפְרְצָה מְשָׁכְתָּהּ רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ** אינה מצטרפת לעיר. **מבררת הגמרא: מַאי** - מה היא כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין כוונתה אפילו שנותרו **תִּקְרָה** - שיש תקרה לנפש זו שנפרצה משתי רוחותיה, הדיינו שנותרו בה שתי מחיצות ותקרה, ואף על פי כן אינה מצטרפת עם העיר, ויש לפשוט תמה, מדוע אין בכך איסור משום 'נהנה מעבודה זרה', שהרי על ידי בית זה מרחיבים את תחומי העיר. ו. **שהרי בסתם אינם עשויים לדור בהם.** רש"י (ד"ה שאין) ותוספות (ד"ה אפילו). וראה עוד בדברי רש"י לעיל במשנה (נב: ד"ה גדודיות), שכתב ש'גדודיות' הן 'שברי חומה של חרבות בתים'. ז. **רש"י** במסכת סוכה (נ: ד"ה מגופן). ח. **אגב** כך שהנהגרכה הברייתא להשמיענו דין 'נפש שנפרצה משתי רוחותיה', שאין אנו יודעים אותו מהרישא, חזרת היא ומשמיעה כל דיניים אלו, אף שניתן ללומדם מדיוק הדינים שנתבארו ברישא. ריטב"א (ד"ה ואפילו שם). ט. **רש"י** במסכת בבא קמא (נ: ד"ה תמיהין). וכן לגבי שיח להלן, ורבינו יהונתן (ד"ה ובור) כתב, שבור עשוי בחפירה ואין בו בנין אבנים, ואילו שיח הוא בבנין אבנים. י. **כתב** רבינו יהונתן (ד"ה ומעמרה), שהברייתא עוסקת במערה שאינה ראויה לדירה, לפי שאין לה אלא שתי מחיצות. יא. **טעם** הדבר שבית שבספינה אינו מצטרף לבתי העיר, לפי שאין לספינה מקום קבוע, שפעמים עומדת היא בתוך שבעים אמה לעיר, ופעמים חוץ לשבעים אמה. רש"י (ד"ה ספינה). יב. **אף** היא אינה עשויה מן הסתם לדירה [ולפיכך אינה מצטרפת אלא אם כן יש בה דירה לכמרים]. רש"י (ד"ה ובור ושיח) ותוספות (ד"ה ובור). בנאור יעקב (ד"ה ובור).

פֶּת קִיבָּר - פת העשויה מקמח גרוע [המעורב בסובין], **וְשֶׁכָּר חָדָשׁ** - שיכר שלא עברו עליו ארבעים יום מעשייתו[א], **וְיָרָק.**

מבואר מדברי הברייתא שהירק מזיק לגוף, וכיצד אמר רב הונא שהוא מועיל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות מן הברייתא על רב הונא, לפי שכל אחד מהם עוסק באופן אחר. **הָא** - רב הונא עוסק **בְּתוּמְּיֵי וְכָרְתֵי** - בשום וכרישין, שהם מיני ירקות המועילים לגוף, **הָא** - הברייתא עוסקת **בְּשַׁאַר יָרְקֵי** - בשאר ירקות, שהם מזיקים לגוף[ב].

ומביאה הגמרא ראיה מברייתא שהשום והכרישין טובים ומועילים: דְּתַנְיָא - כפי ששנינו בברייתא, **שׁוּם** הוא **יָרָק** הבריא לגוף[ג], **וּכְרֵישִׁין** הם **חֲצִי יָרָק,** כלומר, מועילים הם למחצה[ד]. מקום **שִׁנָּרְאֶה** בו **צְנוֹן נִרְאֶה** בו **סָם חַיִּים,** כלומר, שהצנון מועיל לגוף ביותר.

מקשה הגמרא: וְהָא תַּגְיָא - והרי שנינו בברייתא, שמקום **שִׁנָּרְאֶה** בו **צְנוֹן נִרְאֶה** בו **סָם הַמָּוֶת,** דהיינו שהוא מזיק לגוף ביותר.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **הָאן** - הברייתא שבה נתבאר שהצנון מזיק לגוף עוסקת **בְּצָלְיָן** - בעלי הצנון, שהם מזיקים, **הָאן** - הברייתא שבה מבואר שהצנון מועיל לגוף עוסק **בְּאַסְוְתוֹת** - בשרשי הצנון, שהם מועילים לגוף.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא[ה]: שניתן לפרש ששתי הברייתות עוסקות בשרשי הצנון, ומכל מקום אין להקשות סתירה ביניהן, לפי שכל ברייתא עוסקת בזמן אחר. **הָאן** - הברייתא שבה מבואר שהצנון מועיל לגוף עוסקת **בְּיוֹמוֹת הַחַמָּה** - בקיץ, שהגוף חם, והצנון שדרכו לצנן את הגוף מועיל לו, **הָאן** - הברייתא הסוברת שהצנון קשה לגוף עוסקת **בְּיוֹמוֹת הַגְּשָׁמִים** - בחורף, שהגוף צונן, והצנון מוסיף לצננו, ולפיכך הוא קשה לו[ו].

הגמרא מביאה מימרא בענין חסרונותיה של עיר שיש בה מעלות [-מדרגות]: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל **עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת,** כלומר, שבנויה בצלע הר, וצריך תמיד לעלות ולירד בה ממקום למקום, **אָדָם וּבְהֶמְתּוֹ שֶׁבָּהּ מֵתִים בַּחֲצִי יְמֵיהֶן.**

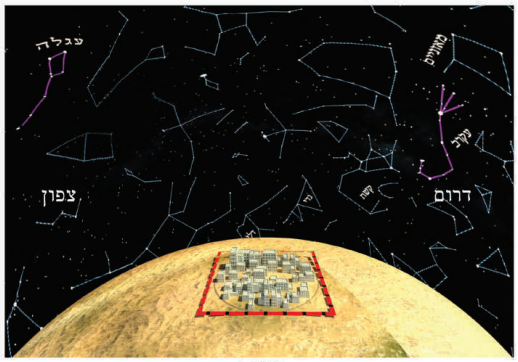
מקשה הגמרא: מֵתִים סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי תעלה על דעתך שמחמת מעלות ומורדות אדם ובהמה מתים בחצי ימיהם.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא - אלא אמור כך, עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה **מְזוֹקְקִים בַּחֲצִי יְמֵיהֶן** מפני הטורח. וכעין זה **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, הַנֵּי מוּלְיָיתָא דְּבֵי זִירִי וְדִבֵּי גָּרֵשׁ** - אלו המעלות ומורדות שבין הערים 'בירי' ו'גרש', **אֲזַקְנוּן** - גרמו לי להזקין במהרה, מחמת הטורח שבעליה מזו לזו.

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת כיצד מרבעים עיר עגולה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **בָּא לְרַבְּעָהּ** לעיר עגולה, **מְרַבְּעָהּ בְּרִיבּוּעַ עוֹשֶׂה** - כפי ריבועו של עולם, דהיינו **נוֹתֵן** את **צְפוֹנָהּ** של העיר **לְצָפוֹן הָעוֹלָם** ואת **דְּרוֹמָהּ** של העיר **לְדָרוֹם הָעוֹלָם** [ציור א], ואינו מרבעה באלכסון של עולם [ציור ב].

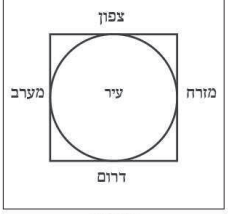
עוד מפרשת הברייתא כיצד ידע אדם היכן הם צפונו ודרומו של עולם: וְסִימָנֵיךָ - אם אינך יודע היכן הוא צפון והיכן הוא דרום יהא סימן זה נתון בידך. **עֲגָלָה בָּצָפוֹן** - קבוצת הכוכבים של מזל שור הנראית כעגלה עומדת תמיד בצפונו של עולם[ז], **וַעֲקָרָב בַּדָּרוֹם** - וקבוצת הכוכבים של מזל עקרב עומדת תמיד בדרומו של עולם [ציור ג][ח].

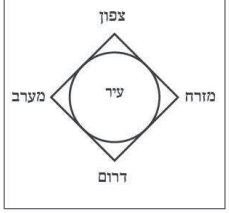
ציור ג

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְרַבְּעָהּ בְּרִיבּוּעַ שֶׁל עוֹלָם, לפי שאינו מכיר במזולות אלו, **מְרַבְּעָהּ** לעיר **בְּמִין הַתְקוּפָה,** כלומר, יכול הוא לידע היכן הוא צד דרום והיכן צד צפון לפי סדר הילוך החמה וסיבובה. **כֵּיצַד,** צד העולם **שֶׁהַחַמָּה יוֹצְאָה** - מתחילה לזרוח בצידו האחד **בְּיוֹם אָרוֹךְ** של תקופת תמוז, **וְשׁוֹקַעַת** בצידו השני **בְּיוֹם אָרוֹךְ, זֶה הוּא פְּנֵי צָפוֹן.** כלומר, בתקופת תמוז הימים ארוכים והלילות קצרים, והחמה מהלכת ביום בשלשה מצדדי העולם, מזרח, דרום ומערב. דהיינו, שהיא זורחת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת ביום את כל צד מזרח וצד דרום וצד מערב, עד שהיא שוקעת בקרן צפונית מערבית. ונמצא, שצד העולם שהיא יוצאת מצידו האחד ושוקעת בצידו השני הוא צפון [ציור ד].

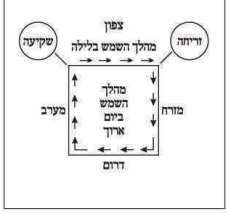
צד העולם **שֶׁהַחַמָּה יוֹצְאָה** בצידו האחד **בְּיוֹם קָצָר, זֶה הוּא פְּנֵי דָרוֹם.** לפי שבתקופת טבת הימים קצרים והלילות ארוכים, ואין החמה מהלכת ביום אלא את צד דרום בלבד. דהיינו, שהיא זורחת בקרן מזרחית דרומית, ומהלכת את צד דרום עד ששוקעת בקרן מערבית דרומית. ונמצא, שצד העולם שהיא זורחת מצידו האחד ושוקעת מצידו השני הוא צד דרום [ציור ה]. **וּבְתַקּוּפַת נִיסָן וְתַקּוּפַת תִּשְׁרֵי** שהימים והלילות שוים, **הַחַמָּה יוֹצְאָה בֶּחָצִי מִזְרָח** - באמצע צד מזרח,

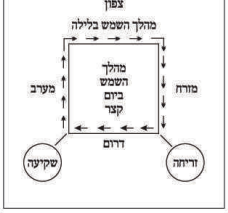
ציור א

ציור ב

ציור ד

ציור ה

א. **כן** היא גירסת כתבי יד במסכת פסחים (מב), וכן הוא בשל"ה (שני שפתות, פת קיבר). קונטרס שלטי [illegible] סי' קנ). ב. **כן** פירש רש"י (ל"ה פותח). וכתב שמשמע מרבותיו לפרש להיפך, שהשום והכרישין אינם טובים לגוף ואילו שאר הירקות טובים, אך כתב שנראה לו לפרש שהשום מועיל, שהרי מבואר במסכת בבא קמא (פב) שהשום יש לו מעלות רבות, וכן גבי כרישין מבואר במסכת ברכות (מ:) שהם יפים לבני מעים. ג. **היינו** לפי הפירוש שנקט בו רש"י לעיל, שהשום והכרישין מועילים לגוף ושאר ירקות קשים, אבל לפי פירוש רבותיו שהשום והכרישין קשים לגוף אף בריייתא זו כוונתה לומר 'שום ירק' לענין כך שהוא מזיק. רש"י (ל"ה שום). ד. **כמו** ששנינו במסכת ברכות (מ:) 'כרישין קשים לשינים ויפים לבני מעים'. ה. **ראה** הגהות וציונים שבדפוסים ראשונים הגירסא היא 'ואיבעיא אימא', ויש הגורסים 'ואיבעיא אימא הא והא באמהות', וכפי זה פירשנו בפנים שלפי התירוץ השני עוסקות שתי הברייתות בשרשי הבצלים. ו. **יבוֹ** היה התנא לומר שצריך לכוונה כפי מזרחו ומערבו של עולם, אלא נקט צפון ודרום לפי שבהם הוא נותן סימן להלן בסמוך. ריטב"א (ל"ה ל"ר). ז. **כך** כתב רש"י במסכת פסחים (פ. ל"ה מגלה), 'עגלה, אותן כוכבים העשוים כעגלה, והוא מזל שור', ולדבריו יש לקרוא 'עֲגָלָה', אמנם במאירי (ל"ה כפי) כתב, 'ואנו קוראים עֲגָלָה מלשון וירא את העגלות', וכוונתו, לקבוצת כוכבים הנראית כְּעֲגָלָה.

ומהלכת את חצי צד מזרח וכל צד דרום וחצי צד מערב. **וְשׁוֹקַעַת בְּחֲצִי מַעֲרָב** - באמצע צד מערבי[ח].

הגמרא מביאה מקרא שמנינו יש ללמוד את מהלך החמה: **שָׁנָאֲמַר** (קהלת א ה) 'וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם', ומקרא זה מכנה את מהלך החמה ביום בשם 'הילוך', ואת מהלך החמה בלילה בשם 'סיבוב'[ט]. ויש לפרשו כך, **'הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם' בַּיּוֹם**, כלומר, לעולם החמה מהלכת את צד דרום ביום, שאפילו בימים הקצרים של תקופת טבת היא מהלכת בו ביום ולא בלילה. **'וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן' בַּלַּיְלָה**, כלומר, לעולם החמה סובבת את צד צפון בלילה, שאפילו בלילות הקצרים של תקופת תמוז היא סובבת אותו בלילה ולא ביום. **'סוֹבֵב סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ'**, כאן נקט הכתוב את שתי הלשונות, גם 'הולך' וגם 'סובב', ולפיכך יש לפרש **שֶׁאִלּוּ פָנֵי מִזְרָח וּפָנֵי מַעֲרָב** - צד מזרח וצד מערב, **שֶׁפְּעָמִים** החמה **מְהַלֶּכְתָּן** ביום, בימי הקיץ הארוכים, **וּפְעָמִים** החמה **מְסַבַּבְתָּן** בלילה, בימי החורף הקצרים.

הגמרא מביאה **דעה החולקת על כללים אלו: אָמַר רַב כְּשֶׁרְשִׁיא** [יְרַחֲמוּהוּ] **לְחַגֵּי בָּבֶלַּי** - אין כללים אלו נכונים. **תָּתְנָא** - שהרי כך שנינו בברייתא, **לֹא יָצְאָה חַמָּה מִעוֹלָם מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית** ממש **וְשָׁקְעָה בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית צְפוֹנִית** ממש, שאף בימי תקופת תמוז אין הימים ארוכים כל כך, אלא יוצאת היא מצד מזרח הנוטה לצפון, ושוקעת בצד מערב הנוטה לצפון. וְכמו כן מעולם **לֹא יָצְאָה חַמָּה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית** ממש **וְשָׁקְעָה בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית** ממש, שאף בתקופת טבת אין הימים קצרים כל כך, אלא יוצאת היא מצד מזרח הסמוך לדרום, ושוקעת במערב סמוך לדרום'.

הגמרא מביאה מימרא **של שמואל בענין תקופות השנה**[כ]: **אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת** [-מתחלת]. **אֶלָּא** בְּאחד **מֵאַרְבָּעָה רְבָעֵי הַיּוֹם, אוֹ בְּתְחִלַּת הַיּוֹם, אוֹ בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, אוֹ בְּחֲצִי** [-בחצות] **הַיּוֹם, אוֹ בְּחֲצִי הַלַּיְלָה**[כא]. **וְאֵין תְּקוּפַת תְּמוּז נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ** בְּשעה **אַחַת וּמֶחֱצָה אוֹ בְּשעה שֵׁבַע וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** [-בשעה שלש] **אוֹ בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת** [-בשעה תשע]. **בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת טֵבֵת נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה.**

וְאֵין הפרש **בֵּין** תחילת **תְּקוּפָה** אחת **לִתְחִילַת תְּקוּפָה** אחרת **אֶלָּא תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וְשֵׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה**. לפי שאורך שנת חמה הוא שלש מאות ששים וחמשה ימים ושש שעות, ומאחר והשנה מתחלקת לארבע תקופות שוות נמצא שאורך כל תקופה הוא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה.

ומוסיף שמואל ומפרש את ההפרש שבין התקופות לענין שימוש הכוכבים[כב]: **וְאֵין תְּקוּפָה מוֹשֶׁכֶת מֵחֲבָרְתָּהּ** - נמשכת אחר חברתה **אֶלָּא חֲצִי שָׁעָה**. כלומר, אין הפרש בין תקופה אחת לזו שאחריה, לענין מהלך הכוכבים, אלא חצי שעה. לְפי שישנם שבעה כוכבי לכת, והם, כוכב, לבנה, שבתי, צדק, מאדים, חמה, נוגה. וכל כוכב מְשַׁמֵּשׁ שעה אחת. ונמצא, שלאחר שבע שעות נגמר משומשם של כל שבעת הכוכבים ומתחיל סיבוב חדש. ומאחר ונתבאר שהפרש השעות שבין תקופה לתקופה הוא שבע שעות ומחצה, נמצא, שאם נפלה תקופת ניסן בתחילת שימושו של 'כוכב', תיפול תקופת תמוז בחצי שימושו, שהרי לאחר שבע שעות חוזר אותו הכוכב לְשַׁמֵּשׁ, ואילו תקופת תשרי תיפול בתחילת שימושו של הכוכב 'לבנה', ותקופת טבת בחצי שימושו. וכן הלאה.

הגמרא מביאה **מימרא נוספת של שמואל בענין תקופות: וְאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין לְךָ תְּקוּפָה נִיסָן שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּצִדְּךָ שֶׁאֵינָהּ מְשַׁבֶּרֶת אֶת הָאֲוִילוֹת**. כלומר, אם תקופת ניסן נופלת בזמן שמשמש כוכב 'צדק', אזי עתידה להיות בתקופה זו רוח סערה המשברת אילנות, **וְאֵין לְךָ תְּקוּפַת טֵבֵת שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּצִדְּךָ שֶׁאֵינָהּ מְיַבֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים**. כלומר, אם תקופת טבת נופלת בזמן שמשמש כוכב 'צדק', אזי עתידה תקופה זו להיות חמה ומייבשת את הזרעים. **וְהוּא** - אך התנאי לכללים אלו, **דְּאִיתְיְלִיד לֵהּ בְּנָא אוֹ בְּלָבְנָה אוֹ בְּצִדְּךָ** - שמולד הלבנה של חודש טבת או ניסן חל בשעת שימושו של כוכב 'לבנה' או בשעת שימושו של כוכב 'צדק'.

★

ציור ו

ח. **בְּאמצע**, סדר הילוך החמה כך הוא, ביום האורך ביותר בשנה בתקופת תמוז יוצאת החמה מקרן מזרחית צפונית ממש, ומהלכת ביום את צדדי מזרח דרום ומערב, ושוקעת בקרן מערבית צפונית ממש, ובלילה סובבת את צד צפון בלבד. ביום שלמחרתו, נוטה החמה ביציאה קצת יותר לצד מזרח ובשקיעתה נוטה מעט יותר לצד מערב, ועל ידי כן הימים מתקצרים מעט והלילות מתארכים מעט, עד שבתקופת תשרי מגיע הזמן שבו היום והלילה שווים ממש, שאז יוצאת החמה מאמצע מזרח בדיוק, ומהלכת ביום את חצי צד מזרח וצד דרום וחצי צד מערב, ושוקעת בחצי מערב בדיוק, ובלילה סובבת את חצי צד מערב, וצד צפון, וחצי צד מזרח. ומשם ואילך מתחילים הימים להתקצר, והחמה נוטה בזריחתה ובשקיעתה יותר לצד דרום, עד שבתקופת טבת מגיע היום הקצר ביותר בשנה, שבו החמה יוצאת מקרן דרומית מזרחית ממש, ומהלכת ביום את רוח דרומית בלבד, ושוקעת בקרן דרומית מערבית ממש, ובלילה היא סובבת את צד מערב וצד צפון וצד מזרח. ומשם ואילך הימים מתארכים, והחמה נוטה בזריחתה ובשקיעתה יותר לצד צפון, עד שבתקופת ניסן ישנו זמן שבו היום והלילה שוים, דהיינו שהחמה שוב יוצאת מאמצע מזרח בדיוק, ושוקעת באמצע מערב בדיוק. ומשם ואילך הימים מתארכים עד תקופת תמוז, וכן הלאה. רש"י (ע"ש זמן). להמחשה נוספת של דברי הגמרא על פי המציאות הידועה לנו ראה ציור ו. ט. **מעם** הדבר הוא, לפי שביום החמה מהלכת מתחת יותר לצד דרום והולכת בזריחתה ובשקיעתה. תירוצי המאירי (ע"ש ופס). יא. **דהן** בהערה יבואר החשבון בזה. יב. **שהרי** כשנחלק שלש מאות ששים וארבעה ימים לארבע תקופות נמצאת כל תקופה תשעים ואחת יום, ומאחר ונותר יום אחד [שהוא עשרים וארבע שעות] ועוד שש שעות, שהם שלושים שעות, יש לחלק שעות אלו לארבעת התקופות, ונמצא שנוספו על כל תקופה עוד שבע שעות ומחצה. ועתה יש לפרש על פי זה את סדר חשבון נפילת כל תקופה. ראה בעיוני הפשט לעיל שנתבאר שמנים אנו את התקופות לפי שיטת רבי יהושע הסובר שבניסן נברא העולם. נמצא שתקופת ניסן החלה בתחילת ליל רביעי שבו נחלו המאורות. ומאחר ונתבאר בדברי שמואל ששנת החמה אורכה שלש מאות ששים וחמשה ימים ושש שעות, נמצא שהתפרש שבין תקופת ניסן אחת לבין תקופת ניסן בשנה שאחריה הוא יום אחד ושש שעות. שהרי שלש מאות ששים וארבעה ימים מתחלקים לחמישים ושנים שבועות, דהיינו, שלאחר חמישים ושנים שבועות חוזרת תקופת ניסן, אלא שעדיין יש הפרש של יום אחד ושש שעות, ונמצא, שמאחר ותקופת ניסן הראשונה חלה בתחילת ליל רביעי, אזי תקופת ניסן בשנה השניה לבריאת העולם חלה [בהפרש של יום אחד ושש שעות] בחצי הלילה של ליל חמישי, ובשנה השלישית חלה תקופת ניסן בתחילת הבוקר של יום שישי, ובשנה הרביעית בחצות יום השבת, ובשנה החמישית בתחילת ליל שני. וכן הלאה. נמצא שאין תקופת ניסן נופלת אלא או בתחילת היום או בתחילת הלילה, או בחצי היום או בחצי הלילה. וכמו כן נמצא שלאחר ארבע שנים חוזרת תקופת ניסן ליפול בתחילת הלילה, כפי שהיה בבריאת העולם, וזהו הנקרא 'מחזור קטן', אמנם עדיין אין היא נופלת בליל רביעי [כפי שהיה בבריאת העולם] אלא בליל שני, ורק לאחר שבעה מחזורים קטנים, דהיינו עשרים ושמונה שנים, חוזרת תקופת ניסן ליפול בתחילת הלילה של ליל רביעי, בדיוק כפי שהיתה בשעה שהלאה הקודוש ברוך הוא ברקיע ביום הרביעי לבריאת העולם, וזהו הנקרא 'מחזור גדול'. ועל כך נתקנה 'ברכת החמה'. ומעתה נקל הדבר לחשב את הזמנים שבהם נופלים שאר התקופות. שהרי נתבאר שהתפרש שיש בין תקופה לתקופה הוא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה, ותשעים ואחד יום מתחלקים לשלשה עשר שבועות שלמים, ונמצא שכל תקופה נופלת שלשה עשר שבועות לאחר התקופה שקדמה לה, אלא שעדיין יש הפרש של שבע שעות ומחצה בין תקופה לתקופה, ונמצא, שבשנה שבה תקופת ניסן נופלת בתחילת ליל רביעי, אזי תקופת תמוז נופלת בשעה שבע ומחצה בליל רביעי, ובשנה שלאחר מכן שתקופת ניסן נופלת בחצות הלילה של ליל חמישי [כמו שנתבאר שבין תקופה שבשנה זו לאותה תקופה בשנה שלאחריה יש הפרש של יום אחד ושש שעות], אזי תקופת תמוז תיפול בשעה אחת ומחצה שביום חמישי, וכן הלאה. נמצא שלעולם אין תקופת תמוז נופלת אלא או בשעה אחת ומחצה או בשעה שבע ומחצה, בין ביום ובין בלילה. וכן לענין תקופת תשרי, המתאחרת שבע שעות ומחצה אחר תקופת תמוז, ונמצא שכאשר תקופת תמוז נופלת בשעה אחת ומחצה נופלת תקופת תשרי בשעה תשע, ואילו כאשר נופלת תקופת תמוז בשעה שבע ומחצה, אזי נופלת תקופת תשרי בשעה שלש, בין ביום ובין בלילה. וכן לענין תקופת טבת הנופלת שבע שעות ומחצה אחר תקופת תשרי, ונמצא שכאשר נופלת תקופת תשרי בשעה שלש, תיפול תקופת טבת בשעה עשר ומחצה, ואילו כאשר נופלת תקופת תשרי בשעה תשע, תיפול תקופת טבת, בשעה ארבע ומחצה, בין ביום ובין בלילה. וסימנך, לידע את זמני נפילת התקופות, אזל"י ואש"ר. כלומר, בשנה שבה תקופת ניסן נופלת בשעה א', דהיינו, בתחילת היום או הלילה, אזי תקופת תמוז נופלת בשעה ז', דהיינו בשבע ומחצה, ואילו של תשרי נופלת בג', ושל טבת בי' ומחצה, ואילו בשנה שבה נופלת תקופת ניסן בשעה ו', דהיינו בחצי היום או הלילה, אזי של תמוז נופלת בא' ומחצה, של תשרי בט', ושל טבת בד' ומחצה. אמנם אין סימן זה מדויק לגמרי, מאחר שאינו מונה את חצאי השעות, ולפיכך כתב רש"י (ע"ש ופק). שיש הנותנים סימן זה כך, אז"ח גי"ת, וא"ת טד"ת, ובזה האות תי"ת היא סימן לחצאי השעות. יג. **בדי** לבאר ענין זה יש להקדים הקדמה קצרה. ישנם שבעה כוכבי לכת אשר סימנם הוא כ"ש צמח"ן, דהיינו, כוכב, לבנה, שבתי, צדק, מאדים, חמה, נוגה. וכל אחד מהם משמש שעה אחת [אין הכוונה שבשעה זו הוא נראה בפועל, אלא שאז חלה השפעתו], והוא ענין סגולי. עיתים לבינה (מגלה כ). בתחילת ליל א' שבכל שבוע משמש 'כוכב' במשך שעה אחת, ולאחריו 'לבנה' שעה אחת, וכן הלאה, לאחר שבע שעות נגמר סיכום אחד ומתחיל סיכום חדש, ועד סוף הלילה משמשים עוד חמשה כוכבים, עד שבתחילת יום א' משמש 'חמה'. וכן הלאה. ונמצא לפי חשבון זה שהסימן לכוכבים המשמשים בתחילת כל יום מימי השבוע הוא חל"ם כצנ"ש, כלומר, בתחילת יום ראשון משמש 'חמה', בתחילת יום שני 'לבנה', וכן הלאה. ואילו הסימן לסדר הכוכבים בתחילת כל לילה מלילי השבוע הוא כצנ"ש חל"ם. כלומר, בתחילת ליל ראשון 'כוכב', בתחילת ליל שני 'צדק', וכן הלאה.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת באופן מדידת העיר ותחומיה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, אדם **הַמְרַבֵּעַ אֶת הָעִיר** העגולה, **עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא** [-לוח] **מְרוּבַּעַת**, כלומר, מוסיף לה זויות, **וְחוֹזֵר וּמְרַבֵּעַ אֶת הַתְּחוּמִין** שלה, **וְעוֹשֶׂה** אף **אוֹתָן כְּמִין טַבְלָא מְרוּבַּעַת**, כגון בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, הוא מוסיף בכל אחד מצדדי העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה [ציור א], ונמצא שכל אחד מתחומי העיר מרובע[א].

וְכֶשֶׁהוּא מוֹדֵד את תחומי העיר לאחר שריבעה, **לֹא יְמַדּוֹד מֵאֶמְצַע הַקֶּרֶן** זוית של העיר באלכסון **אַלְפַּיִם אַמָּה**, כלומר, לא ימדוד אלפיים אמה באלכסון מכל קרן ואחר כך יסתח חוט בין קרן לקרן [ציור ב], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַפְסִיד** בכך **אֶת הַזָּוִיּוֹת**. כלומר, מאחר והוא מודד אלפיים אמה באלכסון מקרן העיר, הוא מפסיד לכל זוית שמונה מאות אמה, שאילו היה מודד אלפיים אמה בקו ישר היה שיעור התחום באלכסון הקרנות אלפיים ושמונה מאות אמה [ציור ג], ומשום כך הוא גם ממעט את התחום להולכים מאמצע העיר, שאינו אלא אלף ארבע מאות ועשרים ושמונה אמות [ציור ד][א]. **אֶלָּא** [רואים כאילו] **מֵבִיא מַטְלָא מְרוּבַּעַת שֶׁהִיא אַלְפַּיִם אַמָּה עַל אַלְפַּיִם אַמָּה וּמַנִּיחָהּ בְּקֶרֶן** זוית של העיר **בָּאַלַּכְסוֹנָהּ**, וכן בכל קרן וקרן [ציור ה], ולאחר מכן מותח חוט בין תחום קרן אחת לתחום קרן אחרת [ציור ו], ונמצא שתחום העיר להולכים מאמצעה הוא אלפיים אמה לכל רוח, ואילו להולכים דרך קרנות העיר באלכסון יש אלפיים ושמונה מאות אמה.

נִמְצְאַת הָעִיר מְשְׁתַּבֶּרֶת במה שריבענו אותה שיעור **אַרְבַּע מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן וְאַרְבַּע מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן**, שהרי כשהיתה עגולה לא היו לה קרנות, ועתה לאחר שריבענו אותה נוסף עליה באלכסון ארבע מאות אמה לכל קרן וקרן [ציור ז][ב]. **נִמְצָאוּ תְחוּמִין** של העיר **מְשְׁתַּבְּרִין שְׁמוֹנָה מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן וּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת אַמּוֹת** אמות **לְכָאן**, כלומר, מאחר ואנו מורדים את תחומי העיר על ידי הוספת טבלה של אלפיים על אלפיים באלכסון העיר, ולא על ידי מדידת אלפיים אמה בלבד באלכסון מקרן העיר, נמצא שנוסף על התחומין לכל אחד מקרנות העיר [למהלך באלכסון] שמונה מאות אמה [ציור ח]. **נִמְצְאוּ הָעִיר וּתְחוּמִין מְשְׁתַּבְּרִין** יחדיו **אֶלֶף וּמָאתַיִם** אמות **לְכָאן וְאֶלֶף וּמָאתַיִם** אמות **לְכָאן**, כלומר, מאחר וריבענו גם את העיר וגם את תחומיה, מעתה משתכר ההולך דרך קרנות העיר באלכסון אלף ומאתיים אמה לכל קרן וקרן[ג].

הגמרא מפרשת באיזה אופן עוסקת הברייתא: אֲמַר אַבָּיֵי, וּמְשָׁבְּחַת לָהּ - דין זה של הברייתא ניתן למצוא רק **בְּמָתָא דְּהַוְיָא תְּרֵי אַלְפֵי אַתְּרֵי אַלְפֵי** - בעיר עגולה שיש בה אלפיים אמה על אלפיים אמה בעיגול, שבעיר כזו נאמרו כל שיעורי הברייתא שנתבארו לעיל.

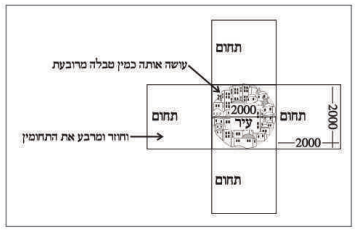
★

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת במגרשי ערי הלויים[ד]: תָּנְיָא בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי, תְּחוּם עָרֵי הַלְוִיִּם** הוא **אַלְפַּיִם אַמָּה** מסביב לעיר לכל רוחַ[ה], **צָא** [-הוצא] **מֵהֶן אֶלֶף אַמָּה** סמוך לעיר לצורך **מִגְרָשׁ** - שטח פתוח שאין בונים בו בתים ואין נוטעים בו אילנות, אלא מניחים אותו ריק לנוי העיר, **נִמְצָא** שה**מִּגְרָשׁ** תופס **רְבִיעַ** - רבע מן התחום[ו], **וְהַשְּׁאָר** משמש לצורך **שָׂדוֹת וְכְרָמִים**.

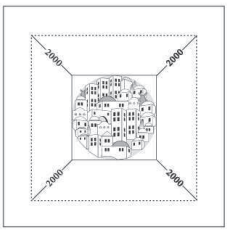
מבררת הגמרא: מָנָא הֲנֵי מִילֵּי - מנין לומדים דין זה שמגרשי הערים הם אלף אמה מסביב לכל רוח. **אָמַר רָבָא**, יש ללמוד זאת מ**דְּאָמַר קְרָא** (במדבר לה ד) 'וּמִגְרָשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקְיר הָעִיר וְחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב', ומבואר מדברי המקרא שכך **אָמְרָה תּוֹרָה, סָבֵב אֶת הָעִיר בְּאֶלֶף** אמה של מגרש[ז].

הגמרא מבררת את דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע': שנינו בברייתא, 'נִמְצָא מִגְרָשׁ רְבִיעַ'. מקשה הגמרא: וכי המגרש הוא **רְבִיעַ** מן התחום, הרי **פַּלְגָא הֲוֵי** - הוא תופס חצי מתחומי העיר, שהרי תחום העיר הוא אלפיים אמה סביב, ומתוכם אלף אמה מגרש!.

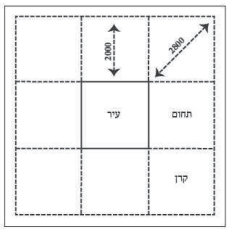
א. **רש"י** (ד"ה עומקן). ב. **שכן** 'כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא', ונמצא שעיר שרוחבה אלפיים אמה מידת אלכסונה הוא אלפיים ושמונה מאות אמה, וכאשר מחלקים את התוספת של שמונה מאות אמה לשתי רוחות [שהרי כל אלכסון כולל שני קרנות של העיר], נמצא שכל רוח משתכרת ארבע אמות אמה. ולהלן (מג.) יבואר בגמרא, מדוע אין אומרים בזה את הכלל 'כמה מרובע יתר על העיגול רביע'. ג. **לפי** שתחת אלפיים אמה שהיה לו לילך מסוף העיר, רשאי הוא עתה לילך ארבע מאות אמה נוספים לריבוע העיר, ועוד אלפיים ושמונה מאות אמה לקרנות התחום באלכסון, ובסך הכל שלשת אלפים ומאתים אמה, וממילא הוא נשכר אלף ומאתים אמה. ד. **ערי** הלויים הם שש ערי המקלט הנזכרות בתורה, ועליהם נוספו ערד ארבעים ושתים ערים, וכמאמר הכתוב (במדבר לה ו) 'ואת שש הערים אשר תתנו ללויים, את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח, ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר'. ואף הן שימשו בערי מקלט [אמנם לא היו קולטות אלא את הבורח אליהם מדעת, ואילו שש ערי המקלט היו קולטות אף את הבא אליהן שלא מדעת (מכות י)]. בכל עיר היה צריך להניח סביב מגרש של אלף אמה פנוי מבתים ואילנות לצורך נוי העיר. בירושלמי זו דנה בשיעור המגרשים והתחומים של ערי הלויים. ה. **בלוזר**, שכל עיר שקיבלו הלויים היו מקבלים עמה אלפיים אמה סביב לה לכל רוח, ומחוץ לתחום לא היה להם חלק כלל. על פי דברי רש"י (ד"ה ומשלח). וראה בתוספ"ם בזה. ו. **החזון** בגמרא יבואר החשבון בזה. ז. **בלוזר**, חלק המגרש של התחומין לבד ללא המגרש של קרנות העיר.

ציור א

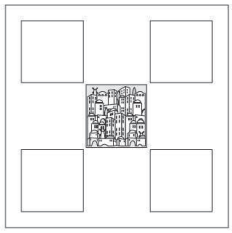
ציור ב

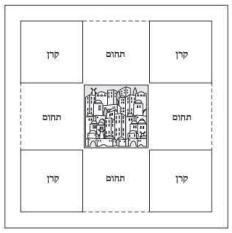

ציור ג

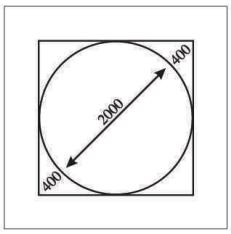

ציור ד

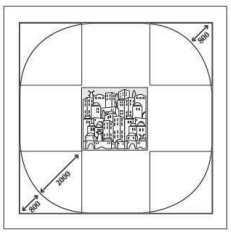

ציור ה

ציור ו

ציור ז

ציור ח

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אדם ששמו **בַּר אַדָּא** שתפקידו הוא **מְשׁוֹחֲאָה** - מורד ומציין את תחומי העיר, **אַסְבָּרָהּ לֵי** - הסביר לי את דברי הברייתא. **מַשְׁמַעַתְ דְּהָ** - ניתן למצוא אופן שהמגרש תופס רבע מן התחום, **בְּמֻתָּא דְּהַוְיָא תְּרֵי אַלְפֵי אַתְרֵי אַלְפֵי** - בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה.

שבה הגמרא ומקשה: כיצד יתבארו דברי הברייתא בעיר כזו, הרי **תְּחוּם** העיר **בָּמָּה הַוְיָא** - כמה הוא, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שהרי מודדים לתחום העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה בכל אחד מצדדי העיר, ובכל ריבוע כזה יש ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, נמצא שבארבעת תחומי העיר יחדיו יש ששה עשר ריבועים [ציור ט]. **קְרָנוֹת** העיר **בָּמָּה הַוְיָן** - כמה יש בהם, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שכן מודדים בכל אחת מקרנות העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה לצורך נתינת פיאות לתחומיה [ציור יא]. ונמצא שסך כל תחומי העיר וקרנותיה הוא שלשים ושנים ריבועים של אלף אמה על אלף אמה. **דְּלָ** - הוצא מהן לצורך מגרשי העיר אלף אמה לכל צד, שהם **תְּמָנְיָא דְּתַחּוֹמִין וְאַרְבָּעָה דְּקְרָנוֹת** - שמונה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה מן התחומין וארבעה ריבועים מן הקרנות, **בָּמָּה הַוְיָן** - כמה הוא שיעור ששת מגרשי העיר, **תְּרֵיסַר** - שנים עשר ריבועים [ציור יב]. ומעתה יש להקשות, כיצד יתבארו דברי הברייתא **'נִמְצָא מִגְרָשׁ רְבִיעַ'**, הרי **מַשְׁכֵּי מִתְיְלְתָא נִיזְהוּ** - המגרש תופס יותר משליש מתחומי העיר וקרנותיה, שכן שיעור תחומי העיר והקרנות הוא שלשים ושנים ריבועים, והמגרש תופס מתוכם שנים עשר ריבועים.

מתרצת הגמרא: אֵיתֵי אַרְבָּעָה דְּמֻתָּא שָׁדֵי עֲלַיְיהוּ - יש להביא עוד ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה של ששת העיר עצמה, שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, ולהוסיף אותו על ששת התחומים והקרנות. כלומר, אין כוונת הברייתא שהמגרש תופס רבע מן התחומין והקרנות בלבד, אלא רבע מכל הששת של העיר עם תחומיה וקרנותיה.

שבה הגמרא ומקשה: אֲפָתֵי תִּילְתָא הַוְיָ - מכל מקום עדיין אין המגרש תופס רבע מכל השטח אלא שליש, שהרי ששת העיר עם התחומין והקרנות הוא שלשים ושישה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו המגרש הוא שנים עשר ריבועים.

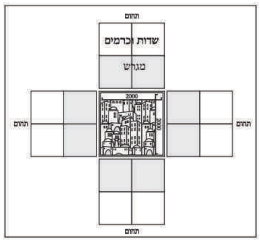
מתרצת הגמרא: מִי סָבַרְתְּ בְּרִיבּוּעָא קָאָמַר - האם סבור אתה שהתנא של הברייתא עוסק בעיר מרובעת, אין הדבר כן, אלא **בְּעִיגּוּלָּא קָאָמַר** - בעיר עגולה הוא עוסק, ומאחר והעיגול קטן מן המרובע, אף שיעור מגרש של עיר עגולה קטן משיעור מגרש של עיר מרובעת, ועל כן, אף ששיעור מגרש של עיר מרובעת [שיש בה אלפיים אמה על אלפיים אמה] הוא שליש משיעור העיר ותחומיה וקרנותיה, מכל מקום שיעור המגרש של עיר עגולה [שיש בה אלפיים אמה] אינו אלא רבע משטח העיר ותחומיה וקרנותיה. שהרי **בָּמָּה** ששטח של **מְרוּבָּע יָתֵר עַל** ששטח של **הָעִגּוּלּ, רְבִיעָאRa1, וּמעתה, דְּלָ רְבִיעַ מִינַּיְיהוּ** - הורד רבע משיעור שנים עשר ריבועים של מגרש בעיר מרובעת, **שָׁוּ לָהוּ תְּשָׁעָה** - ונשארו תשעה ריבועים לשיעור מגרש בעיר עגולה, **וְתִשְׁעָה מִתְּלָתִין וְשִׁיתָּא רִיבּוּעָא הַוְיָ** - ותשעה ריבועים של מגרש הם רבע מתוך שלשים ושישה ריבועים של העיר ותחומיה וקרנותיה [ציור יג], ולכך נתכוון התנא של הברייתא באומרו 'נמצא מגרש רביע'.

אביי מבאר באופן נוסף את דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע': אֲבַיֵי אָמַר, מַשְׁכַּחַתְ לָהּ נָמֵי - ניתן למצוא אופן נוסף שהמגרש הוא רבע מן התחום, **בְּמֻתָּא דְּהַוְיָא אַלְפָּא בְּאַלְפָּא** - בעיר שהיא אלף אמה על אלף אמה, וכוונת הברייתא היא שהמגרש הוא רבע מן התחומים והקרנות, ללא העיר עצמה.

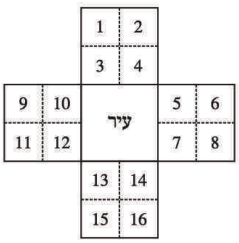
מקשה הגמרא: כיצד ניתן להעמיד את דברי הברייתא בעיר כזו, הרי **תְּחוּמִין בָּמָּה הָווּ** - תחומי העיר כמה הם, **תְּמָנְיָא** - שמונה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שכן בכל צד של העיר יש תחום של אלפיים אמה על אלף, דהיינו שני ריבועים של אלף על אלף, ובצירוף ארבעת צדדי העיר יש בתחומי העיר שמונה ריבועים [ציור יד]. **קְרָנוֹת** העיר **בָּמָּה הָווּ** - כמה הוא שיעור ששטח, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים, שזה הוא שיעור הקרנות בכל עיר, כדי למלאות את זויות התחומין.

יש למעט רבע מכל אחד מהם, ונמצאת העיר שלשה ריבועים והמגרש תשעה]. אמנם מאחר והדין הוא שיש לרבע עיר עגולה ותחומיה, לפיכך לענין תחומי שבת ותחומי ערי הלויים דנים אנו את העיר כמרובעת, ונמצא שיש כאן בסך הכל ששה של ששת אלפים אמה על ששת אלפים אמה [אלפיים של העיר ועוד אלפיים של התחומין ושל הקרנות מכל צד], שהם שלשים ושישה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ונמצא ששטח המגרש הוא רבע מכל השטח של העיר ותחומיה וקרנותיה. על פי דברי רש"י (ד"ה ממנו). טעם הדבר שאין דנים גם את המגרש כאילו הוא מרובע, מבואר בדברי הגמרא להלן (מ:), שמאחר ובמציאות העיר היא עגולה, ואין בתים או שדות באותו השטח שדנים כמרובע, לפיכך די ליתן לה אלף אמה סביב למגרש בעיגול, שהרי כל מטרת המגרש הוא שיהיו אלף אמה הסמוכים לעיר ריקים מבתים ונטיעות, כדי שיהיה בכך נוי לעיר. **ר. ראה** ציור יא לעיל.

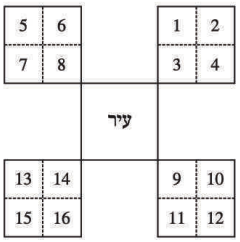
הוא חצי מן התחומין של העיר בלא הקרנות [ציור ט]. ולא רצה המקשן לחשב אף את קרנות העיר, ולהקשות שהמגרש כולו [של התחומין והקרנות] אינו רביע מן התחומין והקרנות, לפי ששיעור זה משתנה לפי גודלה של העיר, ולפיכך נקט המקשן דבר קבוע, שלעולם המגרש שבתחומין הוא חצי משיעור תחומי העיר בלא הקרנות. תוספות (ד"ה פנאי). **ח. בְּשׁוֹמר**, יש להוסיף שליש על ששת ענול כדי להגיע לשיעור ששתו של מרובע באורך שוה לו, או להפחית רבע משיעור ששתו של מרובע כדי להגיע לשיעור ששתו של עיגול באורך השוה לו. **ט. בְּשׁוֹמר**, מאחר ומדובר בעיר עגולה שאורכה אלפיים אמה, נותנים לה מגרש אלף אמה סביב בעיגול, ונמצא ששטחה של העיר הוא שלשה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו ששת המגרש הוא תשעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה [שכן אילו היו העיר ומגרשיה מרובעים, היה ששתה של העיר ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, וששת המגרש היה שנים עשר ריבועים, תעתה שהם עגולים

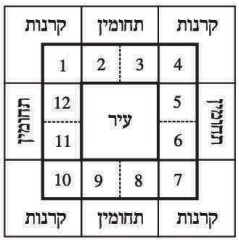
ציור ט

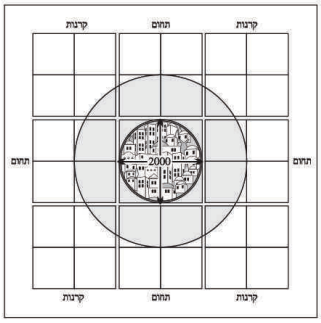
ציור י

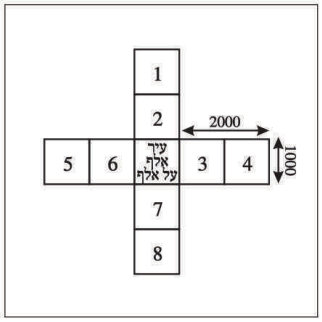
ציור יא

ציור יב

ציור יג

ציור יד

דְּ" - הוצא לצורך מגרשי העיר **אַרְבַּע דְּתְחוּמִין וְאַרְבַּע דְּקִרְנוֹת** - ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה מן התחומין וארבעה ריבועים מן הקרנות, **בָּמֶּה הֲוֵי** - כמה הוא שיעור שטחו של המגרש, **תְּמָנְיָא** - שמונה ריבועים [ציור א], ואם כן יש לתמוה, הרי **תְּלָתָא הֲווּ** - ששה זה הוא שליש משטח קרנות העיר ותחומיה [בלא שטח העיר עצמה], שכן שיעור התחומין והקרנות הוא עשרים וארבעה ריבועים, וכיצד יתבארו דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע'.

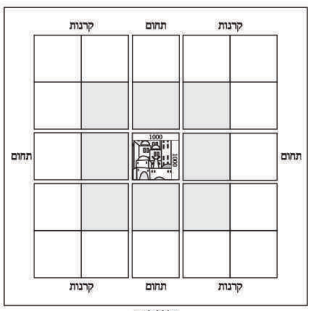
מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַתְּ בָּרְבוּעָא קָאָמַר - וכי סובר אתה שהתנא של הברייתא עוסק בעיר מרובעת, אין הדבר כן, אלא **בְּעִיגּוּלָּא קָאָמַר** - בעיר עגולה הוא עוסק, ומעתה יש לצמצם את שיעור מגרשי העיר, שכן **כָּמֶּה** שטחו של **מְרוּבָּע יָתֵר עַל** שטחו של **הֶעָגוּל, רְבִיעַ, דְּ" רְבִיעַ** - הוצא רבע משיעור שמונה ריבועים של מגרשי עיר מרובעת, **פְּשׁוֹ לְהוּ שְׁתָּא** - נותרו ששה ריבועים לצורך מגרשי עיר עגולה, **וְשִׁיתָּא מַעֲשְׂרִים וְאַרְבַּע רִיבְּעָא הֲווּ** - וששה ריבועים למגרש הם רבע מתוך עשרים וארבעה ריבועים של תחומי העיר וקרנותיה [ציור ב][א].

הגמרא מביאה ביאורים נוספים בדברי הברייתא: רְבִיעָא אֲמַר, מַאי רְבִיעַ - מה כוונת הברייתא באומרה 'נמצא מגרש רביע'. כלומר, הברייתא אינה עוסקת במגרש של קרנות העיר אלא במגרש של תחומיה בלבד[ב]. ומעתה ניתן לפרש את דברי הברייתא כפי שסברה הגמרא מתחילה, בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, ובלא צירוף העיר עצמה לחשבון. שכן שיעור תחומי העיר וקרנותיה הם שלושים ושנים ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו שיעור המגרש של התחומין בלבד הוא שמונה ריבועים, ונמצא שהמגרש הוא רבע מתחומי העיר וקרנותיה [ציור ג].

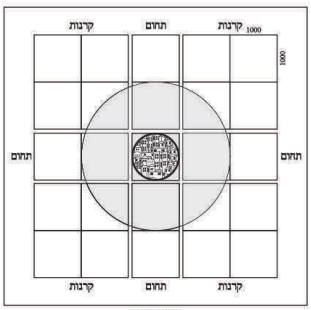
רַב אַשֵׁי אָמַר, מַאי רְבִיעַ - מה כוונת הברייתא באומרה 'נמצא מגרש רביע', **רְבִיעַ דְּקִרְנוֹת.** כלומר, רצתה רב אשי לפרש את הברייתא בכל עיר שבעולם, בין גדולה בין קטנה, בין עגולה ובין מרובעת, שכן לעולם יש לכל עיר קרנות בשיעור אלפיים אמה על אלפיים אמה, שהם ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה לכל קרן, ובסך הכל ששה עשר ריבועים לכל קרנות העיר, ושיעור המגרש שבתוך הקרנות הוא ריבוע אחד של אלף אמה על אלף אמה לכל קרן, שהם ארבעה ריבועים לכל קרנות העיר, ונמצא ששיעור מגרש העיר הוא רבע משיעור קרנות העיר [ציור ד][ג].

הגמרא מקשה על דברי רב אשי: אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אָשֵׁי, כֵּיצַד מְפָרֵשׁ אתה שאין נותנים מגרש אלא לקרנות העיר, **וְהָא 'סָבִיב' תְּנַן** - והרי נאמר במקרא (במדבר לה ה) 'וּמַדַּדְתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי עָרִים', ולמדים מכך שיש ליתן את המגרשים 'סביב' לעיר, והיינו לכאורה מסביב לעיר כולה, ולא רק בקרנותיה[ד].

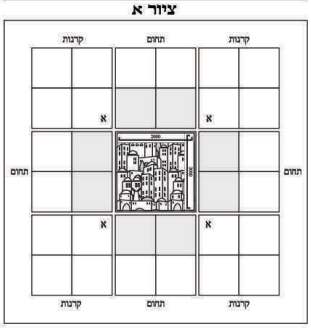
השיב רב אשי לרבינא: מַאי - מה היא כוונת הכתוב **'סָבִיב', סָבִיב דְּקִרְנוֹת** - שיש ליתן את המגרשים מסביב לעיר בקרנותיה, שכן תיבת 'סביב' יכולה להתפרש אף על הקרנות לבדן. **דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי** - שאם לא תאמר כן, אלא ש'סביב' היינו מסביב לכל העיר ממש, אם כן **נַמִּי** קרבן **עוֹלָה דְּכְתִיב** (ויקרא ו ה) **'וְזָרְקוּ (בְּנֵי אַהֲרֹן) אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב', הָכִי נַמִּי** - האם אף כאן תאמר שהכוונה היא **סָבִיב מָשָׁ"**, והרי אין זורקים את דם העולה מסביב למזבח ממש אלא רק בזוויותיו. **אֶלָּא** בהכרח צריך אתה לומר, **מַאי** - מה היא כוונת הכתוב באומרו **'סָבִיב', סָבִיב דְּקִרְנוֹת** - לזרוק את הדם על זוויות המזבח, **הָכִי נַמִּי** - אף כאן לענין מגרשי הערים יש לומר כן, **מַאי** - מה היא כוונת הכתוב **'סָבִיב', סָבִיב דְּקִרְנוֹת** - שיש ליתן את המגרשים מסביב לעיר בקרנותיה.

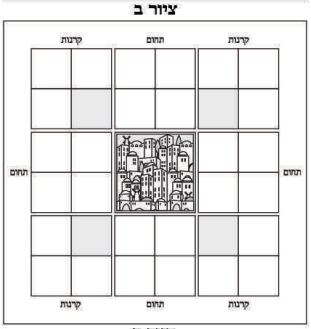
ציור א

ציור ב

ציור ג

ציור ד

א. **כלומר**, אילו היתה העיר מרובעת, היה שטח העיר אלף אמה, ושטח המגרשים שמונת אלפים אמה, ועכשיו שהם עגולים יש להפחית רבע מכל אחד מהם, ונמצא ששטח העיר הוא שבע מאות וחמישים אמה, ואילו שטח המגרשים הוא ששת אלפים אמה. ומאחר ואנו דנים את העיר כמרובעת לענין שיעור התחומין, נמצא שנותנים לה בסך הכל שטח של חמשת אלפים אמה על חמשת אלפים אמה [אלף לעיר, ועוד אלפיים לכל צד לתחומין], דהיינו עשרים וחמשה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה. ומאחר ואביי אינו מחשב את העיר עצמה, נותרו עשרים וארבעה ריבועים לתחומין וקרנות, ומתוכם תופסים המגרשים רבע, דהיינו ששה ריבועים. ב. **כן** פירש רש"י (ד"ה דקרנות), שרבינא סובר שנותנים מגרש בין לתחומין ובין לקרנות, ושיעור המגרש הכולל הוא שנים עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, אך כאן עוסקת הברייתא רק במגרש של התחומין, שהוא שמונה ריבועים בלבד. אמנם התוספות (ד"ה מפ) כתבו, שרבינא סובר שאין נותנים מגרש לקרנות כלל [ראה אות א בציור ג] אלא לתחומין בלבד. ג. **כן** פירש רש"י בפירושו השני (ד"ה ג'מ), וכן כתבו התוספות (ד"ה מפ). אמנם בפירושו הראשון נקט רש"י שלדברי רב אשי נותנים מגרש בין לתחומין ובין לקרנות, אלא שהברייתא עוסקת במגרשי הקרנות בלבד. ד. **נמצא** שדברי רב אשי 'רביע דקרנות' אינם באותו ענין שאמר רבינא 'רביע דתחומין', לפי שלדברי רבינא המגרש של תחומי העיר הוא רבע מן השטח הכללי של תחומי וקרנות העיר יחדיו, ואילו לדברי רב אשי המגרש של קרנות העיר הוא רבע משטח קרנות העיר בלבד, בלא שיכלול את התחומין עמהם. גאון יעקב (ד"ה ג'מ). ה. **קושיא** זו מתפרשת כפשוטה לפי פירושו השני של רש"י [וכן פירשו התוספות] שרב אשי סובר שאין נותנים מגרש לעיר אלא בקרנותיה בלבד, ועל כך מקשה הגמרא שלשון הכתוב 'סביב' משמע שנותנים מגרש מסביב לעיר כולה. אמנם לפי פירושו הראשון של רש"י, שנותנים מגרש אף לתחומין, אלא שהתנא של הברייתא עוסק רק במגרשי הקרנות, מפרש רש"י (ד"ה ופס) את קושיית הגמרא באופן כזה, שמאחר והכתוב עוסק בנתינת מגרשים מסביב לעיר, דרך התנא לשנות את דבריו באותו אופן שבו עוסק הכתוב, ולפיכך אין מסתבר לומר שהתנא עוסק רק במגרשי הקרנות בלבד. ו. **וכפי** שכתב רש"י בפירוש המקרא (ויקרא ו ה) 'לכך נאמר סביב, שיהא הדם ניתן בארבע רוחות המזבח. או יכול יקיפנו כחוט, תלמוד לומר זורק, ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת, תלמוד לומר סביב, הא כיצד? נותן שתי מתנות שהן ארבע'.

הגמרא מקשה על מה שנתבאר לעיל שבעיר עגולה מודדים אף את המגרש סביב לה בעיגול: אֲמַר לֵיהּ רַב חֲבִיבִי מִחוּזְנָאָה לְרַב אַשִׁי, כיצד פירשו רבא ואביי שהברייתא עוסקת בעיר עגולה שנותנים לה אלף אמה מגרש בעיגול מסביב לעיר, **וְהָא אִיכָּא מוֹרְשָׁא דְּקַרְנָתָא** - והרי יש לעיר בליטת קרנות, שמאחר והדין הוא שמרבעים עיר עגולה[1], נידונית היא מעתה כמרובעת, ומכיון שנותנים לה מגרש בעיגול סביב נמצא שקרנות העיר תופסים חלק ממקום המגרש, ואין כנגד הקרנות מגרש אלף אמה [ציור ה][2].

אמר לו רב אשי: אין הברייתא עוסקת בעיר מרובעת, אלא **בְּמָתָא עִיגּוּלְתָּא** - בעיר עגולה שאין לה קרנות, ולפיכך אין העיר תופסת מקום המגרש כלום.

שב רב חביבי והקשה לרב אשי: וְהָא רִיבְּעוּהָ - והרי הדין הוא שיש לרבע עיר עגולה וליתן לה קרנות, ומעתה הרי היא כעיר מרובעת, וקרנותיה תופסות חלק מאלף אמה של המגרש.

שב רב אשי והשיב לו: אִימּוֹר דְּאַמְרִינַן חֲזִינַן כְּמַאן דְּמַרְבְּעָא - מה שאמרנו שמרבעים את העיר היינו רק לענין כך שמודדים את תחומיה כאילו היא מרובעת, בין לגבי תחומי שבת, ובין לגבי תחומי ערי הלויים, אבל **רַבּוּעֲיֵי נַדָּאי מִי מְרַבְּעִינַן** - האם עשינו את העיר מרובעת ממש, כלומר, האם הוספנו עליה בתים עד שנעשתה מרובעת, הרי ודאי אין הדבר כן, ומאחר שהעיר עגולה היא נמצא שיש לה אלף אמה של מגרש ריק סביבה, אף כנגד קרנות העיר[3].

הגמרא מקשה על מה שנתבאר לעיל (ע:) **שתחומי העיר נשכרים שמונה מאות אמה: אֲמַר לֵיהּ רַב חֲנִילַאי מְחוּזְנָאָה לְרַב אַשִׁי**, כיצד יתכן הדבר שמאחר ומודדים את תחומי העיר על ידי הנחת טבלה בקרנותיה משתכרים התחומים שמונה מאות אמה לכל צד, כלומר, שאלכסון של ריבוע אלפיים אמה על אלפיים אמה הוא אלפיים ושמונה מאות אמה, **מִכְּדֵי** - הרי אין עדיפות האלכסון אלא מפני הריבוע, שכן עיגול אין לו אלכסון וריבוע יש לו אלכסון, ונמצא שאורכו של אלכסון יותר מקו ישר הוא כפי ההפרש שיש בין ריבוע לעיגול, והרי כלל הוא בידינו, **בָּמֶה מְרוּבָּע יָתֵר עַל הֶעָגוּל רְבִיעַ**, כלומר, ששיטחו של מרובע גדול ברבע משטחו של עיגול השוה לו באורכו, דהיינו, שיש להוסיף על העיגול שליש כדי להגיע לשטחו של המרובע[4], ומעתה יש להקשות, **הָנֵי תְּמָנֵי מְאָה** - וכי בריבוע של אלפיים אמה נוספים על האלכסון עוד שמונה מאות אמה, **שִׁית מְאָה וְשִׁיתִּין וְשִׁבְעָה נְקֵי תִּילְתָא הָנֵי** - הרי לפי חשבון זה אין להוסיף אלא שליש של אלפיים אמה, שהם שש מאות ושישים ושבע אמות פחות שליש, ונמצא שאורכו של אלכסון של אלפיים אמה הוא רק אלפיים ושש מאות ושישים ושש ושתי שליש אמות.

רב אשי משיב על הקושיא: אֲמַר לֵיהּ רב אשי לרב חנילאי מחוזנאה, אין חשבון זה נכון כאן, משום **דַּהֲנֵי בֵּיצֵי בְּעֵיגוּלָא מִגּוֹ רִבּוּעָא** - ההפרש שהזכרת בין עיגול לריבוע הוא נכון רק לענין עיגול הנמצא בתוך ריבוע, ששטחו הוא פחות ברבע משטחו של הריבוע, לפי שההפרש שביניהם מתחלק לכל קרנות הריבוע ואינו עומד במקום אחד [ציור ו], **אֲבָל בָּאַלַּכְסוֹנָא בְּעֵינָא תַּפֵּי** - אבל ההפרש שבין אלכסון של ריבוע לקו ישר של ריבוע גדול יותר משיעור זה, לפי שכל ההפרש שביניהם הוא בזוית זו', ועל כך יש בידינו כלל אחר, **דְּאָמַר מָר, כָּל אַמּוֹתָא בְּרִיבּוּעַ אַמּוֹתָא וּתְרֵי חוּמְשֵׁי בָּאַלַּכְסוֹנָא** - כל ריבוע שאורכו אמה אחת אורך אלכסונו הוא אמה ושתי חמישיות[5], ולפיכך ריבוע שאורכו אלפיים אמה יש להוסיף עליו שתי חמישיות שהם שמונה מאות אמה, ונמצא ששיעור אלכסונו הוא אלפיים ושמונה מאות אמה.

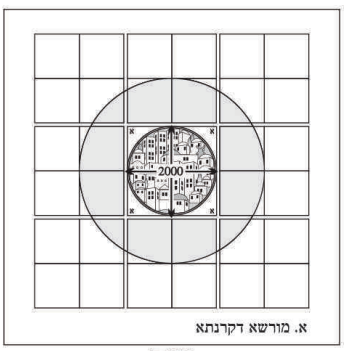
* * *

משנה משנה זו דנה מהיכן מודדים תחום אלפיים אמה של עיר: **נוֹתְנִין קַרְפַּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.** כלומר, כאשר באים למדוד תחום אלפיים אמה שמחוץ לעיר, אין מתחילים למנותם מן החומה של העיר, אלא מניחים תחילה שטח ריק של שבעים אמה ושני שלישי[6], שהוא נידון כמו העיר עצמה, ומשם והלאה מונים אלפיים אמה לתחומי העיר[7].

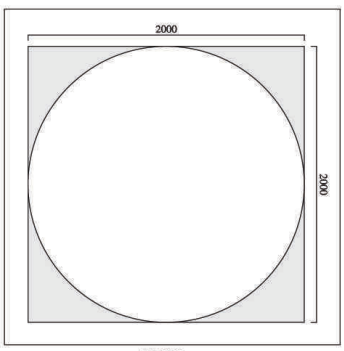
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמְרוּ ליתן **קַרְפַּף** לעיר יחידה, **אֶלָּא** רק **בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, שֶׁאִם יֵשׁ** בסמוך **לְזוֹ** שטח ריק עד שיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם** [ושני שלישי אמה], **וְכֵן** יש בסמוך **לָזוֹ** שטח ריק עד שיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם,** כלומר, שבצירוף שניהם יש בין העיירות עד מאה וארבעים ואחת אמות ושלישי, **עוֹשֶׂה הַקַּרְפַּף אֶת שְׁתֵּיהֶן** [-שתי העיירות] **לְחִיּוּת** נידונות כמקום **אֶחָד,** לפי שכל קרפף נידון כמו העיר הסמוכה לו, ונמצא שהעיירות מחוברות זו לזו על ידי הקרפיפות, והיוצא מעיירה אחת לילך חוץ לתחום דרך העיירה השניה אינו מתחיל למנות אלפיים אמה מגבול עיירתו אלא מגבול העיירה השניה. אבל אם שיעור השטח שביניהם הוא יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושלישי, שוב אינן נידונות כמחוברות, אלא כשני מקומות שונים, והיוצא לילך חוץ לתחום דרך העיירה האחרת מונה אלפיים אמה מגבול עיירתו[8].

וְכֵן הוא הדין לגבי **שְׁלוֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשׁוּלָּשִׁין** - העומדים בצורת משולש, **שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין הַשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים** שטח ריק עד שיעור **מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ** אמה, **עָשָׂה** הכפר **הָאֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לְחִיּוּת** נידונים כמקום **אֶחָד,** והיוצא מאחד הכפרים לילך חוץ לתחום דרך אחד הכפרים האחרים אינו מתחיל למנות מגבול הכפר שהוא דר בו, אלא מגבול הכפר השני. אבל אם יש ביניהם יותר משיעור זה, נידונים כשלושה מקומות שונים[9].

*

ציור ה

ציור ו

ז. **כִּבְּי** שנתבאר לעיל (ע:) בברייתא. ח. **קוּשְׁיָא** זו אינה קשה לשיטתו של רב אשי, שהרי הוא אינו מעמיד את דברי הברייתא בעיר עגולה [ורבא ואביי הם שהעמידו כן], אלא לפי שהיה רב חביבי מחוזנאה תלמידו של רב אשי היה שואל ממנו כל ספיקותיו, אף בדינים ששמע מאחרים. חידושי המאירי (ל"ח ע"מ). ט. **שכן** ההפרש של 'ריבוי' הוא מתוך המרובע הגדול יותר, ולפיכך כאשר יודעים את שיעור שטחו של המרובע ורוצים לידע כמה הוא שטחו של העיגול שבתוכו יש לפחות רבע, אבל כאשר יודעים את שטחו של העיגול ורוצים לידע כמה הוא שיעור שטחו של המרובע המקיפו יש להוסיף שליש. כגון, אם ידוע שהמרובע שטחו שמונה אמות, צריך לפחות רבע כדי לידע את שטח העיגול, ונמצא שהעיגול הוא שש אמות ורוצים לידע את שטחו של המרובע, יש להוסיף שליש, ונמצא ששטח המרובע הוא שמונה אמות. י. **שכל** תוספת הריבוע על העיגול היא בקרנות, ואילו ההולך מאמצע העיר אינו נשכר בכך כלום, שמקודם היה לו אלפיים ועתה יש לו אלפיים, והתוספת של הקרנות רובה היא בחוץ של הקרנות, ומיעוטה במקום הסמוך לחוץ של הקרנות מכאן ומכאן. רש"י (ל"ח ע"ב ד"ה). יא. **כתבו** התוספות (ל"ח ע"ב ד"ה) שאין כלל זה מדוקדק לגמרי, אלא יש מעט יותר מאמה ושתי חמישיות באלכסון, ראה שם שהוכיחו זאת. יב. **כשיעור** חצר המשכן. רש"י (ל"ח ע"מן). שהרי חצר המשכן היה אורכה מאה אמה ורוחבה חמישים אמה, וכאשר מרבעים שטח זה לעשות הימנו ריבוע שאורכו כרוחבו, שיעורו הוא שבעים אמה ושיריים [-שני שלישי], על שבעים אמה ושיריים, כמובאר בדברי הגמרא לעיל (כב:). יג. **דברי** המשנה כאן נתבארו על פי שיטת רב הונא בגמרא להלן בסמוך, וכן נקטו רוב מפרשי המשנה, אמנם שיטת חייא בר רב אינה כן, ויבוארו הדברים להלן במקומם. יד. **פיסקה** זו של המשנה תבואר להלן (ע"ב) בגמרא.

גמרא הגמרא מברורת מה מקורו של דין קרפף: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** - מנין לומדים דין זה, שיש ליתן קרפף לעיר. **אָמַר רָבָא**, יש ללמוד דין זה ממה **דְּאָמַר קְרָא** לגבי מגרשי הלויים (במדבר לה ד) **'מִקְּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב'**, ויש לדקדק מדברי הכתוב שכך **אָמְרָה תּוֹרָה**, תחילה **תֵּן חוּצָה** - תן קרפף מחוץ לעיר, **וְאַחַר כָּךְ מְדוֹד** את תחומי העיר ומגרשיה[טו].

*

שנינו במשנה: וְחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ וכו' קרפף אלא בין שתי עיירות.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדעת חכמים במשנתנו: אִיתְּמַר - נאמרה מחלוקת בבית המדרש בביאור שיטת חכמים, הסוברים שאין נותנים קרפף אלא בין שתי עיירות. **רַב הוּנָא אָמַר**, דעת חכמים היא **שְׁנוֹתְנִין קַרְפַּף** אחד **לְעִיר הַזּוֹ וְקַרְפַּף** אחד **לְעִיר הַזּוֹ**, כלומר, שנותנים לכל עיר שטח של שבעים אמה ושריריים הסמוך לה שיהא נידון כמותה, ונמצא שאם יש ריווח ביניהן עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש נעשות הן כעיר אחת[יז].

חִיָּיא בַּר רַב אָמַר, אין נותנים לדברי חכמים אלא **קַרְפַּף [וְאֶחָד] לְשִׁתֵּיהֶן** - לשתי העיירות, שאם יש ביניהן ריווח עד שבעים אמה ושני שליש נעשות כעיר אחת, אך אם יש ביניהן יותר משיעור זה נידונות כשתי עיירות שונות[יח].

הגמרא מקשה על דברי רב הונא ממשנתנו: תָּנַן - שנינו במשנתנו, **וְחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ קַרְפַּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת.** ומאחר ונקטה המשנה 'קרפף' בלשון יחיד ולא 'קרפיפות' בלשון רבים משמע שאין נותנים להן אלא קרפף אחד, והרי זה **תֵּיובְתָּא** [-פירכא] על מימרא **דְּרַב הוּנָא**, הסובר שנותנים להן שני קרפיפות.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא - רב הונא יתרץ לך[יט], **מַאי** - מה היא כוונת המשנה שנותנים **'קַרְפַּף'** בין שתי עיירות, אין הכוונה לקרפף אחד ממש, אלא **'תּוֹרַת קַרְפַּף'**, כלומר, שנותנים להן 'דין קרפף', **וּלְעוֹלָם** - אך באמת נותנים **קַרְפַּף** אחד **לָזּוֹ וְקַרְפַּף** אחד **לָזּוֹ.**

מוסיפה הגמרא: הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא - אכן כך מסתבר לומר, שלדברי חכמים נותנים להן שני קרפיפות, **מְדְּקָתָנֵי סֵיפָא** - שהרי שנינו בסיפא **שֶׁאִם יֵשׁ לָזּוֹ** [-לעיירה האחת] שטח ריק של **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִּים** הסמוך לה, **וְכֵן יֵשׁ לָזּוֹ** [-לעיירה האחרת] שטח ריק בשיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִּים** הסמוך לה, כלומר, שיש ביניהן עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, **עוֹשֶׂה הַקַּרְפַּף שֶׁשְּׁתֵּיהֶן** [-לשתי העיירות] **לְחָיוֹת** נידונות כמקום **אֶחָד, שֶׁמָּצִינוּ מִינָּהּ** שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, וכדברי רב הונא.

מקשה הגמרא: לֵימָא - האם יש לומר, **תְּיוּבְתֵּיהּ** - שמדברי הסיפא יש פירכא על מימרא **דְּחִיָּיא בַּר רַב**, הסובר שלשיטת חכמים נותנים רק קרפף אחד בין שתי עיירות, שהרי מפורש בדברי המשנה שנותנים להן שני קרפיפות.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ חִיָּיא בַּר רַב - חייא בר רב יתרץ קושיא זו,

---

טו. **ואף** על פי שלא נתבאר בכתוב מה הוא שיעור 'חוצה' שיש ליתן לכל עיר, מכל מקום כוונת הכתוב היא שיהא שטח זה כמו רחוב לעיר, וכעין חצר לבית, ולפיכך נתנו בו חכמים שיעור כחצר המשכן. רשב"א (ד"ה מנ"ל). טז. **כתב** ביד מלאכי (כללי הפלגות כלל נז), שבכל מקום בו נוקטת הגמרא בלשון 'אמר לך' הרי זה תירוץ דחוק, לפי שאם היה זה תירוץ מרווח היתה הגמרא מביאה אותו בלא להוסיף 'אמר לך', ומיתור לשון זה משמע שכוונת הגמרא לומר שרק רב פלוני יתרץ כך על שיטתו אבל הש"ס אינו סובר כן. אמנם כתב שמדברי הכסף משנה (ממשפ הקהלות פע"ז ס"ז) משמע שמאחר והגמרא מחזרת ליישב שיטה זו יש ללמוד שכך היא סוברת להלכה, ונשאר בצריך עיון.

הָא מַנִּי - שסיפא זו כשיטת מי נאמרה, כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא**, כלומר, אין הסיפא המשך של דברי חכמים, אלא כדברי רבי מאיר היא[א], הסובר שנותנים קרפף אפילו לעיר אחת, ולשיטתו אכן נותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, אך לדברי חכמים אין נותנים לשתי עיירות אלא קרפף אחד.

מקשה הגמרא: אִי - אם הסיפא של המשנה כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא, הָא תָּנֵי לֵיהּ רֵישָׁא** - הרי כבר שנינו דין זה ברישא של המשנה, **נוֹתְנִין קָרְפָּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, דהיינו שאפילו לעיר אחת נותנים קרפף, ואם כן פשוט הדבר שלשתי עיירות יש ליתן שני קרפיפות, ומדוע הוצרכה המשנה לשוב ולהשמיענו זאת בסיפא.

מתרצת הגמרא: צְרִיכָא - הוצרכה המשנה להשמיע את דינו של רבי מאיר בשני אופנים. **דְּאִי מַהֲהִיא** - שאילו היתה שונה את דינו רק ברישא של המשנה, שנותנים קרפף לעיר אחת, **הֲוָה אָמֵינָא** - סבורים היינו לומר, **חַד לַחְדָא וְחַד לְתַרְתֵּי** - שלדברי רבי מאיר לעולם נותנים רק קרפף אחד, בין לעיר אחת ובין לשתי עיירות, **קָא מַשְׁמַע לָן** - לפיכך הוצרכה המשנה לשוב ולהשמיענו בסיפא, **דְּלְתַרְתֵּי תְּרֵי יַהֲבִינַן לְהוּ** - שלשתי עיירות יש ליתן שני קרפיפות, ואם אין ביניהן יותר משיעור זה הן מתחברות להיות אחת.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא - ואילו היתה המשנה משמיעה את דינו של רבי מאיר רק בסיפא, לענין כך שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, סבורים היינו לומר שרק בשתי עיירות נוהג דין קרפף, **מִשּׁוּם דְּדָחֵיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - משום שצר להן המקום להשתמש ביניהן, לפי שכל עיירה צריכה שטח ריק לנוי, ולפיכך אם אין שם אלא שיעור שני קרפיפות הן נידונות כעיר אחת, **אֲבָל הָתָם** - ברישא של המשנה, העוסקת בדין עיר אחת, **דְּלָא דָּחֵיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - שאין צר לה המקום להשתמש מחוץ לעיר, לפי שאין עיר אחרת סמוכה לה, **אֵימָא לָא** - שמא יש לומר שאין נותנים לה אפילו קרפף אחד. **צְרִיכָא** - לפיכך הוצרכה המשנה להשמיענו ברישא שגם לעיר אחת נותנים קרפף.

הגמרא מקשה על דברי רב הונא ממשנתינו: תָּנַן - שנינו במשנה (לעיל ע"ח), **וְכַן שָׁלֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשׁוּלָּשִׁין, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הֶחִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת אַמָּה וּשְׁלִישׁ, עוֹשֶׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלִשְׁתָּן לִהְיוֹת אֶחָד.** סברה הגמרא, שכוונת המשנה היא ששלושת הכפרים עומדים בשורה אחת בזה אחר זה, ויש בין כפר לכפר ריווח של שבעים אמה ושיריים [ציור א], ובצירוף שני הרווחים יש בין הכפרים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמה ושלישי[ב]. **וְעוֹד כֵּן הִיא מַדְּיֵיקִתָּ: טַעֲמָא** - טעם הדבר שאם יש בין החיצונים עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש נעשים ככפר אחד, משום **דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי** - שיש כפר אמצעי ביניהם, ונמצא שבין האמצעי לכל אחד מן החיצונים יש רק שבעים אמה ושיריים, שהוא שיעור קרפף אחד. **הָא לֵיכָּא אֶמְצָעִי** - אבל אם אין כפר אמצעי ביניהם, אלא יש שני כפרים שביניהם מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, **לָא** היו מתחברים להיות כאחד, והיינו משום שאין נותנים בין שתי עיירות אלא קרפף אחד של שבעים אמה ושיריים, והרי זה **תִּיובְתָּא** - פירכא על מימרא **דְּרַב הוּנָא**, הסובר שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות[ג].

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא - רב הונא יתרץ קושיא זו, **הָא אִתְּמַר עֲלָהּ** - הרי נאמר בבית המדרש על דין זה שבמשנה, **אָמַר רַבָּה אָמַר רַב אִידִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לָא מְשׁוּלָּשִׁין מַמָּשׁ** - אין כוונת המשנה ששלושת כפרים אלו עומדים בשורה אחת בזה אחר זה, **אֶלָּא** מדובר באופן שהכפר האמצעי עומד בריחוק מקום, כנגד החלל שבין השנים החיצונים[ד], ויש הפרש גדול בין שני הכפרים החיצונים, והרי בזה כך הוא, **רוֹאִין** [-בודקים] **כָּל שֶׁאֵיפּוֹ מַכְנִיס** - 'מכניס' את הכפר **הָאֶמְצָעִי בֵּינֵיהֶן** - בין הכפרים החיצונים, **וְיִהְיוּ** שלושת הכפרים **מְשׁוּלָּשִׁין** - עומדים בשורה אחת, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי, **אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים אַמָּה וְאַחַת וּשְׁלִישׁ, אֵז עֲשָׂה הכפר הָאֶמְצָעִי אֶת שְׁלִשְׁתָּן לִהְיוֹת** מקום **אֶחָד** [ציור ב][ה]. וממילא מתפרשת המשנה היטב כדברי רב הונא, שהרי שיעור המרחק בין כל אחד מן הכפרים החיצונים אל הכפר האמצעי הוא כשיעור שני קרפיפות, כשיטת רב הונא הסובר שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות[ו].

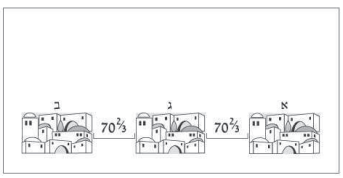
הגמרא מבררת את האופן שבו עומדים כפרים משולשים אלו: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, כַּמָּה יְהָא שיעור המרחק **בֵּין חִיצּוֹן לָאֶמְצָעִי.** כלומר, עד כמה יהא הכפר האמצעי מרוחק מן הכפרים החיצונים, ועדיין יהא נירון כאילו הוא עומד ביניהם.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, שיעור המרחק הוא עד **אַלְפַּיִם אַמָּה.** שאם האמצעי רחוק מן החיצונים עד שיעור זה דנים אותו כאילו עומד ביניהם ומחברם [ציור ז], והואיל וניתן לילך בשבת מזה לזה בלא עירוב.

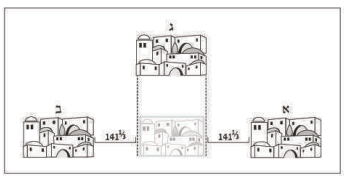
הקשה רבא לאביי: וְהָא אַתְּ הוּא דְּאָמַרְתְּ - והרי אתה הוא זה שאמרת, **גָּוְוהֵי דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא** - שמסתבר לומר כשיטתו של רבא בנו של רבה בר רב הונא, לגבי עיר העשויה כקשת (לעיל נ:), **דְּאָמַר** - שהוא סובר שאפילו אם יש בין הַקֶּשֶׁת [-החוט המחבר בין שני ראשי הקשת] לקשת **יוֹתֵר מַאַלְפַּיִם אַמָּה** מכל מקום דנים את כל חלל הקשת כאילו הוא עיר אחת [ציור ח]. ואם כן, אף כאן לגבי כפרים משולשים יש לומר כן,

---

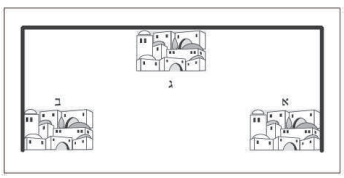
א. **כלומר**, רבי סתם את הסיפא של המשנה כשיטת רבי מאיר. על פי דברי רש"י (ד"ה מאי). ב. **ואף** על פי שנקטה המשנה שיש בין החיצונים מאה וארבעים אחת ושלישי, אין סכום זה כולל את הכפר האמצעי שביניהם, אלא הכוונה היא שבצירוף שני הרווחים יש בין החיצונים סכום זה, ואילו האמצעי אינו מן החשבון. רשב"א (ד"ה תנן). והוסיף, שכן פירש גם הראב"ד. ג. **כצורת** משולש שלנו. ד. **כלומר**, מדובר באופן ששני הכפרים החיצונים רחוקים זה מזה, אלא שיש כנגד החלל שביניהם בריחוק מקום מעט כפר אמצעי, והדין בזה הוא שדנים את הכפר האמצעי כאילו עומד בתוך החלל שבין שני הכפרים החיצונים, ועתה יש למדוד את המרחק שבין כל אחד מן הכפרים החיצונים אל הכפר האמצעי [שנירון כעומד ביניהם], אם אין האמצעי רחוק מכל אחד מהם יותר מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, כשיעור שני קרפיפות, נעשים שלושתן כמקום אחד, לפי שנותנים קרפף לכל אחד מן הכפרים, ונמצא שיש ריווח בשיעור שני קרפיפות לכל צד, והיוצא מכפרו על מנת לילך תרע לתחום דרך אחד מן הכפרים האחרים אינו מתחיל למנות אלפיים אמה אלא מסוף הכפר האחרון, אך אם המרחק בין האמצעי לכל אחד מן החיצונים הוא יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נירון כל כפר בפני עצמו, ומודדים תחום אלפיים אמה מגבולות אותו הכפר. כתב בתוספות יום טוב (ד"ה ומצאתם) בשם הראב"ד, שמאחר ודנים שלושת כפרים אלו ככפר אחד נמצא שהם כעיר ענוגה, ולפיכך יש לרחבם תחילה, קודם שמונים מהם אלפיים אמה לכל צד [ציור ג]. ה. **הקשו** התוספות (ד"ה אלא), מאחר דהגמרא בתירוצה חוזרת בה ממה שהבינה שיש בין שני הכפרים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, ומפרשת שהכוונה היא שיש בין כל אחד מן הכפרים החיצונים לאמצעי שיעור זה, אם כן, מדוע הוצרכה לומר שאין הכוונה לכפרים משולשים ממש, הרי יכולה היתה ליישב את דברי המשנה אף כפי מה שסברה מתחילה שמדובר בכפרים העומדים בשורה ישרה בזה אחר זה, ולומר שאין כוונת המשנה שיש מאה וארבעים ואחת אמה ושליש בין שני הכפרים החיצונים, אלא בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי. ותירצו, שאילו היתה המשנה עוסקת בכפרים משולשים העומדים בשורה ישרה, לא היה לה לומר אם יש 'בין החיצונים' מאה וארבעים ואחת אמה ושליש, אלא צריכה היתה לומר אם יש 'בין זה לזה'. אבל מאחר ומעמידה הגמרא בכפרים שאינם עומדים בשורה ישרה, אלא האמצעי עומד מרוחק מעט כנגד החלל שבין החיצונות, מעתה אי אפשר לומר אם יש 'בין זה לזה', שהרי אין האמצעי עומד שם, ועל כן נקטה המשנה בלשון אם יש 'בין החיצונים'.

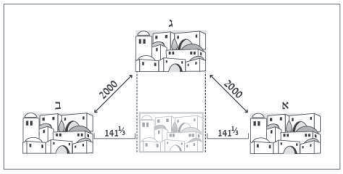
ציור א

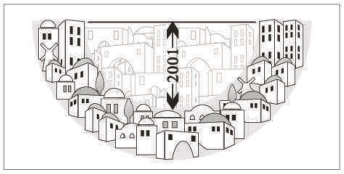
ציור ב

ציור ג

ציור ד

ציור ה

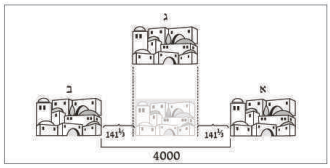
שאפילו אם הכפר האמצעי רחוק מן החיצוניים יותר מאלפיים אמה, מכל מקום יהא כל החלל שביניהם נידון כעיר אחת[ג].

אמר לו אביי לרבה: הָכִי הָשְׁתָּא - וכי כך נראה בעיניך להשוות הדברים זה לזה, הרי יש לחלק בניהם, **הָתָם** - שם, לגבי עיר העשויה כקשת, **אִיבָּא בָּתֵּים** - יש בתים לאורך הקשת, ונמצא שאדם שדר בקשת יכול בלילך דרך אותם הבתים עד שיגיע לכל אחד משני ראשי הקשת, אפילו אם הקשת רחוקה מן היתר יותר מאלפיים אמה, אבל **הָכָא** - כאן, לגבי כפרים המשולשים, **לֵיכָּא בָּתֵּים** - אין בתים המחברים בין הכפר האמצעי לכפרים החיצוניים, ונמצא, שאם רחוק הוא מהם יותר מאלפיים אמה אי אפשר לילך בשבת מזה לזה, ולפיכך אין דנים אותם כמקום אחד אלא באופן שאין ביניהם אלפיים אמה.

הגמרא מבררת פרט נוסף בדין כפרים המשולשים: וְאֶמֶר לֵיהּ רָבָא לְאַבָּיֵי, מַה הֵא בֵּין חִיצּוֹן לְחִיצּוֹן - כמה הוא שיעור המרחק בין שני הכפרים החיצונים, שעדיין יועיל הכפר האמצעי לחברם להיות אחד.

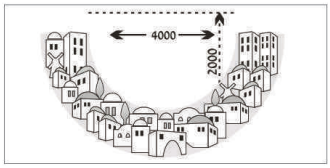
אמר לו אביי לרבה: מדוע שואל אתה **מַה הֵא** המרחק ביניהם, וכי **מַאי נָפְקָא לְךָ מִינַּהּ** - איזה דין יצא לך מבירור שאלה זו, הרי כבר נתבאר שהכלל בזה הוא **כָּל שֶׁאֵינוֹ מַכְנִים** את הכפר **הָאֶמְצָעִי בֵּינֵיהֶן** - בין החיצונים, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין האמצעי לכל אחד מן החיצונים, **אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ**, אזי עושה האמצעי את שלושתן להיות אחד, ונמצא, שאין כל חילוק בדין בשיעור המרחק שבין החיצונים.

שב רבא ושאל מאביי: וְאַפֵּילּוּ אם יש בין החיצונים מרחק של **אַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה** מועיל האמצעי לצרפם, כשאין בינם לבינו אלא מאה וארבעים ואחת אמות ושליש [ציור ו ב"ה].

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, **אִין** - אכן כן.

הקשה לו רבא לאביי: וְהָאָמַר [-והרי אמר] **רַב הוּנָא, עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ** - בין שני ראשי הקשת, **פְּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה מוֹדְדִין לָהּ** - לאנשים הדרים בקשת, **מִן הֶחָתָךְ**, שאם רוצים הם לילך מן היתר והלאה, אינם מתחילים למדוד אלפיים אמה מביתם, אלא מן היתר, לפי שכל חלל הקשת נידון כעיר אחת, **וְאִם לָאו** - ואם אין המרחק כזה, אלא יש בין שני ראשי הקשת יותר מארבעת אלפים אמה, **מוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת**, ואין דנים הכל כעיר אחת [ציור ז ב"ה]. ואם כן, אף לגבי כפרים משולשים יש לומר כן, שאינם נידונים כעיר אחת אלא באופן שאין בין שני החיצונים ארבעת אלפים אמה.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, אין לדמות העניינים זה לזה, משום **דְּהָתָם לֵיכָּא לְמֵימַר מַשָּׁךְ** - שם, לגבי עיר העשויה כקשת, אי אפשר לומר שדנים את החלל שבין ראשי הקשת כאילו הוא מלא, ולפיכך אין מחברים את שני ראשי הקשת אלא כשיש ביניהם פחות מארבעת אלפים אמה. אבל **הָכָא אִיכָּא לְמֵימַר מַשָּׁךְ** - כאן, לגבי שלשה כפרים משולשים, שאין דנים אותם כמקום אחד אלא באופן שאין ביניהם אלפיים אמה.

הגמרא מקשה שמצינו שתי ערים הנידונות כאחת אף שיש ביניהן מרחק גדול: אָמַר לֵיהּ רַב סָפְרָא לְרָבָא, הָרֵי בְּנֵי הַמָּקוֹם ששמו אַקְרִיקְמָפּוֹן, דְּמַשְׁחִינַן לָהוּ תְּחוּמָא מֵהָאי גִּיסָא דְּאַרְדְּשִׁיר - שאנו מודדים להם את תחומם מן הצד השני של העיר ארדשיר הסמוכה לעירם, כלומר, שאם רוצים לילך חוץ לתחום דרך העיר ארדשיר אינם מתחילים למנות אלפיים אמה מגבול עירם אלא מסוף העיר ארדשיר. **וְכִן בְּנֵי (תְּחוּמָא) דְּאַרְדְּשִׁיר, מַשְׁחִינַן לָהוּ תְּחוּמָא מֵהָאי גִּיסָא דְּאַקְרִיקְמָפּוֹן** - מודדים להם את התחום מן הצד השני של העיר אקריסטפון. דהיינו, שערים אלו נידונות כעיר אחת. ויש לתמוה על כך, **הָא אִיבָּא דְּגָלְּת דְּמַסְּקָא** - הרי נהר החדקל מפסיק בין שני הערים[ד], ושיעור רוחבו הוא **וְתַר מְמָאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ**, ואם כן, כיצד ניתן לחבר ביניהם, הרי הכל מודים שאין נותנים בין שתי עיירות יותר משני קרפיפות שהם מאה וארבעים ואחת אמות ושלישׁ.

נָפַק - יצא רבא לחוץ, **אֲחֲוֵי לֵיהּ הָנֶךְ אֲמְהָתָא דְּשׁוּרָא** - הראה לו את רגלי חומת העיר[ה], **דְּמַכְּבֵי בְּדֶגֶלְתָּא** - שנכלעים בנהר החידקל, **בְּתוֹךְ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם** לכל עיר, ונמצא שהם מצטרפים להיות כמו הערים עצמם, ומעתה אין שתי הערים רחוקות זו מזו, ולפיכך מצטרפות הן להיות עיר אחת[ו].

* * *

משנה משנה זו מבארת כיצד מודדים את תחום אלפיים אמה חוץ לעיר. אֵין מוֹדְדִין את התחומין **אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה** בדיוק, **לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר**.

וְלֹא יְמַדּוֹד אֶלָּא כְּנֶגֶד לְבוּ. כלומר, מאחר ומדידה זו נעשית על ידי שני אנשים המחזיקים את החבל משני קצותיו, לפיכך קבעו להם תכמים מקום קבוע, שיחזיק כל אחד את החבל כנגד ליבו, כדי שלא יחזיק האחד כנגד צווארו והשני כנגד רגליו, ונמצא החבל עומד באלכסון, והתחומים מתמעטים[ז].

הָיָה מוֹדֵד וְהַגִּיעַ נֶגַע [-עמק], **אוֹ גֶּגֶר** [-חומת אבנים שנפלה ונעשה שם גל גבוה ומשופע, ובני אדם מהלכים עליהן], שאין ברוחבם אלא חמישים אמה[ח], **מְבַלְּעוֹ** - מבליע את הגיא או הגדר במדידתו, כלומר, אינו מודד את שיפוע העמק או הגדר כלל, אלא מעביר החבל מעליהם, כאילו היתה זו דרך חלקה [ציור ח][ט].

ציור ח

וְחוֹזֵר מְמַדְּתוֹ. כלומר[י], אם היו הגיא או הגדר רחבים יותר מחמישים

ג. **ביאור** הדמיון בין עיר העשויה כקשת לשלשה כפרים משולשים כך הוא, שבשני אופנים אלו יש כעין צורת משולש, על ידי שלושה יישובים שונים. בכפרים המשולשים יש ממש שלשה כפרים, ואילו בעיר העשויה כקשת יש את שני ראשי הקשת, ואת יושבי הקשת עצמה [ואמנם יש חילוק ביניהם, שבעיר העשויה כקשת יש בתים רצופים המחברים בין שלושתם, ומה שאין כן לגבי כפרים המשולשים, וכמבואר בדברי הגמרא להלן]. ובשני אופנים אלו עלינו לדון באיזה אופן מחברים את כולם להיות כעיר אחת. ויש בזה שני נידונים, האחד, כמה הוא המרחק שיכול להיות בין שני ראשי הקשת, או בין שני הכפרים החיצונים, שעדיין יהיו נחשבים כעיר אחת. והשני, כמה הוא המרחק שיכול להיות בין היתר לקשת, או בין הכפר האמצעי לחיצונים, שעדיין יהיו נחשבים כעיר אחת. ויבואר הענין להלן בהמשך דברי הגמרא. ד. **חידושי המאירי** (ד"ה מיהו), וכן משמע מדברי רבינו חננאל (ד"ה ג'ל). ה. **ריטב"א** (ד"ה שיהא). ובחידושי המאירי (בענל ס"ל ד"ה מיהו) כתב, שהם בתי דירה. ובמהרש"ל (ד"ה הקן) צירף שניהם, וכתב "רכיים של חומה, מחצות מעולות שיש בהן בית דירה". ו. **טעם** הדבר מפורש להלן (פח.) בגמרא.

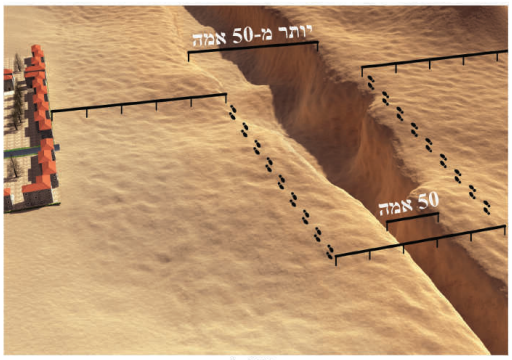
ז. **כך** מתבאר מדברי המשנה, שיש למדוד דוקא על ידי שני אנשים, ולא באדם אחד או מאתיים אמות, לא שיקשור החבל לעמוד וימשוך עד סופו. חידושי המאירי (ד"ה ג'ל). יא. **רשב"ץ** (ד"ה ג'ל). ומשמע מדבריו, שיש למדוד דוקא באופן כזה שיתנו שני המודדים את החבל כנגד ליבם. אמנם הריטב"א (ד"ה ג'ל) כתב, שעדיף יותר להניח החבל על הקרקע ממש, והיא המדידה הנכונה, אלא שמי שאינו רוצה לטרוח למדוד בקרקע אלא תפץ להגביה החבל נתנו לו חכמים מקום מסוים, שיניחנו כנגד ליבו, כדי שלא ימדוד אחד כנגד ראשו והשני כנגד מרגלותיו. כתב בחידושי המאירי (ד"ה ג'ל), שדין זה שנקטה המשנה שיאחזו המודדים את החבל כנגד ליבם אינו בדווקא, שהאי מעיקר הדין בכל ענין שמחזיקים שני המודדים את החבל בשוה די בכך [כנון שמחזיקים שניהם כנגד ראשם או כנגד מרגלותם], אלא עצה טובה היא, לפי שנקל יותר לאדם להחזיק החבל כנגד ליבו, שבאופן כזה אינו צריך להגביה או להשפיל את ידיו. עוד כתב, שאין לחוש שיהיה אחד המודדים גבוה ואחד נמוך, ונמצא החבל עומד בשיפוע אף אם יאחזוהו בשוה כנגד ליבם, לפי שבסתם עוסקים אנו באנשים בינונים. יב. **ברשי"ו** (ד"ה מנלינו) כתב, "אם אינו רחב חמישים אמה", אך ראה בהערה להלן שהתוספות יום טוב (מ"ד) מפרש את כוונתו ש"אינו רחב אלא חמישים אמה".

יג. **ואפילו** אם יש במרווח של הגיא כדי הילוך אלפיים אמה אינו נחשב למעט מן התחום כלל, אלא עומד אחד מן המודדים בצד אחד של הגיא, והשני בצידו השני, ומכליעים אותו בחבל אחד של חמישים אמה. רש"י (ד"ה מנלינו). ובביאור כתב רש"י לעיל (נ: ד"ה הקן) צירף לגיא (ד"ה ד'ל) "הגיע לגיא או לגדר משופע ויכול להבליעו בחבל של חמישים אמה מבליעו, ואף על פי ששפועו מרבה את הדרך, ואם היה מודד שיפועו מכאן ועלייתו לעבר השני יש בו מאה או מאתיים אמות, לא איכפת לן, הואיל ומשפתו אל שפתו אין יותר מחמישים אמה". יד. **כך** מדייקת הגמרא להלן (פח.) מדברי המשנה "יחזור למידתו" [דהיינו, פשטות דברי המשנה היא שחזור למדידתו לאחר ההבלעה], אך מאחר ולא יצא לשון מקום אין נופל בזה לשון "יחזור", ולפיכך מדייקת מזה הגמרא את הדין המבואר להלן].

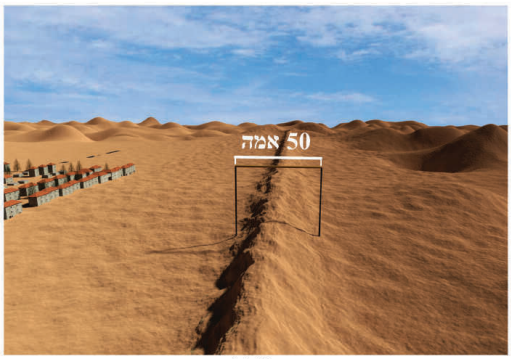
אמה ואי אפשר להבליעם[טו], [שהרי החבל אורכו חמישים אמה בלבד], אך מחרץ לעיר בצידיה הם נעשים צרים, ורוחבם שם הוא עד חמישים אמה, הולך המודד לצד העיר ומבליע שם את הגיא או הגדר במדידתו, ולאחר מכן ממשיך ומודד בקו ישר עד שרואה שנגמר רוחבו של הגיא כנגד העיר, וחוזר למדידתו הראשונה שכנגד העיר [ציור ט].

וכן הוא הדין במודד **שֶׁהַגַּיְא הָהָר** שרוחבו עד חמישים אמה, שאינו מודד את שיפוער, אלא **מַבְלִיעוֹ**[טז], אך אם הוא רחב יותר מחמישים אמה כנגד העיר, ואילו כנגד צידי העיר אין רוחבו עולה על חמישים אמה, מבליעו מחרץ לעיר בצידיה, וממשיך במדידה שם עד מקום שנגמר ההר כנגד העיר, **וְאֵז חוֹזֵר לְמַדַּתּוֹ** - למדידתו הראשונה שכנגד העיר[יז].

טו. **רש"י** (ד"ה וחחר). ומשמע מדבריו שרק באופן שהיו הגיא או הגדר רחבים יותר מחמישים אמה אי אפשר להבליעם, אבל אם היו רחבים חמישים אמה בדיוק ניתן עדיין להבליעם. והעיר על כך הרש"ש (ד"ה מבליעו), שלעיל כתב רש"י (ד"ה מבליעו), שאם אינו רחב חמישים אמה ניתן להבליעו, ומשמע שאם רוחבו חמישים אמה בדיוק כבר אי אפשר להבליעו. והביא את דברי התוספות יום טוב (מ"ח), שכתב בביאור דברי רש"י לעיל, שאין כוונתו שאינם רחבים חמישים אמה, אלא כוונתו שאינם רחבים אלא חמישים אמה ולא יותר. וכתב הרש"ש, שכן יש להוכיח אף מדברי הגמרא להלן (מח:) 'ורוחב חמישים מבליעו'. טז. **והיינו** על ידי שיעמיד מקלות ארוכים משני צידי ההר, ויעביר חבל ביניהם מעל גבי ההר. על פי דברי התוספות (לעיל מח. ד"ה אלא) [ציור י]. יז. **הקשו** התוספות (לעיל מח. ד"ה הגיע), מדוע מונה המשנה הר בפני עצמו, ואינה כוללת אותו יחד עם גיא וגדר. ותירצו, שנקטה המשנה כן משום הסיפא להלן בסמוך, שבה נאמר 'אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדירין בהרים', ואף שדין קידור נוהג גם בגיא וגדר, מכל מקום מאחר ונקט רבי דוסתאי בדבריו 'הר', לפיכך מנתה אותו המשנה בפני עצמו. וכתבו עוד, שלשיטת רבינו תם, הסובר (לעיל מח: תוי"ט ד"ה) שלעתים יש חילוק מעט בין דין גיא וגדר לדין הר, מבואר מדוע חילקה אותם המשנה ומנתה הר בפני עצמו.

ציור ט

ציור י

וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא במדידתו זו **חוץ לָתְּחוּם** העיר. דהיינו, שאם אין הגיא הולך ומיצר אלא מחוץ לתחום אלפיים אמה של העיר, לא ילך לשם על מנת להבליעו ולחזור למידתו [ציור א], לפי שיש לחוש שיסברו אנשים שאותו מקום שהוא מבליע בו נכנס בתוך תחומי העיר[א].

אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ להר, כגון שרוחבו כנגד תחומי העיר הוא יותר מחמישים אמה[ב], **בָּזוֹ**[ג] **אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שֶׁמְּמַדְּדִין בֶּהָרִים** - רואים כאילו נוקבים את ההרים. כלומר, אין מודדים את שיפועם, אלא דנים אותם כאילו יש נקב בתחתיתם, ודרך הנקב מעבירים את החבל. וכיצד עושים זאת, אחד מן המודדים עומד בתחתית ההר, והשני עומד למעלה ממנו, ואוחזים שניהם בחבל שאורכו ארבע אמות, התחתון מחזיקו כנגד ליבו והעליון כנגד רגליו, ונמצא שהחבל מונח בקו ישר, וכן עושים עוד בכל ארבע אמות שבמעלה ההר, והרי זה כאילו נקבו חור בהר והעבירו החבל דרכו [ציור ד][ד].

★

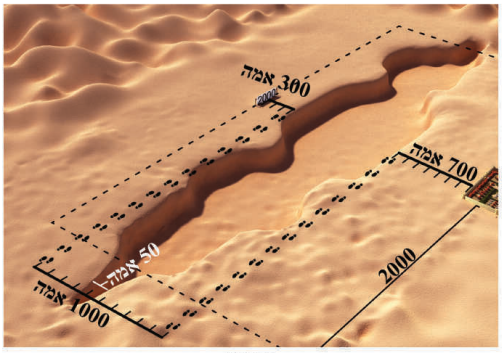
גמרא הגמרא מבררת את מקור הדין שיהא החבל של חמישים אמה: **מָנָא הֲנֵי מִילֵּי** - מנין לומדים דין זה, שיהא אורך החבל המשמש למדידת תחומין חמישים אמה. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** יש ללמוד זאת ממה **דְּאָמַר קְרָא** לגבי מידות חצר המשכן **'אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָּאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים'**[ה] **וְכִיּוֹן דְּאַמָּה וְחַמִּשִּׁים בְּחַמִּשִּׁים** - וכיון שאמה וחמשים [אמה] על חמשים אמה, **מִיבְּעֵי לֵיהּ** - נצרך לענין אחר, **לְחַמִּשִּׁים וְלִסְבַב חֲמִשִּׁים.** כלומר, ממקרא זה למדה הגמרא לעיל (פג:) שיעור קרפף[ו], שהוא שבעים אמה ושיריים [-שני שליש אמה] על שבעים אמה ושיריים, שכן כאשר נוטלים את חמשים האמה שהיה אורך חצר המשכן יתר על רוחבו ומסבבים בהם את רוחבו, דהיינו, שהופכים את ששת חצר המשכן לריבוע שאורכו ורוחבו שוים זה לזה, עומדת מידתו על שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים[ז], ואם כן, כיצד ניתן ללמוד ממקרא זה שמדידת תחומין נעשית בחבל של חמשים אמה.

מתרצת הגמרא: אֵם בָּן, שאין למדים מקרא זה אלא לענין 'טול חמשים וסבב חמשים', **לֵימָא קְרָא** - היה הכתוב צריך לומר 'ורוחב **חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים, מַאי** - מדוע נקט בלשון **'חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים, שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי** - שומע אתה מכך את שני הדינים, האחד, ששיעור קרפף הוא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, והשני, שמדידת תחומין נעשית בחבל שאורכו חמשים אמה.

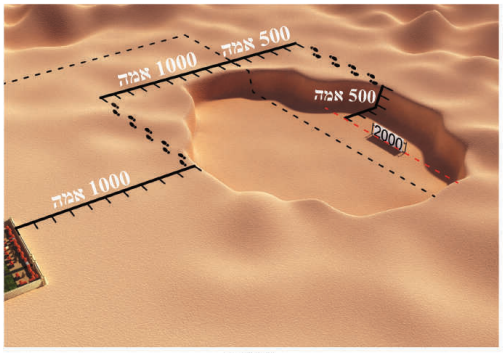
★

שנינו במשנה: אורך חבל המדידה הוא חמשים אמה, **לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.**

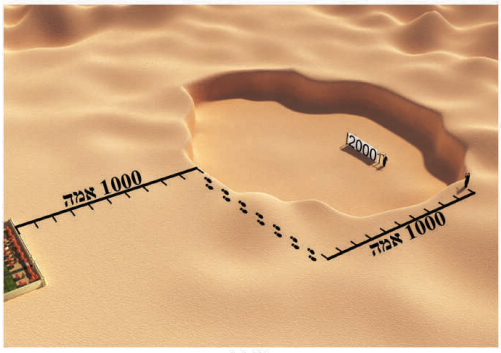
א. **[במבואר** בדברי הגמרא להלן (פ״ט:)]. נתבארו דברי המשנה לפי הפירוש השני שהביא רש״י (פ״ט: ופנ״ב), שכוונת הדברים היא שלא יצא מחוץ לתחום העיר בצידיה. אמנם בפירושו הראשון ביאר רש״י באופן אחר, שהכוונה היא שלא יצא חוץ לתחום העיר מלפניה. והיינו כשיש גיא היוצא מתחום אלפיים אמה שלפני העיר, כגון שכלה הגיא אלפיים וחמש מאות אמה מן העיר, הלך המודד והבליעו בצידי העיר [בתוך תחום אלפיים אמה של צידי העיר] במקום שהוא נעשה צר פחות מחמישים אמה, ולאחר מכן המשיך למדוד באותו מקום עד שסיים למדוד תחום אלפיים אמה של העיר, ועתה חפץ הוא לשוב ולסמן את גבול התחום כנגד העיר, אלא שבאותו מקום עומד הגיא, אין אומרים שימשיך למדוד בצידי העיר עד מקום שכלה הגיא כנגד העיר, דהיינו אלפיים וחמש מאות אמה, ולאחר מכן יחזור בקו ישר עד כנגד העיר, וישוב לאחוריו חמש מאות אמה בתוך הגיא, ויסמן שם תחום אלפיים אמה [ראה ציור ב], לפי שיש לחוש שאדם שיראהו עומד בריחוק אלפיים וחמש מאות אמה ממסוף העיר יסבור שתחומי העיר מגיעים עד לאותו מקום, ויצא לשם בשבת, והוא אינו יודע שהמודד עתיד לחזור חמש מאות אמה לכיוון העיר. אלא ילך עד שיעור אלפיים אמה בלבד, ואז יכנס לתוך הגיא ויסמן התחום בתוכו [ראה ציור ג]. ב. **או** שהיה הגיא מעוקם, כמבואר בדברי הברייתא המובאת להלן [וראה שם ביאור הענין]. תוספות (פ״ט ופ״ב). ג. **מבואר** בדברי הגמרא (לעיל נח:) שנקט לשון 'בזו' כדי למעט מדידת תחומי ערי מקלט ועגלה ערופה שבהם אין מודדים באופן כזה. ד. **בלומר,** אף שאין עושים בזה הבלעה ממש, מכל מקום מקילים להניח החבל בקו ישר ולא באלכסון כפי שיפועו של ההר, ובכך נשכרים שאין מוסיפים על התחום את מידת השיפוע, אלא כעין הבלעה שנמדדת בקו ישר. ומכל מקום אין זו הבלעה גמורה, לפי שהדבר תלוי בשיפועו של ההר, שאם הוא משופע ביותר עד שרגלי העליון עומדות למעלה מליבו של התחתון צריכים הם להניח את החבל באלכסון מעט. ה. **והיינו** משום שיש לתמוה מה היא כוונת הכתוב 'ורוחב חמישים בחמישים', הרי חצר המשכן היתה מאה אמה על חמישים, כפי שפורשת הכתוב 'אורך החצר מאה באמה'. ולפיכך דרשו חכמים שתיבת 'חמישים' השניה מיותרת היא, ובאה ללמד שיש למדוד בחבל של חמישים אמה. על פי דברי רש״י (לעיל נב: ד״ה מאה). ו. **קרפף** הוא מקום שאינו מיועד לדירה, אלא לאוצר וכיוצא בזה, ומותר לטלטל בו אם הוא מוקף מחיצות ואינו גדול יותר מבית סאתיים, שהוא שיעור שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים. ז. **לפי** שאורך המשכן היה מאה אמה ורוחבו חמישים, נמצא ששיטחו עומד על חמשת אלפים אמה [מאה כפול חמישים], וכאשר תחלק ששה של חמשת אלפים אמות מרובעות לריבוע שאורכו ורוחבו שוים, יהא בידך ריבוע של שבעים אמה ושתי שלישׁ על שבעים אמה ושתי שלישׁ, בקירוב.

ציור א

ציור ב

ציור ג

ציור ד

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם הדבר: תָּנָא, לָא ימדוד בחבל שהוא **פְּחוֹת** מחמשים אמה **מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה** את התחום, לפי שחבל קצר נמתח יותר מחבל ארוך, ועל ידי כן מתרבית מידתו יותר מחמשים אמה. **וְלָא** ימדוד בחבל שהוא **יוֹתֵר** מחמשים אמה, **מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֲטוֹ** את מידת התחומין, לפי שחבל שהוא ארוך יותר מדי נכפל באמצעיתו ומתקצר, ואי אפשר למותחו כראוי, ונמצא שמידתו מתקצרת פחות מחמשים אמה[ח].

הגמרא מבארת ממה עשוי חבל המדידה: אָמַר רַבִּי אַבָּא, אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל אַסְפַּקְיָמָא. מבררת הגמרא: מַאי - מה הוא **אַסְפַּקְיָמָא. שבה הגמרא ומבררת: מַאי** - מה הוא **נַרְגִּילָא. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב**, נרגילא הוא **דִּיקְלָא דְּחַד גַּבְרָא** - סיב הגדל ומתגלגל סביב הדקל[ט].

אִיכָּא דְּאָמְרֵי - ויש האומרים פיסקא זו באופן אחר. **מבררת הגמרא: מַאי** - מה הוא **אַסְפַּקְיָמָא. מביאה הגמרא מחלוקת בענין זה: רַבִּי אַבָּא אָמַר, אספקימא הוא נַרְגִּילָא** - חבל שעושים מקליפת אילן של אגוז[י]. **רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר**, אספקימא הוא **דִּיקְלָא דְּחַד גַּבְרָא** - סיב הגדל סביב הדקל.

הגמרא מביאה ברייתא בענין המין הראוי למדידה: תָּנָא בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, אֵין לְךָ** מין **שָׁפָה** [-שראוין] **לְמְדִידָה יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁאוֹת שֶׁל בָּרְזֶל**, שאינן נמתחות יותר מדאי[יא], **אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה**[יב] (ויקרא כג ה) **'וּבְיָדוֹ חֶבֶל מְדָדָה'**, דהיינו, שהיו מודדים בחבל, ולא בשלשלאות של ברזל.

מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב לגבי מדידת בית המקדש (יחזקאל מ ג) **'וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמְּדָדָה'**, ומשמע שהיו מודדים על ידי קנה, ולא בחבל.

מתרצת הגמרא: הָהוּא לְתַרְעֵי - קנה מדה זה שימש רק לצורך מדידת רוחב השערים שבבית המקדש, אבל שאר מדידות היו עושים בחבל.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תָּנֵי רַב יוֹסֵף, שְׁלֹשָׁה מיני חֲבָלִים הֵם, כלומר, מצינו שלשה ענינים הצריכים חבל, וכל אחד מהם נצרך למין חבל בפני עצמו. חבל אחד הוא **שֶׁל מָנֶג** - העשוי מקני סוף[יג]. השני הוא **שֶׁל נֶצֶר** - העשוי מעלי נצרים [-ערבה קלופה, ויש אומרים סיב הגדל סביב הדקל]. **וְהשלישי** הוא חבל **שֶׁל פִּשְׁתָּן.**

ועתה מפרשת הברייתא לאיזה צורך משמש כל אחד מהחבלים אלו: חבל **שֶׁל מָנֶג** משמש **לְצורך עֲרָבָה** אדומה, **דְּתָנָּן** - שכך שנינו במסכת פרה (פ"ג מ"ט) **'קְפָּתוּרָה** - קשרוה לפרה אדומה **בְּחֶבֶל הַמָּנֶג, וְזָרְקוּהָ עַל גַּב מְעֲרֶכְתָּהּ'**[יד]. חבל **שֶׁל נְצָרִים** משמש **לְקשירת** בגדי **סוֹטָה, דְּתָנָּן** - שכך שנינו במסכת סוטה (ג:) **'וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל הַמְּצָרִי** [-של נצרים[טו]] **וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מֵרַדָּיָיתָהּ**, שמאחר והכהן קורע את בגדיה צריך היה לקושרם שלא יפלו מעליה. חבל **שֶׁל פִּשְׁתָּן** משמש **לְצורך מְדִידָה** של תחומי שבת ותחומי ערי מקלט, ומדידת העורים לגבי עגלה ערופה[טז].

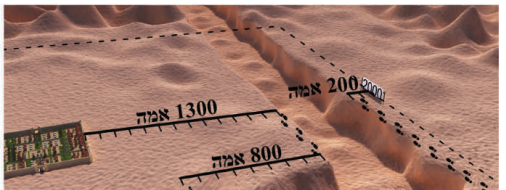
★

שנינו במשנה: הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למידתו.

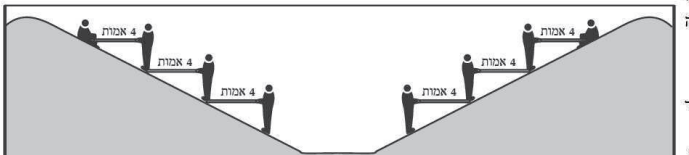
מדייקת הגמרא: מִדְּקָתָנֵי - מאחר ששנינו במשנה, שלאחר שמבליע המודד את הגיא או הגדר הוא **חוֹזֵר לְמִידָתוֹ, מִכְּלָל** - משמע מכך, **דְּאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ** לגיא או לגדר כנגד העיר, לפי שרוחבו של הגיא כנגד העיר הוא יותר מחמישים אמה, **הוֹלֵךְ לצידי העיר חוצה לה, לְמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ**, כגון שנעשה הגיא צר בצידי העיר ואינו רחב שם אלא חמישים אמה, **וּמַבְלִיעוֹ** שם בחבל של חמישים אמה, **וְלאחר מכן צוֹפֶה** המודד **בָּגֶגֶד מִידָתוֹ**, כלומר, הוא צופה מרחוק לראות עד היכן הוא רוחבו של הגיא ממול לעיר, ועד כנגד אותו המקום הוא מודד בצידי העיר, **וְלאחר מכן הוא חוֹזֵר** למדידתו הראשונה שכנגד העיר, להשלים מדידת תחום אלפיים אמה[יז].

ומאחר ויש לדייק דין זה מדברי המשנה, נמצא **שתְּנִינָא** במשנתינו **הָהֵם דְּתָנוּ רַבָּנָן** - לדין זה ששנו חכמים בברייתא, **הָיָה מוֹדֵד** את תחומי העיר, **וְהִגִּיעַ הַמִּידָּה לְגַיָּא, אִם יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה מַבְלִיעוֹ, וְאִם לָאו** - שהגיא רחב יותר מחמישים אמה ואינו יכול להבליעו, **הוֹלֵךְ** לצידי העיר **לְמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ** בחבל של חמישים אמה, **וּמַבְלִיעוֹ** שם, **וְצוֹפֶה** על הגיא שכנגד העיר לראות היכן הוא מסתיים, ומודד עד כנגד אותו מקום בצידי העיר, **וְלאחר מכן חוֹזֵר לְמִידָתוֹ** [-למדידתו] הראשונה שכנגד העיר.

וְאִם הָיָה הַגַּיָּא מְעוּקָּם, כלומר, שהוא מתעקם וסובב את העיר משתי רוחות, ואי אפשר להבליעו באותה הרוח שכנגד העיר לפי שהוא רחב שם יותר מחמישים אמה, ורק לאחר שמתעקם לצידי העיר הוא נעשה צר, אין המודד רשאי להבליעו בצד ולשוב למדידתו כנגד העיר [ציור ז][יח], אלא

ציור ה

ציור ו

היה מודד את תחום העיר **וְהִגִּיעַ לְפוֹתֶלֶת, אֵין אוֹמְרִים זְקוֹב הַפּוֹתֶלֶת** - יעשה בו נקב, כלומר, אין מטריחים אותו להעמיד מרטות משני צידי הכותל ולמתוח חבל מזה לזה כדי להבליעו במדידה ישרה כאילו יש בו נקב[כ], **אֶלָּא אוֹמְדוֹ וְהוֹלֵךְ יָשָׁר** - די בכך שישער כמה היתה מידת החבל אילו היה מעמיד מרטות משני צידי הכותל, וממשיך במדידתו.

ח. **כלומר**, בשעה שמודדים את החבל עצמו כדי לידע מידתו אין דרך למותחו יותר מדי ולא לכופלו, ונמצא, שאם לאחר מכן כאשר מודדים בו את התחומין ימתחהו, הרי נתרבה שיעור התחום יותר מכפי שהוא, ואם יכפלוהו ימצעו שיעור התחום. גאון יעקב (ד"ה ופ).

ט. **רש"י** (ד"ה נרגילא). ובערוך (ערך נגר ג') כתב, שיש מפרשים שהוא דקל שאין לו אלא ענף אחד. ויתכן שכוונתו בזה כפי מה שכתב רש"י במסכת שבת (ג: ד"ה ומפקפק) 'דקל בחור שלא נכרך עדיין אלא בסיב אחד, שגדל סביבותיו וכורכר', ואופן עשיית חבלים מסיב זה נתבאר בארוך זרוע (סכמת מרשפות סימן תמ) 'ובערא סיב הגדל סביבות הדקלים, ומיבשין אותן, ונחלק לרצועות, ומפשילין ממנו חבלים'. י. **ערוך** (ערך פספק).

כשם יש מפרשים (ראה גליון). יא. **חידושי המאירי** (ד"ה תניא). יב. **מקרא** זה הוא בזכריה, ואף על פי כן נוקטת הגמרא בלשון 'אמרה תורה', ויש להוכיח מכאן שדברי קבלה מכונים אף הם בשם 'תורה'. מהר"ץ חיות (ד"ה אלא).

יג. **בן** מבואר מדברי רש"י (ד"ה מנג) שכתב 'ומ"ש בלע"ז', וכתב לאוצר לעזי רש"י שתרגומו 'סוף', והיינו לכאורה חבל העשוי מקני סוף. והוא 'צמי' הנזכר פעמים רבות בש"ס [והיינו מלשון 'גומא' שהוא קני סוף].

יד. **טעם** הדבר שהיו משתמשים לצורך פרה אדומה בחבל זה דווקא, לפי שהוא אינו מקבל טומאה, ופרה אדומה צריך שיהיו כל מעשיה בטהרה. רש"י (ד"ה מנג), ובתוספות (ד"ה מנג) הוסיפו בזה, שאף על פי שכל חבל אינו מקבל טומאה, אף אם הוא עשוי ממין המקבל טומאה, לפי שאינו טווי ואורג, מכל מקום בפרה אדומה עשו מעלה מיוחדת שלא ישתמשו אלא בחבל זה העשוי ממין שאינו ראוי לקבל טומאה כלל אף אם היה טווי ואורג. בחידושי המאירי (ד"ה תניא) כתב טעם נוסף לכך שהיו משתמשים לפרה בחבל מגג, לפי שהוא דבר רך ואינו מטיל בה מום כשקושרין אותה. טז. **רש"י** (ד"ה נמ"ש). אמנם כתב בתוספות יום טוב במסכת סוטה (פ"ג מ"ח), שמדברי הירושלמי במסכת סוטה (פ"ג ה"ח) משמע שפירש שהכוונה בזה לחבל הבא מארץ מצרים, שהרי כתב, שלפי שעשתה מעשה מצרים [שהיו שופעים בזימה], לפיכך קשרוים לה חבל המצרי. יז. **רבינו** יהונתן (ד"ה ואל נפתח). ובזה נחלק רב יוסף על רב אסי הסובר לעיל שחבל המדידה עשוי היה מסיב של דקל. רש"י (ד"ה נמ"ש). יח. **ראה** ציור לעיל במשנה (ג:). כלומר, בפשוטו עוסקת המשנה באדם שמודד את תחום העיר כנגד העיר, והגיע לגיא שרוחבו עד חמשים אמה, ומבליעו בחבל של חמישים אמה, וממשיך במדידתו. אמנם לפי זה אין מתבאר הלשון 'יחזור למידתו'. ולפיכך מדייקת מכאן הגמרא שהמשנה עוסקת באופן נוסף, שאי אפשר להבליע את הגיא כנגד העיר, אלא צריך לילך לצידי העיר ולהבליעו שם, ולהמשיך במדידה עד כנגד סיום הגיא מול העיר, ולאחר מכן לחזור למדידה הראשונה שכנגד העיר. יט. **לפי** שעלול הוא לטעות במדידתו זאת, כיון שצריך להיות צופה והולך כמה פעמים. תוספות (ד"ה ופס"ח), והרשב"א (ד"ה ופס"ח) פירש באופן אחר, שטעם הדבר הוא משום גזירה, שיש לחוש שיסברו האנשים שמותר להבליע גיא אפילו אם הוא רחב יותר מחמישים אמה, והם אינם יודעים שטעם היתר ההבלעה במקרה זה הוא משום שהגיא נעשה צר בצד אחר של העיר. ואף שרואים הם את המודד שהולך למקום שבו נעשה הגיא צר, סבורים הם שמתעכב במדידת תחומי אותו הצד, ולא בהבלעת הגיא לצורך הצד האחר. כ. **תוספות** (ד"ה אלא). כא. **ראה** ביאור ענין קידור לעיל במשנה.

הגמרא מקשה על הדין המתבאר בברייתא שדי לשער את מידת הכותל בלא מדידה: וְהָא אֲנַן תְּנַן - והרי שנינו במשנתינו, שאם הגיע לגדר או להר **מַבְלָיו וְחוֹזָר חֲמִירְתוֹ**, דהיינו, שהוא צריך לטרוח ולהבליעו בחבל, ואף כאן היה מן הדין להטריחו לעשות כן, ומדוע הקילו בזה שדי באומד בלבד.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם במשנתינו לגבי הר או גדר, **נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - נוח קצת להשתמש בהם, כלומר, שהשיפוע שלהם אינו זקוף יותר מדי[כא], ונקל הדבר לעלות על גבם ולהבליעם, ולפיכך לא הקילו חכמים לאומדם בלא מדידה, **הָכָא** - כאן בברייתא לגבי כותל, **לָא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - אין נוח להשתמש בו, לפי שזקוף הוא יותר מדי, וקשה הדבר להבליעו, ולפיכך הקילו בו חכמים שדי לאמוד את רוחבו בלא מדידה כלל[כב].

הגמרא מביאה מימרא של שמואל בענין דין קידור בגיא: אָמַר שְׁמוּאֵל, לָא שָׁנוּ חכמים שמקדרין בגיא שאי אפשר להבליעו[כג], **אֶלָּא** באופן **שֶׁאֵין חוֹטֵם הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד בְּנֶגְדּוֹ**, כלומר, ששיפוע הגיא אינו זקוף כל כך, ונוח להלך בו, וכאשר משלשלים חוט משקולת הבנאים [-חוט שבסופו משקולת של עופרת, שהבנאים משתמשים בו למדידת כותל אם ישר הוא] משפת הגיא לתחתיתו, אין הוא יורד 'כנגדו', דהיינו, אינו יורד בקו ישר, לפי ששיפוע הגיא מרחיק את המשקולת לצדדים [ציור ז][כד].

ציור ז

כא. **וחייני** שהחר משופע באופן כזה, שלאחר הליכת ארבע אמות במדרונו מגיעים לגובה של עשרה טפחים. רש"י (ד"ה מעיקרא). וראה עוד להלן (ע"ב) בענין זה. כב. **בן** כתב רש"י (ד"ה לא) 'לא שנו דמקדר', אמנם לא פירש דבריו היכן שנינו כן. ובתוספות (ד"ה ואם) הבינו שכוונתו היא על הברייתא שהובאה לעיל בגמרא לגבי גיא מעוקם, שאי אפשר להבליעו ולפיכך מקדרין בו, ועל כך אמר שמואל 'לא שנו שמקדרין בו אלא' וכו'. וכתב על כך הרא"ש (פ' ו), שטעם הדבר שהבינו התוספות כן בדעת רש"י, לפי שהזכיר רק קידור ולא הבלעה, ואילו היה סובר שדברי שמואל נאמרו על המשנה היה לו להזכיר אף דין הבלעה, ולומר כך, 'לא שנו חכמים שמבליע ואם אינו יכול להבליע מקדר, אלא' וכו' [ואמנם כתבו התוספות שם שיתכן לפרש כן את דברי שמואל, בין לענין הבלעה ובין לענין קידור, ושלא כדברי רש"י]. אך תמה על כך הרא"ש, מדוע יניח שמואל את המשנה ויאמר את דבריו על הברייתא. ולפיכך כתב לפרש בדעת רש"י שדברי שמואל נאמרו על המשנה, ומה שנקט רש"י בדבריו קידור ולא הבלעה, היינו משום סיום דבריו של שמואל, העוסקים רק בדין קידור ולא בדין הבלעה [כפי שיבואר להלן (ע"ב) בהערה]. כג. **לחם** (ע"ב) מבואר בגמרא, שעד רוחב ארבע אמות עדיין קוראים אנו בו שחוט המשקולת יורד כנגדו, ורק כאשר מתרחקת קרקעית הגיא ארבע אמות משפתו, קוראים אנו בו שאין חוט המשקולת יורד כנגדו.

אֲבָל באופן ששיפוע הגיא זקוף ביותר, עד **שֶׁחוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד בָּנֶגֶד**ו, כלומר, שכאשר משלשלים אותו משפת הגיא לתחתיתו הוא יורד בקו ישר עד למטה, ואין השיפוע מסלקו לצדדים [ציור א][א], באופן כזה אין מודדים את

ציור א

שיפוע הגיא כלל, אלא יורד לקרקעיתו **וּמוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה**, כלומר, מודד רק את השטח הישר שבתחתית הגיא, ויוצא לשפת הגיא ומשלים את מדידת תחומי העיר [ציור ב][ב].

הגמרא מבררת באיזה גיא נאמר דין הבלעה: וְעַד כַּמָּה הוא **עוֹמְקוֹ שֶׁל גֵּיא** שנאמר בו דין הבלעה [כשאינו רחב יותר מחמישים אמה]. **אָמַר רַב יוֹסֵף**, עד **אַלְפַּיִם** אמה[ג]. אבל אם הגיא עמוק יותר משיעור זה אינו רשאי להבליעו[ד], אף אם אינו רחב יותר מחמישים אמה, אלא מקדרו[ה].

הגמרא מקשה על דברי רב יוסף: אִיתֵּיבֵיהּ [-הקשה] **אַבָּיֵי** לרב יוסף. שנינו בברייתא, שאם הגיא **עָמוֹק מֵאָה** אמה **וְרוֹחַב חֲמִשִּׁים** אמה **מַבְלִיעוֹ**[ו], **וְאִם לָאו** - שאין שיעור עומקו ורוחבו כן, אלא עמוק הוא יותר ממאה אמה או רחב יותר מחמישים אמה, **אֵין מַבְלִיעוֹ**. ומבואר מדברי הברייתא, ששיעור עומק הגיא לגבי דין הבלעה הוא מאה אמה, ושלא כדברי רב יוסף הסובר שעד אלפיים אמה רשאי להבליעו.

מתרצת הגמרא: דין זה במחלוקת תנאים הוא עומד, ואכן דעת תנא קמא היא שאין מבליעים אלא גיא שעומקו עד מאה אמה, אך **הוּא** - רב יוסף, הסובר שניתן להבליע גיא שעומקו עד אלפיים אמה, **הָאָמַר בָּאַחֲרִים** - סובר כדעת אחרים, החולקים על תנא קמא בדין זה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אַפִּילּוּ** גיא **שֶׁעֲמוֹק אַלְפַּיִם** אמה **וְרוֹחַב חֲמִשִּׁים** אמה **מַבְלִיעוֹ**.

הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי רב יוסף: אִיכָּא דְּאָמְרֵי - ויש שאמרו את דברי רב יוסף באופן אחר. **אָמַר רַב יוֹסֵף, אַפִּילּוּ** גיא שעומקו **יָתֵר מֵאַלְפַּיִם** אמה ניתן להבליעו[ז].

מקשה הגמרא: בָּמָּאן - כשיטת מי סובר רב יוסף, הרי דבריו הם **דְּלָא כְּשִׁיטַת תַּנָּא קָמָא** הסובר שניתן להבליע רק גיא שעומקו עד מאה אמה, **וְאַף לֹא כְּשִׁיטַת אֲחֵרִים** הסוברים שניתן להבליע גיא שעומקו עד אלפיים אמה.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם, לגבי מחלוקת תנא קמא ואחרים, מדובר בגיא **שֶׁאֵין חוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד בָּנֶגְדּוֹ**, דהיינו, שאין שיפועו זקוף כל כך, ומאחר והוא רואי קצת להילוך החמירו בו שלא להבליעו, אלא אם כן אינו עמוק יותר ממאה אמה לתנא קמא, או אלפיים אמה לאחרים. אבל **הָכָא** - כאן רב יוסף עוסק בגיא שהוא זקוף ביותר, **בְּאופן שֶׁחוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד בָּנֶגְדּוֹ**, ומאחר ואינו רואי להילוך הקילו בו חכמים להבליעו אפילו כשהוא עמוק יותר מאלפיים אמה[ח].

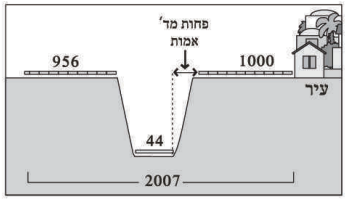
הגמרא מבררת כמה הוא שיעור המרחק של חוט המשקולת: וְכַמָּה חוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד בָּנֶגְדּוֹ? עַד כָּמָּה, כלומר, עד כמה יתרחק חוט המשקולת משפת הגיא לענין כך שיהא נקרא 'אין יורד כנגדו'.

אָמַר אַבִּיי, אַרְבַּע אמות. דהיינו, שאם רוחב דופן הגיא היא ארבע אמות הרי זה בכלל 'אין חוט המשקולת יורד כנגדו'. **וְכֵן תָּנֵי** [-שנה] **רַבִּי בַּר חֲנִינָאלְ**, ששיעור המרחק של חוט המשקולת הוא **אַרְבַּע** אמות.

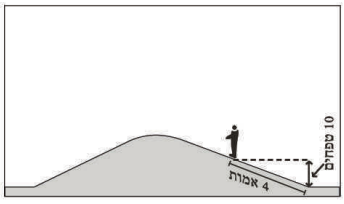
★

שנינו במשנה: הַגִּיעַ לֶהָר מַבְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִידָּתוֹ.

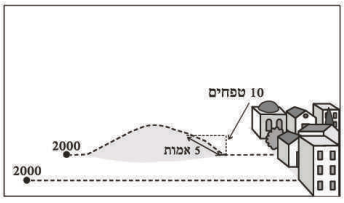
הגמרא מבארת באיזה הר נאמר דין הבלעה: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ חכמים במשנה שמבליעים הר שאינו רחב יותר מחמישים אמה, או מקדרים אותו אם הוא רחב יותר מחמישים אמה, **אֶלָּא בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט** [-המתאסף] **עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ אַרְבַּע** אמות. כלומר, שקודם שיהלך אדם ארבע אמות בשיפועו כבר עומד הוא בגובה עשרה טפחים [ציור ג][ט], ונמצא ששיפוע ההר זקוף ואינו נוח להילוך, ולפיכך הקילו בו חכמים להבליעו או לקדרו. **אֲבָל בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ חֲמֵשׁ** אמות, דהיינו, שרק לאחר שמהלך אדם חמש אמות בשיפועו עומד הוא בגובה עשרה טפחים [ציור ד], נמצא שאין שיפועו זקוף, ונוח להלך בו[י], ולפיכך לא הקילו בו חכמים להבליעו או לקדרו, אלא **מוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה** - יש למדוד את כל שיפוע ההר במדידה רגילה, כאילו היה קרקע חלקה[יא].

ציור ב

ציור ג

ציור ד

א. **כלומר**, אין קרקעית הגיא מתרחקת משפתו רוחב ארבע אמות [כמבואר בדברי הגמרא להלן שעד ארבע אמות הרי זה בכלל 'חוט המשקולת יורד כנגדו']. ב. **פירוש**, כמה מהלך עומקו של גיא משפתו אל שפתו. רשב"א (ד"ה ומכאן). ומבואר מדבריו, ששיעור עומקו של גיא אלפיים אמה אינו נמדד בעומקו בלבד, אלא כולל אף את מהלך המדרון לירד ולעלות בו. וכן כתב הרישב"א (ד"ה אמר רב יוסף) 'פירוש, כי מהלך עומקו של גיא משפתו אל שפתו בין כתליו וקרקעיתו אלפים אמה'[ב].

ג. **לפי** שאין אומרים דין הבלעה אלא כששיעורו אלפיים אמה של תחום שבת, שבאופן כזה בטל אותו השטח לעיקר התחום, אבל כששיעורו הוא יותר מאלפיים אמה אי אפשר להבליעו, שלא יהא הטפל מרובה על העיקר. רשב"א (ד"ה ומכאן). ד. **שכך** היה שיעור חצר המשכן, מאה אמה על חמשים, אבל יותר משיעור זה הוא מקום חשוב ואי אפשר להבליעו (ד"ה והוא). ה. **כתב** הרשב"א (ד"ה אלא), שלא נתפרש בגמרא עד כמה הוא השיעור של 'יותר מאלפיים' שניתן עדיין להבליעו. וכתב שמצא להרמב"ם (פכ"ח מה"ל) שכתב ששיעורו הוא עד ארבעת אלפים אמה. וההוסף, שיתכן שהרמב"ם למד זאת מדברי רב הונא לעיל (נא.) לגבי 'עיר העשויה כקשת', שאם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מצטרף הכל לעיר אחת. אף על פי שיש מקום לחלק ביניהם.

ו. **כתבו** התוספות (ד"ה אלא), שלפי המתבאר עתה שרב יוסף עוסק באופן שחוט המשקולת יורד כנגדו, צריך לומר שאין הוא עוסק בדין הבלעה, כפי שסברנו עד עתה, שהרי נתבאר לעיל בדברי שמואל שבאופן שחוט המשקולת יורד כנגדו אין אומרים דין הבלעה אלא 'מודדו מדידה יפה', דהיינו שמהלגים את כל השיפוע ואין מודדים אותו כלל, ובהכרח צריך לומר שרב יוסף אינו בא לפרש דיני הבלעה, אלא כוונתו לפרש את דברי שמואל, שבאופן שהחוט יורד כנגדו מודדו מדידה יפה אפילו אם הגיא עמוק יותר מאלפיים אמה[ג]. ז. **'המתלקט'**, שהוא מדרון, והולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה עשרה מתוך ארבע אמות'. רש"י במסכת שבת (ק. ד"ה חמש). ח. **שהרי** חמש אמות הן שלושים טפחים, ונמצא שהולך שלושים טפחים קודם שיגיע לגובה עשרה טפחים, דהיינו, שאורך שיפועו הוא מעט יותר מפי שלושה מגובהו, ובאופן כזה נוח להלך בו, כשם שמצינו בכבש המובה שהיה אורך שיפועו שלושים אמה וגובהו תשע אמות [בלא קרנותיו], והיו עולים בו עם משא כבד של איברי העולות והאימורין. רבינו יהונתן (ד"ה ואם) ותוספות יום טוב (פ"ב מ"ד) כתב על כך שלא דקדק רבינו יהונתן בזה, כיון שהכבש היה אורכו שלושים אמה על הקרקע, אבל שיפועו היה שלושים ושתים אמה. והרש"ש (ד"ה ר' יוסי) העיר עליהם מדברי הגמרא במסכת זבחים (פה.) 'כל כבשי כבשים שלש אמות לאמה, חוץ מכבשי של מזבח', דהיינו שכל הכבשים שהיו במקדש היה שיעור שיפועם פי שלושה מגובהם, חוץ מכבשי המזבח שהיה שיפועו יותר מפי שלושה מגובהו, ופירש רש"י שם (ד"ה ר' יוסי) שטעם הדבר הוא משום שהיו עולים עליו עם משאות כבדים [וראה עוד שם שכתב שהיה אורך שיפועו שלושים ושלש אמות ורבינו]. ט. **כתבו** התוספות (ד"ה אלא), שלפי פירוש רש"י בסוגיא נמצא ש'מדידה יפה' המוזכרת כאן אינה שוה ל'מדידה יפה' שהזכיר שמואל לעיל לענין 'אין החוט יורד כנגדו', שמלגל כל השיפוע ואינו מודדו, אלא אדרבה כאן הוא מודד את כל

הגמרא מביאה דעה הסוברת שרבא אמר דין זה באופן אחר: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן סָתָנַי - שונה היה דין זה בשמו של רבא לְקוּלָּא. וכך היה שונה, **אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** חכמים במשנה שצריך להבליע הר או לקדרו, **אֶלָּא בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ חֲמִשָּׁה** אמות, דהיינו שאינו זקוף כל כך, ולפיכך הצריכו חכמים להבליעו או לקדרו, **אֲבָל בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ אַרְבָּע** אמות, ששיפועו זקוף ביותר, לא הצריכו חכמים להבליע או לקדר, אלא **אוֹמְדוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ**, די בזה שישער את רוחבו של ההר, וימשיך במדידתו[ח].

★

שנינו במשנה: הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו, **וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם.**

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר שאין המודד רשאי לצאת מן התחום לצורך המדידה.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב יַנַּאי, טעם הדבר הוא משום **גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ** האנשים הרואים את המודד עומד מחוץ לתחומי העיר **שִׁמְּדַת תְּחוּמִין** של העיר **בָּאָה לָכָאן.** כלומר, הרואים אותו מחוץ לתחום יסברו שהמקום שבו הוא עומד נמצא בתוך תחומי העיר, והם אינם יודעים שיצא לשם רק לצורך הבלעה, ולפיכך אסרו עליו חכמים להבליע מחוץ לתחומי העיר.

★

שנינו במשנה: אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ, בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדרין בהרים.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את אופן הקידור: תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד מְקַדְּרִין בהרים, המודד **הַתַּחְתּוֹן** אוחז את חבל המדידה **בָּנֶגֶד** ראשו **לְבוֹ,** ואילו המודד **הָעֶלְיוֹן** אוחז את החבל **בָּנֶגֶד בִּרְגְלוֹתָיו** [-רגליו], ונמצא שהחבל עומד בקו ישר, ועל ידי מדידה זו יתווסף שיעור השפרש שבין רגליו של העליון לליבו, שהרי במדידה בשטח ישר צריכים שני המודדים לאחוז החבל כנגד ליבם.

אָמַר אַבָּיֵי, נְקִיטִינַן - מסורת היא בידינו, **שֶׁאֵין מְקַדְּרִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל אַרְבָּע אַמּוֹת.**

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, (נְקִיטִינַן) **אֵין מְקַדְּרִין** את ההרים והגאיות **לֹא** במדידת הערים הסמוכות אל החלל לצורך הבאת עֲגָלָה עֲרוּפָה[יא], **וְלֹא** במדידת תחום **עֲרֵי מִקְלָט** לקלוט את הרוצח[יב], **מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל תּוֹרָה** - מאחר שמדידות אלו מן התורה הן, ולפיכך אין להקל בהן, אבל דין תחומי שבת מדברי חכמים הוא[יג], ולפיכך הקילו במדידתו[יד].

★ ★ ★

משנה משנה זו מפרשת דינים שונים במדידת תחומי שבת: אֵין מוֹדְדִין את תחומי העיר **אֶלָּא מִן** [-על ידי] אדם **הַמּוּמְחֶה** - בקי במדידה[טו].

רִיבָּה המודד את התחום **לְמָקוֹם אֶחָד וּמִיעֵט לְמָקוֹם אַחֵר,** דהיינו שמדד את תחום העיר לצד אחד בשני מקומות, כגון בקרן מזרחית צפונית ובקרן מזרחית דרומית[טז], והרבה את תחום העיר באחד המקומות יותר מן השני [ציור ו], **שׁוֹמְעִין לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה,** וקובעים את התחום לפי מידה זו אף במקום שמיעט[יז], שיש לתלות שלא מתח את החבל כפי הצורך במקום שמיעט[יח].

רִיבָּה לְאֶחָד וּמִיעֵט לְאֶחָד שׁוֹמְעִין לְמָרוּבֶּה. כלומר, באופן שמדדו שני אנשים את התחום באותו מקום, והרבה אחד מהם במידת התחום יותר מחבירו, שומעים אנו לזה שהרבה ולא לזה שמיעט[יט].

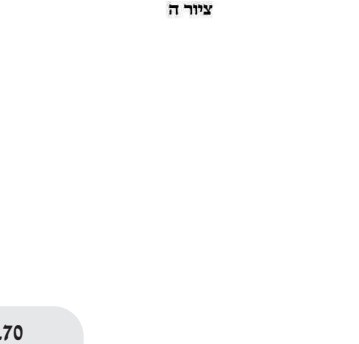
וְאִם יֵשׁ עֶבֶד וְאָמְרוּ שְׁפָחָה נֶאֱמָנִין לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת[כ], דהיינו, שאומרים שראו את המודד שמדד התחום והגיע עד מקום זה[כא].

וטעם הדבר שמקילים במדידת התחומין בכל דינים אלו, לפי **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר** - את דין איסור תחומין כדי **לְהַחֲמִיר אֶלָּא כְּדֵי לְהָקֵל.** כלומר, כשגזרו חכמים שלא לצאת מחוץ לתחום קבעו מתחילה שאין צריך להחמיר בדינים אלו אלא ניתן להקל בהם.

★

השיפוע כאילו היה מישור בלא שום הבלעה או קידור. וכן כתב הרשב"א (בעל ע"פ ד"ה וכמה). אמנם הוסיף שמכל מקום פירוש התיבות 'מדידה יפה' שזה הוא בשני המקומות, שמודד מדידה ישרה בקרקע חלקה, אלא שכאן הוא מודד כך את כל השיפוע, ואילו לעיל בדברי שמואל אינו מודד כן אלא את תחתיתו של הגיא, אך מכל מקום בשניהם מה שהוא מודד הרי זה על ידי מדידה גמורה.

ח. **נקיטינן,** מסורת מאבותינו, מנהג מרבותינו. רש"י לעיל (ב. ד"ה ומאמה). **יא.** **דין** עגלה ערופה נתבאר בתורה (דברים כא 1-9), שאם נמצא אדם הרוג בשדה שבין ערים, ואין ידוע מי הכהו, יוצאים זקני ושופטי הערים הסמוכות ומודדים מי היא העיר הסמוכה ביותר אל החלל, וזקני אותה העיר נוטלים עגלה ועורפים אותה על יד נחל איתן, ורוחצים את ידיהם על העגלה הערופה ואומרים 'ידינו לא שפכו את הדם הזה'. **יב.** **שכך** שנינו במסכת מכות (כ:) 'כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט'. **יג.** **והיינו** כדעת הסובר 'תחומין דרבנן', וכמבואר בדברי הגמרא לעיל (ב:), שלדעת הסובר 'תחומין דאורייתא' אין מבליעים או מקדרים אף במדידת תחומי שבת. **יד.** **שכך** הוא הדין למודד תחומי העיר בשמונה מקומות, כל רוח של העיר בשני צידיה. רשב"א (לעיל ע"פ ד"ה וכמה). אמנם ה. טו. **רש"י** (ד"ה שומעין). ולהלן (עג.) כתב בהערה שדעת התוספות אינה כן, אלא הם סוברים שהולכים אחר שתי המדידות, ומותחים חוט בין שתיהן באלכסון. **טז.** **שצריך** המודד למתוח החבל בכל כוחו, כמבואר בתוספתא (ש"ב). רש"י (ד"ה שומעין). **יז.** **כגון** באופן שמדד אדם את התחום והניח סימן בסופו, ולאחר מכן נעקר הסימן ונשתכח מקומו, ובא מודד אחר ומדד את התחום, ולאחר מכן נתברר מקום המדידה הראשונה, ונמצא עתה שהמדידה השניה יוצאת מחוץ למקום המדידה הראשונה, הולכים בזה אחר המדידה השניה להקל. רבינו יהונתן (ד"ה ריבה ומיעט). **יח.** **אבל** קטן לא נאמן להעיד [בעודו קטן], אבל כשיגדל יהיה נאמן להעיד מה שראה בקטנותו]. רא"ש (סי' ג) על פי המשנה בכתובות (כח:). **יט.** **רבינו** יהונתן (ד"ה ומאימתי). וכעין זה כתב בחידושי המאירי (ד"ה ומאי) 'פירוש, אל תטעה לומר שנאמין אותם אם יאמרו שהם מדדו התחומין, אלא הכי פירושו, נאמנים לומר שאנו ראינו שפלוני מומחה מדד התחום, ואמר עד כאן תחום שבת'.

ציור ה

ציור ו

גמרא **שנינו במשנה:** ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה. סברה הגמרא, שכוונת המשנה היא שאין שומעים למקום שמיעט כלל, דהיינו, שאין רשאים לילך באותו הצד אפילו עד המקום שמיעט, לפי שתולים אנו שמדידתו שם מוטעית היא[א]. **ועל כך תמהה הגמרא:** וכי רק **לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה אֵין** - שומעים לו, אבל **לְמָקוֹם שֶׁמִּיעֵט לֹא** - אין שומעים לו, והרי ״בכלל מאתיים מנה״, ונמצא, שמאחר ושומעים אנו לו לילך למקום שריבה, כל שכן שיש לנו לשמוע לו לילך עד מקום שמיעט.

מבארת הגמרא: אין כוונת המשנה ששומעים לו לילך רק למקום שריבה ולא למקום שמיעט, אלא **אֲמָא** - אמור כך, שומעים לו לילך **אַף לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה**, כלומר, מותר לילך אף במקום שמיעט כפי השיעור במקום שריבה, לפי שתולים אנו שהמדידה המרובה היא הנכונה, ואילו המדידה המועטת היא מחמת שלא מתח החבל כראוי[א].

★

שנינו במשנה: רִיבָּה לְאֶחָד וּמִיעֵט לְאֶחָד כּוֹ׳ שומעין למרובה.

סברה הגמרא, שאף כאן כוונת המשנה היא שאם מדד אדם בשני מקומות, וריבה באחד מהם ומיעט באחר, שומעים למקום שריבה. ועל כך מקשה הגמרא: הָא תּוּ - דין נוסף זה **לָמָּה לִי, הַיְינוּ הַך** - הרי זה ממש כמו הדין שנתבאר לעיל במשנה שאם ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך היא כוונת המשנה לומר, שאם **רִיבָּה** אדם **אֶחָד** במדידת התחום **וּמִיעֵט** אדם **אֶחָד** במדידתו, **שׁוֹמְעִין לָזֶה שֶׁרִיבָּה.** כלומר, אין המשנה עוסקת כאן באותו אופן שעסקה מתחילה במדידה בשני מקומות, אלא עוסקת היא בשני אנשים שמדדו התחום באותו מקום, אחד מהם הרבה במדידת התחום והשני מיעט, ועל כך אומרת המשנה שהולכים אחר מדידתו של המרבה להקל.

הגמרא מבארת עד כמה יהא הפרש בין מדידת השנים: אָמַר אַבָּיֵי, דין זה שנתבאר במשנה, שבאופן שמדדו שני בני אדם את אותו התחום הולכים אנו אחר המרבה להקל, אינו בכל ענין, אלא תנאי יש בדבר, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָרַבָּה יוֹתֵר מִמִּדַּת הָעִיר בְּאַלְכְּסוֹנָא.** כלומר, דין זה נאמר רק באופן שאפשר לתלות את ההפרש שביניהם בכך שהממעט טעה במדידת התחום. שאם הפרש מועט הוא ניתן לתלותו בכך שהממעט לא מתח החבל בכל כוחו, ואף אם הפרש מרובה הוא ניתן לתלותו בכך שהממעט טעה בדין האלכסון. דהיינו, שמדד תחום אלפיים אמה של העיר באלכסון מן הקרנות, ולאחר מכן מתח חוט בין הצדדים, ונמצא שמיעט את מידת תחום העיר, שאינו אלא אלפיים אמה בקרנות ואלף ארבע מאות עשרים ושמונה אמות באמצע העיר [ציור א], ואילו המרבה עשה כהלכה, ומדד אלפיים ושמונה מאות אמה באלכסון מן הקרנות[ב], ולאחר מכן מתח חוט בין הצדדים, ונמצא שתחומי העיר הם אלפיים אמה באמצע העיר לכל צד [ציור ב], אבל אם ההפרש שביניהם הוא יותר משיעור זה [של חמש מאות שבעים ושתים אמות באמצע העיר, או שמונה מאות אמה בקרנות[ג]], אין הולכים אחר המרבה להקל, לפי שאין לנו לתלות במה טעה הממעט[ד][ג].

★

שנינו במשנה: שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחֲמִיר אֶלָּא לְהָקֵל.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר** [-דין תחומין] **לְהָקֵל אֶלָּא לְהַחֲמִיר.**

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּינָא, כוונת משנתנו כך היא, **לֹא** אמרו חכמים דין תחומין **לְהָקֵל עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא לְהַחֲמִיר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה,** שהרי מן התורה רשאי אדם לצאת מחוץ לתחום בשבת[ה], וחכמים גזרו שלא ליצא, ונמצא שהחמירו יותר מדין תורה, **וְאַמְנָם** דין **תְּחוּמִין** הוא **דְּרַבָּנָן,** ולפיכך יש לדון בכל ספק שבו להקל, שהרי כלל הוא בידינו ״ספיקא דרבנן לקולא״[ו].

כלומר, מה שנתבאר בברייתא שלא אמרו חכמים להקל אלא להחמיר היינו כלפי עיקר גזירת תחומין, שבזה החמירו חכמים על דין תורה, אמנם מה שנתבאר במשנה שלא אמרו חכמים להחמיר אלא להקל הינו כלפי ספיקות המתעוררים בדינים אלו, שבזה הולכים להקל ולא להחמיר, כיון שעיקר דין תחומין אינו מן התורה אלא מדברי חכמים.

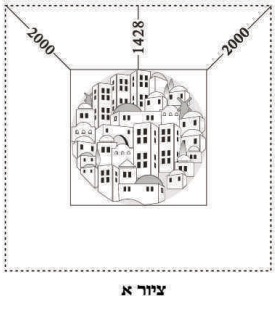
★ ★ ★

משנה משנה זו אינה עוסקת בדיני תחומין, כשאר המשניות שבפרק זה, אלא בדין עירובי חצירות ושיתופי מבואות[ז].

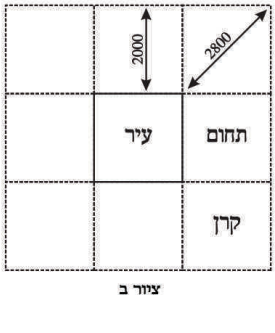
כדי לבאר את הדין שבו עוסקת המשנה, יש להקדים הקדמה קצרה. דיירי עיר הרוצים להתיר את הטלטול בכל העיר צריכים תחילה להניח עירובי חצירות, כל חצר בפני עצמה[ח], ולאחר מכן להניח ״שיתוף מבואות״ אחד לכל דיירי העיר[ט]. כל זאת, בתנאי שהעיר מוקפת מחיצות, ואין רשות הרבים עוברת

א. **אֶלָּא** הולך אלפיים פסיעות ביניניות, כאילו אין כאן מדידה כלל. ראש משביר (ר״ש מקוסי). ב. **כפי** שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (ע:) ״וכשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה, מפני שהוא מפסיד את הזויות, אלא מביא שבלא מרובעת שהיא אלפים אמה על אלפים אמה, ומניחה בקרן באלכסונה״. ג. **שכן** הוא ההפרש בין תחום אלפיים אמה של העיר כפי שצויין למדדים, לבין תחום אלף ארבע מאות עשרים ושמונה אמות שמדד הממעט בטעות. ד. **וחזורים** למדוד פעם שנית, או שומעין לאותו שמיעט״. רבינו יהונתן (ר״ש עה). וכתב הקרן אורה (ר״ש ופנ״ח), שדין זה ש״לא ירבה יותר ממידת העיר באלכסונה״ לא נאמר אלא בסיפא של המשנה, לגבי שני מדדים שמדדו במקום אחד, שמאחר ומדדו במקום אחד אין לנו לתלות שטעה הממעט אלא באופן שיש לנו במה לתלות את טעותו, אבל ברישא הפוסקת באדם אחד שמדד בשני מקומות שומעים למקום שריבה בכל ענין, אפילו אם מרובה הוא מן המידה המועטת יותר מכשיעור מידת העיר ואלכסונה, שמאחר ושני מקומות הם יש לומר שבמקום אחד היו הרים וגאיות והוצרך לקרר ונתקצרו התחומין, ואילו במקום השני היתה הדרך חלקה ונתרבו תחומי העיר. ה. **כן** משמע מלשון רש״י (ר״ש לז), שמן התורה אין הגבלה כלל ביציאה מחוץ לתחום, שכתב ״דמדאורייתא לא מתסרי מידי״. אמנם רבינו יהונתן (נעמ״ל עז: ד״ה שלא) כתב, שמן התורה מותר לילך עד שיעור שלש פרסאות [שהם שנים עשר מיל] בשיעור מחנה ישראל. כלומר, שהוא סובר שלא נחלקו התנאים (נעמ״ל נה:) אם דין תחומין הוא מן התורה או מדברי חכמים אלא לענין היוצא חוץ לאלפיים אמה, אבל הכל מודים שאסור מן התורה לצאת חוץ לשלש פרסאות [וראה עוד בזה בדברי הרי״ף (נעמ״ל סוף פרק המוצן)]. ו. **אף** שבכל ספק דרבנן שאפשר לברורו אין הולכים בו להקל, כאן דנים אנו כאילו אי אפשר לברר הספק, לפי שיש שירחה גדולה במדידה. ריטב״א (ר״ש לחמה).

ז. **בטעם** הדבר שסידר רבי משנה זו בפרק זה העוסק בדיני תחומין, ולא בפרקים העוסקים בדין עירובי חצירות ושיתופי מבואות, כתב בתוספות חדשים (ר״ש מ״ו), שמאחר ושנינו לעיל (עה:) שעבד ושפחה נאמנים לומר עד היכן הוא התחום, ואין חוששים שמא שכחו לאחר זמן מה שראו, לפיכך משמיענו התנא שהקילו בעין זה גם לגבי עיר של יחיד ונעשית של רבים, שמעברבין את כולה, ואין חוששים שמא ישתכח הדבר שהיתה זו עיר של יחיד. וכעין זה כתב בתפארת ישראל (סט פות נמ), שכוונת התנא להשמיענו שאף עבד ושפחה נאמנים לומר שהיתה זו עיר של יחיד. ח. **עירוב** חצירות׳ עניינו כך הוא, אף שמן התורה אין איסור לטלטל אלא מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, מכל מקום אסרו חכמים לטלטל מבית לחצר, אף שהחצר גם היא רשות היחיד כבית. לפי שהבית מיוחד לאדם אחד, ואילו החצר שותפים בה כמה בעלי בתים, ונמצא שהיא כעין רשות הרבים כלפי הבית. אמנם התירו חכמים את הטלטול על ידי ׳עירובי חצירות׳, שנוטלים פת מכל אחד מדיירי החצר, ומניחים אותו באחד הבתים שבחצר, ועל ידי כן נידונים כל דיירי החצר כדרים באותו הבית, וממילא נידונית חצר זו כאילו אין בה אלא בית אחד, ומעתה מותר לטלטל בכולה, בין בחצר עצמה, בין מן הבתים לחצר, ובין מבית לבית. ט. **שיתוף** מבואות׳ עניינו הוא כעין ׳עירובי חצירות׳, שאסרו חכמים לטלטל מחצר למבוי, לפי שהמבוי משותף לכמה חצירות, ונידון כרשות הרבים כלפי החצירות, והתירו חכמים הטלטול על ידי ׳שיתופי מבואות׳, שנוטלים דבר מאכל מכל דיירי המבוי ומניחים אותו באחת החצירות, ועל ידי כן דנים כאילו כל המבוי פתוח לאותה חצר. ואמנם מעיקר הדין די היה ב׳שיתופי מבואות׳ בלא ׳עירובי חצירות׳, אלא שתיקנו חכמים שאפילו במקום שמניחים ׳שיתופי מבואות׳ צריך לעשות ׳עירובי חצירות׳, כדי שלא לשכח תורת עירובי חצירות מן התינוקות.

ציור א

ציור ב

בתוכה'. אמנם עדיין חששו חכמים שלא יידעו האנשים שטעם היתר הטלטול בעיר הוא מפני העירוב, ויסברו שמותר לטלטל ברשות הרבים, ולפיכך הצריכו לעשות היכר שטעם ההיתר הוא משום העירוב. והיכר זה הוא על ידי שאין מערבים את העיר כולה כאחת, אלא רוב אנשי העיר מערבים יחדיו, ומיעוטם מניחים עירוב לעצמם[א], ואסורים הם לטלטל מזה לזה. אמנם לא אמרו חכמים דין זה אלא ב'עיר של רבים', שיש לחוש שיבואו לטלטל בה ברשות הרבים, ולא ב'עיר של יחיד' שאין חשש כזה[ב]. במשנה זו יתבאר דין 'עיר של יחיד' שנעשית 'עיר של רבים' ולהיפך.

עִיר שֶׁל יָחִיד, כלומר, עיר הנידונית כרשות היחיד, לפי שלא היו נכנסים בה תמיד שישים ריבוא בני אדם[ג], **וְנַעֲשֵׂית** לאחר מכן **שֶׁל רַבִּים**, על ידי שנתוספו בה דירים, או שנקבעו בה שוקים ובאים אליהם אנשים ממקומות אחרים, ומעתה נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, **מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** כאחת בעירוב אחד[ד], ואין צריך לשייר מקצת מדיירי העיר שלא יערבו עם השאר[ה].

כלומר, אף על פי שאסרו חכמים להניח עירוב אחד לכל דיירי עיר של רבים, אלא גזרו שיניחו מקצת מדיירי העיר עירוב לעצמם, כדי שיהא ניכר שטעם היתר הטלטול בעיר הוא מפני העירוב, ולא יבואו לטלטל ברשות הרבים, מכל מקום עיר שהיתה מתחילה של יחיד ונעשית של רבים נידונית לענין זה כעיר של יחיד, שלא הצריכו בה חכמים היכר זה.

וְעִיר שֶׁהִיתָה שֶׁל רַבִּים וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד, כלומר, שהיו נכנסים בה מתחילה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתמעטו הדיירים בה או העוברים בתוכה ואין בהם שישים ריבוא, **אֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** כאחת, **אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוֹצָה לָהּ** שיור, כלומר ששייר מקצת מקומות שדייריהם אינם משתתפים בעירוב העיר, ואפילו אם דרים הם מחוץ לעיר בסמוך לה[ו]. וטעם הדבר הוא, לפי שיש לחוש שמא תשוב עיר זו להיות עיר של רבים ויערבו את כולה כאחת, ולא יהא ניכר שטעם היתר הטלטול הוא משום העירוב, ויבואו לטלטל ברשות הרבים[ז].

ושיעור השיור הוא **כְּמִספר** דיירי **עִיר** קטנה ששמה 'חֲדָשָׁה', **שֶׁבְּאֶרֶץ יְהוּדָה**[ח], **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוֹרִין**[ט]. דהיינו, שצריך לשייר חמישים בתים שלא יערבו עם שאר בני העיר. **אִלּוּ הִלְכְתָא רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, אין צריך לשייר כל כך, אלא די לשייר **שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל** [-שיש בכל אחת מהן] **שְׁנֵי [שְׁנַיִם] בָּתִּים** שהם יניחו עירוב בפני עצמם ולא ישתתפו בעירוב העיר[י].

*

גמ' הגמרא מברית איזו היא [עיר של יחיד הנעשית של רבים]: **חִיזְקִי דָּמֵי** - היכן מצינו **עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים. אָמַר רַב יְהוּדָה, תָּנוּ**

דִּיקְּלָרְתָּא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא - העיר של ראש הגולה, שבתחילה לא היו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתרבו דיריה.

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה: אָמַר לֵיהּ רַב נָחְמָן לרב יהודה, **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר שהבאת דוגמא לעיר של יחיד הנעשית של רבים מן העיר של ראש הגולה ברווקא. **אִילֵּימָא** - אם תאמר שאין המשנה מתירה לערב את העיר כולה בלא שיור אלא רק בעיר כזו, **מִשּׁוּם דְּשָׁכִיחֵי גַּבֵּי הֲדָדְנָא** - שמאחר ומצויים בה אנשים אצל המושל, דהיינו ראש הגולה, כדי ליטול היתרון רשות לעניניהם שונים[יא], **מְדַּבְּרֵי אַהֲדָדֵי** - הם מזכירים זה לזה שטעם היתר הטלטול הוא משום העירוב, ולא יבואו לטלטל בעיר של רבים סתם, אם כן יש להתיר לטלטל אף בשאר ערים של יחיד שנעשו של רבים, שהרי **כּוּפְּתָאי יִשְׂרָאֵל נָמֵי בָּצְפָרָא דְּשָׁבְתָא שָׁכִיחֵי גַּבֵּי הֲדָדֵי** - כל ישראל מצויים בשבת בבוקר זה אצל זה, שהכל באים לשמוע דרשה מפי החכם[יב].

אֶלָּא אָמַר רַב נָחְמָן, אכן כל עיר של יחיד הנעשית של רבים מותר לערב את כולה, **בְּגוֹן דְּיִקְּלָרְתָּא דְּנַהְזָואי** - כמו העיר של אדם ששמו 'נתזואי', שלא היו נכנסים בה מתחילה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתרבו אוכלוסיה, והתירו חכמים לערב את כולה לפי שנידונית היא עדיין בעיני הבריות כרשות היחיד, ואין לחוש שיבואו עקב כך לטלטל ברשות הרבים[יג].

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדיני 'עיר של יחיד' ו'עיר של רבים': תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **עִיר** שהיתה מתחילה **שֶׁל יָחִיד** - שלא היו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, ונתרבו אוכלוסיה **וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים, וְרְחוֹבוֹת הָרַבִּים** ברוחב שש עשרה אמה[יד], **עוֹבֶרֶת בְּתוֹכָהּ** מצד לצד[טו], **בֵּיצַד מְעָרְבִין אוֹתָהּ**, כלומר, כיצד עושים תקנה לבטל את רשות הרבים שבתוכה, כדי שיהא ניתן לאחר מכן לערב את העיר. **עוֹשֶׂה לָהּ לְחָיֵי מְבָּאן** - לקצה האחד של רשות הרבים העומד בתחילת העיר, **וְלָחְיֵי מְבָּאן** - לקצה השני של רשות הרבים העומד בסוף העיר [ציור ד], **אוֹ קוֹרָה מִבָּאן וְקוֹרָה מִבָּאן** [ציור ה], ועל ידי לחי או קורה אלו נתבטל שם 'רשות הרבים', ומעתה רשאים תושבי העיר להניח עירוב אחד לכל דיריה, **וְלהיות נוֹשֶׂה וְנוֹתֵן** [-מטלטל] **בְּאֶמְצָעִיתָ**[טז] - בין הלחיים או הקורות, וכן בשאר רחובות העיר[יז].

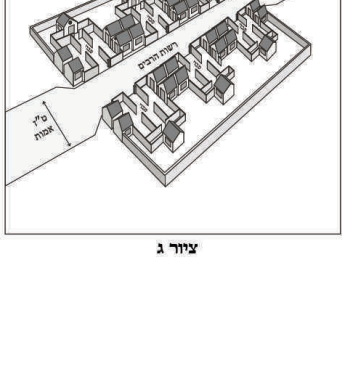
ומוסיפה הברייתא: וְאֵין מְעָרְבִין אוֹתָהּ [-את העיר] **לְחֲצָאִין**, כלומר, אין רשאים תושבי העיר להחלק, וניחוש חצי מדיירי העיר עירוב לעצמם והחצי השני עירוב לעצמם, **אֶלָּא אוֹ** יערבו את **כּוּלָּהּ** כאחת, **אוֹ** יערבו **מְבוֹי מְבוֹי** [-כל מבוי] **בְּפְנֵי עַצְמוֹ**. שמאחר והיתה עיר זו מתחילה רשות היחיד נידונית כולה כמבוי אחד, שהדין בזה הוא שאם לא נשתתפו דיירי אחת החצירות במבוי אוסרים הם על כל שאר דיירי המבוי[יח].

הָיְתָה העיר מתחילה **שֶׁל רַבִּים** - שהיו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, **וְהֲרֵי הִיא** עדיין עיר **שֶׁל רַבִּים**, שלא נתמעטו דיריה,

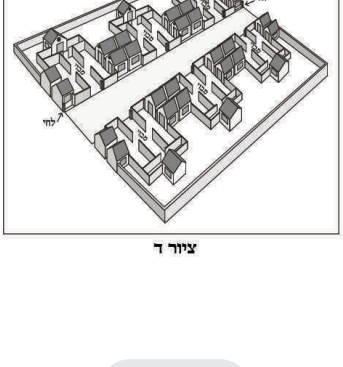

י. **וחיינו** רשות הרבים דאוריתא, שהיא רחבה שש עשרה אמה ומפולשת משני צידיה, ואם יש בעיר זו רשות הרבים, יתבאר להלן כיצד יש לתקנה ולבטל שם רשות הרבים ממנה, כדי שיוכלו לערבה.

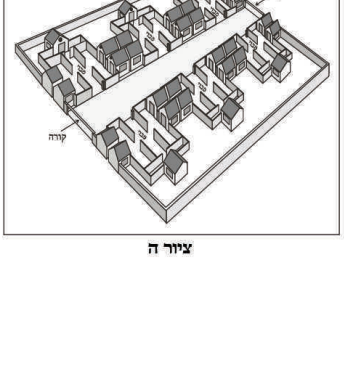
יא. **שיעור** 'מיעוט אנשי העיר' המערבים לעצמם יבואר להלן במשנה. יב. **דְּהִלֵּן** יבואר מה היא 'עיר של רבים' ומה היא 'עיר של יחיד'. יג. **בְּאוּמְנָא** שאין נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם אינה נידונית כרשות הרבים, לפי שאינה דומה לירושלים מדבר'. רש"י (ד"ה עיר). וכותנתו בזה, שמאחר ולמדים את מלאכות שבת ממלאכות המשכן [כמבואר במסכת שבת (מט:)], לפיכך אין לאסור טלטול ברשות הרבים אלא אם כן עוברים בה שישים ריבוא בני אדם, כפי מנינם של בני ישראל במדבר. יד. **כְּלְמֵיכּוּר** ב'שיתוף מבואות' אחד. טו. **כתב** רש"י (ד"ה מפניהן), שעיר שהיתה של יחיד ונעשית של רבים, אין צריך לתקן את מבואותיה קודם שמערבים אותה [אף שמפולשים הם], לפי שהיא נידונית כחצר אחת, אמנם אין המשנה עוסקת אלא באופן שאין בה רשות הרבים גמורה שרחבה שש עשרה אמה, ואם יש בה, מפורש בדברי הגמרא להלן כיצד יש לתקנה קודם שיערב. וכתבו התוספות (ד"ה עיר) שיש להביא ראיה לדברי רש"י [שאין המשנה עוסקת באופן שיש בה רשות הרבים גמורה שרוחבה שש עשרה אמה], שאם כן היה למשנה לומר 'רוחות הרבים עוברות בתוכה', כשם שמפרשת הברייתא המובאת להלן. טז. **וכל** שכן אם לא יערבו כל דיירי העיר יחדיו אלא כל מבוי בפני עצמו, שאין לך שיור גדול מזה [שכל מבוי נעשה שיור לחבירו], אלא כוונת המשנה להשמיענו חידוש, שאפילו שיור של חוץ לעיר מועיל לעיר. רבינו יהונתן (ד"ה אלא), כתב בחידושי המאירי (ד"ה ומכאן), ששיור אנשים הדרים מחוץ לעיר אינו מועיל אלא אם כן הם דרים בתוך 'עיבורה של עיר', כלומר, בתוך שבעים אמה ושיריים הסמוכים לעיר. יז. **בְּלִימוּר**, כוונת המשנה להשמיענו חידוש, שאף עיר של רבים שנעשית עיר של יחיד אין מערבין את כולה כאחת [וכל שכן שיש לאסור בעיר שהיתה מתחילה של רבים ועדיין היא של רבים]. רש"י (ד"ה ופלג). יח. **היא** הנזכרת בספר יהושע (פו ע"ב) 'צנן וחדשה ומגדל גד'. רש"י בקידושין (פו. ד"ה ואי). יט. **וחיא** היתה שיור לעיר גדולה הסמוכה לה, כמבואר בדברי הגמרא להלן (ק:). כ. **כְּדֵי** ליטול רשות לדון, ולהתיר בכוורות, ולסמוך. רש"י (ד"ה משום). כא. **רש"י** (ד"ה ופלג), ורבינו חננאל (ד"ה עיר) כתב, שהכל מצויים יחד בשעת התפילה. כב. **רש"י** (ד"ה וחס"ל). אמנם התוספות (ד"ה עיר) כתבו שאין בה אלא שלש עשרה אמה ושלישי, שכן לדעת הכל אי אפשר לתקן עיר שיש בה רשות הרבים שרוחבה שש עשרה אמה על ידי לחי וקורה, אלא מדובר באופן שיש רשות הרבים שרוחבה שש עשרה אמה משני צידי העיר, אך בתוך העיר היא נעשית צרה יותר [ציור ג], ובאופן כזה דינה כרשות הרבים לכל אורכה. כג. **לְפִי** שהברייתא עוסקת בעיר שאינה מוקפת חומה [אלא בתיה הם מחיצותיה], ונמצא שרשות הרבים שבה מפולשת [-פתוחה] מצד לצד. רש"י (ד"ה לפי). כד. **כתב** בחידושי המאירי (ד"ה ר"ח), שיש לגרוס 'ונושא ונותן בכולה', כלומר, בכל העיר, ואין שייך כאן ענין 'באמצע', אלא רק לענין הברייתא המובאת להלן (ע"ב) כאדם שיש לו שני בתים משני צידי רשות הרבים, שמניח לחי או קורה משני הצדדים, ונושא ונותן באמצע. כה. **דְּהִלֵּן** (ע"ב) יתבאר בגמרא, מדוע רשאים הם לערב מבוי מבוי בפני עצמו, ואין הם אוסרים זה על זה.

ציור ג

ציור ד

ציור ה

וְאֵין אֶלָּא לעיר זו **אֶחָד**, רשאים בני העיר להיות **מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** בלא שיור.

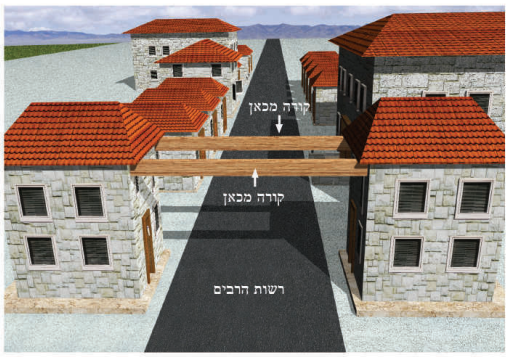
כלומר, אף על פי שהיא עיר של רבים לא אסרו חכמים לערב את כולה, לפי שאין עיר נידונית כרשות הרבים אלא באופן שיש בה רחוב המפולש מעבר לעבר, דהיינו שהוא פתוח משני צידיו[א], אבל באופן שהרחוב פתוח מצד אחד וסתום מצידו השני נידונית כרשות היחיד, אפילו אם נכנסים בה שישים ריבוא אנשים, ולפיכך לא גזרו חכמים שלא לערב את כולה, שהרי אין חשש שיבואו להתיר לטלטל עקב כך ברשות הרבים.

הגמרא מבררת מי הוא התנא של הברייתא: מַאן תַּנָּא דְּמֵימְרָא רְשׁוּת הָרַבִּים - מי הוא התנא של הברייתא, הסובר שיש תקנה לערב עיר שיש בה רשות הרבים, על ידי שיעשה לחי או קורה בשני ראשיה של רשות הרבים[ב].

מבארת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, ברייתא זו דברי **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא** - שכך שנינו בברייתא, **יָתֵר עַל כֵּן** - חידוש גדול יותר **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה[ג], מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים**, ורוצה לטלטל מזה לזה דרך רשות הרבים, **עוֹשֶׂה לְחִי מִכָּאן** - מצידו האחד של ביתו, **וְלְחִי מִכָּאן** - מצידו השני של אותו הבית [ציור א], **אוֹ קוֹרָה מִכָּאן וְקוֹרָה מִכָּאן** [ציור ב], ועל ידי מחיצות אלו [בצירוף מחיצות הבתים] הוא מבטל את שם רשות הרבים, **וְרַשַּׁאי** להיות **נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן** [-מטלטל] **בְּאֶמְצַע. אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, **אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּךָ**, כלומר, אין די בשני לחיים או שתי קורות כדי להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד[ד]. נמצא, שהתנא של הברייתא המתיר לטלטל ברשות הרבים על ידי עשיית לחי או קורה, רבי יהודה הוא.

ציור א

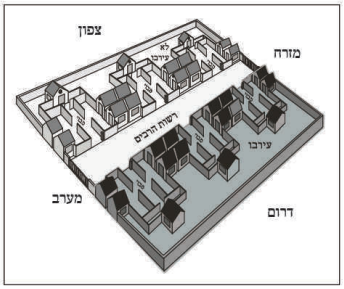

ציור ב

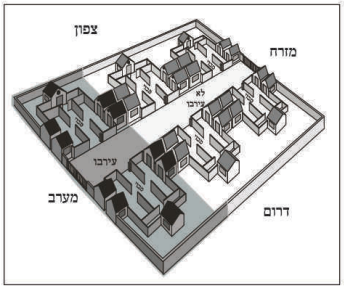
הגמרא מבררת את דברי הברייתא: אָמַר עֵזֶר - הובא לעיל בברייתא, לגבי עיר של יחיד הנעשית של רבים, **וְאֵין מְעָרְבִין אוֹתָהּ לְהַצָּאתָן. אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא אָמְרוּ** חכמים שאין מערבין את העיר לחצאין, **אֶלָּא** כשחוצים את העיר **לְאָרְכָּהּ**, כגון באופן שרשות הרבים שבה עוברת ממזרח למערב, אסרו חכמים לחצות את העיר ולערב את מבואות צפון העיר לעצמם ומבואות דרום העיר לעצמם [ציור ג][ה], לפי ששני חלקי העיר משתמשים ברשות הרבים אחת, ונכנסים ויוצאים דרך פתחיה לכאן ולכאן, ועל ידי כן הם מתחברים להיות נידונים כדרים במבוי אחד, ומאחר ולא עירבו אלו עם אלו אוסרים הם זה על זה. **אֲבָל** אם חוצים את העיר **לְרָחְבָּהּ**, דהיינו, שמערבים את מבואות מזרח העיר משני צידי רשות הרבים לעצמם, וכן את מבואות מערב העיר משני צידי רשות הרבים לעצמם [ציור ד], **מְעָרְבִין** - רשאים הם לעשות כן, לפי שמסתלקים הם זה מזה, וכל אחד מן החצאים משתמש ברשות הרבים לעצמו, ויוצא מן העיר ונכנס אליה דרך הפתח הסמוך אליו, וממילא אין הם אוסרים זה על זה[ו].

הגמרא מבררת כשיטת מי אמר רב פפא את דינו: בָּמָּאן - כשיטת מי נאמר דין זה, לכאורה **דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי** [-שאם] **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָא** [-הרי] **אָמַר** רבי עקיבא **שְׁרֻבָּה הַמּוּתֶּרֶת בְּמָקוֹם אוֹסֶרֶת (אַפִּילּוּ) שֶׁאֵינָהּ בְּמָקוֹמָהּ.**

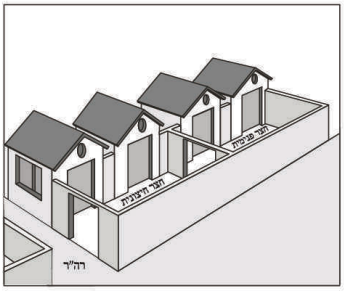
דהיינו, נחלקו רבי עקיבא וחכמים (לעיל פב.) לגבי שתי חצירות העומדות זו לפנים מזו, החיצונה פתוחה לרשות הרבים, ואילו הפנימית אין לה פתח לרשות הרבים אלא היא פתוחה לחיצונה ויוצאת דרך שם [ציור ה], ועירבו דיירי החצר החיצונה בינם לבין עצמם, וכן דיירי הפנימית בינם לבין עצמם, אך לא עירבו דיירי הפנימית עם דיירי החיצונה. דעת רבי עקיבא היא, ש'אפילו

ציור ג

ציור ד

ציור ה

א. **שכן** רשות הרבים שהיתה במחנה בני ישראל במדבר היתה מפולשת מצד לצד. רש"י (ע"ש וע"ק).
כתב בחידושי המאירי (לעיל ב"ב כא: הסבא"ד), שאין העיר נידונית כרשות הרבים אלא באופן ששני הפתחים שבה מפולשים זה כנגד זה, אבל אם אין הפתחים מכוונים מותר לערב את כולה. ב. **אין** כוונת הגמרא להקשות בסתם מי הוא התנא שסובר שניתן לערב רשות הרבים, שהרי הכל מודים שניתן לערב על ידי צורת הפתח או דלתות, אלא כוונת הגמרא להקשות מי הוא התנא שמתיר לערב רשות הרבים על ידי לחי או קורה, דהיינו, שדי בזה שיהיו בה שתי מחיצות גמורות כדי לבטל שם רשות הרבים. רשב"א (ע"ש ה"ה). ג. **מבואר** שם ברישא של הברייתא שרבי יהודה מתיר לטלטל תחת חלון שבין שני בתים מדין 'פי תקרה יורד וסותם', ועל כך ממשיכה הברייתא ואומרת 'יתר על כן אמר רבי יהודה', שישנו אופן שהתיר רבי יהודה לטלטל אפילו ברשות הרבים גמורה, ואף שאין בה תקרה שנוכל לומר בה 'פי תקרה יורד וסותם', והיינו על ידי עשיית מחיצות משני צידי רשות הרבים, וכמבואר להלן. רש"י (לקמן נה. ד"ה יתר). ד. **מבואר** בדברי הגמרא להלן (נה.), שטעמו של רבי יהודה המתיר לערב רשות הרבים באופן כזה, מאחר והוא סובר שמן התורה די בשתי מחיצות כדי לעשות רשות היחיד, ונמצא שרשות הרבים זו שבין שני הבתים נידונית מן התורה כרשות היחיד, שהרי יש לה את מחיצות הבתים משמשי הצדדים, אלא שמדרבנן אסור לטלטל שם עד שיתקן שתי מחיצות נוספות, ולזה די בלחיים או קורות. אמנם דעת חכמים היא שמן התורה צריך שלש מחיצות גמורות כדי לעשות רשות היחיד, ולפיכך אין די לתקן את שתי ההוספות הנוספות בלחיים או קורות, אלא צריך לעשות מחיצה גמורה באחד הצדדים. ה. **כן** דרך העיירות שיש להן פתחים מפולשים שרשות הרבים עוברת בהן לאורכן, מפתח לפתח. רש"י (ע"ש ובחי' הרש"ש). ו. **הקשה** בתוספות רבינו פרץ (ע"ש בסא:), כיצד ניתן לערב את העיר לחצאין לרוחבה, הרי מאחר ואין מחיצה בין שני החצאים, נמצא שכל אחד מהם פרוץ במלואו למקום האסור עליו, וממילא אוסרים הם זה על זה, ותירץ בשם השר מקוצי, שאכן אין עירובם מועיל אלא אם כן עשו ביניהם צורת הפתח [או לחי משהו מכאן ומכאן. ריטב"א (ע"ש ופנה"ק), כדי שתהיה מחיצה המבדילה ביניהם.

רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה', כלומר, אף על פי שדיירי הפנימית רשאים לטלטל בתוך החצר שלהם, שהרי עירבו ביניהם, מכל מקום אוסרים הם על דיירי החיצונה, שמאחר ויש להם דריסת הרגל עליהם הם נידונים כאילו דרים אף בחיצונה, ומאחר ולא עירבו עמהם אוסרים עליהם[ז]. אמנם דעת חכמים היא שמאחר ודיירי הפנימית מותרים לטלטל במקומם אינם אוסרים על דיירי החיצונה[ח].

נמצא, שדברי רב פפא [הסובר שניתן לחצות את העיר לרוחבה ולערב את שני חלקיה כל אחד בפני עצמן אינם כשיטת רבי עקיבא, שכן לדברי רבי עקיבא מאחר ורשאים בני החלק האחד לילך דרך רשות הרבים שבחלק השני אוסרים הם עליהם, אף שהם מותרים לטלטל במקומם מחמת עירובם[ט].

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שדברי רב פפא הם כשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא** אין בכך קושיא, **דַּעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָתָם** - שלא אמר רבי עקיבא שם שדיירי הפנימית אוסרים על החיצונה, **אֶלָּא** רק **בְּשֶׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, דִּפְנִימִית לֵית לָהּ פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** - שהחצר הפנימית אין לה פתח אחר לצאת בו לרשות הרבים, וחייבת היא לילך דרך החיצונה, ולפיכך היא אוסרת עליה אם לא עירבה עמה, **אֲבָל הָכָא** - כאן, לענין עיר שעירבוה לחצאין לרוחבה, אין אוסרים בני החלק האחד על בני החלק השני, משום **דְּהַנֵי נָפְקֵי בְּהַאי פִּיתְחָא וְהַנֵי נָפְקֵי בְּהַאי פִּיתְחָא** - אלו יוצאים בפתח זה ואלו יוצאים בפתח זה, כלומר, לכל אחד מן החצאים יש פתח בפני עצמו, ואינם צריכים לדרוס אלו על אלו, ולפיכך מודה רבי עקיבא שאינם אוסרים זה על זה.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדברי רב פפא: אִיכָּא דְּאָמְרִי - יש אומרים שרב פפא אמר את דינו באופן אחר. וכך **אָמַר רַב פָּפָא, לֹא תֵּימָא** - אל תאמר, **לְאַרְבָּה הוּא דְּלָא מְעָרְבִין** - שרק לאורכה של העיר אין חוצים אותה כדי לערב כל חלק בפני עצמו, **אֲבָל לְרָחְבָּהּ** של העיר חוצים אותה **וּמְעָרְבִין** את החצאים לעצמם, אין הדבר כן, **אֶלָּא אֲפִילּוּ לְרָחְבָּהּ** של העיר **נָמֵי** [-גם כן] **לֹא מְעָרְבִין.**

מבררת הגמרא: כָּמָאן - כשיטת מי אמר רב פפא את דינו זה, לכאורה **כְּרַבִּי עֲקִיבָא,** הסובר ש'רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה', אבל לחכמים הסוברים שאינה אוסרת שלא במקומה ניתן לחצות העיר לרוחבה ולערב כל חלק בפני עצמו.

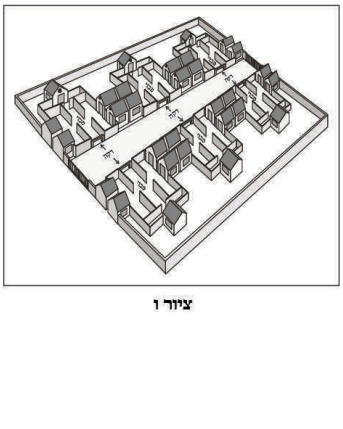
דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שדינו של רב פפא הוא כשיטת **רַבָּנָן** אין בכך קושיא, **דַּעַד כָּאן לֹא קָאָמְרִי רַבָּנָן הָתָם** - שלא אמרו חכמים שם ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', **אֶלָּא** דווקא **בְּשֶׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, דִּפְנִימִית אַחֲדָא לְדָשָׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא** - שדיירי החצר הפנימית סוגרים את הדלת שבינם ובין החצר החיצונה ומשתמשים לעצמם [כלומר, שניתן לכפותם שלא להשתמש בשבת זו בחצר החיצונה], ולפיכך אין הם נידונים כדרים שם ואינם אוסרים על אלו הדרים בה, **אֲבָל הָכָא** - כאן, לגבי עיר המתחלקת לרוחבה, **מִי מְצוּ מְסַלְּקֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מֵהָכָא** - וכי יכולים דיירי החצי האחד לסלק את דיירי החצי השני מלהשתמש ברשות הרבים שבחלקם, הרי אינם יכולים לעשות כן[י], ולפיכך נידונים הכל כדרים במקום אחד, ובאופן זה מודים חכמים שאוסרים הם אלו על אלו.

הגמרא ממשיכה לברר את דברי הבריימתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, שאין מערבים את העיר לחצאין, אלא **אוֹ בּוּדָּהּ** ביחד, **אוֹ מְבוֹי מְבוֹי בְּפָנֵי עַצְמוֹ.**

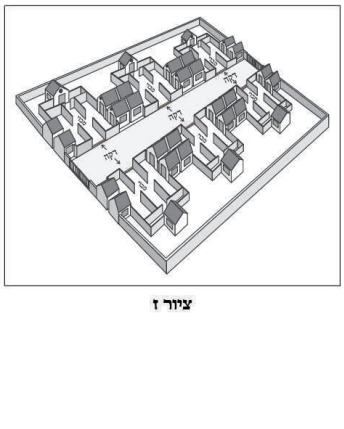
שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא דְּלָא - מה הוא טעם הדבר שאין לערב את העיר לחצאין, משום **דְּאַחְרֵי אַהֲדָדֵי** - שאוסרים בני החצי האחד על בני החצי האחר, שמאחר והכל נידונים כדרים במבוי אחד חייבים הם לערב יחדיו. ואם כן, **מְבוֹי מְבוֹי נָמֵי אַחְרֵי אַהֲדָדֵי** - אף אם יערבו דיירי כל מבוי לעצמם עדיין יאסרו אלו על אלו, שמאחר וכל דיירי המבואות נידונים כדרים במקום אחד, ולא עירבו המבואות אלו עם אלו, ממילא אוסרים הם זה על זה[יא].

משיבה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן, בברייתא, באיזה אופן מדובר, **בְּגוֹן דַּעֲבוֹד דַּקָּה** - שעשו בני כל מבוי פתח נמוך בראש המבוי [ציור ז][יב], ובכך גילו דעתם שחפצים הם להסתלק זה מזה, ומעתה אין דנים את בני העיר כדרים במבוי אחד, ואינם אוסרים זה על זה. אמנם אין תקנה זו מועילה אלא למבואות, ולא לענין חלוקת רשות הרבים לשני חלקים, ולפיכך אין מערבין את העיר לחצאין[יג]. **וְכִי הָא** - וכמו הדין **דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין** לגבי שתי חצירות, שעיקרה של החצר החיצונה עומדת לשימוש בני החיצונה, ולפיכך יכולים בני הפנימית להסתלק הימנה. יב. **והיינו** משום שהיתה עיר זו מתחילה של יחיד, והורגלו לערב את כולה כאחת, לפיכך אוסרים הם זה על זה, ואפילו אם יש לחי או קורה בפתח המבוי אין זה מועיל. רש"י (ד"ה מבוי). יג. **רש"י** (ד"ה דעבוד). ובפשטות כוונתו שעשיית פתח נמוך זה נידונית כמחיצה, לענין כך שיש בה גילוי דעת שחפצים הם להסתלק זה מזה. וכן פירש במרומי שדה (ד"ה אכסן), שדרכם היתה לעשות פתח גדול למבוי ובו קבוע שער, ובתוך השער הגדול היו עושים פתח קטן, ובשבת היו סוגרים את הפתח הגדול ומהלכים דרך הפתח הקטן, ובכך גילו דעתם שחפצים להסתלק זה מזה. ולפי זה יש לעשות את ה'דקה' בפתח המבוי הפונה לרשות הרבים, כדי שיהא כעין מחיצה וסילוק מרשות הרבים [וכן משמע מדברי רש"י להלן (ס, ד"ה סב)]. אמנם בריטב"א (ד"ה אכסן) כתב לפרש את דברי רש"י באופן אחר, שעושים פתח נמוך בצידו השני של המבוי הפונה אל מחוץ לעיר, דהיינו שעושים פתח קטן בחומת העיר, ועל ידי פתח זה יכולים הם לצאת מחוץ לעיר בלא לעבור דרך רשות הרבים, ובכך מגלים את דעתם שמסתלקים מן רשות הרבים שבעיר. התוספות (ד"ה דעבוד) מפרשים את ענין 'דקה' באופן אחר [וכן היא דעת רוב הראשונים], שעושה כעין אינטבא [-מדרגה] בפתח המבוי, ועל ידי כן מגלה דעתו שחפץ להסתלק משם [ראה ציור ז]. ובגירסת התוספות לפנינו כתבו שעושה אינטבא גבוהה ארבעה טפחים. וכתב על כך המהרש"ל (פנים' סב) שזו טעות סופר, וצריך לגרוס 'עשרה' טפחים, שהרי פשוט הדבר שמחיצה בגובה ארבעה טפחים אינה מועלת לכלום. וכן כתב הרא"ש (פר' ט) שעושה אינטבא בגובה עשרה טפחים [אמנם במהרש"א (פנים' סב) כתב שדווחק הוא למחוק את כל הספרים, שהרי בדברי הגמרא להלן (ס.) מבואר להדיא ששיעור דקה הוא 'ארבעה']. והרשב"א (ד"ה דעבוד) כתב בשם הגאונים ששיעור גובהה של האינטבא הוא שלושה טפחים ורוחבה ארבעה. יד. **ריטב"א** (ד"ה הכא), וביאר שאין ה'דקה' חשובה לחלק בה את רשות הרבים.

ז. **אך** דיירי החיצונה אינם אוסרים על דיירי הפנימית, שהרי אין להם דריסת הרגל עליהם, שאינם רשאים להיכנס בחצר הפנימית כלל, ולפיכך אינם נידונים כדרים בה. ח. **אכנס** באופן שלא עירבו דיירי הפנימית אלו עם אלו אף חכמים מודים שאוסרים הם על דיירי החיצונה, לפי שדיירי הפנימית אסורים לטלטל במקומם, ו'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. ט. **ומעתה** יאסרו גם דיירי החלק השני על דיירי החלק האחד, שהרי אף להם יש דריסת הרגל ברשות הרבים שבחלקם, ונמצא שיהיו כל בני העיר אסורים בטלטול, ולא יועיל להם עירובם כלל. י. **שמאחר** ומותרים הם להשתמש במקומם ניתן לכפות עליהם שלא תהיה להם היום דריסת הרגל בחצר החיצונה, אלא יסגרו הדלת שביניהם וישתמשו במקומם, שכן כלל הוא בידינו 'כופין על מידת סדום', רש"י (ד"ה דשמתמית). אמנם בתוספות (ד"ה דשמתמית) כתבו, שאין לאסור על דיירי הפנימית את דריסת הרגל בחיצונה, שהרי אין הם יכולים לצאת לרשות הרבים אלא דרך שם, ומבואר בדברי הגמרא (לעיל כמעמך) שאי אפשר לסלק את דיירי העיר מלהשתמש ברשות הרבים [ואין שייך בזה 'מידת סדום', שהרי נפסדים הם בכך שלא יוכלו להלך שם], אלא כופים אותם שלא להשתמש ולטלטל בחיצונה, ודי בזה כדי שלא לאסור על דיירי החיצונה, אף שדורסים הם עליהם [ובזה שייך ענין 'מידת סדום', שהרי אם ישתמשו בשל החיצונה יאסרו עליהם את השימוש, ומימילא יהיו אף הם עצמם אסורים להשתמש שם, ונמצא שאין הם נשכרים בזה מאומה, ולפיכך ניתן לכפות עליהם שלא להשתמש שם, ומה שאין כן לגבי הילוך, שאף אם יאסרו על בני החיצונה את השימוש עדיין מותרים הם להלך שם]. יא. **שהרי** רשות הרבים של כולם היא, ואין עוברות בה מחיצה שנוכל לומר בזה שיסתגרו הדולת שבין שני חלקיה וישתמשו כל אחד לעצמו. רש"י (ד"ה אכל) (נגלה). ובתוספות (ד"ה הכא) כתבו שבחינם פירש רש"י כן, שאין הטעם תלוי בזה, אלא טעם הדבר שאנים יכולים להסתלק מרשות הרבים הוא משום שעומדת היא לשימושם של כל בני העיר, ואין לזה חלק בה יותר מלאחר, ומה שאין כן

ציור ו

ציור ז

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֶחָד מִבְּנֵי חצרות הַמְּבוֹי שֶׁעָשָׂה דֶּקֶה [-פתח נמוך] **לִפְתֹּחַ** - לפתח חצירו, **אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמְּבוֹי** אם לא השתתף עמם בשיתופי מבואות, לפי שגילה בכך את דעתו שחפץ להסתלק ממבוי זה[טו].

★

שנינו בברייתא (לעיל ע"ט:): **הָיְתָה שָׁם רַבִּים וְהֶרֵי הִיא כו'** של רבים, ואין לה אלא פתח אחד, מערבין את כולה.

הגמרא מביאה מעשה בענין עיר שלא היה לה אלא פתח אחד: רַבִּי זֵירָא עָרְבָה אֲמָתָא דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא - הניח עירוב לעירו של רבי חייא, **וְלָא** [לא] **שָׁבַק לַהּ שִׁיּוּר** - ולא שייר מקצת מאנשי העיר שיניחו עירוב לעצמם, דהיינו שנהג בה כדין עיר שהיתה מתחילתה של יחיד, שנתבאר במשנה שמותר לערב את כולה כאחת.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבי זירא, **מַאי טַעְמָא עָבַד כָּךְ הָכִי** - מה הוא טעם הדבר שעשה רבינו כך, הרי עיר זו של רבים היא[טז], וצריך להניח לה שיור מקצת מבני העיר שלא יערבו עמה.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לאביי, **סָבֵי דִּידָהּ אָמְרִי לִי** - זקני עיר זו אמרו לי, **שֶׁרַב חִיָּיא בָּר אַשִׁי מְעָרֵב** היה את העיר **בּוּלָּהּ** בעירוב אחד בלא שיור, **וַאֲמִינָא** - ולפיכך אמרתי לעצמי, **שָׁמַע מִינָּהּ** - שיש ללמוד מכך, שעיר זו **עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים הִיא**, דהיינו, שמאחר והיתה מתחילתה של רבי חייא מותר לערבה בלא שיור[יז], אף שנעשית של רבים, כמו שנתבאר לעיל במשנה.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבי זירא, **לְדִידִי אָמְרוּ לִי הָנָּהוּ סָבֵי** - לי אמרו אלו הזקנים טעם אחר לכך שהיה רב חייא בר אשי מערב את כולה כאחת[יח]. **הַהִיא** - אותה העיר, **אַשְׁפָּה הֲוָה לַהּ מֵהַדְּ גֵּיסָא** - היתה אשפה מונחת בצד אחד של העיר וסותמת את הפתח שהיה שם, ונמצא שלא היה לעיר אלא פתח אחד[יט], ולפיכך אפילו אם היתה מתחילתה עיר של רבים מותר היה לערב את כולה כאחת, שלא נאמר דין 'שיור' אלא בעיר מפולשת שיש לה שני פתחים, כמבואר לעיל בדברי הברייתא, ולפיכך עירב רב חייא בר אשי את כולה כאחת. **וְהַשְׁתָּא דְּאִשְׁפָּנְיָא לַהּ אַשְׁפָּה** - אמנם עתה שפינו את האשפה מן הפתח, **הֲוָה לַהּ כְּשֶׁנֵּי פְּתָחִים** - נמצא שהיא עיר מפולשת שיש לה שני פתחים, **וַאֲסִיר** - ומלילא אסור לערב את כולה כאחת, שכן עיר שהיתה של רבים מתחילתה ויש לה שני פתחים אסור לערבה בלא שיור.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא, **לָאו אַהֲנְתָאי** - לא ידעתי שכך הוא, ושוגג הייתי בדבר זה[כ], ואכן הצדק עמך שאין לערב עיר זו בלא שיור.

הגמרא מביאה ספק בדין עיר שיש לה שני פתחים: בָּעֵי מִינֵּיהּ [-שאל ממנו] **רַב אַמֵּי בַּר אַדָּא הֲרַפְּנָאֵה** [-מעיר הרפניא] **מְרֻבָּה**[כא], עיר שיש לה **סוֹפָם מְצָאן** - מצד אחד, **וּפִתְחָהּ מְצָאן** - מצד שני, **מַהוּ** - מה דינה. כלומר, נתבאר לעיל בברייתא שעיר של רבים שיש לה שני פתחים אסור לערב את כולה כאחת, אלא צריך להניח לה שיור, אך אם אין לה אלא פתח אחד אין צריך להניח לה שיור. ומעתה יש לדון בעיר שיש לה פתח מצד אחד, ובצידה השני יש חומה בלא פתח, אלא שבחומה זו קבוע סולם שאפשר לטפס עליו וכך להכנס ולצאת מן העיר, האם יש לדון סולם זה כמו פתח גמור, וממילא נידונית העיר כאילו יש לה שני פתחים ואסור לערבה בלא שיור, או שאין הסולם נידון כפתח, והרי זו עיר שיש לה פתח אחד שמותר לערב את כולה בלא שיור.

אָמַר לֵיהּ רבה לרב אמי בר אדא, **הָכִי אָמַר רַב, סוֹפָם תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו**, כלומר, דין הסולם כדין פתח גמור בחומה, וממילא יש לדון את העיר כאילו יש לה שני פתחים ואסור לערבה בלא שיור.

אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, לָא תְּצִיתוּ לֵיהּ - אל תקשיבו לדין זה שאומר רבה בשם רב, לפי שלא אמר רב כן, **אֶלָּא הָכִי אָמַר רַב אַדָּא** [בר אהבה][כב] **אָמַר רַב, סוֹפָם** פעמים יש **תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו** וְפעמים יש **תּוֹרַת מְחִיצָה עָלָיו**[כג], ושניהם להקל. דהיינו, באופן שיש קולא ברין מחיצה נידון הסולם כמחיצה, ובאופן שיש קולא בדין פתח נידון הסולם כפתח. והוא מפרש הדברים, סולם יש **תּוֹרַת מְחִיצָה עָלָיו** להקל, **כְּדַאֲמָרַן** - באופן שנתבאר, לענין עיר שיש לה פתח גמור מצד אחד וסולם מצד שני, שבזה דנים את הסולם כמחיצה להקל, ונמצא שאין לעיר אלא פתח אחד, ולפיכך מותר לערב את כולה בלא שיור. והאופן שסולם יש **תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו** להקל הוא **בְּסוֹפָם שָׁבְּיָן שָׁתֵי חֲצֵירוֹת**, כלומר, שיש כותל בין שתי חצירות ואין בו פתח, אלא שקבוע בו סולם שרוחבו ארבעה טפחים, ודרכו ניתן לעבור בין החצרות, בזה נידון הסולם כפתח להקל, ולפיכך הדין הוא שאם **רָצוּ** בעלי החצרות **אֶחָד מְעָרֵב** - רשאים הם להניח עירוב אחד ביניהם, לפי שהסולם הנידון כפתח מחברם להיות אחד, אך אם **רָצוּ שְׁנֵיהֶם מְעָרְבִין** - מניחים שני עירובין, כל אחד לעצמו, ואינם אוסרים זה על זה[כד].

הגמרא מקשה סתירה בדברי רב נחמן: וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי - וכי אמר רב נחמן שסולם יש עליו גם תורת מחיצה להקל, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אַנְשֵׁי חֶצֵר וְאַנְשֵׁי מִרְפֶּסֶת**, כלומר, חצר שיש בה בתים בקרקע ובתים בעליה, והבתים שבעליה פתוחים למרפסת [-פרוזדור][כה], ודיירי העליה עולים למרפסת דרך סולם שבחצר [ציור ח], **שָׁכְּחוּ**

ציור ח

טו. **כתבו** התוספות (ד"ה דמסתמין), שסילוק זה של עשירית דקה אינו אלא לענין תשמישים, שהאדם העושה דקה לפתחו מסתלק מלהשתמש במבוי, אבל עדיין יש לו דריסת הרגל על המבוי [ופירשו התוספות כן לשיטתם, ש'פנימית אחרא דשא ומשתמשא' היינו דוקא לענין תשמישים, אך ראשים הם להמשיך ולדרוס בחיצונה. אמנם לשיטת רש"י שפירש שהפנימית אסורה אף לדרוס על החיצונה, יתכן שגם באופן זה שעושים 'דקה' צריכים להסתלק לגמרי. וכן מתבאר מדברי הריטב"א, שפירש ענין 'דקה' שעושים פתח מצד אחר לצאת ולהכנס בו, וכמו שנתבאר לעיל בהערה]. טז. **כמבואר** מדברי הגמרא להלן, שהשיב רבי זירא ששכבר היה שמתחילתה של יחיד היתה, ומוכח שעתה ודאי היא עיר של רבים. רש"י (ד"ה לא). יז. **כך** סבר רבי זירא, שהיתה עיר זו שייכת לרבי חייא, ולפיכך נקראת על שמו 'אמא דבי רבי חייא', וממילא היא בכלל 'עיר של יחיד ונעשית של רבים' שמותר לערבה בלא שיור. וראה הערה להלן בסמוך. יח. **כלומר**, אביי טען לרבי זירא שעיר זו מעולם לא היתה עיר של יחיד, ולא היתה שייכת לרבי חייא, אלא שנקראה על שמו מפני שהיה אדם גדול [וזר בה?], ושעם הדבר שעירבה רבי חייא בר אשי כולה כאחת אינו מדין 'עיר של יחיד ונעשית של רבים', אלא מטעם אחר המבואר בהמשך דבריו. ריטב"א (לעיל ע"ט: ד"ה ומשמיה). יט. **והיינו** ב'אשפה של רבים', שבזה יש לדון הפתח כנסתם, ואין חורשים שמא יפנו את האשפה, כמבואר בדברי הגמרא לעיל (ס:), אבל אשפה של יחיד יש לחוש שמא יפנה אותה, ואין הפתח נידון כסתום על ידה. ריטב"א (ד"ה גזיזין). כ. **כן** פירש רש"י במסכת ברכות (ט: ד"ה לאו) 'לאו אדעתאי, לא נתתי ליבי', וכעין זה פירש במסכת מנחות (לב: ד"ה לאו) 'שוגג הייתי'. וכעין זה כתב במסכת שבת (סה: ד"ה לאו) בפירושו הראשון, 'לאו אדעתאי, לא הייתי זכור'. אמנם בפירושו השני שם כתב 'ורבותי פירשו, לא סבירא לי'. כא. **יש** הגורסים 'רבה בר אבוה'. וכתבו התוספות (ד"ה בעי) שאין לגרוס כן, לפי שמבואר בדברי הגמרא להלן שאמר רב נחמן על רבה 'לא תציתו ליה', כלומר, אל תקשיבו לדבריו, ואילו היה זה רבה בר אבוה לא היה אומר עליו רב נחמן כן, לפי שרבו היה [כמובא בדברי הגמרא להלן (פה:)]. כב. **כן** הוסיף הב"ח בהגהותיו. כג. **בזיכר**, אין הכוונה שהסולם עצמו נידון כמחיצה, אלא שאינו מבטל את המחיצה שהוא קבוע בה לעשותה כאילו יש בה פתח. רש"י (ד"ה תורת). כד. **שכן** הדין בשתי חצירות שיש כותל ביניהם ויש בו פתח, שרשאים הם לערב יחדיו או לערב כל אחד לעצמו, וכמבואר בדברי הגמרא להלן (עו:), אבל אם אין ביניהם פתח אינם רשאים לערב יחדיו, אלא רק כל אחד לעצמו, ולענין זה נידון הסולם כפתח להקל, שיכולים הם לערב יחדיו. רש"י (ד"ה פשלום). כה. **מרפסת** הוא לשון דריסה. ריטב"א (ד"ה דשכחו).

וְלֹא עֵירְבוּ דיירי החצר עם דיירי העליה, אלא עירבו דיירי החצר לעצמם ודיירי העליה לעצמם, **אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ דֶּקֶה אֲרָבָעָה** - אם יש לפני הסולם של המרפסת פתח נמוך בגובה ארבעה טפחים, **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** - אין המרפסת אוסרת, כלומר, אין דיירי העליה אוסרים על דיירי החצר, לפי שגילו דעתם שחפצים הם להסתלק מלהשתמש בחצר. **וְאִם לָאו** - ואם לא עשו פתח נמוך לרגלי הסולם, **אוֹסֶרֶת** המרפסת, כלומר, אוסרים דיירי העליה על דיירי החצר, שמאחר ויש להם דריסת רגל אצלם הרי זה כחצר שמקצת דיריה עירבו זה עם זה ומקצתם לא עירבו, שכולם אסורים להשתמש בחצר[א].

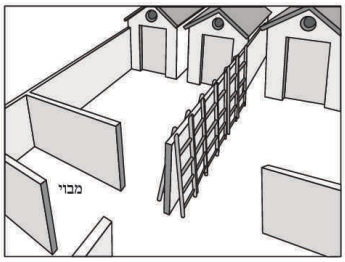
מתבאר מדין זה שרב נחמן סובר שסולם יש עליו תורת פתח אף להחמיר, ולפיכך נידונים דיירי העליה כדרים למטה משום הסולם המחבר ביניהם, שאילו היתה עליו תורת מחיצה להקל לא היו אוסרים על בני החצר, אף אם אין 'דקה' לפני הסולם, וכיצד אמר רב נחמן לעיל שסולם נידון תמיד להקל[ב].

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן מדובר כאן, **בְּדְלָא גָּבְהָה מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מקרקע החצר [ציור א], ולפיכך נידונים דיירי העליה כאילו דרים למטה, אף בלא הסולם המחבר ביניהם, ואי אפשר לדון את הסולם כמחיצה מאחר ואינו גבוה עשרה טפחים.

שבה הגמרא ומקשה: וְאִי לֹא גָּבְהָה מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה - אם מדובר באופן שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מן הקרקע, אם כן, **כִּי קָא עָבִיד דֶּקֶה מַאי הֲוִי** - כאשר עושים בני העליה 'דקה', דהיינו, פתח נמוך לפני הסולם, מה הועילו בכך, הרי עדיין המרפסת אינה גבוהה עשרה טפחים מקרקע החצר, ולפיכך נידונים דיירי העליה כאילו דרים למטה, ומאחר ולא עירבו עם דיירי החצר אוסרים הם עליהם, כדין שתי חצירות שאין כותל ביניהן, שאוסרים דיירי חצר זו על דיירי החצר השניה, ואין מועיל לעשות 'דקה' ביניהם[ג].

מתרצת הגמרא: מימרא זו עוסקת **בְּמִרְפֶּסֶת עַד עֲשָׂר אַמּוֹת** - שיש מחיצה גמורה סביב לכל המרפסת, ולפיכך נידונים דיירי העליה כדרים ברשות אחרת, אלא שיש במחיצה זו פתח ברוחב עשר אמות [ציור ב][ג], ולפיכך עדיין הם נידונים כדרים בחצר, שהרי אין המרפסת גבוהה הימנה עשרה טפחים, אך לענין זה מועיל לעשות 'דקה', **דְּבֵינָן דְּעָבִיד דֶּקֶה אִיסְתַּיְּיזֵי אִיסְתַּיְּיזֵי לַיְּיהּ מְהָכָא** - שמאחר ועשו פתח נמוך ביניהם גילו דיירי העליה את דעתם שחפצים הם להסתלק משימוש בחצר, וממילא אינם צריכים להניח עירוב אחד עם הדרים בה.

הגמרא מביאה דין נוסף לגבי סולם: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, בּוֹתֵל שבין שתי חצירות, **שֶׁרָצְפוּ בְּסוּלָּמוֹת** - שהניח עליו כמה סולמות ברציפות זה ליד זה [ציור ג], **אֲפִילּוּ בְּיוֹתֵר מֵעֲשָׂר** - אפילו אם עשה כן ברוחב של יותר מעשר אמות, מכל מקום עדיין כותל זה **תּוֹרַת מְחִיצָה עָלָיו.** כלומר, הדין הוא שכותל שבין שתי חצירות שנפרץ ביותר מעשר אמות מבטל את המחיצה שביניהם, ומעתה חייבים הם להניח עירוב אחד בין כולם, ואם עירבה כל חצר לעצמה אוסרים הם זה על זה. ועל כך אומר שמואל, שאם יש מחיצה שלימה ביניהם, אלא שהניח סולמות ברוחב יותר מעשר אמות, אין אומרים שעל ידי סולמות אלו נידון הכותל כנפרץ יותר מעשר אמות, אלא נותנים לסולמות תורת מחיצה להקל, ולפיכך דינם כמו שתי חצירות שיש ביניהם כותל וכו פתח, שהדין בזה הוא שאם רצו לערב ביחד רשאים להניח עירוב אחד, אך אם רצו לערב כל חצר בפני עצמה אינם אוסרים זה על זה[ד].

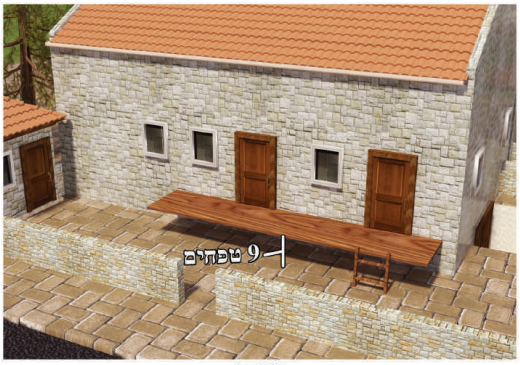

הגמרא מקשה סתירה בדברי שמואל: רַבִּי חִיָּיה [-הקשה לו] **רַב בְּרוֹנָא זָרֵב יְהוּדָה, בְּמַצָּרֶתָא** [-מקום שדורכים בו זיתים וענבים] **דְּבֵי** [-של בית] **רַב חֲנִינָא. מַי** [-וכי] **אָמַר שְׁמוּאֵל** שסולם יש **תּוֹרַת מְחִיצָה עָלָיו** להקל, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אַנְשֵׁי מִרְפֶּסֶת וְאַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכְחוּ וְלֹא עֵירְבוּ** ביחד, אלא עירבו דיירי החצר לעצמם ודיירי המרפסת לעצמם, **אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ** - לפני הסולם של המרפסת, **דֶּקֶה** - פתח נמוך בגובה **אַרְבָּעָה** טפחים, **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** המרפסת על החצר, **וְאִם לָאו** - ואם אין שם 'דקה', **אוֹסֶרֶת,** ונמצא שהסולם דינו כפתח לענין להחמיר, ואין דנים אותו כמחיצה להקל.

מתרצת הגמרא: הָכָא - כאן בדין זה, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - באיזה אופן מדובר, **דְּלָא גָּבְהָה מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מעל החצר, ונמצא שאף בלא הסולם פתוחה היא לחצר, ואי אפשר לדונו כמחיצה לפי שאין בו עשרה טפחים.

שבה הגמרא ומקשה: וְאִי לֹא גָּבְהָה מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה - אם אין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מן החצר, **כִּי עָבִיד דֶּקֶה מַאי הֲוִי** - מה יועיל אם עושים דיירי המרפסת 'דקה' לפני הסולם, הרי נידונים הם כדרים למטה, ואין 'דקה' מועילה להפריד בין שתי חצירות שאין ביניהם.

מתרצת הגמרא: בְּמִרְפֶּסֶת עַד עֲשָׂר אַמּוֹת - מדובר כאן במרפסת המוקפת מחיצה גמורה, אלא שיש בה פתח ברוחב עשר אמות, ולפיכך מועילה כאן

ציור א

ציור ב

א. **אף** שאת המימרא לעיל אמר רב נחמן משמו של רב ואילו את המימרא הזו אמר משמו של שמואל, מכל מקום לא רצתה הגמרא לומר שנחלקו רב ושמואל בדין זה, ורב נחמן סבר כרב ולפיכך אמר שלא יקשיבו לדברי רבה, שהרי ודאי הדבר שאם היו דברי רבה כשיטת שמואל לא היה רב נחמן אומר שלא יקשיבו לו. ריטב"א (לעיל נו: ד"ה ופקשינן). ב. **שאין** ה'דקה' מועילה לחלק רשות אחת לשתי רשויות, אלא רק לחלק שתי רשויות שכבר חלוקות ביניהן, ולהתיר כל אחד לעצמו. חידושי המאירי (ד"ה ומסתיר). ג. **שכן** עד עשר אמות נידונית פירצה בכותל כ'פתח', אך ביותר מעשר אמות מבטלת הפירצה את המחיצה. ד. **וזמצא**, שסולם אחד שבין שתי חצירות נותנים לו תורת פתח להקל, שאם רצו לערב עירוב אחד ביניהם רשאים, ואילו כמה סולמות שזקפן זה ליד זה נותנים להם תורת מחיצה להקל, שאם רצו להניח כל אחד עירוב לעצמו, רשאים. חידושי המאירי (ד"ה ומסתיר).

עשיית 'דקה', דְּבָיְון דְּעָבֵיד דַּקָּה אִיסְתַּלּוקֵי אִיסְתַּלַּק מֵהָכָא - שמאחר ועשו 'דקה' גילו דעתם שחפצים להסתלק מלהשתמש בחצר.

הגמרא מביאה מעשה בעיר שהוצרכה לעירוב עם שיור: הֲנָהוּ בְּנֵי קַקּוּנְאֵי - מעשה היה בבני העיר קקוניא, דְּאָתוּ לְקַמֵּיהּ [-שבאו לפניו] דְּרַב יוֹסֵף, אֲמָרוּ לֵיהּ הָכִי הָן גַּבְרָא דְּלֵיעֲרֵב הָן מָאתַיִן - תן לנו אדם שיערב את עירנו?. ועיר זו היתה עיר של רבים מתחילתה, ולפיכך אסור לערב את כולה כאחת, אלא צריך להניח לה שיור. אֲמַר לֵיהּ רב יוסף לְאַבָּאֵי, זִיל עָרֵב לְהוּ - לך עשה להם עירוב, וַחֲזֵי דְּלָא מְצַוְּותָךְ עֲלֵיהּ בְּבֵי מִדְרָשָׁא - אך ראה לעשות זאת באופן שלא יכואו לאחר מכן להתלונן עליך בבית המדרש'.

אָזַל - הלך אביי לאותה העיר, חָזָא דַּהֲנָהוּ בָּתֵּי דְּפָתְיְחֵי לְנַהֲרָא - ראה שיש בסוף העיר בתים העומדים על שפת הנהר, ופתחיהם לצד הנהר, ואין להם פתח או חלון לצד העיר. אֲמַר אביי לעצמו, הֲנֵי לְהֲוֵי שִׁיּוּר לְמָתָא - בתים אלו אניח בתורת שיור לעירוב העיר, ועל ידי כן יהיו רשאים שאר בני העיר לערב בינם לבין עצמם.

הֲדַר אֲמַר - חזר אביי ואמר לעצמו שאין נכון הדבר להניח בתים אלו בתורת שיור לעיר, משום שאֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ תְּנַן - שנינו במשנתנו (לעיל נ:) שעיר שהיתה מתחילה של רבים אין מעברין את כולה כאחת, [מְכַלָּל] - ויש לדייק מדברי המשנה, דְּאִי בְּעֵי לְעֵירוּבֵי מְצֵי מְעָרְבֵי - שאם היו רוצים לערב את העיר כולה כאחת היו רשאים לעשות כן מעיקר הדין, אלא שתיקנו חכמים שלא יעשו כן משום שיהא היכר שהיתר הטלטול בעיר הוא משום עירוב, ולא יבואו לטלטל ברשות הרבים[ה]. אבל בתים אלו העומדים על שפת הנהר הרי אינם יכולים לערב עם דיירי העיר כלל, מאחר שאין להם שום פתח או חלון לצד העיר המצרפם עם שאר בני העיר, וממילא אין מועיל להניחם בתורת שיור לעיר.

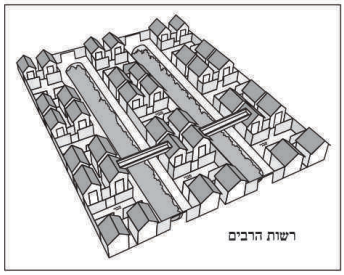
וממשיך אביי ואומר: אֶלָּא אֵיעֲבֵיד דְּהוּ עֲוִיר - אעשה לבתים אלו חלונות לצד העיר[ו], דְּאִי בָּעוּ לְצִירוּבֵי דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת מְצוּ מְעָרְבֵי - שבאופן כזה אם ירצו לערב עם בני העיר יוכלו לעשות כן, מאחר שהחלונות מחברים אותם עם שאר בתי העיר להיות נידונים כמקום אחד, ולאחר מכן אוכל להניחם בתורת שיור לעיר, שלא יערבו עמם אלא יעשו עירוב לעצמם.

הֲדַר אֲמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, לָא בָּעֵי - אין צריך לעשות חלונות לבתים אלו, אלא ניתן להניחם בתורת שיור לעיר אף שאינם רשאים לערב עם בני העיר. דְּהָא [-שהרי] רַבָּה בַּר אֲבוּהּ מְעָרֵב לָהּ לְכוּלָּהּ מְחוֹזָא - היה מערב את כל העיר מחוזא, עֲרָיְיתָא עֲרָיְיתָא - שכונות שכונות, כלומר, היה מערב כל שכונה בפני עצמה, ולא עירב את העיר כולה כאחת. וטעם הדבר שהיה עושה כן, מִשּׁוּם פֵּירָא דְּבֵי תּוֹרֵי - מאחר שהיו בין שכונה לשכונה גומות אורכות שבהם היו מצניעים גרעיני תמרים לצורך מאכל בהמות, וגומות אלו הפרידו בין השכונות [ציור ד ו"ב], ואי אפשר היה לערב את כולן כאחת. ומאחר והיה רבה בר אבוה מערב כל שכונה בשלימותה, בלא לשייר חלק ממנה, נמצא בהכרח הָכָל חַד וְחַד הָוֵי שִׁיּוּר לְהָבְרִיהּ - שכל שכונה משמשת כשיור לחבירתה, שאם לא כן היה לו להניח שיור בכל שכונה בפני עצמה[ז]. ואף על פי שאילו רצו דיירי השכונות לערב זה עם זה לא היו יכולים לעשות זאת, שכן הגומות מפסיקות ביניהם[ח], מכל מקום שימשה כל שכונה כשיור לחברתה. ויש להוכיח מכאן, שניתן להניח חלק מן העיר בתורת שיור לעירוב העיר אף באופן שהדיירים באותו שיור אינם רשאים לערב עם העיר כולה.

ולפיכך סבר אביי שרשאי הוא לעשות כן אף בעיר קקוניא, להניח בתורת שיור את הבתים הפתוחים לנהר, אף שאינם רשאים לערב עם בני העיר.

הֲדַר אֲמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, **לֹא דָּמֵי** - אין לדמות את דין העיר קקוניא לדין העיר מחוזא. **הָתָם** - שם, בעיר מחוזא, **אִי בָּעֵי לְעָרוּבֵי דֶּרֶךְ גַּגּוֹת** - אילו היו רוצים בני העיר יכולים היו לערב זה עם זה, משום שגגות הבתים היו מחוברים זה לזה מעל הגומות [ציור ה ו"ב][ט], ולפיכך רשאי היה רבה בר אבוה לסמוך על בתי השכונה האחת בתורת שיור לשכונה השניה[י], **וְהָכָא** - אך אלו הבתים העומדים על שפת הנהר בעיר קקוניא, **לֹא מְעָרְבֵי** - אינם רשאים לערב כלל עם שאר בני העיר, מאחר שאין שום דבר המחבר ביניהם, וממילא אי אפשר להניחם בתורת שיור לעיר, **הֵילְכָךְ נַעֲבְדֵן בָּווּי** - ולפיכך יש לעשות חלונות לבתים אלו לצד העיר, ועל ידי כן יהיו רשאים לערב עם בני העיר, וממילא יהיה ניתן להניחם בתורת שיור לעיר.

הֲדַר אֲמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, **בָּווּי נַמִּי לֹא בָּעֵי** - אין צריך לעשות חלונות בבתים אלו, דְּהָהוּא בֵּי תִּיבְנָא - שהרי מעשה היה בבית התבן, דְּהָווּ לֵיהּ [-שהיה לו] לְמָר בַּר פּוּמְבְּדִיתְאָה [-שם אדם] מָן הָעִיר פּוּמְבְּדִיתָא, וְשָׁוְיֵהּ שִׁיּוּר לְפּוּמְבְּדִיתָא - והניחו בתורת שיור לעירוב העיר פומבדיתא[יא], ואף על פי שאי אפשר לערב בית תבן יחד עם שאר בתי העיר, שהרי אינו צריך כלל לעירוב[יב]. ומוכח מכך, שניתן להניח חלק מן העיר בתורת שיור לעיר אף אם אינו רשאי לערב עמה, ועל כן ניתן להניח בתים אלו הפתוחים לנהר בתורת שיור לעירוב העיר קקוניא, ואין צריך לפתוח בהם חלונות לצד העיר.

אָמַר אביי, **הֵיינוּ דְּאָמַר לִי מָר** - זו היתה כוונת רב יוסף שאמר לי **חֵיְי דְּלָא מְצַוְּותָךְ עֲלֵיהּ בְּבֵי מִדְרָשָׁא** - ראה שלא יצעקו על כך בבית המדרש, שהרי אם הייתי מצריכם לפתוח חלונות לצד העיר היו סותרים בחינם את כתליהם.

*

שנינו במשנה: ושל רבים ונעשית של יחיד אין מעברין את כולה **אֲפִלּוּ אֵם הַן עֲשָׂהּ חוּצָה לָהּ** [שיור] **כְּעֵין חֻדְשָׁהּ.**

הגמרא מביאה בריייתא המבארת את ענין עיר 'חדשה': תַּנְיָא בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה, וְ'חֻדָּשָׁה' שְׁמָהּ[יג], וְהָיָה בָּהּ** בעיר **זוֹ חֲמִשִּׁים דְּיוֹרִים, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף[יד], וּבָהּ הָיוּ מְשֻׁעָרִים חֲכָמִים** את השיור הנצרך לעיר כדי שלא לערב את כולה כאחת, **וְהִיא** עצמה **הָיְתָה שִׁיּוּר** לעיר גדולה הסמוכה לה.

הגמרא מביאה ספק בדין עיר 'חדשה': אִיבָּעֲיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, **'חֻדָּשָׁה' מַהוּ** - העיר 'חדשה' עצמה מה דינה, האם ניתן לערב את כולה בלא שיור, או שצריך להניח בה שיור.

מקשה הגמרא: מה מקום יש לספק זה, הרי העיר **'חֻדָּשָׁה'** היתה סמוכה לעיר אחרת גדולה הימנה, והיא היתה שיור לעיר הגדולה, וממילא יש לומר **דְּבֵי הֵיכֵי דְּאִיהִי הָוְיָא שִׁיּוּר לְגַדּוֹלָה גְּדוֹלָה נַמִּי הָוְיָא שִׁיּוּר לְקַטַּנְּתָה** - שכשם שהיא היתה שיור לעיר הגדולה, כך העיר הגדולה היא שיור לעיר 'חדשה' הקטנה, ומדוע שיהא צריך לשייר עוד מן העיר חדשה עצמה.

מתרצת הגמרא: אכן לגבי העיר 'חדשה' עצמה פשוט הדבר שאין צריך שיור, **אֲפִלּוּ** ספיקם של בני הישיבה היה לגבי עיר אחרת שהיא **כְּעֵין חֻדָּשָׁה** - כמו העיר 'חדשה', לענין כך שמספר דיוריה הוא חמשים בלבד, אך אין עיר אחרת הסמוכה לה שתוכל להיות שיור עבורה, **קָהָוו**, האם צריך להניח

ה. **מאחר** שלא היו בני תורה ביקשו תלמיד בקי שיערב את העיר כתיקון חכמים. תירוצי המאירי (ע"א הנסח). ו. **כתב** רש"י (ע"א לשיטתו). שעיר זו היתה מתחילתה של רבים ונעשית לאחר מכן של יחיד, ולפיכך הדין הוא שצריכה שיור [כפי שנתבאר בדברי המשנה לעיל נ:]. וכתבו על כך התוספות (ע"א לשיטתם), שאין כוונת רש"י לומר שדין זה נוהג דווקא בעיר שנעשית של יחיד, אלא כוונתו לומר שמאחר והיתה מתחילתה עיר של רבים לפיכך צריכה היא שיור אפילו אם לאחר מכן נעשית של יחיד, אך כל שכן בעיר שעדיין היא של רבים שודאי צריכה שיור. ז. **כן** מתבאר מדברי התוספות (ע"א ויש). ובתירוצי המאירי (ע"א הנסח) כתב 'פירוש', שיעיין בדבר עד שלא יצטרכו תלמידים לשאת ולתת בדבר'. ח. **כלומר**, שתיקנו חכמים לשייר מן העיר דווקא בתים הראויים לערב עמה, שעל ידי כן יש היכר שהיתר הטלטול בעיר הוא משום העירוב שבה, אך אם ישיירו בתים שאינם רשאים לערב עם העיר אין כאן היכר. ט. **ואעשה** כל חלון בשיעור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [שזה הוא שיעור חלון המועיל לצרף שני מקומות זה לזה, כמבואר להלן נו:].

רש"י (ע"א ליעניך). י. **כלומר**, מאחר והיתה זו עיר של רבים מתחילתה אסור היה לערב את כולה כאחת, אלא צריך היה לשייר מקצת מן העיר שלא יערבו עם שאר בני העיר, אמנם לצורך כך לא היה צריך רבה בר אבוה לערב כל שכונה בפני עצמה, אלא יכול היה לערב את העיר כולה כאחת ולשייר חמשים דיורים [לשיטת רבי יהודה] או שלש חצירות [לשיטת רבי שמעון] שיערבו בפני עצמם, אלא טעם הדבר שעירב כל שכונה בפני עצמה הוא משום הגומות שהיו מפסיקות בין שכונה לשכונה. על פי דברי התוספות (לעיל כ. ע"א מענק). יא. **וכן** צריך היה לתקן כל שכונה בלחי או קורה. יב. **שהיו** מרפסות עוברות מגג שכונה זו לגג שכונה האחרת. רש"י (ע"א ויקן). יג. **אף** שאין בו שיעור חמשים דיורים הנצרך לשיור [כמבואר במשנה לעיל ע"ב], מכל מקום מבואר בדברי הגמרא להלן שהלכה כדברי רבי שמעון הסובר שדי לשייר שלש חצירות שיש בכל אחת מהן שתי בתים. רש"י (ע"א ששתן). יד. **וגזברת** בספר יהושע (טו ו) 'ענך וחדשה ומגדל גד'. טו. **והיא** היתה העיר הקטנה ביותר שבכל ארץ יהודה. רמב"ם בפירוש המשנה (פ"א מ"ין).

מקצת מתושבי העיר בתורת שיור שלא יערבו עם השאר, או שמאחר ועיר זו קטנה היא ביותר אין צריך להניח לה שיור, וניתן לערב את כולה כאחת[ט].

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: נחלקו בזה **רַב הוּנָא** וְ**רַב יְהוּדָה**, **חַד אָמַר** - אחד מהם סובר שעיר אחרת כעין חדשה **בָּעְיָא שִׁיּוּר** - צריך לשייר חלק מדיריה שלא יערבו עם השאר, **וְחַד אָמַר** - ואחד מאמוראים אלו סובר דְּ**לָא בָּעְיָא שִׁיּוּר** - שאין צריך לשייר ממנה כלל, מאחר והיא קטנה ביותר.

★

שנינו במשנה: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת וכו' של שני בתים.

הגמרא מביאה מחלוקת כיצד יש לפסוק להלכה: אָמַר **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא** אָמַר **רַב**, הֲלָכָה **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, שיש לשייר שלש חצירות שבכל אחת מהן יש שני בתים. **רַבִּי יִצְחָק אָמַר, אֲפִילּוּ** אם משייר **בַּיִת אֶחָד** וְ**חָצֵר אַחַת** די בכך.

סברה הגמרא שכוונתו לומר שדי לשייר בית אחד, ובנוסף לכך חצר אחת שאין בה בית דירה. ועל כך מקשה הגמרא: חֲצַר **אַחַת סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - וכי עולה על דעתך לומר שמועיל לשייר חצר שאין בה בית, הלא אינה ראויה לדירה כללי[י].

ומחמת קושיא זו מפרשת הגמרא את דברי רבי יצחק באופן אחר: אֶלָּא **אֵימָא** - אמור כך, אפילו אם משייר **בַּיִת אֶחָד** העומד **בְּחַצַּר אַחַת** די בכך.

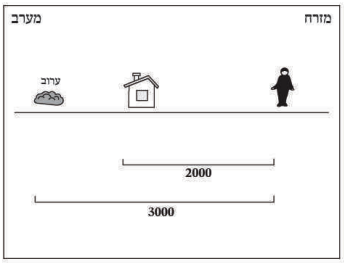
הגמרא מבררת מנין למד רבי יצחק את דינו: אָמַר **לֵיהּ אַבָּיֵי** לְ**רַב יוֹסֵף**, **הָא** - דין זה **דְּרַבִּי יִצְחָק**, שדי לשייר בית אחד העומד בחצר אחת, **גְּמָרָא אוֹ סְבָרָא** - האם קיבל כן מרבותיו, או שאמר זאת מסברת עצמו.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **מַאי נָפְקָא לָךְ מִינַּהּ** - מה חילוק יוצא לנו לדינא מספק זה, הרי ממילא פוסקים אנו להלכה כדברי רבי שמעון, שצריך לשייר שלש חצירות שיש בכל אחת מהן שני בתים.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, **גְּמָרָא גְּמוֹר וְמוֹרְתָא תְּהֵא** - וכי חפץ אתה שאלמד גמרא הן אמת והן שיבוש כאילו זה זמר ושירי[יא]. כלומר, יש לי להבין מנין למד רבי יצחק את דינו, אף על פי שאין הלכה כמותו.

★ ★ ★

משנה **משנה זו שבה לעסוק בדיני תחומין, ומפרשת דינים שונים באדם שאמר לבנו להניח עליו עירובי תחומין: מִי שֶׁהָיָה** עומד בערב שבת בין השמשות בשדה **בְּצַד מִזְרָח** העיר, **וְאָמַר לְבָנוֹ** מבעוד יום **עָרַב לִי** - הנח עלי עירובי תחומין **בְּצַד מַעֲרָב** העיר, או שהיה עומד **בְּמַעֲרָב וְאָמַר לְבָנוֹ** מבעוד יום **עָרַב לִי בְּמִזְרָח, אִם יֵשׁ הֵימֶנּוּ** [-ממנו] **וְלָבַיִת** מרחק של **אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמִמֶּנּוּ לָעֲיָרָה** - יותר מאלפיים אמה, שהניח בנו את העירוב מצד ביתו והלאה [ציור ו ↓], הרי זה **מוֹתָר לְתַחוּם בַּיִת וְאַמּוֹתָיו עֲיָרָה לְתַחוּם**. כלומר, מאחר ועירובו רחוק יותר מאלפיים אמה מן המקום שהוא עומד בו בין השמשות אין הוא חל כלל, לפי שאינו יכול להגיע אליו בשבת, ומכיון שהוא עומד בתוך תחום ביתו הוא קונה שביתה בביתו כאילו לא הניח עירוב תחומין כלל[יב].

ואם יש ממנו **וְלָעֲיָרָה אַלְפַּיִם אַמָּה** ואילו ממנו **וְלַבַּיִת וְיֶתֶר מִכָּאן** - יותר מאלפיים אמה[יג], הרי זה **אָסוּר לְתַחוּם בַּיִת וּמוֹתָר לְתַחוּם עֲיָרָה**, שמאחר ועירובו אינו רחוק מן המקום שהוא עומד בו יותר מאלפיים אמה חל העירוב, ונמצא שקבע שביתה במקום עירובו, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח[יד].

הֲנוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר - באחד מן הבתים העומדים בתוך שבעים אמה ושני שליש לעיר, **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם**, שהרי אף בלא העירוב יש לו רשות לילך בכל העיר ועיבורה, ומשם ואילך אלפיים אמה לכל רוח. אבל אם **נָתַן** לעירוב **חוּץ לַתְּחוּם**[כ], **אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת** בלבד.

טז. כאורה יש לתמוה, כיצד יתכן הדבר שעיר קטנה שיש בה חמשים דיורים בלבד תהא זקוקה לשיור, הרי שנינו במשנה (לעיל נט.) שרק עיר של רבים צריכה שיור, ופירש רש"י שם (ד"ה שיור) שהכוונה היא שיש בה שישים ריבוא בני אדם. תירץ בתוספות רי"ד (ד"ה אפילו), שמדובר באופן שיש בתוך העיר מעבר דרכים, שעוברים בו בני אדם מרובים, ולפיכך היא נידונית כעיר של רבים אף שאין דרים בה אלא חמשים איש. והרא"ש (פרי ח) פירש, שמדובר בעיר שהיו דרים בה מתחילה אנשים רבים, אלא שלאחר מכן נתמעטו דיריה, ולא נותרו בה אלא חמשים איש, ובאופן כזה דינה כעיר שהיתה של רבים ונעשית של יחיד הצריכה שיור.

יז. כְּמַאי אָמַר, ואם בית לבדו אינו מועיל, מה מעלה ומוריד החצר האחרת שאין בה דירה?. ריטב"א (ד"ה כמאי אמר). **יח. אָמַר** ליה גמרא גמור וסברתא תהא. משל שוטים הוא, כמו זבון חובין תגרא אקרי (ב"מ מ:), כך גמרא גמור, אומר לתלמיד שוטה למוד הן אמת הן שבוש, ויהא לך לזמר ושירי'. רש"י במסכת ביצה (כה. ד"ה אמר). **יט. לְהֵלָּן** (ע"ב) יבואר בגמרא באיזה אופן יתכן שיהיה עירובו קטן אליו יותר מביתו, הרי משמע מדברי המשנה שלעולם ביתו עומד בינו לבין עירובו. **כ. לְהֵלָּן** (ע"ב) מבואר בגמרא שהכוונה בזה שנתנו חוץ לעיבורה של העיר.

מַה שְּׁנִּשְׁבָּר הוּא מַפְסִיד. כלומר, מה שהוא מרויח לאותו צד שמניח את עירובו, הוא מפסיד לצד האחר. כגון, אם הניח את עירובו במרחק אלף אמה מן העיר לצד מזרח, רשאי הוא מעתה לילך מן העיר שלושת אלפים אמה לצד מזרח[א], אך אינו רשאי לילך לצד מערב אלא אלף אמה[ב], ונמצא שהרויח אלף אמה לצד מזרח, והפסיד אלף אמה לצד מערב.

★

גמרא הגמרא מבררת באיזה אופן עוסקת המשנה: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - סבורים אנו לומר, שכוונת המשנה באומרה שהיה אותו אדם עומד **לְמִזְרָח** ואמר לבנו ערב לי במערב, היינו שהיה עומד **לְמִזְרָח בֵּיתוֹ**, ואמר לבנו שיניח עליו עירוב למערב ביתו, וכוונת המשנה באומרה שהיה אותו אדם עומד **לְמַעֲרָב** ואמר לבנו ערב לי במזרח, היינו שעמד **לְמַעֲרָב בֵּיתוֹ** ואמר לבנו שיניח עליו עירוב למזרח ביתו, ונמצא שבכל ענין עומד ביתו בינו לבין העירוב שהניח בנו. ועל כך יש להקשות, **בְּשֶׁלָּמָא** - דברי המשנה האומרת שאם היה **הֵימְנוּ וּלְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וְלַעֲיָרוּבוֹ יְתֵר מִכָּאן**, קבע שביתה בביתו, מיושבים הם, שכן **מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּמָטֵי לְבֵיתֵיהּ וְלֹא מָטֵי לְעֵירוּבוֹ** - ניתן למצוא אופן שיכול הוא להגיע עד ביתו ולא עד עירובו, שהרי ביתו עומד בינו לבין עירובו, ולפיכך יתכן שיש ממנו ולביתו אלפיים אמה ולעירובו יותר מאלפיים אמה. **אֶלָּא** דברי המשנה האומרת שאם היה **הֵימְנוּ וְלַעֲיָרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְבֵיתוֹ יְתֵר מִכָּאן**, קבע שביתה במקום עירובו, קשים הם, **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** - כיצד ניתן למצוא אופן שיהא עירובו סמוך אליו יותר מביתו, הרי ביתו עומד בינו לבין עירובו.

הגמרא מביאה שני תירוצים על קושיא זו: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִי סָבְרַתְּ - וכי סבור אתה שכוונת דברי המשנה 'מי שהיה עומד **לְמִזְרָח**' היינו **לְמִזְרָח בֵּיתוֹ** ואילו **'לְמַעֲרָב'** היינו **לְמַעֲרָב בֵּיתוֹ, לָא** - אין הדבר כן, אלא **'לְמִזְרָח'** היינו שהיה עומד **לְמִזְרָח בְּנוֹ**, ואילו **'לְמַעֲרָב'** היינו **לְמַעֲרָב בְּנוֹ**. כלומר, שלעולם היה עומד בין ביתו ובין בנו שהניח עבורו עירוב, אלא שפעמים היה ביתו סמוך אליו יותר מעירובו [ציור א], ופעמים שהיה עירובו סמוך אליו יותר מביתו [ציור ב][ג].

רָבָא בַּר רַב שִׁילָא אָמַר, אַפִּילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תרצה לומר, שכוונת דברי המשנה **'לְמִזְרָח'** היינו **לְמִזְרָח בֵּיתוֹ**, **'לְמַעֲרָב'** היינו **לְמַעֲרָב בֵּיתוֹ**, מכל מקום אין קושיא בדבר, **בְּגוֹן דְּקָאֵי בֵּיתֵיהּ בְּאַלְכְּסוֹנְא** - והיינו באופן שעומד ביתו באלכסון למקום עמידתו, ואילו עירובו עומד בקו ישר למקום עמידתו, שבאופן כזה יתכן הדבר שיהא ביתו עומד בינו לבין עירובו, ואף על פי כן יהא עירובו סמוך אליו יותר מביתו [ציור ן].

★

שנינו במשנה: הַנּוֹתֵן עֵירוּבוֹ בְּתוֹךְ עִיבּוּרָהּ וכו' של עיר לא עשה ולא כלום, נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת מה שנשכר הוא מפסיד.

הגמרא מקשה על דברי המשנה: חוּץ לַתְּחוּם סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי עולה על דעתך לומר שנתן את עירובו מחוץ לאלפיים אמה של תחום העיר, הרי באופן כזה אין העירוב מועיל כלל, מאחר שאינו יכול לילך בשבת למקום עירובו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא - אמור את דברי המשנה באופן כזה, שנתנו **חוּץ לְעִיבּוּרָהּ** של עיר. דהיינו, שהניחו מחוץ לשבעים אמה ושני שליש הסמוכים לעיר.

★

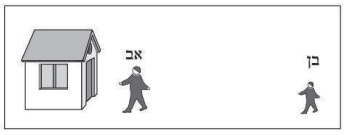
א. **שכן** יש לו רשות להלך מן העירוב אלפיים אמה לכל רוח, ומאחר והעירוב רחוק מן העיר אלף אמה לצד מזרח, נמצא שרשאי הוא לילך עוד אלפיים אמה מעירובו לצד מזרח, שהם שלושת אלפים אמה מן העיר.

ב. **שכן** קבע את שביתתו במקום עירובו, המונח בריחוק אלף אמה מן העיר לצד מזרח, ומשם יש לו אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא שאם רוצה לילך לצד מערב הרי זה מהלך אלף אמה מן העירוב ועד העיר, ואת כל העיר עצמה [שאינה עולה מן המנין], ולאחר מכן משלים עוד אלף אמה מסוף העיר לצד מערב. כתב רש"י (ד"ה מה), שהחידוש בדברי המשנה הוא שהעיר עצמה אינה נמנית בכלל אלפיים אמה של התחום, אלא כולה נידונית כארבע אמות.

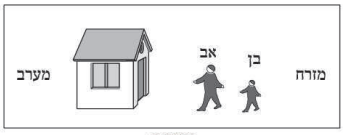
ג. **נחלקו** הראשונים בביאור תירוצו של רבי יצחק. דעת התוספות רי"ד (ד"ה מי היא), שכוונת דברי הגמרא היא שלעולם האב עומד בין ביתו לעירובו, ולפיכך יתכן הדבר שקרוב הוא לעירובו יותר מלביתו, ויתכן שקרוב לביתו יותר מלעירובו [וכן ביארנו בפירוש למעלה]. ומפורש את דברי המשנה כך, 'מי שהיה במזרח ואמר לבנו ערב לי במערב', שהיו שניהם עומדים לצד מערב של העיר, אלא שהאב עמד לצד מזרח של בנו, כלומר, היה עומד סמוך לעיר יותר מבנו, ואמר לבנו ערב לי במערב, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ונמצא שהאב עומד בין העיר ובין בנו המניח עבורו עירוב [ציור ג]. ובהמשך המשנה 'מי שהיה במערב ואמר לבנו ערב עלי במזרח', מדובר שהיו שניהם עומדים לצד מזרח של העיר, והיה האב עומד למערב בנו, כלומר, סמוך יותר לעיר, ואמר לבנו ערב לי לצד מזרח שלך, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ונמצא שאף באופן זה עומד האב בין ביתו ובין בנו המניח עבורו את העירוב [ציור ד]. ועל שניהם אומרת המשנה 'אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו, לעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מכאן אסור לביתו ומותר לעירובו', כיון שבשני אופנים אלו יתכן הדבר שהאב קרוב יותר לבנו העומד במקום העירוב, ויתכן הדבר שהוא קרוב יותר לביתו. וכעין זה כתב בחידושי המאירי (ד"ה שניניהו) בפירושו השני, אמנם בפירושו הראשון כתב לבאר את ענין 'מזרח בנו' באופן אחר, שהיו שניהם עומדים למזרח העיר, אלא שהאב היה נוטה יותר למזרח, כלומר, מרוחק יותר מן העיר, ואילו בנו היה נוטה יותר למערב, כלומר, קרוב יותר לעיר, והניח הבן עירוב באמצע הדרך שבין העיר לבין מקומו של האב [ציור ה]. ונמצא, שהאב עומד סמוך לעירובו יותר מביתו.

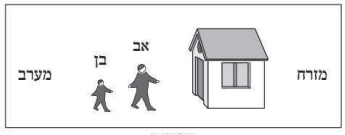
ציור ב

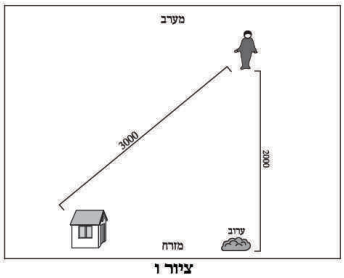
ציור א

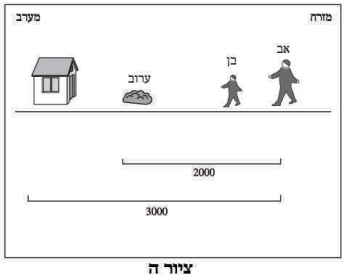
ציור ד

ציור ג

ציור ו

ציור ה

שנינו במשנה: נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת **מַה שֶּׁנִּשְׁבָּר הוּא מַפְסִיד.**

מקשה הגמרא: וכי רק **מַה שֶּׁהוּא נִשְׁבָּר** לצד עירובו הוא מפסיד לצד השני, **וְתוּ לָא** - ולא יותר מכך, דהיינו שאינו מפסיד מאומה מרוחב העיר, אלא נידונית היא לו כאורבע אמות, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, אדם **הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בְּתוֹךְ עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר** - בתוך שבעים אמה ושיריים הסמוכים לעיר, **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם,** שהרי גם בלא עירוב זה רשאי היה להלך את העיר ועיבורה ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח. אבל אם **נָתַנוּ** לעירובו מחוץ **לָעִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר, אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת** בלבד, הרי זה **מַשְׁתַּכֵּר אוֹתָהּ אַמָּה** לצד שהניח את עירובו, כגון אם הניחו בריחוק אמה אחת מחוץ לעיבורה של עיר לצד מזרח, רשאי הוא לילך משם עוד אלפיים אמות לצד מזרח, **וּמַפְסִיד אֶת** שיעור רוחב **כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ** לצד מערב, **מִפְּנֵי שְׁמֹנֶה** רוחבה של **הָעִיר עוֹלֶה לוֹ בְּמִדַּת הַתְּחוּם.** כלומר, אדם הדר בעיר רשאי להלך את כולה כאילו היא ארבע אמות, ומסוף העיר ואילך יש לו אלפיים אמה לכל רוח. אבל אדם המניח את עירובו חוץ לעיר, אפילו אמה אחת בלבד, אינו נידון כדר בעיר, ולפיכך אין העיר נידונית לו כארבע אמות, אלא כפי שיעור רוחבה האמיתי. כגון בעיר שרוחבה אלף אמה, והניח עירובו בריחוק אמה אחת חוצה לה לצד מזרח, רשאי הוא להלך משם עוד אלפיים אמה לצד מזרח, אך אם רוצה לילך מן המקום שבו הניח את עירובו לצד מערב הולך אמה אחת עד העיר, ולאחר מכן מודד אלף אמה של רוחב העיר, ומסוף העיר ואילך ממשיך לילך לצד מערב עוד כאלף אמה להשלים תחום אלפיים אמה שלו, ונמצא שנשכר אמה אחת למזרח והפסיד אלף אמה למערב, וכיצד כותבת משנתינו 'מה שנשכר הוא מפסיד'.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין המשנה לברייתא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - הברייתא עוסקת באופן **שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בָּחֲצֵי הָעִיר.** כלומר, שהיתה העיר רחבה אלפיים אמה, או שהניח עירובו במרחק רב מן העיר לצד מזרח, ונמצא שכאשר מונה הוא אלפיים אמה מעירובו לצד מערב כלה תחומו באמצע העיר, ובאופן כזה נמדדת העיר עצמה למנין אלפיים אמה שלו, ונמצא שנשכר אמה אחת למזרח והפסיד אלף אמה למערב. **כָּאן** - אך המשנה עוסקת באופן **שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר,** כלומר, שהיתה העיר קטנה מאלפיים אמה, והניח עירובו בסמוך לעיר, ונמצא שכאשר הוא מהלך אלפיים אמה מעירובו לצד מערב אין תחומו כלה באמצע העיר אלא בסופה, ובאופן כזה נידונית לו העיר כולה כארבע אמות, ואין רוחבה ממעט מתחום אלפיים אמה שלו. ועל כך אמרה המשנה 'מה שנשכר הוא מפסיד', שכן באופן זה הוא נשכר אמה אחת למזרח ומפסיד אמה אחת למערב, ולא יותר, שאין העיר עצמה עולה לו מן החשבון[א].

וְחילוק זה בין כלתה מידתו בחצי העיר לבין כלתה מידתו בסופה הוא **כְּדְרַבִּי אִידִי, דְּאָמַר רַבִּי אִידִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** אדם **שֶׁהָיָה מוֹדֵד** אלפיים אמה לתחומו **וּבָא** בתוך העיר[ב], **וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בָּחֲצֵי הָעִיר, אֵין לוֹ** לילך **אֶלָּא** את **חֲצֵי הָעִיר.** אבל אם **כָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר נַעֲשֵׂית לוֹ הָעִיר כּוּלָּהּ כְּאִילּוּ הִיא רחבה אַרְבַּע אַמּוֹת[ג], וְנִשְׁלַיְמִין לוֹ אֶת הַשְּׁאָר** - ורשאי להמשיך ולהלך למערב העיר והלאה, עד שישלים תחום אלפיים אמה שלו[ד].

הגמרא מביאה את תמיהתו של רבי אידי על דין זה שאמר משמו של רבי יהושע בן לוי: אָמַר רַבִּי אִידִי, אֵין דברים **אֵלּוּ אֶלָּא דִּבְרֵי גְּבִיאוּת.** כלומר, חילוק זה לא נתפרש טעמו, כשם שהנביא המתנבא מפי הגבורה אינו נותן טעם לנבואתו, ואם לא שקיבל רבי יהושע בן לוי כך מרבו לא היה אומר כן. שהרי יש לתמוה, **מַה לִּי** אם **כָּלְתָה** מדתו **בָּחֲצֵי הָעִיר** שעולה לו העיר לחשבון אלפיים אמה שלו, **וּמַה לִּי** אם **כָּלְתָה** מידתו **בְּסוֹף הָעִיר** שאינה נידונית לו אלא כארבע אמות בלבד.

רבא תמה על דברי רבי אידי: אָמַר רָבָא, מדוע מכנה רבי אידי דינים אלו כ'דברי נביאות', והרי **תַּרְוַיְיהוּ תַּנְּאֵי** - שני הדינים נשנו במשנתינו, שכך שנינו (לעיל פט.), **אֲנָשִׁים עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה** הסמוכה להם בתוך אלפיים אמה, כלומר, נידונית היא להם כארבע אמות, ואין רוחבה עולה למידת אלפיים אמה של תחומם'.

והמקרה השני עוסק באדם העומד במערב ואמר לבנו ערב עלי במזרח, ואף בזה מדובר שהיו שניהם עומדים למזרח העיר, אלא שעתה האב עומד סמוך לצד מערב, כלומר, קרוב יותר לעיר, ואילו בנו נוטה לצד מזרח, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ובאופן כזה עומד האב בין העיר ובין העירוב [כמו לפירוש התוספות רי"ד, ראה ציור ד], וממילא הוא יכול להיות קרוב לעירובו יותר מלביתו או לביתו יותר מלעירובו.

ד. **ביצד** זו עוסקת באדם ששכח מחוץ לעיר, בתוך אלפיים אמה של תחומה, אלא שלא היה יודע שיש עיר הסמוכה לו בתוך התחום, ולפיכך לא נתכוין לקבוע את שביתתו בה, ובאופן כזה שנינו לעיל (פט.) שמאחר ולא נתכוין לשבות בעיר הרי זה קונה שביתה במקומו, ומהלך אלפיים אמה משם לכל רוח. וכן הדין באדם הדר בעיר שהניח את עירובו מחוץ לעיר, שאף הוא קונה שביתה במקום הנחת עירובו ולא בעיר עצמה. רש"י (ל"ה ה"ב).

ה. **וכלי** שכן אם כלתה מידתו מחוץ לעיר. רבינו יהונתן (ל"ה פסוק).

ו. **מבאן** ועד סוף הסוגיא יתבאר מהלך הדברים על פי שיטת רש"י [בצירוף שיטת רבינו תם], ולהלן (פט.) בסוף הסוגיא יבוארו כל השיטות בהרחבה, ראה בהערה שם.

ז. **כך** צריך בהכרח לפרש את כוונת דברי המשנה, שאין היא נידונית להם אלא כארבע אמות, שאם אין אתה אומר כן, אלא רק רשאים הם ללכת את העיר כפי שיעור אלפיים אמה של תחומם, אם כן מה חידוש יש בדין זה, הרי פשוט הדבר שכל אדם רשאי להלך אלפיים אמה מסוף עירו לכל רוח. רש"י (ל"ה ה"ב ד"ה כך).

וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה הסמוכה להם[א], כלומר, אין היא נידונית להם כארבע אמות, אלא רשאים להלך בה עד שיכלה תחום אלפיים אמה שלהם ולא יותר. ויש לברר, **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם החילוק ביניהם, **לָאו** - האם אין הביאור בזה, **מִשּׁוּם דְּהָנֵי** - אלו, אנשי עיר קטנה, **בָּלְתָּה מְדָתָן** - מידת אלפיים אמה שלהם, **בָּחֲצֵי הָעִיר** הגדולה, ולפיכך אין העיר נידונית להם כארבע אמות, **וְהָנֵי** - ואלו, אנשי העיר הגדולה, **בָּלְתָּה מְדָתָן בְּסוֹף הָעִיר** הקטנה, ולפיכך היא נדונית להם כארבע אמות, ורשאים להלך הימנה ולהלן עד שישלימו שיעור אלפיים אמה שלהם.

נמצא, שחילוק זה שחילק רבי יהושע בן לוי בין כלתה מידתו בחצי העיר לבין כלתה מידתו בסוף העיר כבר נתבאר בדברי המשנה, ואם כן, מדוע תמה על כך רבי אידי ואמר שדברי נביאות הם, אדרבה, היה לו לתמוה על רבי יהושע בן לוי מה חידוש יש בדבריו, מאחר שכבר נתפרשו במשנה.

מתרצת הגמרא: וְרַבִּי אִידִי אֲנַשֵׁי אֲנַשֵׁי תָּנֵי, כלומר, גירסא אחרת היתה לו בדברי המשנה להלן, שלא היה גורס כפי שגרס רבא 'ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', אלא היה גורס 'ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה'[ב], **וּמוֹקֵים לָהּ בְּגוֹנְתָן** - ומעמיד היה את המשנה באדם הנותן עירובו בתוך העיר[ג], שלענין זה אין חילוק בין אם הוא מאנשי העיר הגדולה ונתן את עירובו בעיר הקטנה, לבין אם הוא מאנשי העיר הקטנה ונתן עירובו בגדולה, שבכל ענין נידונית לו העיר שנתן בה את עירובו כארבע אמות, ורשאי להלך את כולה ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, **אֲבָל מוֹדֵד לֹא תָּנֵן** - אך דינו של אדם שלא נתן את עירובו בתוך העיר השכנה אלא קבע שביתתו בעירו ומדד משם ולהלן אלפיים אמה לתחום שבת, לא נתבאר בדברי המשנה, וממילא אין לנו ללמוד משם שיש חילוק בין כלתה מידתו בסוף העיר לכלתה מידתו בחצי העיר, ועל כן אמר רבי אידי שדברי רבי יהושע בן לוי דברי נביאות הם.

שבה הגמרא ומקשה: וְלָא - וכי לא נתבאר במשנה שכן הוא הדין אף לגבי מודד, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו בסיפא של המשנה שם, **יְלִמּוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁאֲפִילּוּ סוֹף מְדָתוֹ בָּהּ בְּמַעֲרָה.** כלומר, שאם מדד אדם אלפיים אמה ממקום שביתתו וכלתה מידתו באמצע מערה, אינו רשאי להלך משם ולהלן כלל, ואין אומרים שנידונית לו כל המערה כארבע אמות. ויש ללמוד מכאן כדברי רבי יהושע בן לוי, שאדם שכלתה מידתו בחצי העיר אין היא נידונית לו כארבע אמות. ומעתה יש לשוב ולתמוה על רבי אידי, מדוע אמר שדברי נביאות הן, הרי כבר נתבאר דין זה במשנה. ואדרבה, היה לו לתמוה על רבי יהושע בן לוי מדוע הוצרך להשמיענו דין זה המפורש במשנה.

מתרצת הגמרא: אכן יש ללמוד מדברי המשנה שאם כלתה מידתו בחצי העיר אין היא נעשית לו כארבע אמות, אבל מכל מקום **סוֹף הָעִיר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ דְּלָא תֵּנָא** - הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאם כלתה מידתו בסוף העיר נידונית היא לו כארבע אמות, לפי שדין זה לא נתבאר בדברי המשנה[ד], ועל כן אמר רבי אידי שדברי נביאות הם[ה].

הגמרא מביאה מימרא בענין הגירסא הנכונה במשנת 'אנשי עיר גדולה': אָמַר רַב נַחְמָן, מַאן דְּתָנֵי - מי ששונה הגירסא במשנה להלן **'אֲנַשֵׁי** עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', **לֹא מְשַׁתְּבַשׁ** - אינו טועה, **וּמַאן דְּתָנֵי** - ומי ששונה הגירסא **'אֵין אַנְשֵׁי** עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', **לֹא מְשַׁתְּבַשׁ** - אף הוא אינו טועה.

רַב יוֹסֵף בַּר חָמָא בְּשֵׁם רַב הוּנָא, עִיר שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׁפַת הַנַּחַל, אִם יֵשׁ לָהֶן - בין העיר והנחל, **דֶּקֶה** - מחיצה, בגובה **(ארבעה) [אַרְבָּעָה]** אמות, **מוֹדְדִים לָהּ** [-לעיר] את תחום אלפיים אמה שלה **מִשְּׁפַת הַנַּחַל**, כשאר ערים שמודדים את תחומן מקצה העיר, **וְאִם לָאו** - שאין מחיצה המספיקה בין העיר לנחל, **אֵין מוֹדְדִין לָהּ** משפת הנחל, **אֶלָּא** כל אחד מדירי העיר מודד אלפיים אמה **מִפֶּתַח בֵּיתוֹ**, לפי שבכל עת חוששים דירי העיר שמא יעלה הנחל על גדותיו ויציף את בתיהם, ולפיכך אין ישיבתם במקום נידונית כישיבת קבע אלא כישיבת עראי, ודינם כיושבי צריפים, שנתבאר לעיל (פ:) שאינם נידונים כעיר אחת למדוד התחום מפתח העיר, אלא כל אחד מודד מפתח ביתו[ו].

אביי מברר דין זה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, **דֶּקֶה אַרְבַּע אַמּוֹת אָמְרַתְּ, לֵין צָלָּה** - אמרת לנו שצריך מחיצה בגובה ארבע אמות בין העיר לנחל, כדי שיהא ניתן למנות אלפיים אמה משפת הנחל[ז]. ויש לתמוה על כך, **מַאי שְׁנָא מִכְּדֵי דְּצָלְמָא דְּאַרְבָּעָה** - מדוע שונה דין 'דקה' [-מחיצה] זו מדין שאר 'דקין', שהרי נתבאר לעיל (פ), לגבי אנשי חצר ואנשי מרפסת שעשכחו ולא עירבו זה עם זה, שתקנתם היא על ידי שיעשו דיירי המרפסת 'דקה' בגובה ארבעה טפחים, ומדוע כאן צריך שתהא המחיצה בגובה ארבע אמות.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **הָתָם** - שם, לגבי מרפסת, **לֹא בָּעֵיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - אין דיריה פוחדים להשתמש במקומם, ואין המחיצה נצרכת אלא להיכר, להפסיק בין המרפסת ובין החצר, ולפיכך די במחיצה של ארבעה טפחים, אבל **הָכָא** - כאן, לגבי עיר העומדת על שפת הנחל, **בָּעֵיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - פוחדים אנשי המקום להשתמש במקומם, שמא יעלה הנחל ויציפם, ולפיכך צריך שתהא המחיצה בגובה ארבע אמות, שבכך היא עשויה לעמוד ולהגן בפני המים שלא יציפו העיר[ח].

הגמרא מביאה מקור לדין זה של עשיית 'דקה' על שפת הנחל: אָמַר רַב יוֹסֵף, מְנָא אָמִינָא לָהּ - מהיכן למדתי לומר דין זה, שעשיית ה'דקה' גורמת למדוד את התחום משער העיר, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הַתִּיר רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּנֵי** העיר **'גְּדֵר'** הישובת בגובה ההר **יוֹרְדִין** בשבת **לְעִיר 'חַמּוֹתָן' עוֹלִין** בשבת **לְעִיר 'גְּדֵר'.** ויש לברר, **מַאי** הקטנה **וְנוֹתֵן** את עירובו בעיר הגדולה[ט], ומאחר וקבע בה את שביתתו נעשית היא לו כארבע אמות, ומהלך את כולה ועוד אלפיים אמה לכל רוח. **וּמַאן דְּתָנֵי** - ומי ששונה **שֵׁאֵין אַנְשֵׁי** העיר הקטנה מהלכים את כל העיר הגדולה, **לָא מְשַׁתְּבַשׁ** - אף הוא אינו טועה, **דְּמוֹקֵים לָהּ** - לפי שהוא מעמיד את המשנה **בְּאָדָם** שקבע שביתה בעיר הקטנה **וּמוֹדֵד** והולך אל העיר הגדולה, שמאחר ולא קבע בה את שביתתו אין היא נידונית לו כארבע אמות, ואינו רשאי להלך בה אלא עד סוף תחום אלפיים אמה שלו. **וְתַסְווּרֵי מְתַסְרָא** - ולגירסא זו צריך לומר שיש בדברי המשנה חסרון של כמה תיבות, **וְהָכִי קָתָנֵי** - וכך יש לשנותה, **אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה,** לפי שכולה מובלעת בתוך תחום אלפיים אמה שלהם, **וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה,** לפי שאינה מובלעת כולה בתוך תחומם. **בָּאָה דְּבָרִים אֲמוּרִים,** בְּאָדם שקבע שביתתו בעירו **וּמוֹדֵד** והולך אל העיר השכנה, **אֲבָל מִי שֶׁהָיָה** דר **בְּעִיר הַגְּדוֹלָה וְהִנִּיחַ אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיר הַקְּטַנָּה,** או **שֶׁהָיָה** דר **בְּעִיר הַקְּטַנָּה וְהִנִּיחַ אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיר הַגְּדוֹלָה,** הרי זה **מְהַלֵּךְ אֶת בֵּיתוֹ** - את כל העיר שנתן בה את עירובו, **וְחוֹצֶה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, שמאחר ונתן בה את עירובו נידון הוא כאנשי אותה העיר, ונעשית לו כל העיר כארבע אמות.

*

הגמרא מבארת את דינה של עיר היושבת על שפת הנחל: אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַבִּי בָּר אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא, עִיר שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל, אִם יֵשׁ לָהֶן דֶּקֶה - בין העיר והנחל, **דֶּקֶה** - מחיצה, בגובה **(ארבעה) [אַרְבָּעָה]** אמות, **מוֹדְדִים לָהּ** [-לעיר] את תחום אלפיים אמה שלה **מִשְּׁפַת הַנַּחַל**, כשאר ערים שמודדים את תחומן מקצה העיר, **וְאִם לָאו** - שאין מחיצה המספיקה בין העיר לנחל, **אֵין מוֹדְדִין לָהּ** משפת הנחל, **אֶלָּא** כל אחד מדירי העיר מודד אלפיים אמה **מִפֶּתַח בֵּיתוֹ**, לפי שבכל עת חוששים דירי העיר שמא יעלה הנחל על גדותיו ויציף את בתיהם, ולפיכך אין ישיבתם במקום נידונית כישיבת קבע אלא כישיבת עראי, ודינם כיושבי צריפים, שנתבאר לעיל (פ:) שאינם נידונים כעיר אחת למדוד התחום מפתח העיר, אלא כל אחד מודד מפתח ביתו[ז].

א. **כך** היא גירסתו של רבא בדברי המשנה להלן, אמנם לפנינו הגירסא היא 'ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', וכמבואר בדברי הגמרא להלן בסמוך שישנן שתי גירסאות בדברי המשנה.

ב. **לָהלן** בסמוך יבואר בגמרא ששתי הגירסאות נכונות הן. ג. **כן** היא הגירסא לפנינו 'אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה', ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה. כיצד, מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה'. וראה בדברי הגמרא להלן כיצד מיישב רבא את דברי המשנה על פי גירסתו 'ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה'. ד. **ואגב** כך השמיענו גם את הדין של מודד שכלתה מידתו בחצי העיר, אף שאכן ניתן ללמוד זאת מדברי המשנה. רשב"א (ד"ה ומאי). ה. **וכפי** שמפורש בדברי המשנה שלפנינו. ו. **בלומר,** מדובר באופן שהעיר הקטנה מובלעת כולה בתחום העיר הגדולה, כגון שהמרחק בין הערים הוא אלף אמה ורוחב העיר הקטנה אף הוא אלף אמה, אך העיר הגדולה אינה מובלעת בקטנה, וכגון באופן שרוחבה הוא אלפיים אמה, ובינה לעיר הקטנה אלף [ראה ציור א פ"ב]. ולפיכך אם דר אדם בעיר הגדולה ומדד תחומו ההולך לעיר הקטנה רשאי הוא להלך את כולה כארבע אמות, שכן עומדת היא בתוך תחום אלפיים אמה שלו, ומשלים מסוף העיר ואילך עוד אלף אמה, אבל אם דר אדם בעיר קטנה ומדד תחומו ההולך לעיר הגדולה, אינו רשאי להלך אלא עד תצי העיר, ששם כלה תחום אלפיים אמה שלו. רש"י (ד"ה ומאן). ז. **שהרי** במשנה עצמה מפורש שעוסקת היא באדם הנותן את עירובו בעיר אחרת, שכך שנינו בה 'כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה', ואם כן, כיצד ניתן להעמידה ב'מודד', ובהכרח צריך לומר שיש כאן חסרון של כמה תיבות. רש"י (ד"ה ומאן), וכן כתב הרשב"א (ד"ה ומאן). והוסיף, שבירושלמי אינו מוסיף תיבות על המשנה, אלא משמיט את תיבת 'כיצד', ונמצא שהמשנה עוסקת בשני ענינים שונים, האחד 'אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', ודין זה עוסק ב'מודד', והשני, 'מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה', ודין זה עוסק ב'נותן'. ח. **כן** כתב רש"י (ד"ה סמ"ה), וכן היא גירסת הראשונים וכתבי יד. ט. **כתב** רש"י (ד"ה דקה), שאמר אביי לרב יוסף בלשון ניחותא 'דקה ארבע אמות אמרת לן', כדי לשאלו על טעם הדבר. ובתירוצי הראירי (ד"ה ממ"ה הא יוסף - ס"ס מתון) כתב, שמאחר ורב יוסף חלה ושכח תלמודו [כמבואר בכמה מקומות בש"ס], לפיכך הוצרך אביי להזכירו תחילה דין זה שלימדם, ולאחר מכן שאלו מה טעם הדבר.

מַאי מַמָּא - מה הוא טעם החילוק בזה?, **לָאו** - האם אין לומר, שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּהָנֵי** - אלו, בני גדר, **עָבְדִי דַּקָּה** - עשו מחיצה בתחתית עירם, ומחמת כן הם יושבים בטח בעירם, ואינם חוששים ליפול לעמק, ולפיכך הם נידונים כשאר עירם שיושביהם מודדים תחום אלפיים אמה מחומת העיר, ומאחר והעיר חמתן מובלעת בתוך אלפיים אמה לחומת העיר גדר רשאים בני גדר להלך בכל העיר חמתן. **וְהָנֵי** - אבל אלו, בני חמתן, **לָא עָבְדִי דַּקָּה** - לא עשו מחיצה בתחתית עירם, ופוחדים הם להשתמט במקומם, שמא יפלו לעמק, ולפיכך הם נידונים כיושבי צריפים המונים אלפיים אמה לכל אחד מפתח ביתו, ועל כן אינם רשאים לילך בכל העיר גדר, אלא כל אחד מהם מהלך עד שכלים אלפיים אמה שמודד מביתו[א].

נמצא, שיש להוכיח ממה שהתיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ולא התיר לבני חמתן לעלות לגדר, שעיר העומדת על שפת הנחל צריכה מחיצה בין העיר לנחל, כדי שתהיה ישיבתה בטוחה, ועל ידי כן יוכלו למנות לה אלפיים אמה מחומתה.

הגמרא דוחה את הראיה שהביא רב יוסף מדברי רבי: כִּי אָתָא [-כאשר בא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל[ב], **אָמַר**, אין דינו של רבי לגבי הערים גדר וחמתן עוסק בהלכות תחומין כלל, **אֶלָּא טָעֲרוּנֵי טָעֲטְרֵנִי לְהוּ** - מכים וחובטים היו **בְּנֵי גְּדֵר לִבְנֵי חֲמָתָן**[ג], כאשר היו אלו מגיעים לעירם, ולפיכך הוצרך רבי לתקן שלא יעלו בני חמתן לבני גדר, אלא רק בני גדר יירדו לחמתן, ונמצא, שאי אפשר להביא כלל ראיה מדברי רבי לדין עיר היושבת על שפת הנחל.

שואלת הגמרא: וְמַאי - מה היא כוונת דברי הגמרא 'הֲתִיר רבי', הרי לפי דברי רב דימי אין כאן פסק הלכה אלא תקנה בלבד.

משיבה הגמרא: הכוונה בזה **שֶׁהִתְקִין** רבי תקנה זו.

שבה הגמרא ושואלת: וְמַאי שְׁנָא שַׁבָּת - ומדוע נשתנה יום השבת, שלא אסר רבי על בני חמתן לעלות לעיר גדר אלא ביום השבת, הרי אף בימות החול יש לחוש שמא יכו בני גדר לבני חמתן.

משיבה הגמרא: משום **דְּשָׁכִיחָא בָּהּ** - ביום השבת מצויה ה**שִּׂכְרוּת**, ובשעת שכרותם היו בני גדר מכים את בני חמתן, ולפיכך הוצרך רבי לתקן שלא יעלו אליהם ביום השבת, אבל בימות החול אין לחוש לכך.

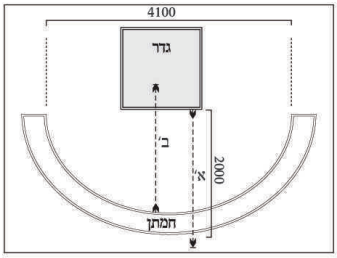
שבה הגמרא ושואלת: מה הועיל רבי בתקנתו שלא יעלו בני חמתן לגדר, הרי מאחר והתיר לבני גדר לירד לחמתן יש מקום לחוש **דְּ**כִּי **אָזֵי לְהֶתֶם נָמֵי טָעֲטְרֵנִי לְהוּ** - שכאשר יבואו בני גדר לעיר חמתן גם כן יכו את יושביה.

משיבה הגמרא: כָּלָּא בְּלָא מְתֵיהּ שְׁכ שְׁנִין לָא נְבָח - כלב שאינו עומד בעירו, אפילו במשך שבע שנים אינו נובח. משל הוא, והכוונה בזה שמאחר ובני גדר היורדים לבני חמתן אינם נמצאים בעירם אין הם מכים את בני חמתן, לפי שאינם מרגישים בטוחים שלא במקומם.

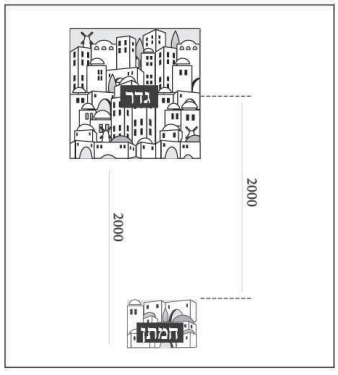
שבה הגמרא ושואלת: מאחר שאין בני גדר בטוחים בעיר חמתן, אם כן **הַשְׁתָּא נָמֵי טָעֲטְרֵנִי בְּנֵי חֲמָתָן לִבְנֵי גְּדֵר** - עתה יש מקום לחשוש שבני חמתן יכו את בני גדר היורדים אליהם, לפי שהם עומדים בעירם ובטוחים בה, ומדוע התיר רבי לבני גדר לירד לחמתן.

משיבה הגמרא: פּוֹשֵׁי הָאי לָא בָּיְישֵׁי לְהוּ - עד כדי כך אין בני גדר כפופים לבני חמתן, שאף על פי שאינם עומדים בעירם ואינם מעיזים להכות את בני חמתן מכל מקום אינם נכנעים להם, ולפיכך אין בני חמתן מכים את בני גדר.

הגמרא מביאה ביאורים נוספים באיזה אופן נאמר דינו של רבי לגבי הערים גדר וחמתן: רַב סָפְרָא אָמַר, העיר חמתן **עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת חָנֵאי** [-היתה]. כלומר, רב ספרא סובר שלא היתה זו תקנה של עשיית שלום בין הערים, אלא פסק דין בהלכות תחומין, ומכל מקום אין להביא משם ראיה לענין עיר העומדת על שפת הנחל, לפי שאין טעם ההיתר והאיסור תלוי בעשיית 'דקה', אלא שהעיר חמתן היתה עשויה כקשת, ובין שני ראשיה יותר מארבעת אלפים אמה, ובאופן כזה נתבאר בדברי הגמרא לעיל (נא.) שאין מודדים לישיבה את תחומם מן ה'יֶתֶר' [-חוט הקשת], אלא כל אחד מודד מפתח ביתו. ומאחר וה'קשת' היתה מרוחקת מן העיר גדר[ד], נמצא שלא היו ראשים בני העיר חמתן לילך אלא עד תחילת העיר גדר, ששם כלו אלפיים אמה שלהם, אבל העיר גדר מרובעת היתה, ומונים לה אלפיים אמה מחומתה, ומאחר וכל העיר חמתן מובלעת היתה בתוך אלפיים אמה שמחומת העיר גדר רשאים היו בני גדר לילך בכל חמתן [ציור ב][ה].

רַב דִּימִי בַּר חִינָּנָא אָמַר, אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה הָנְאי. כלומר, טעם הדבר שהתיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ואסר על בני חמתן לעלות לגדר, לפי שגדר היתה עיר גדולה וחמתן עיר קטנה, ונמצא, שכאשר היו יוצאים בני חמתן מעירם לילך לגדר היה כלה תחומם באמצע העיר, ובאופן כזה נתבאר בדברי הגמרא לעיל (ס:) שאין העיר כולה נידונית להם כארבע אמות, ואינם רשאים להמשיך בסוף העיר, אך בני גדר כשהיו יוצאים מעירם לילך לחמתן היה תחומם כלה ולפיכך רשאים היו להמשיך ולילך עוד חוץ לעיר חמתן, עד להשלמת תחום אלפיים אמה שלהם [ציור ג][ו]. נמצא לפירוש זה, שלא אסר רבי על דיירי חמתן לילך לגדר, אלא כוונת הדברים כך היא, שהתיר רבי לבני גדר לילך בכל העיר חמתן כאילו היא ארבע אמות, ואין מנכים להם את רוחבה מתחום אלפיים אמה שלהם, אך לא התיר לבני חמתן לילך בכל העיר גדר כארבע אמות, אלא עד מקום שכלה תחומם בלבד.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד יש לשנות את מחלוקת רב ספרא ורב דימי: רַב בָּהֲנָא אָתֵי הָכִי - שונה היה את מחלוקתם של רב ספרא ורב דימי בביאור דברי רבי באופן כזה, כמו שנתבאר עתה בגמרא, שרב ספרא העמיד בעיר העשויה כקשת ואילו רב דימי העמיד בעיר גדולה וקטנה, אבל **רַב מַתְנְיוֹמִי מָתֵי הָכִי** - שונה היה את מחלוקתם באופן כזה, נחלקו **רַב סָפְרָא וְרַב דִּימִי בַּר חִינָּנָא** מדוע התיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ואסר על בני חמתן לעלות לגדר. **חַד אָמַר** - אחד מאמוראים אלו מבאר שחמתן **עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת חָנֵאי, וְחַד אָמַר** - ואחד מן האמוראים מבאר, **שַׁאֲנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה וְאַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה הָנְאי.** כלומר, לדברי רב טביומי לא נתפרש מה היא דעת רב ספרא ומה היא דעת רב דימי, אלא רק יודעים אנו שאחד מהם אמר כך והשני כך, ואילו לדברי רב כהנא נתבאר במפורש מה אמר כל אחד מהם.

* * *

משנה משנה זו עוסקת בדין עיר גדולה ועיר קטנה הסמוכות זו לזו: אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה רשאים להיות **מְהַלָּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה** הסמוכה להם, **וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה** רשאים להיות **מְהַלָּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה. בֵּיצַד, מִי שֶׁהָיָה** דר **בָּעִיר גְּדוֹלָה וְנָתַן אֶת עֵירוֹבוֹ בָּעִיר קְטַנָּה** הסמוכה לעירו, **או מי שהיה** דר **בָּעִיר קְטַנָּה וְנָתַן אֶת עֵירוֹבוֹ בָּעִיר גְּדוֹלָה**, הרי זה **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** - את כל העיר שנתן בה את עירובו כאילו היא ארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ** מונה עוד **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח לתחומו[ז]. זו היא דעת חכמים.

א. **הגמרא** סוברת עתה ששני ערים אלו היו מובלעות כל אחת בתחום רעותה, ולפיכך היא מברכת מה הוא טעם הדבר שהיו בני גדר רשאים לילך לחמתן ואילו בני חמתן לא היו רשאים לילך לגדר.

ב. **דהיינו**, אלו הגרים בגובה העיר חמתן קרובים הם לעיר גדר, וכולה מובלעת בתוך תחומם, ולפיכך רשאים הם לילך בכולה, אבל אלו הישובים בשיפולי העיר חמתן אין רשאים לעלות לגדר, לפי שהיא מחרץ לתחומם. רש"י (ל"ח ע"ב מלמ"ה). יב. **רש"י** במסכת מועד קטן (נ: ל"ט ע"ב). יג. **ברש"י** (ל"ח ע"ב מטעמינ) הנדפס לפנינו, הגירסא היא 'מכין והורגין היו בני גדר לבני חמתן'. אמנם ראה בהגהות וציונים שבדפוסים ראשונים הגירסא היא 'מכין וחובטין'. וכעין זה כתב ברבינו חננאל (ל"ח ע"ב) 'פירוש, מרביץ עמהן ומכין אותן'. יד. **לפי** שצד ה'יתר' היה פונה לעיר גדר, ואילו צד ה'קשת' היה רחוק ממנה. טו. **נתבאר** בדברי הגמרא לעיל בסמוך, שיש הגורסים 'אנשי עיר גדולה מהלכים את כל עיר קטנה, ואין אנשי עיר קטנה מהלכים את כל עיר גדולה'. ונתבאר שם עוד שאף גירסא זו נכונה היא, אלא שיש להוסיף בדברי המשנה כך 'כמה דברים אמורים במודד, אבל מי שהיה בעיר גדולה וחניח את עירובו בעיר קטנה, היה בעיר קטנה וחניח את עירובו בעיר גדולה, מהלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה'. כלומר, שיש חילוק בין אדם הנותן את עירובו בעיר אחרת, שרשאי הוא להלך את כולה כארבע אמות לדברי חכמים, בין אם הוא דר בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה ובין אם הוא דר בעיר קטנה ונתן את עירובו בגדולה, לבין אדם השותה בעירו ומהלך בשבת לעיר אחרת, שבזה יש חילוק בין הדר בעיר גדולה ומהלך לעיר קטנה, שתחום אלפיים אמה שלו כלה בסוף העיר, ולפיכך נידונית היא לו כארבע אמות, לבין הדר בעיר קטנה ומהלך לעיר גדולה, שתחומו כלה באמצע העיר, ואז אין העיר נידונית לו כארבע אמות, וכפי שנתבאר לעיל (ס:-סב.) בהרחבה.

אבל אם נתנו עירובן בפנימית ושָׁכַח אֶחָד מִן הַחיצוֹנָה וְלֹא עֵירֵב, בזה נַדאי מודה שמואל שהַפְּנִימִית מוּתֶּרֶת, דְּאֶחָדָא דְּשָׁא וּמְשַׁתְּמְשָׁא - שהיא סוגרת את דלתה ומשתמשת בחצרה, כלומר, היא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה, וְחִיצוֹנָה שסולקה מן העירוב, אֲסוּרָה[א]. מה שיכולה הפנימית לעשות עם החיצונה, הרי זה משום שהיא אומרת לחיצונה, שלא עירבה עמה אלא כדי להועיל לעצמה, וכיון שהעירוב גורם לה קלקול אינה חפצה בו[ב]. אמנם אין הפנימית מותרת אלא על ידי שיבטלו בני החיצונה את רשותם לבני הפנימית, ובאופן זה מועיל ביטול רשות מחצר לחצר[ג]. וכל זה כאשר שכח בן החיצונה, שאילו שכח בן הפנימית, אין הפנימית יכולה לומר שהיא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה [ואז יבטל בן הפנימית שלא עירב לבני הפנימית האחרים, ויהיו מותרים], שמאחר שהקלקול אירע על ידי אחד מבני הפנימית, אינה יכולה לטעון זאת[ד].

הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רבא: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, וְכִי שָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִיּוֹת וְלֹא עֵירֵב, אַמַּאי [-מדוע] שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, משום שהוא אוסר על החיצונה על ידי דרישת הרגל שיש לו בה, ואינו יכול לבטלה להם לפי שאין ביטול רשות מחצר לחצר, הלא יש תקנה לדבר, לְיבַטֵּיל [-שיבטל] הָאי בַּר פְּנִימִית - בן החצר הפנימית לְבָנֵי פְּנִימִית את רשותו, וְתֵיתֵי [-ותבוא] הַחיצוֹנָה וְתִשְׁתָּרֵי בָּהֲדֵיהוּ - ותהיה מותרת עמם, ואף שלא ביטל לחיצונה עצמה, די לנו במה שביטל את רשותו לפנימיות[ה].

השיב לו רבא: כְּמַאן - כמי אמרת את דברין, הלא בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר רבי אליעזר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל רְשׁוּת זֶה אֶחָד וְאֶחָד, ועל כן די שיבטל לפנימית, כִּי קָאָמִינָא לָךְ מִבְּגַן - מה שאמרתי אני, הרי זה לדעת חכמים, דְּאָמְרֵי - שאמרו חכמים שהמבטל רשותו, צָרִיךְ לְבַטֵּל אותה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, והלא אינו יכול לבטל את רשותו לבני החיצונה, שאין ביטול רשות מחצר לחצר[ו].

★

הגמרא מביאה שתי שאלות ששאל רב חסדא את רב ששת בעניני ביטול רשות, ומקדימה לכך כיצד היו מדברים ביניהם בלימוד התורה: רַב חִסְדָּא וְרַב שֵׁשֶׁת כִּי הֲווֹ קָיְימִי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי - כשהיו נפגשים זה עם זה, רַב חִסְדָּא סָרַתָן שִׁיעְוָותֵיהּ מִמַּתְנִיתָא דְּרַב שֵׁשֶׁת - שפתיו של רב חסדא היו נרתעות [רועדות] מבקיאות המשניות של רב ששת, והיה חושש שיקשה לו רב ששת ממשנה על משנה ויבקש ממנו לתרץ אותם. וְאִילּוּ רַב שֵׁשֶׁת, סָרַתָּא גּוּפֵיהּ גּוּפֵיהּ מִפַּלְפּוּלֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא - כל גופו היה נרתע [רועד] מחריפות פלפוליו של רב חסדא, ושאלותיו היו עמוקות ביותר[ז].

בסוגיות הקודמות התבאר, שבני חצר שלא עירבו ביניהם עירובי חצירות, יכולים לבטל את רשותם זה לזה, כדי להתיר להוציא מבית לחצר. רב חסדא מסתפק בענין זה: בָּעָא מִינֵּיהּ רַב חִסְדָּא מֵרַב שֵׁשֶׁת, איך הדין כאשר היו **שְׁנֵי בָּתִּים מְשָׁנֵי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים** ולא היו יכולים לשלטל מבית לבית, שהרי מעביר דרך רשות הרבים, **וְאִבּוּ נָכְרִים וְהֶקִּיפוּם מְחִיצָּה בְּשִׁבְתָּא** - באו גויים ובנו מחיצה משני צידי רשות הרבים שבין שני הבתים, וכעת נעשה ביניהם כעין חצר שהבתים פתוחים לה, ואפשר להעביר מבית לבית בלא לעבור דרך רשות הרבים [ראה ציור][ח], **מַהוּ** - האם יכולים לבטל רשות זה לזה בשבת זו.

רב חסדא מבאר את צדדי הספק, שכן בסוגיא לעיל (סו:) **נחלקו שמואל ורבי יוחנן על שתי חצירות שיש פתח ביניהם, ולא עירבו החצירות ביניהם, אם יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר זו לבני החצר האחרת כדי להתיר את הטלטול מבית לחצר. ומבאר רב חסדא את צדדי הספק בנידון שלנו, לפי מהלוקת זו:** אֲיְיבָא דְּמַאן דְּאָמַר - שאין יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר לבני החצר הסמוכה הפתוחה לחצירם, לֹא תֵּיבְעֵי לָךְ - אין לך להסתפק שאף כאן לא יוכלו לבטל זה לזה, שהרי הדברים קל וחומר, הַשְׁתָּא - ומה במקום זה ששתי החצירות סמוכות זו לזו, דְּאִי בָּעוּ לְמֶעְרְבִי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מֶעְרְבִי - שאם היו רוצים בני החצירות לערב את שתיהן מערב שבת כדי להתיר את הטלטול מחצר לחצר, היו יכולים לעשות כן, ואף על פי כן אָמְרַתְּ שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר אחת לְחָצֵר אחרת, כיון שאין אוסרים זה על זה, הָכָא - במקום זה שמערב שבת היה רשות הרבים בין שני הבתים, דְּאִי בָּעוּ לְמֶעְרְבִי מֵאֶתְמוֹל לֹא מָצוּ מֶעְרְבִי - שאף אם היו רוצים לערב בין שני הבתים מערב שבת לא היו יכולים לעשות כן, שהרי היה רשות הרבים ביניהם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שלא יוכלו לבטל רשות זה לזה[ט]. כִּי תֵּיבְעֵי לָךְ - הספק שיש לך להסתפק הוא אֲיְיבָא דְּאָמַר - לפי רבי יוחנן שאמר שֶׁיֵּשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר - שיכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם לבני חצר הסמוכה, אף שאין הם אוסרים זה על זה. ויש מקום לומר שרק הָתָם מחצר לחצר יכולים לבטל זה לזה, כיון דְּאִי בָּעוּ לְמֶעְרְבִי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מֶעְרְבִי - שאם היו רוצים בני החצירות לערב ביניהם מערב שבת ולהתיר את הטלטול בין החצירות בשבת היו יכולים לעשות כן, לכן בָּעוּיֵי נָמֵי מְצֵי מְבַטְּלִי - יכולים אף לבטל זה לזה ולהתיר את הטלטול ביניהם. אֲבָל הָכָא - אבל כאן שבכניסת השבת היה רשות הרבים בין שני הבתים מערב, דְּלֹא מָצוּ מֶעְרְבִי מֵאֶתְמוֹל - שלא היו יכולים לערב בין הבתים מערב

א. **ואין** די בכך שבן החיצונה שלא עירב יבטל את רשותו לבני החיצונה, שכיון שעירבו החיצונה והפנימית יחד, הן נחשבות כחצר אחת, ועליו לבטל את רשותו לכולם [ואף שאין הוא מורגל בפנימית, שכן לא עירבו. חזון איש (סי' סט סק"ל).

ב. **ואין** הדבר מועיל אלא מפני שכל השיכוכות שיש לבני החיצונה בפנימית הוא משום עירובן המונח בה [אף שהוא בטל, ראה חזון איש (סי' סט סק"ל)], ועל כן על ידי טענה זו מסלקת הפנימית את החיצונה מן העירוב, ושוב אין לבני החיצונה שיכוכות בחצר הפנימית. אמנם באופן ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב והעירוב נמצא בחיצונה, אין החיצונה יכולה לטענן לפנימית טענה כגון זו ולהתיר את ההוצאה לחצרה, משום שאף בלא העירוב יש לבני הפנימית זכות דרישת הרגל בחיצונה, ועל כן הם עדיין אוסרים עליה. תוספות רבנו פרץ (ד"ה שמעתא).

ג. **בָּעוּ** זה הוא לדעת רבי עקיבא להלן (סה:), אמנם דעת חכמים (שם) שהפנימית מסלקת הימנה את החיצונה גם בלא ביטול מצידה של החיצונה. רש"ש (ד"ה שמעתא) את דברי שמואל כדעת רבי עקיבא, שכיון שאמר שמואל לעיל (סו:) שבמקום שאוסרים ומערבים מועיל ביטול מחצר לחצר, על כרחך שדיבר לדעת רבי עקיבא, שלדעת חכמים אין שום אופן של ביטול מחצר לחצר. תוספות (ד"ה שמעתא). והקשה הרטב"א (ד"ה שמעתא) מנין לו לרבא לדחוק בדברי שמואל ולהעמידו כרבי עקיבא, שמא כוונתו שבכל שתי חצרות שאוסרים ומערבים מועיל ביטול וכדעת אביי, ותירץ, שכיון שאמר שמואל שאין מועיל ביטול גם בחורבה, הא ששני הבתים הסמוכים לחורבה אוסרים זה על זה, מוכח שסבר שאין מועיל ביטול בשתי חצירות אף שאוסרות זו על זו, ובהכרח שמה שאמר שכל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין מדובר באופן שיכולים בפנימית לשכח בן חיצונה מלערב. ומן הטעם שיכולים בני הפנימית לומר לבני החיצונה 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'. ד. **מיכום** דברי רבא: שתי חצרות זו לפנים מזו, ועירבו יחד ושכח אחד מהם ולא עירב, אין דרך להתיר את ההוצאה בחיצונה, משום שלעולם יש לבני הפנימית בה זכות דרישת הרגל והם אוסרים עליה מלערב, הם 'רגל האסורה במקומה', כיון שאין העירוב מועיל כאשר שכח אחד ולא עירב], ואינם יכולים לבטל זכות זו, שאין ביטול רשות מחצר לחצר. אמנם ניתן להתיר את ההוצאה בפנימית, על ידי שתבטל את שותפותה בעירוב עם החיצונה ותבדל הימנה, אך הדבר תלוי בשני תנאים: א. שהעירוב נמצא בפנימית. שאם לא כן, אף אם תבדל מן החיצונה, הלא אין לה עירוב, שעל העירוב להיות בחצר המעורבת. ב. שהשוכח הוא בן החצר החיצונה, שרק באופן זה יכולים בני הפנימית להבדל מן החיצונה, על ידי שיטענו להם ששותפותם נפקעה מלכתחילה, ועל כן אינם חפצים בשותפות זו. אך באופן שהשכחה היא של בן החצר הפנימית, אינם יכולים לטענן טענה זו, וממילא אינם יכולים להיכדל מהם. אם נשלמו שני תנאים אלו, לדעת חכמים די בכך, שבני הפנימית יכולים להבדל מן החיצונה בלא להזדקק לדבר נוסף. לדעת רבי עקיבא, עדיין צריך שבני החצר החיצונה יבטלו את ההרגל שיש להם בפנימית, ואז יכולה הפנימית להבדל מהם ולהתיר את ההוצאה בחצר. ובאופן זה בלבד אמר שמואל שיש ביטול רשות מחצר לחצר. ה. **יש** להקשות מדוע עצה זו שייכת רק באופן ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב, ולא כאשר שכח אחד מן החיצונה ולא עירב, שיבטל את רשותו לבני החיצונה, ובני הפנימית יהיו מותרים עמם. ותירצו תוספות (ד"ה

(שמעון) ותוספות רבנו פרץ (ד"ה שמעון), שאין עצה זו מועילה אלא כאשר הניזקין הוא אודות הפנימית, שאין בני החיצונה שייכים אליה אלא על ידי שהעירוב מרגילם בה, ובאופן זה כאשר מבטל לבני הפנימית בלבד, אף שבני החיצונה מותרים עמם, אין זה נחשב ביטול רשות מחצר לחצר. ומה שאין כן כאשר באים על ידי עצה זו להתיר את בני הפנימית בחיצונה, כיון שיש להם בה דרישת הרגל גמורה, הרי זה נחשב כאילו ביטל בפירוש עבורם והרי זה כביטול מחצר לחצר. והרישב"א (ד"ה ופם שמעון) כתב שאכן יכלה הגמרא להקשות גם באופן זה, ונקטה אופן אחד משני האופנים. ו. **מיכום** הדברים: ניתן הסוגיא הוא אודות ביטול רשות מחצר לחצר שהוא שנוי במחלוקת שמואל ורבי יוחנן, לדעת רבי יוחנן יש ביטול רשות מחצר לחצר, ולדעת שמואל לא, מלבד באופנים מסויימים וכפי שיתבאר. לדעת רב יוסף ואביי בדעת שמואל, ניתן לבטל רשות מחצר לחצר בכל אופן שחצר אחת אוסרת על החצר האחרת. וכגון שיש חצר לפנים מחצר, ובני הפנימית לא עירבו ובשל כך הם אוסרים על בני החיצונה להוציא להחצרם [מכיון שיש להם חלק בחיצונה על ידי זכות דרישת הרגל שיש להם בה, ולא עירבו, הם אוסרים עליהם את ההוצאה כדין 'רגל האסורה במקומה' שלא בשוכחים]. שאם יבטלו בני הפנימית את זכותם לדרישת הרגל בחיצונה, תהא החיצונה מותרת בהוצאה לחצר. לדעת רבא בדעת שמואל, גם ביטול זה אינו מועיל. האופן היחידי לדעתו בו מועיל ביטול רשות מחצר לחצר, הוא באופן בו עירבו בני הפנימית ובני החיצונה יחדיו ושכח אחד מהם ולא עירב, שאז יש לחיצונה הרגל ושייכות בחצר הפנימית, ואת ההרגל והשייכות הללו היא יכולה לבטל, כאשר הביטול יועיל לפנימית להתיר לה להוציא לחצרה, וגם זה אינו אלא כאשר נשלמו שני התנאים שנתבארו בהערה לעיל, שהשכחה היא של בן החצר החיצונה, ושהעירוב נמצא בפנימית. ז. **רב** חסדא לא ניתנו לו כל גופו מרב ששת, לפי שאת פשט המשנה בכל מקום היה יודע, ורק שפתותיו נתנרו מחשש שלא ידע ליישב את הסתירות שקישה רב ששת. אבל רב ששת נרתע בכל גופו מרב חסדא, שחשש מתוך קושיותיו של רב חסדא שמעמוקות הין, שלא יוכל אף להבין כל דבר בפני עצמו עד לסופו של ענין. הגהות ר"ש קצנלנבוגן (ד"ה גי אמאי). ח. **אף** שבכניסת השבת היה אסור להוציא מפתחי החצירות שהיו פתוחות לרשות הרבים, מכל מקום כעת שנעשתה מחיצה ביניהם בשבת, דינה כמו כל רשות שיש בה מחיצה, ומותר לטלטל בה ולהוציא אליה מרשות היחיד [לולי התיסרון של עירוב חצירות]. אמנם במחיצה שנעשתה על ידי ישראל במזיד, קנסו חכמים שאסור לטלטל בה [כמו שהתבאר בגמרא לעיל (כ:)]. אבל כשנעשית בשוגג, מותר אף לטלטל בה ולהוציא אליה מרשות היחיד, וכל שכן כשנעשית על ידי גויים ולא על ידי ישראל. רש"י (ד"ה מצו) עפ"י ביאור לשון הזהב (פרפ"י שם). וריטב"א (ד"ה ופם) ט. **כאן** יש שני חסרונות, א. שאין אוסרים זה על זה בכניסת השבת, ב. שלא היה ביניהם דין עירוב, ולדברי שמואל הסובר שאין ביטול רשות מחצר אחת לחצר אחרת, ביטול שייך רק במקום שגם אוסרים זה על זה בכניסת השבת וגם יכולים לערב ביניהם קודם השבת, ואם כן וראי שבמקום זה שבערב שבת היה רשות הרבים ביניהם, שלא יוכלו לבטל זה לזה. והוה כל שכן מחצר לחצר, ששם יש רק חסרון אחד, שאין אוסרים זה על זה, ואף שיכלו לערב ביניהם מערב שבת, אין מבטלים זה לזה.

ויש לדמות את הדברים, **מָה הַוָּאָה** - כמו הוֹאה, שהיא **שְׁבוּת** מדרבנן, **וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** אף לצורך מצוה[א], כן יש לנו לומר **אַף** באיסור **אֲמִירָה לְנָכְרִי שֶׁהִיא שְׁבוּת** דרבנן, **וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** - שלא תדחה את השבת אפילו לצורך מצוה, ואם כן אסור לומר לגוי להביא מים חמים לצורך רחיצת התינוק.

מביא אבוי את דברי רב יוסף שיושב ולו: אָמַר לֵיהּ רב יוסף, **וְלָא שָׁנֵי לֵיהּ** - וכי אין שונה לך הדין **בֵּין** איסור **שְׁבוּת** של אמירה לגוי באופן **דְּאִית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה** - שהגוי עושה מעשה מלאכה האסור מן התורה, שאותה לא התירו חכמים אפילו לצורך מצוה, **לְשֶׁבוּת** של אמירה לגוי באופן **דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה** - שהגוי אינו עושה מעשה מלאכה אלא רק איסור דרבנן, **דְּהָא מַר אָמַר לָא אֲמַר לְנָכְרִי זִיל אַחֵים** - לך ותחמם מים בשבת, אלא אמר לו להביא מים חמים מוכנים מביתו של רבה לביתו של התינוק, ואיסור הוצאה בחצר הוא מדרבנן, ובשבות כזה יש להקל לצורך מצוה[ב].

★

הגמרא מבררת כיצד יתכן שבאותה חצר של אבוי ורבה לא עירבו, ולא השתתפו במבוי: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי, היתכן **שְׁמֻבּוֹאָה דְּאִית בֵּיהּ תְּרֵי נַהֲרֵי רַבְרְבֵי קָרְקְנָן** - מבוי שדרים בו שני אנשים גדולים כמו רבותינו נרבה ואביי[ג], **לָא לֵיחֲוֵי בֵּיהּ** - לא יהיה בו **לָא עֵירוּב** בחצר **וְלָא שִׁיתּוּף** במבוי, הרי מבוי בלי שיתוף לא יתכן שלא יהיה בו חשש מכשול[ד]. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרבה בר רב חנן, **מַאי נַעֲבִיד** - מה נעשה, **מַר** - אדוננו רבה, **לָאו אוֹרְחֵיהּ** - אין זה דרכו לפי כבודו ללכת בין דיירי החצר והמבוי ולטרוח לאסוף פת לצורך העירוב והשיתוף, **וְאָנָא** - אני אביי, **מְרִירָנָא בְּגִירְסָאי** - טרוד בלימודי, ואם הייתי אוסף פת לעירוב ולשיתוף הייתי מתבטל מלימודי כל היום[ה], **וְאִינְהוּ** - והם שאר בני המבוי, **לָא מַשְׁגְּחִי** - אינם משגיחים בדבר לטרוח לעשות עירוב ושיתוף. **והוסיף אבוי: וְאִי אָמְרִי לֵיהוּ פִּיתָא דְּבָסְרָא** - ואם תאמר שיכול אני להקנות לבני המבוי פת משלי המונה בסל כדי שיזכו בו לשם שיתוף[ו], שאת זה אפשר לעשות בדיבור שאין בו טורח ולא הייתי צריך להתבטל מלימודי. אין זה מועיל, **כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לֵיהּ מִינַּאי וְלָא אָפְשַׁר לֵיתְיְיהּ נַהֲדֵיהוּ** - כיון שאם בני המבוי היו מבקשים ממני לקבל מפת זה כדי לאכול ממנו, לא היה באפשרותי לתת ולחלוק להם מהפת שלי כל שבת[ז], שאין ידי משגת כל כך, נמצא שאין כוונתי להקנות להם מהפת בקנין גמור, ואם כן **בָּטֵיל שִׁיתּוּף** - השיתוף מתבטל, **תַּדְעָא, אֶחָד מִבְּנֵי מְבוֹי שֶׁבִּיקֵּשׁ** לקחת **מִיַּיִן וְשָׁמֵן** שהניחו בני המבוי לשם שיתוף, **וְלֹא נָתְנוּ לוֹ** לקחת, **בָּטֵל הַשִּׁיתּוּף**, לפי שהתברר שלא התכוונו להקנות לכולם בלב שלם.

חזר רבה בר רב חנן והקשה לאביי: וְנָקְנֵי לֵיהּ מָר - ויקנה אדוני אבי[ח] לבני המבוי **רְבִיעָתָא דְּחַבִּיתָא בַּהֲבִיתָא** - רביעית חומץ של יין באחת מחביותיו[ט], שעל זה אין אדם מקפיד ואם יבקשו זאת ממנו יתן בלב שלם[י]. **עָנָה לוֹ אביי:** אי אפשר לעשות כך, שכן **תָּנָיָא, אֵין מְשִׁתַּתְּפִין בָּאוֹצָר** - בדבר שאצור ומכונס, כגון ביין שמכונס בחבית ועשוי להשתמש ממנו, שכשיקחו יין מהחבית יש לחשוש שלקחו את היין שעליו חל השיתוף, ונמצא שהשיתוף בטל.

הגמרא מקשה כתירוה על הברייתא שאין משתתפים באוצר: וְהָא תָּנָיָא - והרי שנינו בברייתא אחרת, **מְשִׁתַּתְּפִין** באוצר. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, לָא קַשְׁיָא** סתירת הברייתות, **הָא** - הברייתא ששנינו שאין משתתפים באוצר, היא כדעת **בֵּית שַׁמַּאי** הסוברים 'אין בירה', ולשיטתם אין מתברר למפרע איזה חלק באוצר חל עליו השיתוף, ואם הוציאו מהאוצר יש לחשוש שלקחו את הדבר שחל עליו השיתוף. **וְהָא** - הברייתא ששנינו שמשתתפים באוצר, היא כדעת **בֵּית הִלֵּל** הסוברים 'יש בירה', ולשיטתם אף אם לקחו דבר מהאוצר לא הוציאו משם את השיתוף, שמתברר למפרע שמה שנשאר באוצר עליו חל השיתוף[יא].

הגמרא מביאה את המשנה שבה מתבארת מהלוקת בית שמאי ובית הלל בענין בריירה: תָּנַן - ששנינו במשנה (שבועות פ"ג מ"ג), **הַמַּת בַּבַּיִת, וְלוֹ** - לבית **פְּתָחִים הַרְבֵּה** וכולם נעולים, ואין יודעים את איזה מהם יפתחו כדי להוציא את המת מהבית, ובחלל הפתחים מבחוץ מונחים כלים, **כּוּפָּן** - כל הכלים המונחים בכל הפתחים **טְמֵאִין**, שכיון שמאחד הפתחים יוציאו את המת ואין יודעים מאיזה מהם, כל הפתחים מביאים את הטומאה מספק כדין אוהל המת[יב]. ואם **נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן** - מהפתחים הנעולים, **הוּא טָמֵא** - פתח זה מביא את הטומאה על הכלים שתחתיו, **וְכוּפָּן טְהוֹרִין** - וכל הפתחים האחרים טהורים, שאין המת עשוי לצאת מהם אלא מהפתח שנפתח. ואם עדיין לא פתח אף אחד מהפתחים, אך **חִישֵּׁב לְהוֹצִיאוֹ** [את המת] **בְּאֶחָד מֵהֶן, אוֹ** שחשב להוציא אותו **בְּחֶצְיוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** שיעור **אַרְבָּעָה** טפחים **עַל אַרְבָּעָה** טפחים[יג], הרי הוא **מַצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים** הנעולים **כּוּפָּן** מלטמא, שאין הטומאה עשויה לצאת מהם. **ומוסיפה המשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, וְהוּא** מה שמועילה מחשבה זו להציל על הפתחים האחרים, בתנאי **שֶׁחִישֵּׁב** מחשבה זו **עַד שֶׁלֹּא יָמוּת הַמֵּת** - קודם שמת בתוך הבית. אבל אם חשב כך רק לאחר שכבר מת, אין מחשבה זו מועילה לבטל את הטומאה מהפתחים האחרים למפרע, שאין ברירה למפרע לומר שמתחילה היה עומד להוציא את המת מהפתח הזה או מהחלון, אלא מתחילה כל הפתחים היו בספק שמא יוציא מאחד מהם את המת וכבר הביאו את הטומאה על הכלים שתחתם[יד]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, מחשבה זו מועילה לטהר את שאר הפתחים, **אַף** אם חשב כך **מִשֶּׁנִּמּוֹת הַמֵּת** - לאחר שכבר מת, שכיון שחשב להוציא מפתח אחד, יש ברירה למפרע שמלכתחילה עמד להוציא את המת מפתח זה, ולפתחים האחרים לא באה כלל הטומאה[טו]. התבאר אם כן, שבית שמאי סוברים אין ברירה, ובית הלל סוברים שיש ברירה[טז].

★

מספרת הגמרא עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הֲהוּא וְנוּקָא - מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ** - שנשפכו בשבת המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. **אָמַר לְהוּ רַבָּה** - לבני משפחתו של התינוק, **נְיַשְׁיְיהָּ אֵימֵיהּ אִי צְרִיכָה** - נשאל את אמו של התינוק אם היא צריכה לשתות מים חמים, שאם כן יכולים לומר לגוי לחמם לה מים[יז], **וְנַחֲיֵם לֵיהּ נְכְרִי אַגַּב אִימֵיהּ** - יחמם הגוי מים חמים בפעם אחת גם לצורך האמא וגם לצורך רחיצת התינוק. **אָמַר לֵיהּ רַב כָּשֵׁר שַׁיְיא לְרַבָּא, אִימֵיהּ קָא אָבְלָה תַּמְרֵי** - הרי אמו של התינוק אכלה תמרים, וכיון שאוכלת דבר צונן בהכרח שהיא בריאה ואינה צריכה לשתות מים חמים. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב משרשיא, אין ראיה מאכילת התמרים שהיא בריאה, **אֵימוּר תּוּנְבָא בְּעַלְמָא הוּא דְּנָקְטָה לָהּ** - יתכן שמחמת החולי השתטחה ואינה מבחנת מה אוכלת, ואם אמרה שהיא צריכה מים חמים מותר לחמם לה על ידי גוי.

★

הגמרא מביאה עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הֲהוּא וְנוּקָא - מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ** - שנשפכו המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. בחצר סמוכה לחצר שבו גר התינוק התגורר רבא, ובחצירו היו מים חמים מוכנים, והיה פתח פתוח בין שתי החצירות, אך לא יכלו להעביר מחצר אחת לשניה כיון שלא עירבו החצירות זו עם זו. בביתו היה חדר חיצון לגברים, וחדר פנימי לצניעות שבו היו הנשים [ראה ציור]. **אָמַר לֵיהּ רַבָּא** [לבני משפחתו], **פְּנוּ לִי מֵאנֵי**

א. **כגון** טמא מת שיום השביעי שבו צריך להזות עליו חל בשבת ערב פסח, ואם לא יזה באותו יום, לא יוכל לעשות קרבן פסח, ואף על פי כן אסור להזות עליו בשבת. משנה בפסחים (פה:).

ב. **ביאורנו** את הגמרא כפי הגירסא שלפנינו. ובעיניני הפשט הובאו גירסאות ופירושים אחרים.

ג. **חידושי** המאירי (מוגה"ק, ד"ה אמר). ד. **רבינו** יהונתן (ד"ה אמר). ה. **אין** צריך להקנות פת מטוימת, אלא מקנה פת אחת מהמונח בסל מאיזה שיזדמן, שיזכו בו כולם. מאירי (שם).

ו. **מאירי** (שם). ז. **רבינו** תומך מספיק לכל בני המבוי, ששיעור השיתוף לכל בני המבוי הוא בשיעור שתי סעודות אף אם מרובים דיירי המבוי, וברבינו תומך יש כדי לטבל שתי סעודות. רשב"א (ד"ה ואם), ריטב"א (ד"ה ואקני). ח. **ואת** התבית יניח בחצר ויסמוך על כך לשיתוף המבוי לכל השנה, שיין מועיל לשיתוף, כפי המבואר בברייתא להלן (סה:) 'משתתפין במבוי ביין', לשיתוף מניחים בחצר. רש"י (ד"ה כפתיתא). ט. **ביאורנו** את סוגיית הגמרא כדעת רש"י (ד"ה לן ולמלן) וסתימת התוספות (ד"ה תניא, ד"ה אמר). אמנם ראה בתוספות (ד"ה אמר) שהביאו פירוש נוסף בשם הר"ר מנחם מיונ"ר. י. **רמב"ן** (עה כת, ד"ה משנה), וכן מתבאר ברש"י (ד"ה טלן). יא. **אדם** או כלים שנמצאים באוהל המת טמאים (ממיגר יט יח). כשהפתח נעול הרי הוא נחשב הפסק בין אוהל המת לכלים המונחים בפתח [עפ"י הרע"ב (משנה פ"ג מ"ו)], ומכל מקום אם סרסו את המת לצאת דרך אותו מקום מטמא את כל מה שתחתיו. וכתב רש"י (ד"ה טלן), שדין זה אין בו טעם והוא הלכה למשה מסיני. אבל רש"י בבציצה (י, ד"ה טלן) ובחולין (קכה: ד"ה טומאתם) כתב שהוא מדרבון מגזירת חכמים. ועיין תוספות יום טוב אהלות (פ"ו מ"ג) ותפארת ישראל (שם נושא פוא ס) מה שכתבו בסתירת דברי רש"י. יב. **שפתח** פחות משיעור זה, אינו חשוב להציל על הפתחים האחרים. רש"י (ד"ה שחשב). יג. **יוֹדֵת** לאחר שבעה ימים מהלידה, אין נחשבת חולה שמותר לחלל עליה את השבת, ומכל מקום אם אמרה שהיא צריכה איזה דבר, מותר לומר לגוי לעשות עבורה את מה שהיא צריכה, שדינה כמו חולה שאין בו סכנה שמותר לומר לגוי לעשות לו מלאכה. רש"י (ד"ה נישליט) עפ"י הגמרא בשבת (קכט).

זה נקרא 'שיתוף מבואות'[יד]. 'שיתוף מבואות' יכול להעשות גם בשאר אוכלים ומשקים[טו]. משנתנו דנה בבני מבוי שהיו שותפים בדבר מאכל שלא כאילו שיתוף מבואות, אלא לשם סחורה, אם צריכים שיתוף אחר להתיר את הטלטול במבוי.

בָּעֲיָא הֲוָיָה שׁוּתָּף חֶשְׁבָּנָיו שבמבוי[טז], **לָזֶה** - עם שכן בחצר אחת היתה לו שותפות **בֶּיצָּה, וְלָזֶה** - ועם שכן בחצר אחרת היתה לו גם כן שותפות **בֶּיצָּה**, כלומר, שהיתה לאחד מבני המבוי שותפות נפרדת ביין[ב] עם כל אחד מבני המבוי[יא], אף על פי ששותפויות אלו נעשו לשם סחורה ולא כדי להתיר את הטלטול במבוי, **אֵינָן צְרִיכִין חֲצֵרוֹת** - לעשות שיתוף אחר כדי להתיר את המבוי[יב], לפי שהיין שהם שותפים בו מתירו[יג][יד]. אבל אם היה שותף **חֶשְׁבּוֹן זֶה בֶּיצָּה וְלָזֶה** [-לשכן השני] **חֶשְׁבּוֹן, צְרִיכִין חֲצֵרוֹת** - לעשות שיתוף אחר שיהיו שותפים בו כל אנשי המבוי. ואם לא עשו כן לא הותר הטלטול במבוי. וטעם החילוק שבין יין ויין לבין יין ושמן, יבואר בגמרא. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה**, כלומר, בין אם נשתתפו במין אחד או בשני מינים, **אֵינָן צְרִיכִין חֲצֵרוֹת**, לפי ששיתוף הסחורה עולה להם לשם שיתוף. ובגמרא יבואר במה נחלק רבי שמעון על חכמים.

★

גמרא **שנינו במשנה:** 'לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין לערב'. **הגמרא דנה האם כל היין צריך להיות בכלי אחד: אָמַר רַב, וּבְכֶלִי אֶחָד** - מה ששנינו שהשיתוף עולה לשם עירוב, הוא רק אם כולם נתנו את יינם לתוך כלי אחד. אבל אם נתנו אותו בשני כלים נפרדים, אינו עולה להם לשיתוף[טז].

רבא מביא הוכחה מן המשנה לשיטת רב: אָמַר רָבָא, דַּיְקָא נָמֵי דְּקָתָנֵי - יש להביא דיוק והוכחה כדברי רב, ממה ששנינו בסיפא, 'לָזֶה בֶּיצָּה וְלָזֶה בֶּשֶׂמֶן **צְרִיכִין חֲצֵרוֹת**'. ודברי המשנה צריכים ביאור, שכן מה החילוק שבין שותפות במין אחד לבין שותפות בשני מינים, **אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלָּמָא** - אם תאמר **שְׁרֵישָׁא** מדובר שנתנו **בִּכְלִי אֶחָד, וְסֵיפָא** מדובר שנתנו את היין והשמן **בִּשְׁנֵי כֵלִים, שָׁפִיר** - מובן החילוק שביניהם, שברישא מועיל השיתוף לפי שהיה בכלי אחד, אבל בסיפא שהיה בשני כלים[יז] אינו מועיל[יח]. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** [-אבל אם תאמר] שגם ב**רֵישָׁא** מדובר שנתנו את היין **בִּשְׁנֵי כֵלִים**, וכמו כן **בְּסֵיפָא** מדובר שנתנו את היין והשמן **בִּשְׁנֵי כֵלִים**, קשה **מַה לִּי** - מה החילוק בין **יַיִן וְיַיִן, מַה לִּי** [-ובין] **יַיִן וְשֶׁמֶן**, כלומר, אם שותפות של יין ויין מועילה גם כשהיא בשני כלים, מדוע שותפות של יין ושמן אינה מועילה[יט].

דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ אַבָּיֵי לרבא, אין הכרח מהמשנה שמדובר רק בשנתנו השיתוף בכלי אחד, לפי שגם אם מדובר בשנתנו אותו בשני כלים מובן החילוק שבין הרישא לסיפא, שכן **יַיִן וְיַיִן, רָאוּי לָבֹרֵר** את כל היין בכלי אחד, ולכן אף אם הוא בשני כלים מועיל לפי שמחשיבים אותו כאילו הוא מעורב בכלי אחד. אבל **יַיִן וְשֶׁמֶן, אֵין רָאוּי לָבֹרֵר** אותם בכלי אחד, ולכן אינו מועיל לעירוב[כ].

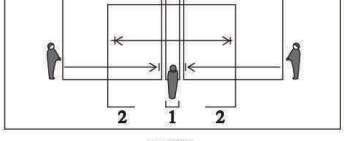
★

שנינו במשנה: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵין צְרִיכִין חֲצֵרוֹת. הגמרא מבארת באיזה אופן נאמרו דברי רבי שמעון. מקשה הגמרא: וַאֲפִילּוּ לָזֶה בֶּיצָּה וְלָזֶה בֶּשֶׂמֶן, כלומר, הרי רבי שמעון בא להתיר מה שאסר תנא קמא והיינו ביין ושמן, והיאך מועיל זה לעירוב, הרי שמן ויין אינם ראויים להתערב[כא].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, במבוי שכל השותפים גרים בו גם לרבי שמעון אינו מועיל אם היה משותף לזה ביין ולזה בשמן, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן במשנה במה מדובר, **בְּחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת** - בחצר הנמצאת בין שני מבואות והיא פתוחה לשניהם [ציור א], ו'בעל הבית' ששנינו במשנה הוא בעל החצר, והיתה לו שותפות עם שני המבואות בנפרד. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הֲמַעֲמֵיהּ** - ומה שאמר רבי שמעון שאפילו אם שותפות אחת היא ביין והשניה היא בשמן אינם צריכים לערב, לשיטתו אמר זאת, שסבר שיכולה חצר אחת הנמצאת בין שתי חצירות, לערב עם שתיהן, אף על פי ששתי החצירות התיצוניות לא עירבו ביניהן, **דְּתָנֵי** - ששנינו במשנה (לעיל מה:) לגבי דיני תחומין, שמי שהיה בדרך בערב שבת ונרדם ולא ידע שהשכיבה אסור לו ללכת ממקומו אלא ארבע אמות בלבד[כב], ואם הם היו שלשה אנשים והאמצעי מובלע בין השנים, כלומר, שחלק מן הארבע אמות המותרים לאמצעי נכנס לתוך ארבע אמותיו של חבירו שמצדו האחד וחלקם נכנס לתוך הארבע אמות של חבירו שמצדו השני, ונמצא שלכל אחד משני החיצונים יש מקום שהותר לו לבד, ומקום שהותר לו ולאמצעי [ציור ב][כג], הדין הוא שהאמצעי מותר להשתמש עם כל אחד מן החיצונים והם מותרים להשתמש עמו, שיכול כל אחד להביא אוכל וחפצים מן המקום המותר לו ולא לחברו, אל המקום המותר לשניהם, ושנים החיצונים אסורים זה עם זה. ועל כך **'אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה**, כלומר, דין זה של אמצעי שחלק מן המקומות המותרים לו מובלעים במקומות המותרים לאנשים שמסביביו, דומה **לְדִין** של **שֵׁשׁ חֲצֵירוֹת** העומדות זו אצל זו, **הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ, וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים** - שלכל אחת מהן יש פתח הפתוח לחצר שבצדה, וגם פתח הפתוח לרשות הרבים [ציור ג], ומתוך כך אין רגילות להיכנס מרשות הרבים לחצר אחת דרך החצר האחרת[כד], שאם **עֵירְבוּ שְׁתַּיִם** החצירות **הַחִיצוֹנוֹת עִם הָאֶמְצָעִית** כל אחת

ציור א

ציור ב

ציור ג

יד. **כלומר**, שגובים פת או שאר דבר מאכל מכל חצר וחצר ונותנים אותו בתוך אחת מן החצירות, ועל ידי כך נחשב כאילו כל המבוי פתוח לאותה חצר, וכאילו אין כאן אלא חצר אחת. ע"ש טור (סו"ס שצו), ומשנה ברורה (שם סק"ס). טו. **והוא הדין** במשקה אחר. טז. **דין** המשנה נאמר באופן שבני המבוי היו שלשה, וראובן היה שותף עם שמעון ביין, וכן היה שותף עם לוי ביין אחר. אך בין שמעון ולוי לא היתה שום שותפות, ונמצא שלא היתה שותפות אחת המאחדת את כל בני המבוי. יז. **לְפִיכָּךְ** נקרא גם שיתוף המבואות בשם 'עירוב', לפי שגם השיתוף מערב את כל בני המבוי יחד ועושה אותם כבני חצר אחת. מאירי (ד"ה ולמ"ד). יח. **כתב** בחידושי הר"ן (ד"ה ונמ) שהתנא משמיענו בכך שני חידושים. האחד, שאף על פי שדיירי המבוי לא השתתפו לשם שיתוף המבוי אלא לשם סחורה, מועילה שותפותם כאילו השתתפו לשם שיתוף המבוי. והשני, שאף על פי שלא היה בדעת השכנים להשתתף כולם יחד, אלא שכל אחד מן השכנים היה דעתו להשתתף עם בעל הבית בלבד, מחשיבים כאילו כולם השתתפו יחד. כד. **וכפי** שהיא ההגילות ליתן יין ושמן בשני כלים. כה. **ואכן**, גם אם השתתפו כולם ביין אלא שנתנוהו בשני כלים, אינו עולה לשיתוף, לפי שחילוק הכלים גורם שלא יעלה. ומה שבסיפא נקט התנא בדווקא 'יין ושמן' ולא נקט [ביין ויין] 'במה דברים אמורים בכלי אחד, אבל בשני כלים אינו עירוב', הוא לפי שאין דרך לתת יין בשני כלים. ועוד, שאם היה שונה כך היה צורך להאריך יותר, ולכך נקט יין ושמן שבזה אינו צריך להוסיף ולפרש שמדובר בשני כלים, שפשוט הדבר שאין נותנים יין ושמן בכלי אחד. תוספות (ד"ה סו) על פי מהרש"א. כו. **פירש** הריטב"א (ד"ה ופשיטא) שאם הוכחת רבא, שאם היה מועיל ביין ויין אפילו בשני כלים, וראי הטעם הוא משום שהשתוף האמצעי מחבר את כל שותפיו כאילו כולם נשתתפו יחד, ואם כן אפילו ביין ושמן יועיל מטעם זה. וממה שאינו מועיל ביין ושמן מוכח, שאין הטעם שביין ויין מועיל משום שהאמצעי מחברם, אלא משום שהכל מונח בכלי אחד, וכדברי רב. כז. **הרשב"א** (ד"ה פ) ביאר בכוונת הגמרא שאפילו אם נתן יין ושמן בכלי אחד אינו עירוב, מפני שאינם ראויים להיות יחד. אך הריטב"א (ד"ה אמר פנ"א) כתב שהמדובר בגמרא הוא בשני כלים, אבל אם הם בכלי אחד גם לתנא קמא מועיל העירוב. ומה שלא תירצה הגמרא שמה שהכשיר רבי שמעון הוא כשהיין והשמן מונחים בכלי אחד, לפי שבסתמא יין ושמן מונחים בשני כלים. אבל אחר כך יש לו אלפים אמה של תחום שבת. המשך המשנה התבאר על פי שיטת רבי יהודה, שכך פירש רש"י לעיל (מה: ד"ה והא"מ). כט. **כגון** שבין שנים החיצונים יש שמונה אמות, והם ביררו לעצמם את הארבע אמות שביניהם לאמצעי, והאמצעי ביירר לעצמו שתי אמות מצד זה ושתי אמות מצד זה, ונמצא שלכל אחד מן החיצונים יש שתי אמות המותרות לו ולאמצעי. ע"פ תפארת ישראל (פ"ב מ"ו ס"ק ט). ל. **אבל** אם לא היו פתוחים לרשות הרבים והכניסה לתצר הפנימית היא דרך החצר החיצונה, הרי שמתוך שיש דרימה הרגל לבני הפנימית על החיצונה, הפנימית אוסרת על החיצונה, ואסור לטלטל גם בחצר החיצונה בפני עצמה [אלא אם כן עירבו כל החצירות ביניהם]. רש"י לעיל (מה: ד"ה שמותרות). וראה ביאור הדברים בדרישה (סי' שפב סק"ס).

הגמרא מביאה ביאור אחר במשנה: וְרַב יוֹסֵף אָמַר, לעולם מדובר במשנה בבעל הבית השותף עם שכניו שבמבוי, וכפי שהיו סבורים לפרש מתחילה[א]. ולא יקשה מהו הטעם שלרבי שמעון אפילו היה שותף לזה ביין ולזה בשמן מועיל, לפי שרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן בְּפַלּוּגְתָּא [-במחלוקת] דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבָּנָן קָא מִיפַּלְגִי [-נחלקו]. דְּתָנָן במשנה [שבת יום פ״ג מ״ח] שֶׁמֶן שֶׁצַּף עַל גַּבֵּי יַיִן ושניהם של תרומה[ב], וְנָגַע טְבוּל יוֹם [-מי שנטמא וטבל ועדיין לא העריב שמשו[ג]] בָּשֶׁמֶן, לֹא פָּסַל אֶלָּא שֶׁמֶן בְּלָבָד, אבל היין לא נפסל, שהרי לא נגע בו הטבול יום. וגם השמן אינו פוסל את היין בנגיעתו, לפי שהוא עצמו אינו טמא אלא פסול בלבד, כלומר שהוא נפסל מאכילה אבל אינו טמא לטמא אחרים[ד]. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶן חִיבּוּרִין זֶה לָזֶה, כלומר, היין והשמן נחשבים כדבר אחד, וגם היין נפסל על ידי מגעו של הטבול יום בשמן[ה]. ולסברא זו נחלקו רבי שמעון וחכמים במשנתנו, רַבָּנָן כאן סוברים בְּרַבָּנָן בטבול יום, שהיין והשמן אינם חיבור. ולכן אף אם נתנום בכלי אחד אין זה מחברם להיות כאחד לענין שיתוף, וצריכים לערב עירוב אחר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן במשנתנו סובר בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי בטבול יום, שכיון שהם בכלי אחד, נחשבים כדבר אחד והרי זה עירוב, ואין צריכים לערב יותר[ו].

★

הגמרא מביאה תנא החולק על התנאים שהובאו במשנה, ומבארת את דעתו: תָּנֵיא בברייתא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן תַּדַּאי אוֹמֵר אֶחָד זֶה - בין אם היה שותף לזה ביין ולזה ביין, וְאֶחָד זֶה - ובין אם היתה שותף לזה ביין ולזה בשמן, צְרִיכִין לְעָרֵב, לפי שהשותפות שיש להם, אינה עולה לשם שיתוף מבואות.

תמהה הגמרא: וַאֲפִילּוּ זֶה בְּיַיִן וְזֶה בְּיַיִן גם כן סובר רבי אליעזר בן תדאי שאינו עולה לשיתוף, הלא השותפות היא ממין אחד ומדוע אסר בזה.

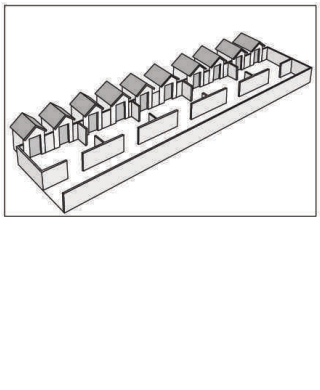
מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, זֶה [-אחד מבני המבוי] בָּא בְּלָגִינוֹ [-עם כדו של יין] וְשָׁפַךְ ממנו לתוך החבית של השותפות, וְזֶה [-עוד אחד מבני המבוי] בָּא בְּלָגִינוֹ וְשָׁפַךְ ממנו לתוך החבית, וכן כל בני המבוי עד שהתמלאה החבית, כּוּלֵּי הָלְמָא לָא פָּלְגִי [-לא נחלקו בזה, כלומר, גם רבי אליעזר בן תדאי מודה דְּהֲוֵי עֵירוּב, אף אם לא נתנו את יינם לתוך החבית כדי להתיר את המבוי אלא לשם שותפות שחורה, לפי שסוף סוף כל אחד מבני המבוי הביא את יינו לשם[ז]. כִּי פְּלִיגִי - אולם באיזה אופן נחלקו חכמים של משנתנו ורבי אליעזר בן תדאי, בְּגוֹן שֶׁשָּׁקְחוּ [-שקנו] כל בני המבוי חֲבִית שֶׁל יַיִן בְּשׁוּתָּפוּת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי סָבַר, אֵין בְּרִירָה - אין מחשיבים כאילו חילקו ביניהם את היין שבחבית והוברר חלקו של כל אחד ואחד וחזר כל אחד מהם ושפך את יינו לתוכה, אלא כל היין שבחבית שייך לכולם, ולפיכך צריכים לחזור ולהשתתף[ח]. וְרַבָּנָן סָבְרִי, יֵשׁ בְּרִירָה - מחשיבים כאילו חילקו את היין שבחבית והוברר חלקו של כל אחד ואחד וחזר כל אחד מהם ושפך את יינו לתוך החבית, ונמצא שכל אחד בנפרד נתן מיינו עבור השיתוף[ט].

הגמרא מביאה ביאור אחר במחלוקת רבי אליעזר בן תדאי ורבנן: רַב יוֹסֵף אָמַר, לפי כל השיטות מועיל השיתוף במבוי עצמו אם היה לזה ביין ולזה ביין. אלא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי וְרַבָּנָן, בְּסוֹכְכִין עַל שִׁיתּוּף בְּמָקוֹם [-תחת] עֵירוּב קָמִיפַּלְגִי [-נחלקו]. כלומר, האם שיתוף המבואות מועיל גם לערב את החצירות שבמבוי ולהתיר בכך את הטלטול גם מחצר לחצר דרך הפתחים שבין החצירות[י]. דְּאָמַר [-רבי אליעזר בן תדאי] סָבָר, אֵין סוֹכְכִין על השיתוף במקום עירוב, ולפיכך אמר 'זה וזה צריכין לערב', פירוש שאף שעשו שיתוף ביניהם [ביין ויין] להתיר את המבוי, עדיין צריכים לעשות עירוב חצירות כדי להתיר הטלטול בין החצירות, וְרַבָּנָן [-וחכמים סוברים], סוֹכְכִין על השיתוף במקום עירוב, ואין בני המבוי צריכים לערב[יא].

רב יוסף מביא הוכחה לביאורו: אָמַר רַב יוֹסֵף, מָנָא אֲמִינָא לָהּ - מנין אני מוכיח שזהו טעמו של רבי אליעזר בן תדאי, ובזה נחלק על שיטת חכמים, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר שאמר [בברייתא המובאת להלן] שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב, וְגַם אָמַר רַב בְּרוֹנָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי. מֵאי טַעְמָא - ומהו טעמו של רב שפסק כשניהם, לָאו - האם לא מִשּׁוּם דְּחַד טַעְמָא הוּא - משום ששניהם אמרו דין אחד וטעם אחד להם[יב].

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, וְאִי חַד טַעְמָא הוּא - ואם אכן כדבריך ששניהם אמרו דין אחד ומטעם אחד, תַּרְתֵּי הֵילְבָתְא לְמֵימַר לִי - מדוע נתן מעות בנפרד עבור השיתוף אין זה מועיל, לפי שאין משתתפים במעות. חידושי המאירי (ד״ה מתניתין). ב. **רש״י** (ד״ה ולא) כמו שפירש רבה שמדובר בבעל הבית הדר בחצר שבין שני מבואות. ג. **שבו״ש** יום, הוא אדם או כלי שנטמאו בטומאה מדאורייתא (עה״מ). ד. **ולאחר שטבלו וקודם שהעריב שמשם, נקראים 'טבול יום', ונחלשה טומאתם ואינם מטמאים שוב את התחתון, אבל פוסלים הם את התרומה, כלומר, התרומה עצמה נפסלת לאכילה, אבל אינה מטמאה דברים אחרים.** ה. **אבל** אם נגע טמא גמור [אפילו שני לטומאה] בשמן, נטמא השמן ונעשה ראשון, לפי שכל הפוסל את התרומה [פירוש, אפילו מי שטומאתו חלשה שאינו 'ממא' תרומה יכישה שנגע בה אלא 'פוסלה' בלבד, חזר מטבול יום], מטמא משקים להיות תחילה [-ראשון לטומאה]. וחזר השמן ומטמא את היין בנגיעתו. ע״פ תוספות בשבת (ה. ד״ה ופי׳). ו. **ביאורנו** על פי הריטב״א (ד״ה רב יוסף). ולשיטתו סובר רב יוסף שהמשנה מדברת מכלי אחד [ובשיטת רב לעיל (עב״ל)], אלא שחולק על מה שהעמיד רבה את המשנה בחצר שבין שני מבואות, רק סובר שיש להעמידה גם במבוי אחד, וחכמים סוברים שיין ושמן הראוי ואינם חיבור לטומאה, הרי הם כמונחים בשני כלים ואינם עירוב. ורבי שמעון סובר שאף יין ושמן נחשבים כמחוברים [בשיטת רבי יוחנן בן נורי] ומועיל השיתוף. אבל במונחים בשני כלים, גם לרבי שמעון אין השיתוף מועיל, וכדי. ומחלוקתם של רבה ורב יוסף היא רק באיזה אופן יש להעמיד את המשנה, ולא בעיקר הדין. בהערה לעיל (עב״ל) בדברי הגמרא 'ואפילו זה ביין וזה בשמן', הובא שנחלקו הראשונים בדעת המקשה שם האם בשיטתו והשמן הם בכלי אחד מועיל העירוב. ולדעת הר״ש״א שם שהמקשה סבר שבודאי אינו מועיל, צריך לומר שרב יוסף חולק בכך על המקשה שם, וסובר שהדבר תלוי במחלוקת של חכמים ורבי יוחנן בן נורי. או שהמקשה לא רצה להעמיד את דברי רבי שמעון כרבי יוחנן בן נורי, ורב יוסף סבר שיש להעמיד את דבריו כמותו. ולדעת הריטב״א, שהמקשה סבר שאם הם בכלי אחד בודאי מועיל העירוב, יש לומר שהוא סבר שהדבר אינו תלוי במחלוקת של חכמים ורבי יוחנן בן נורי אלא אף לחכמים הסוברים שיין ושמן אינם חיבור לטומאה הרי הם חיבור לענין עירוב, ורב יוסף חולק וסובר שכמו שנחלקו לענין טומאה כך נחלקו לענין שבת. וראה גאון יעקב (ד״ה שמן שנמצא״ש) שהאריך בזה. ראה טבלת סיכום שיטות השונות בביאור המשנה. ז. **ובכו״ז** שהתבאר לעיל, שאם הכל מין אחד סומכים עליו להתיר את המבוי. ז. **ואף** שכל אחד מהם

	ת״ק (לרבה)	רבי שמעון (לדבה)	ת״ק (לדב יוסף)	רבי שמעון (לדב יוסף)
יין ויין בכלי אחד	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב
יין ויין בשני כלים	רב: צריכים לערב אביי: אין צריכים לערב	רב: צריכים לערב אביי: אין צריכים לערב (והמשנה מדברת ממבוי שבין שתי חצירות)	---	---
יין ושמן בכלי אחד (ריטב״א)	צריכים לערב	צריכים לערב (והמשנה מדברת ממבוי שבין שתי חצירות)	צריכים לערב	אין צריכים לערב (כרבי יוחנן בן נורי)
יין ושמן בכלי אחד (רשב״א)	אין צריכים לערב (והמשנה מדברת משני כלים, ובמבוי שבין שתי חצירות)	אין צריכים לערב	צריכים לערב	אין צריכים לערב (כרבי יוחנן בן נורי)

אֲחֵר, אֲבָל אִם הָיָה עֵירוּבָן בָּא אֶצְלָם - שהונח בבית האב, **אוֹ** באופן **שֶׁאֵין דִּיזְרִין עִמָּהֶן בְּחָצֵר, אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב** כלל. ויש לדייק, ממה שנאמר שאם אין עמהם דיורים בחצר אינם צריכים לערב, משמע שאם יש עמהם דיורים אף האחים צריכים לערב, לפי שיש לומר ׳מגו ששאר הדיורים אוסרים אף האחים אוסרים זה על זה׳. ואם כן, ודאי שמה שהצריכה המשנה ברישא עירוב לכל אחד מהאחים, טעמה משום שיש דיורים עמהם, ומחמת ה׳מגו׳. **מסיק רבה: שְׁמַע מִינַּהּ**[א].

★

הגמרא חוזרת לדון האם מקום הפת גורם או מקום הלינה: בָּעָא מִינֵּיהּ רַב חִיָּיא בַּר אַבִּין לְרַב שֵׁשֶׁת, בְּנֵי בֵּי רַב - תלמידים הצריכים לרבם[ב], **דְּאָכְלֵי נַהֲמָא בְּבָבְלָא** - שדרכם לאכול את פיתם בבית אכסניא שבבקעה, **וְאָתוּ וְבָיְתֵי בְּבֵי רַב** - ובאים ולנים בבית המדרש[ג], והוא בתוך אלפיים אמה מהאכסניא, **כִּי מָשְׁחֲרִינַן לְהוּ תְּחוֹמָא** - כאשר אנו מודדים להם תחום שבת להתיר להם ללכת אלפיים אמה לכל רוח, מהו נקרא מקום שביתתם שממנו נמדוד להם, האם **מְבֵי רַב מָשְׁחֲרִינַן לְהוּ** - מבית המדרש מודדים להם, שמקום לינתם הוא העיקר, **אוֹ** שמא **מְבָּבְלָא מָשְׁחֲרִינַן לְהוּ** - מהאכסניא שבבקעה מודדים להם, שמקום אכילתם הוא העיקר. **אָמַר לֵיהּ** רב ששת לרב חייא בר אבין, **מָשְׁחֲרִינַן מְבֵי רַב** - אנו מודדים להם מבית המדרש, לפי שמקום לינה עיקר.

הקשה רב חייא בר אבין לרב ששת: כיצד אמרת שמקום לינה עיקר, **וְהָרְבֵי סְתָם אָדָם הָעוֹשֶׂה עֵירוּבֵי תְחוּמִין, שְׁנוֹתֵן בְּעֶרֶב שַׁבָּת אֶת עֵירוּבּוֹ בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה** הסמוכים לקצה העיר, כדי שיחשב שם מקום שביתתו ויוכל בשבת ללכת משם אלפיים אמה נוספים, **וּלְאַחַר שֶׁהִנִּיחַ שָׁם אֶת עֵירוּבּוֹ אָתֵי וְבָיֵית בְּבֵיתְיהּ** - בא ולן בביתו עוד קודם כניסת השבת[ד], הדין הוא **דְּמָשְׁחֲרִינַן לֵיהּ תְּחוֹמָא מֵעֵירוּבֵיהּ** - שמודדים לו את תחום שבת מהמקום שהניח שם את פת העירוב, ולא מהבית שלן בו, ומוכח מכך שמקום פת עיקר.

מתרין רב ששת: בְּהָהוּא - בנותן עירובו, **אֲנַן סָהֲדֵי** - אנו עדים, כלומר, אומדן דעתו ברורה לנו, **וּבְהָדָא** - ובזה, לגבי התלמידים, **אֲנַן סָהֲדֵי**. כלומר, הכל תלוי באומדן הדעת היכן דעתו לשבות, ובכל אחד מהאופנים אנו אומדים דעתו אחרת, והיינו, **בְּהָהוּא** שעשה עירובי תחומין, **אֲנַן סָהֲדֵי, דְּאִי מִיתְּרַע לֵיהּ הָתָם** - שאם היה לו בית דירה ללון במקום ששם הניח את עירובו, **נִיחָא לֵיהּ** - יותר היה נוח לו מאשר ללון בביתו, הואיל והוא צריך ללכת מחר משם לאותו רוח. לפיכך מקום העירוב הוא עיקר מקום שביתתו ומשם מודדים לו אלפיים אמה. **וְאילו בְּהָדָא** - בתלמידים שאוכלים בבקעה וישנים בבית המדרש, **אֲנַן סָהֲדֵי, דְּאִי מֵיתִי לְהוּ רִיפְתָּא לְבֵי רַב נִיחָא לְהוּ טְפֵי** - שאם היו מביאים להם את מאכלם לבית המדרש שהם לנים בו, יותר נוח היה להם, ולכן עיקר שביתתם בבית המדרש ומשם מודדים להם[ה].

★

הגמרא מביאה ספקות נוספים בענין בן ותלמיד המקבלים פרס: בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, חצר שהיו דרים בה אָב וּבְנוֹ או חָבֵר וְתַלְמִידוֹ, כל אחד בבית משלו, **והבן מקבל פרס מבית אביו וכן התלמיד מבית רבו, מה דינם לגבי שלשה דברים:**

א. האם בָּרְבִּים דָּמוּ [-הם דומים] **אוֹ כְּיָחִידִים דָּמוּ.** וענין שאלתו היא, שהנה שנינו להלן (עא.), שתי חצירות זו לפנים מזו, ואנשי הפנימית יוצאים ונכנסים דרך החצר החיצונה. אם החצרות של רבים, ודיירי הפנימית לא עירבו ביניהם והם ׳רגל האסורה במקומה׳ [כלומר, הם אסורים לטלטל בחצרם], אזי דריסת הרגל שיש להם בחצר החיצונה, אוסרת את הטלטול בחיצונה של כולם, על אף שדיירי החיצונה עירבו ביניהם. אך אם החצרות של יחידים, שבפנימית דר אדם יחיד[ג], כיון שהוא מותר לטלטל בחצרו בלא עירוב והוא ׳רגל המותרת במקומה׳, לכך דריסת רגלו אינה אוסרת אף בחיצונה[ד]. ועל כך שאל רמי בר חמא, אב ובנו או הרב ותלמידו הדרים בפנימית, האם דינם כרבים הזקוקים לעשיית עירוב, וכשלא עירבו, אף החיצונה נאסרת. או שמא דינם כיחיד הדר בחצר ואינם זקוקים לעירוב, ולכן דריסת הרגל שלהם בחיצונה אינה אוסרתה[ב].

ב. היו האב ובנו והרב ותלמידו דרים בסתם חצר שאין בה דיירים אחרים מלבדם, האם **צְרִיכִין עֵירוּב** כדי להתיר את הטלטול בחצרם, **אוֹ** שמא משום קבלת הפרס **אֵין הֵם צְרִיכִין עֵירוּב**[ז].

ג. הלכה בידינו (לעיל יג:), שאין מבוי ניתר על ידי לחי או קורה[ג] עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו[ח]. ועל כך שאל רמי בר חמא, מבוי שיש בו שתי חצירות בלבד, באחת דר האב ובאחרת בנו[ט], והיה הבן מקבל פרס מאביו, האם **מְבוֹי שֶׁהֵן נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה, אוֹ** שמא **אֵין נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה.** והיינו, אף אם תאמר שאב ובנו הם כיחידים ואינם צריכים לערב, עדיין יש להסתפק האם נחשבות שתי החצירות כחצר אחת, ונמצא שרק חצר אחת פתוחה למבוי ואינו ניתר בלחי וקורה, או שמא אף שהאב והבן אינם צריכים לערב ביניהם את חצרותיהם, מכל מקום סוף סוף יש כאן שתי חצירות הפתוחות למבוי, ודי בזה בשביל להתירו בלחי וקורה.

אָמַר לֵיהּ - השיב רב חסדא לרמי בר חמא, **תְּנִיתוּהָ** - שנינו כבר בברייתא מה הדין באופנים ששאלת, ששנינו, **אָב וּבְנוֹ** או **חָבֵר וְתַלְמִידוֹ, בְּזְמַן שֶׁאֵין עִמָּהֶן דִּיּוֹרִין, הֲרֵי הֵן כִּיחִידִים** לענין שכשדרו בחצר הפנימית, דריסת הרגל שלהם בחצר החיצונה אינה אוסרתה, **וְאֵין צְרִיכִין לְעָרֵב** בסתם חצר כשאין עמהם דיורין, **וְמְבוֹי שֶׁהֵן נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה**, שלענין זה נחשבים חצרותיהם כשתי חצירות[ה].

★ ★ ★

משנה המשנה שלפנינו מבארת דיני עירובי חצירות ושיתופי מבואות[ט] בחצירות הפתוחות למבוי: חֲמִשָּׁה חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ - שיש פתח בין חצר לחצר נראה ציורן[י] **וּפְתוּחוֹת לְמָבוֹי** - ולכל אחת מהן יש פתח גם למבוי[יא], **אִם עֵירֲבָה בַּחֲצֵירוֹת** - כל חצר עירבה עם בני חצרה, וגם עירבו בני החצירות זו עם זו, **וְלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי**, הרי הם **מוּתָּרִין** לטלטל **בַּחֲצֵירוֹת** - בין כל החצירות, שכן עירבו את כולן, **וַאֲסוּרִין** כל בני החצירות לטלטל **בַּמָּבוֹי**, מפני שלא השתתפו בו, וכדי להתיר טלטול במבוי צריך שישתתפו בו כל בני החצירות. ואף שעירבו בין החצירות, אין סומכים על עירוב במקום שיתוף, כלומר, אין סומכים על עירוב החצירות לטלטל ממחטו גם במבוי בלא שיעשו שיתוף.

טז. **רש״י** (ממשמ״ה ס: ד״ה נמי). יז. **כתב** במשנה ברורה (סי׳ קפ ס״ק טז), שתלמיד חכם הלומד בקביעות בבית המדרש, מותר לישן בו אפילו שינת קבע. יח. **שהרי** אם הוא נשאר במקום שביתתו בבין השמשות, אינו צריך כלל להניח שם פת. יט. **ראה** בהערה לעיל (בפסק׳ שמעתי, פענח פרוטיש ופקיעין) טעם הדבר, ובאיזה ענין נחלקו רב ושמואל האם מקום הפת גורם או מקום לינה גורם. כ. **ישון** המשנה ׳אם היו של יחידים אינן צריכים לערב׳, והיינו, שגם בפנימית וגם בחצונה דר יחיד, ובאופן זה אין צריך לערב. אך אם בחיצונה דרים שנים, על אף שבפנימית גר יחיד והוא רגל המותרת במקומה, מכל מקום חכמים שיאסור על החיצונה, גזירה שמא יבואו להתיר כשיש בחיצונה יחיד ובפנימית שנים, שאזי בני הפנימית הם רגל האסורה במקומה ואוסרים על החיצונה. רש״י (סה ד״ה בבית) ורבינו יונה (שם:) נחלקו בכך אמוראים). כא. **וכמו** כן, אם דרים רבים בפנימית ויעירבו ביניהם, אינם אוסרים על החיצונה. כלל הדבר, רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה. [ודוחי דעת תנא קמא במשנה שם, וראה במשנה ובגמרא שם דעות נוספות איזו רגל אוסרת ואיזו אינה אוסרת]. כב. **רש״י** פירש ספק זה לגבי חצר פנימית וחיצונה, משום שרמי בר חמא נקט לשון ׳כיחידים׳ שזהו לשון המשנה להלן (עב.). ראש משביר (ד״ה בבית). כג. **מבוי**, הוא רחוב קטן היוצא מרשות הרבים, ודרכו נכנסים לחצרות הבתים. מבוי הסתום משלש צדדיים אינו רשות הרבים מן התורה, אך אסרו חכמים לטלטל בו עד שיעשה ׳לחי׳ או ׳קורה׳, כדי שלא יבואו להתיר טלטול ברשות הרבים. ׳לחי׳ הוא לוח עץ או דבר אחר שגבהו עשרה טפחים ועביו ורחבו משהו, ומעמידים אותו סמוך לכותל בקצה הפונה לרשות הרבים. ׳קורה׳ ענינה, שמניחים קורה שרחבה טפח ועביה כל שהוא, מעל שני הכתלים, בקצה הפונה לרשות הרבים. כד. **או** באחת הרב ובשניה התלמיד. כה. **שאף** שהם כרשות אחת ופטורים מעירוב חצירות, מכל מקום יש למבוי כל גדרי מבוי, שהרי אילו היו אחרים דרים כאן היו זקוקים לעשות עירוב, ואפילו הם בעצמם אילו לא היו מקבלים פרס היו נחשבים כרבים. רשב״א (ד״ה מבוי) - הפסקת) ורי״ט״א (ד״ה בפ״ק - הפסקת). כו. **בתים** הפתוחים לחצר אחת משותפת, אסורים לטלטל מהבתים לחצר, אלא אם כן עשו ׳עירוב חצרות׳, דהיינו, שגבו מן מאכל מכל חצר וחצר, והניחוהו באחת החצירות שעל ידי כך נעשות כולן כחצר אחת. המשנה שלפנינו מכארת האם במקרה שמספר חצירות פתוחות למבוי, די רק בעירוב או בשיתוף, כדי להתיר לטלטל גם בחצירות וגם במבוי, או שצריך לעשות את שניהם. כז. **פירשנו** על פי גירסת משנתנו. אך להלן (ע״ב) מביאה הגמרא שרב לא גרס ׳פתוחות זו לזו׳, ולגירסא זו מדובר שהחצירות היו פתוחות רק למבוי. ולפי זה יש לפרש במשנתנו שכל חצר עירבה לעצמה ומותרת לטלטל רק בחצרה. רש״י להלן (ע״ב ד״ה כל). כח. **על** פי המהרש״ל בדעת רש״י (פסמ״ע ד״ה ר׳). אך ברבינו יונתן (ד״ה ולפ) פירש שלפי גירסת המשנה מדובר שהחצירות פתוחות זו לזו, ורק החצר החיצונה פתוחה למבוי.

וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בני החצרות בָּמְבוֹי, מוּתָּרִין כולם לטלטל בָּאן וְכָאן - בחצרות ובמבוי[א].

עתה מבארת המשנה מה הדין אם שכח אחד מבני החצר או המבוי לערב או לשתף: עֵירְבוּ בְּחֲצֵירוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בָּמְבוֹי, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר וְלֹא עֵירֵב, אך היה לו חלק בשיתוף, מוּתָּרִין כולם לטלטל בָּאן וְכָאן[ב].

עירבו בחצרות ונשתתפו במבוי, ושכח אחד[ג] מִבְּנֵי מְבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף, כלומר, בני אחת החצרות הפתוחות למבוי, שכחו ולא השתתפו עם שאר החצרות[ד], מוּתָּרִין כולם לטלטל בְּחֲצֵירוֹת, וַאֲסוּרִין לטלטל בָּמְבוֹי, משום שֶׁהַמְּבוֹי לְחֲצֵר בָּתִּים - שכשם שאסור להוציא מהבתים לחצר בלא עירוב, כך אסור להוציא מהחצר למבוי בלא שיתוף[ה], והואיל ושכחו בני אחת החצרות לשתף, אסורים כולם לטלטל במבוי.

★

גמרא הגמרא מבארת בשיטת מי שנויה משנתנו. מבררת הגמרא: מַנִּי - כדעת מי שנויה משנתנו בה התאבר שאם עירבו בחצרות אבל לא השתתפו במבוי, מותרים רק לטלטל בחצרות ואסורים לטלטל במבוי. משיבה הגמרא: רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר לגבי חצרות הפתוחות למבוי, דְּבָעֵינָן עֵירוּב - שצריכים עירוב על מנת להתיר לטלטל בחצרות, וּבְעֵינָן שִׁיתּוּף - וצריכים שיתוף על מנת להתיר לטלטל במבוי, ואין די באחד מהם כדי להתיר את הטלטול במבוי ובחצר כאחד[ו].

מקשה הגמרא: אם כן, אֵימָא סֵיפָא, וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בָּמְבוֹי, מוּתָּרִין בָּאן וְכָאן, אֲתָאן לָרֵבָּנַן דְּאָמְרִי - דין זה נשנה כשיטת חכמים שאומרים, בָּתְרָא סָגְיָא - באחד מהם מספיק, בעירוב או בשיתוף, ולא צריך את שניהם, ולכן אף שרק השתתפו במבוי, מותרים לטלטל גם בחצרות, וכיצד אפשר לומר שהמשנה שנויה כדעת רבי מאיר. מתרצת הגמרא: הָא לֹא קָשְׁיָא[ז] משום שיש לבאר שמה שאנו שׁוֹנִין 'וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ, נָמֵי מֵאֲמַר - הכוונה שגם השתתפו. כלומר, דין זה הוא המשך לתחילת המשנה, ובא ללמדנו שאם בנוסף לעירוב בחצר גם השתתפו במבוי, הרי הם מותרים לטלטל בחצרות ובמבוי[ח], אבל אם לא עירבו בחצרות אלא נשתתפו במבוי בלבד, אין מטלטלין בחצרות, וכרבי מאיר.

מקשה הגמרא: אם אכן משנתנו כרבי מאיר, אֵימָא סֵיפָא, 'עֵירְבוּ בְּחֲצֵירוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בָּמְבוֹי, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר וְלֹא עֵירֵב, מוּתָּרִים בָּאן וְכָאן'. דנה הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּלָא בָּטֵל[ט] - אם מדובר שמי ששכח לערב, לא ביטל את רשותו[י], יש להקשות אֲמַאי מוּתָּרִים בני החצר לטלטל בחצרם, הרי העמדנו משנתנו כרבי מאיר, ולשיטתו אין סומכים על השיתוף במקום עירוב, והרי הערובו אינו כשר, מפני שאותו אחד לא עירב ולא ביטל רשותו. אֶלָּא קָשְׁיָא הָבָטֵל[יא] - אלא פשוט וברור הוא שמדובר שאותו אחד ביטל את רשותו, אם כֵּן אֵימָא סֵיפָא, 'שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי מְבוֹי - שכח בני אחת החצרות, וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף במבוי, מוּתָּרִין בְּחֲצֵירוֹת וַאֲסוּרִין בָּמְבוֹי', וְאִי דְּבָטֵל[יב] - ואם מדובר שבני אותה חצר ביטלו רשותם, אֲמַאי אֲסוּרִין לטלטל בָּמְבוֹי, הרי רשותם בטלה.

מביאה הגמרא צד אחר: וְכִי תֵּימָא דְּקָסָבַר רַבִּי מֵאִיר, אֵין בִּיטּוּל[יג] רְשׁוּת בָּמְבוֹי, ורק בחצר נאמר דין ביטול רשות[יד], ולכן בסוף המשנה שנינו שאסורים לטלטל במבוי, אף שבני אותה חצר שלא השתתפו, ביטלו רשותם. וְהָא תָּנְיָא - והלא שנינו בברייתא (ע"ע פמ:), מעשה בצדוקי שהיה דר עם רבן גמליאל במבוי, ואמר רבן גמליאל לבניו לאחר שקידש היום, מהרו והחזיקו במבוי קודם שיוציא הצדוקי את כליו, ויחזור ויטול את רשותו, שֶׁחֲרֵי בִיצַּי דְּכֻתִּים רְשׁוּתוֹ[טו], דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, הרי שגם במבוי שייך ביטול רשות, ואם כן חזרת הקושיא מדוע שנינו בסוף המשנה שאסורים לטלטל במבוי, אם מדובר שביטלו בני החצר את רשותם. אָמַר שְׁמוּאֵל - פשוט וברור הוא שמדובר דְּלָא בָּטֵל[טז] - שלא ביטלו רשותם, ומכיון ששכחו להשתתף, אסורים לטלטל בו, וּמְתַנֵּי שְׁמוּאֵל דְּלָא בָּטֵל, רִישָׁא נָמֵי דְּלָא בָּטֵל[יז] - ומכך שבסוף המשנה מדובר שלא ביטלו רשותם, יש לומר שאף בתחילתה ששכח אחד מבני החצר לערב, מדובר שלא ביטל רשותו, ואף על פי כן מותרים לטלטל בחצר, ואם כן קשה, רִישָׁא שנינו בה שאם עירבו בחצרות ולא השתתפו במבוי, מותרים בחצרות ואסורים במבוי, וְסֵיפָא שנינו בה שאם בני אחת מהחצרות לא השתתפו, אסורים לטלטל במבוי, שנויות כדעת רַבִּי מֵאִיר, שאין סומכים על עירוב במקום שיתוף ולא על שיתוף במקום עירוב, וּמְצִיעְתָא ששנינו בה שאם שכחו בני אחת החצרות לערב, מותרים לטלטל בחצר ובמבוי, שנויה כדעת רַבָּנָן, שמספיק לערב או לשתף, שסומכים על השיתוף במקום עירוב[יח]. מתרצת הגמרא: לעולם, בּוּשָׁה - כל המשנה כדעת רַבִּי מֵאִיר הִיא, וְמה ששינינו באמצע המשנה שאם שכחו בני אחת החצרות לערב, מותרים לטלטל בחצר במבוי, משום דַּעֲמָא מַאי אָמַר רַבִּי מֵאִיר בְּעֵינָן עֵירוּב וּבְעֵינָן שִׁיתּוּף - שמה הטעם שרבי מאיר הצריך גם עירוב וגם שיתוף, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תֹּורַת עֵירוּב מָן הַתִּינוֹקוֹת - שאם נסמוך רק על השיתוף ולא נערב, ישכחו התינוקות את תורת עירוב, וְאִם כֵּן, הָכָא - כאן, כששכח רק אחד מבני החצר לערב, בֵּיוָן דְּרוּבָּה עֵירְבוּ לֹא מִשְׁתַּכְּחָא - הואיל ורוב בני החצר עירבו, אין חשש שתשתכח תורת עירוב מהתינוקות, ומודה רבי מאיר שסומכים על השיתוף במקום עירוב.

★

הגמרא מבארת באילו חצרות עוסקת משנתנו: אָמַר רַב יְהוּדָה, רַב לֹא תָּנֵי - שנה במשנתנו 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ', אלא רק 'חמש חצרות פתוחות למבוי'[יט]. וְכֵן אָמַר רַב בָּהֲנָא, רַב לֹא תָּנֵי 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ'. אֵיפָא דְּאָמְרִי - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, רַב בָּהֲנָא גּוּפֵיהּ - עצמו לֹא תָּנֵי 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ', ולא בשם רב אמר כן.

הגמרא דנה בביאור גירסא זו. מבררת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לָרַב יוֹסֵף, מַאי טַעְמָא דְּרַב דְּלָא תָּנֵי - מה טעמו של רב שלא שנה במשנתנו 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ'[כ]. מבארת הגמרא: קָסָבַר, כָּל שִׁיתּוּף שָׁאֵין

א. **מפשטות** לשון המשנה משמע שכותבה לומר שאף אם בני החצרות לא עירבו חצרותיהם אלא רק השתתפו במבוי, מותרים מחמת השיתוף לטלטל גם בחצרות. ולכאורה תמוה מה ההבדל בין תחילת המשנה שעירבו בחצרות ולא השתתפו במבוי, שאסורים לטלטל במבוי, משום שאין סומכים על עירוב במקום שיתוף, ואילו כאן אם השתתפו במבוי אף שלא עירבו בחצרות מותרים לטלטל גם בחצרות, משמע שסומכים על שיתוף במקום עירוב. ובסמוך תתרץ הגמרא קושיא זו. ב. **גם** מדין זה משמע לכאורה שסומכים על השיתוף במקום עירוב, ולכן אף אם שכח אחד מבני החצר לערב, מותרים לטלטל בחצר ובמבוי, מכיון שהיה לו חלק בשיתוף, שלא כתחילת המשנה בה התאבר שצריכים גם לערב ולא להשתתף. ובסמוך תתרץ הגמרא אף קושיא זו. ג. **יש** שגרסו מילים אלו בגוף דברי המשנה. גליון. ד. **רש"י** בסמוך (ע"ש מכן). ה. **משנתנו** באה לחדש שהיה מקום לומר שיש להחמיר ולהצריך עירוב כדי להוציא מבית שהוא רשות היחיד לחצר שהיא רשות לכל בני החצר ודומה היא לרשות הרבים, אבל כדי להוציא מחצר למבוי ששניהם רשויות של רבים, אולי לא יצטרכו לשתף זה עם זה, ולכך חידשה משנתנו שאף בהם צריכים שיתוף. רש"י (ע"ש בסמוכה).

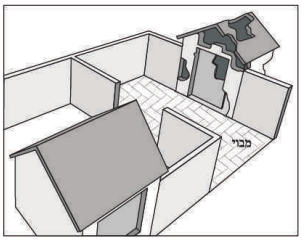
ו. **מבואר** בגמרא לעיל (פמ:) שעירוב חצרות נעשה בפת, ושיתוף מבואות נעשה ביין, ואם עירבו ביין, אינו מועיל, אך אם השתתפו בפת, מועיל. ונחלקו שם רבי מאיר וחכמים האם סומכים על עירוב במקום שיתוף, ועל שיתוף במקום עירוב, או לא. רבי מאיר סובר שאין סומכים זה על זה, וצריך גם עירוב וגם שיתוף, וחכמים סוברים שסומכים על אחד מהם ואין צריך גם עירוב וגם שיתוף. וראה שם מה שהובא בביאור מחלוקתם. ז. **התבאר** לעיל (פמ:) שיש דרך נוספת להתיר טלטול בחצרות, והוא כשמבטל את רשותו. הואיל ויסוד איסור טלטול הוא מחמת הדיורים החלוקים ביניהם, כאשר מבטל רשותו, אין דיוריו חשובים לאסור הטלטול על שאר בני החצר, אלא נשאר כאורח בחצר זו. ח. **בביאור** הסברא לחלק בין ביטול רשות בחצר לביטול רשות במבוי, אפשר לומר שהחיבה הגמרא שיש צד שלא יועיל ביטול רשות במבוי, משום שבני החצר המבטלים רשותם הם רבים, ואין רבים נעשים אורחים. אך למסקנת הגמרא צריך לומר שכשם ששנים הדרים בחדר אחד נחשבים כאחד, אף כל בני החצר נחשבים לגבי המבוי כאחד. על פי ערוך השלחן (סי' שפ ס"ק ס"ק).

ט. **המבטל** רשותו לבני החצר או המבוי, ולאחר מכן מוציא כליו למקום שממנו ביטל רשותו, הרי הוא אוסר על בני החצר לטלטל, משום שנושל רשותו בחזרה, כמבואר לעיל (פמ:) [וראה שם שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה האם דין זה נאמר רק כאשר מוצא לאחר מכן במזיד, או אף כשמוציא בשוגג]. ומאחר שביטל הצדוקי את רשותו, הזהיר רבן גמליאל את בניו לאחר שקידש היום שילכו ויחזיקו במבוי, כדי שלא יוכל הצדוקי לחזור בו מביטולו. י. **ותקנת** עירוב נצרכת למקום שלא שייך שיתוף משום שאין בו מבוי. יא. **לגירסא** זו מדובר שאין פתח בין חצר לחצר, אלא כל חצר פתוחה רק למבוי [ראה ציור]. ולפי זה כל עירוב החצרות במשנה, הכוונה שכל חצר עירבה לעצמה, שיוכלו לטלטל מהבתים לחצר, אך אין מערבים לטלטל בין החצרות. רש"י (ע"ש פ ס"ק פ).

לדברי רב משנתנו שנויה אף כחכמים שסומכים על עירוב במקום שיתוף, ושנינו בה שצריך לערב ולשתף, והואיל ולדברי הכל אין סומכים על עירובי חצר שעירבה לעצמה במקום שיתוף. ריטב"א (ע"ש ס"ק). והוסיף התוספות הרא"ש (שם) שלדעת רב מה ששנה התנא בתחילת המשנה, 'עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי, מותרין בחצרות ואסורין במבוי', הרי זו משנה שאינה צריכה, שהרי כל חצר לא עירבה אלא לעצמה, ופשוט שמותרים בני החצר לטלטל בחצרם על ידי העירוב, אך נקט כן משום שרוצה להשמיענו את המשך המשנה שאם השתתפו בחצרות, מותרים בחצרות ובמבוי. יב. **אין** לומר שטעמו של רב משום שרוצה להעמיד את המשנה כחכמים ולא רק כדעת רבי מאיר, וכמבואר לעיל בהערה. משום שלא היה לו לשבש את גירסת המשנה מחמת כן. ועוד, שהרי רב עצמו פוסק לעיל (שם:) כרבי מאיר ולא הוצרך לשבש משנתנו כשיטתו. תוספות הרא"ש (ע"ש כ).

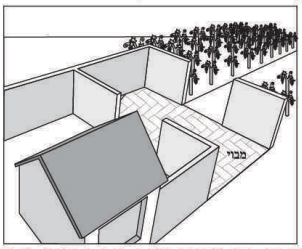

עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וְחֲצֵירוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ - עד שיהיו פתוחות למבוי שתי חצרות, ובכל חצר שני בתים[א].

וְשָׁמוּאֵל אָמַר, המבוי ניתר בלחי או קורה, **אֲפִילּוּ** אם פתוחים לתוכו רק **בַּיִת אֶחָד** ללא חצר, **וְחָצֵר אַחַת** ובה בית אחד[ב]. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ** אם מצד אחד פתוחה למבוי חצר ובה בית אחד[ג], ומהצד האחר פתוחה לו **חוּרְבָּה** [ציור א], הרי הוא ניתר בלחי או קורה[ד].

הגמרא דנה **בדברי רבי יוחנן**. **שואל אביי: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֲפִילּוּ בְּשִׁבְעִים שֶׁל בְּרָמִים** - האם רבי יוחנן אמר את דבריו גם אם מצדו האחר של המבוי פתוח לו שביל של כרמים ולא חורבה [ציור ב], ואף בזה יהא ניתר המבוי בלחי או קורה.

משיב רב יוסף: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** את דבריו **אֶלָּא בְּחוּרְבָּה דְּחָזֵי לְדִירָה** - שראויה לדיורים, שיש לה מחיצות ומקצת תקרה, ומצטרפת עם החצר להתיר את המבוי בלחי או קורה[ה]. **אֲבָל בִּשְׁבִעִים שֶׁל בְּרָמִים, דְּלָא חֲזֵי** - שאינו ראוי **לְדִירָה, לֹא** אמר את דבריו, ואינו מצטרף השביל עם החצר לתת שם מבוי למבוי שפתוח אליו ולהתירו בלחי או קורה, אלא דינו כחצר וצריך שני לחיים או פס רחב ארבעה טפחים.

הגמרא מבארת **שרבי יוחנן הסובר שמבוי שמצידו האחד חצר ומצידו האחר חורבה ניתר בלחי או קורה, הולך כשיטתו במקום אחר: אָמַר רַב הוּנָא בַּר חִינְנָא, וְאִוְדָא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמַיְיהוּ** - והולך רבי יוחנן לפי שיטתו במקום אחר, **דְּתָנָן** - ששנינו במשנה (לקמן פט:), **(אמר רבי שמעון) [רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר], אֶחָד גַּגּוֹת** שעל הבתים, **וְאֶחָד קַרְפֵּיפוֹת** - מקומות המוקפים במחיצה שלא לשם דיורים, ואינם יותר משיעור בית סאתים, **וְאֶחָד חֲצֵרוֹת** שלפני הבתים, **רְשׁוּת אֶחָת הֵן לְכֻלָּם שֶׁשְּׁבָתוֹ תְּחוּמָן** - הרי כל אלו נחשבים כרשות אחת, ומותר לטלטל מזה לזה כלים שהיו מונחים באחד מהם בשעה שקדש היום, בלא עירוב, הואיל וכל המקומות הללו הם רשויות שאינן דירה[ו], **וְלֹא כֻּלָּם שֶׁשְּׁבָתוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת** - אך אסור לטלטל מזה לזה כלים שהיו מונחים בבית בשעה שקדש היום, והוציאום לחצר על ידי שעירבו בני אותה חצר, אלא אם כן עירבו את שתי החצרות יחד. **וְאָמַר רַב, הָלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שהן כרשות אחת להוציא מזו לזו, **וְהוּא שֶׁלֹּא עֵירְבוּ** - והיינו דווקא כאשר לא עירבו בני החצרות כל אחת לעצמה, ואין מצויים כלי הבית בחצר, מפני שמותר להוציא כלים מהבית לחצר, אין הלכה כרבי שמעון ואסור לטלטל מזה לזה, משום דְּגָזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מְאנֵי דְּבָתִּים לְחָצֵר - שגוזרים שמא יבוא להחליף בין הכלים שהיו בחצר בשעה שקדש היום, לכלים שהיו בבית והוציאום לאחר מכן לחצר, ויוציא לחצר אחרת את הכלים שהיו בבית בשעה שקדש היום ונמצאים כעת בחצר, ואף רבי שמעון מודה שאסור לטלטל כלים אלו לחצר אחרת. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, הלכה כרבי שמעון **שֶׁבֵּן אִם עֵירְבוּ** בני החצר, **וּבֵין אִם לֹא עֵירְבוּ**, מותר להוציא כלים ששבתו בחצר אחת לגגות חצרות וקרפיפות אחרים. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֵּין עֵירְבוּ וּבֵין לֹא עֵירְבוּ.**

מוכיחה הגמרא מדברי רבי יוחנן: אֲלָמָּא - מוכח דְּלֹא גָּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מְאנֵי דְּבָתִּים לְחָצֵר - ששמואל ורבי יוחנן אינם גוזרים שמא יבואו להוציא את הכלים ששבתו בבית לחצר אחרת, ולכן מתירים לטלטל מחצר לחצר אף כשעירבו. **וְהָכָא נָמֵי** - וגם כאן הולך רבי יוחנן לשיטתו שאף אם מצד אחד של המבוי יש חצר ומצדו האחר ישנה חורבה, ניתר המבוי בלחי או קורה, **וְלֹא גָּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מְאנֵי דְּחָצֵר לְחוּרְבָה** - ולא גוזרים שמא יבוא להוציא את הכלים המונחים בחצר לחורבה דרך המבוי, אף שהחורבה היא רשות אחרת שאסור להוציא אליה[ז].

★

הגמרא חוזרת **לדון בדברי שמואל שאמר שמבוי ניתר בלחי או קורה, אף אם פתוח לתוכו בית אחד ללא חצר, וחצר אחת עם בית אחד: יָתְיב** - ישב **רַב בְּרוּנָא וְקָאָמַר לַהּ שְׁמַעְתָּתָא** - ושנה את דברי שמואל. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֲחָוָר בַּר בַּר רַב** לרב ברונא, **אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי** - האם כך אמר שמואל. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב ברונא, **אִין** - כן. **אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר בר בי רב, **אַחֲוֵי לִי אוּשְׁפִּיזֵיהּ** - הראה לי היכן מתארח שמואל, כדי שאלך ואשאל אותו. **אַחֲוֵי לֵיהּ** - הראה לו רב ברונא את מקומו של שמואל. **אֲתָא קַמֵּיהּ דְּשְׁמוּאֵל** - בא רבי אלעזר לפני שמואל **ואָמַר לֵיהּ, אָמַר מָר הָכִי** - וכי אמר הרב כך שמבוי ניתר בלחי או קורה, אף אם פתוחים לתוכו בית וחצר בלבד. **אָמַר לֵיהּ** שמואל, **אִין** - כן. שאל אותו רבי אלעזר, **וְהָא מָר הוּא דְּאָמַר** - והרי הרב הוא זה שאמר (לעיל סו:), **אֵין לָנוּ** להוסיף היתר **בְּעֵירוּבִין אֶלָּא כָּל מַשְׁנָתֵינוּ** (לעיל פנ:) כה שנינו, **'שֶׁהַמְבוֹי לַחֲצֵירוֹת פָּתוּחַ לַבָּתִּים'**, ומכאן שנאמר שהמבוי לחצרות' ולא 'שהמבוי לחצר', משמע שכדי להתיר את המבוי בלחי או קורה, צריך שיהיו פתוחות לו שתי חצרות ולא די בחצר אחת ובית אחד[ח]. **אִישְׁתִּיק** - נאלם שמואל, ולא השיב תשובה על שאלה זו.

מסתפקת הגמרא: קָבָלָה מִינֵיהּ אוֹ לֹא קִבְּלָה מִינֵיהּ - האם שמואל קיבל את קושייתו של רבי אלעזר בר בי רב וחזר בו מדבריו, והודה לרב שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו חצרות ובתים פתוחות לו כרב, או לא[ט].

הגמרא מנסה **לפשוט את הספק מדברי שמואל עצמו: תָּא שְׁמַע** - בא ושמע ראיה לפשוט הספק, **דַּהֲהוּא מְבוֹאָה דַּהֲוָה דַּיֵּיר בֵּיהּ** - שאותו מבוי שהיה גר בו אדם בשם **איבות בַּר אֵיהִי**, שהיתה פתוחה לו חצר ובה היה ביתו של איבות בר איהי', ובנוסף, היה פתוח למבוי בית כנסת ובו בית אחד, **עָבַד לֵיהּ לְחַיְיא** - עשה לו לחי בפתח המבוי, **וְשָׁרָא לֵיהּ** - והתיר לו **שְׁמוּאֵל** לטלטל במבוי.

א. **רש"י** (ד"ה פתוח). וראה לעיל (פנ:) בהערה שהובאו בזה פירושים נוספים. אף ששנינו לעיל (פנ.) בברייתא שאב ובנו הדרים בשתי חצרות, ניתר המבוי בלחי וקורה, אף שנחשבות החצרות כחצר אחת, ואין צריכים לערב ביניהם, ואם כן משמע שלא כדברי רב. יש לומר שאכן רב אינו סובר כברייתא זו. רש"י (ד"ה בפתוח), וראה לעיל (פנ:) מה שהובא בזה בעיוני הפשט.

ב. **רש"י** (ד"ה פתוח). אך תוספות (לעיל יב: ד"ה ופשוט) הביאו בשם רש"י כאן שמפרש שמצד אחד יש בית אחד בלא חצר, ומצד שני יש חצר ובה שני בתים. ויש לבאר שזו כוונת תוספות כאן (ד"ה ומשלם), שלמעלה מפרשו באופן אחר בשם רש"י. מהרש"א (בשיטה"י פנ:). בתירוצו המאירי (ד"ה ופשוט) הביא שיש שגרסו בדברי שמואל 'אפילו בית בחצר אחת', כלומר, שלמבוי פתוחה חצר אחת, ובחצר יש בית אחד.

ג. **שאין** קרויה חצר בלא בית.

ד. **יש** להקשות כיצד אמר כאן רבי יוחנן שאף אם יש חורבה מצד אחד, המבוי ניתר בלחי או קורה, ואילו בירושלמי (פ"א ה"ח) שרבי יוחנן עצמו חיבר, פירש שמבוי אינו פחות משתי חצרות. וצריך עיון. תירוצי המאירי (ד"ה ומודו), **חידושי המאירי** (ד"ה נותלו).

ה. **גליון**, על פי המשנה לקמן שם. במשנה לקמן (פט.) התבארו שלש שיטות

לאחר פטירתו של שמואל, **אִתָא רַב נָתָן שָׁדְרֵיהּ** - בא רב ענן והפיל את הלחי, משום שסבר שמבוי שיש בו רק בית וחצר אינו ניתר בלחי. **אָמַר** איבות בר איתי, **מְבוֹאָה דְּדַיְירָנָא בֵּיהּ וְאִתֵּינָא מִשְׁמֵיהּ דְּמָר שְׁמוּאֵל נְיָתֵי רַב נָתָן בָּר רַב נְשַׁדְרֵיהּ מָן** - מבוי שאני גר בו וטלטלתי בו על פי הוראת שמואל מחמת הלחי שהונח בו, כיצד בא רב ענן ומפילו ממני.

מסיקה הגמרא: ממעשהו של רב ענן שהפיל את הלחי, משמע שלא היו פתוחים למבוי בתים וחצרות, והפיל הלחי משום שסבר כרב שכאשר אין בתים וחצרות פתוחים לתוכו אין ניתר בלחי, ואף על פי כן, התיר שמואל לטלטל בו מחמת הלחי עד לסוף ימיו, ולא אמר לאיבות שאין די בלחי, אם כן, **שְׁמַע מִינַּהּ** - מוכח דְּ**לָא קָיְבְלָהּ מִינַּיהּ** - ששמואל לא קיבל את קושיית רבי אלעזר, ולא חזר בו מדבריו, אלא סבר שאף כאשר פתוחים למבוי רק בית וחצר, ניתר בלחי או קורה.

דוחה הגמרא: לָעוֹלָם אֵימָא לָךְ קָיְבְלָהּ מִינָּהּ - נאמר שמואל קיבל את קושיית רבי אלעזר וחזר בו מדבריו, וסבר שאין מבוי ניתר עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו, **וְהָכָא חַזָּא הוּא דַּהֲוָה אָבִיל נָהֲמָא בְּבֵיתֵיהּ** - וכאן מדובר שבזמן שמואל שמש בית הכנסת[א] היה אוכל לחמו בביתו, **וְאֶתֵי בֵּיתָא בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא** - ובא ללון בבית הכנסת, ואם כן יש לדון את בית הכנסת כחצר נוספת שפתוחה למבוי, ומחמת כן התיר שמואל לטלטל בו, אך כשנפטר שמואל הפסיק שמש בית הכנסת ללון בבית הכנסת, ולכן הפיל רב ענן את הלחי, שהרי עתה כבר אין בתים וחצרות פתוחים לתוכו[ב].

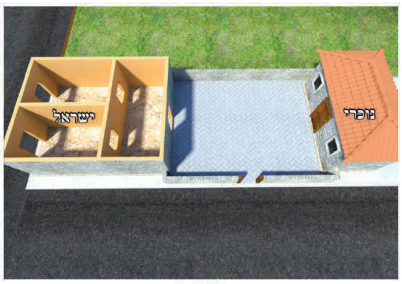
לאחר שהתבאר שסברת שמואל להתיר טלטול במבוי היתה מחמת לינת השמש בבית הכנסת, וסברת רב ענן להפיל את הלחי ולאסור טלטול במבוי היתה מחמת שפסק השמש ללון בבית הכנסת, מבארת הגמרא את סברת איבות בר איתי שלא הסכים עם רב ענן, אף שאין השמש לן בבית הכנסת. מבארת הגמרא: וְאִיבוּת בָּר אִיתֵי סָבַר, מְקוֹם פִּתְחֵי גָּרִים - מקום האכילה הוא הקובע את מקום הדירה לענין עירוב[ג], ומכיון שהשמש אכל בביתו, אין לומר שסיבת ההיתר של שמואל היתה מחמת השמש, אלא משום שסבר שמבוי ניתר אף כשרק חצר אחת ובית אחד פתוחים לתוכו, ואם כן אף עתה שאין השמש לן בבית הכנסת יש להתיר לטלטל במבוי, ולכן לא הסכים עם מעשהו של רב ענן.

ממשיכה הגמרא: וּשְׁמוּאֵל לָטַעְמֵיהּ - אך רב ענן סבר[ד] ששמואל לשיטתו **דְּאָמַר** (לעיל ע:), **מְקוֹם יְתֵדָה גָּרִים** - מקום הלינה הוא הקובע את מקום הדירה לענין עירוב, וסיבת ההיתר למבוי היתה משום שהשמש היה לן בבית הכנסת, ואם כן פתוחות למבוי שתי חצרות, ומבוי כזה ניתר בלחי או קורה. אך עתה שאין השמש לן בבית הכנסת, יש לאסור את המבוי בטלטול על ידי הלחי, ולכן הפיל רב ענן את הלחי[ה].

★

ציור א

ציור ב

הגמרא מבארת מהו הדין במבוי שמצדו האחד ישראל ומצדו האחר נכרי: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מְבוֹי שֶׁצִּדּוֹ הָאֶחָד פָּתוּחַ לְחָצֵר של עוֹבֵד כּוֹכָבִים - נכרי, **וְצִדּוֹ הָאֶחָד** פתוח לחצר של **יִשְׂרָאֵל**[ו] ובו בית אחד, ובסמוך לבית הישראל יש עוד בתים של ישראל, שאינם פתוחים למבוי אלא לרשות הרבים, ובין בית לבית ישנו חלון [ציור א][ז], **אֵין מְעָרְבִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ חֲנֻיּוֹת הֶחְתִּירוּ דֶּרֶךְ פְּתָחִים לָמָּבוי** - אין עושים עירובי חצרות מחמת החלונות שביניהם, כדי להתיר להם להוציא את כליהם למבוי דרך הבית החיצוני הפתוח למבוי.

שואל אביי: אָמַר יְהֵא אֲבָל יָחֵד, האם אָמַר רַב את דבריו שאין מערבים כשצד אחד של ישראל והאחר של עובד כוכבים **אֲפִילּוּ בְּחָצֵר** כעין מבוי זה, שפתוחים לתוכה שני בתים, בית נכרי ובית ישראל, ובסמוך לבית הישראל יש עוד בתי ישראל שאינם פתוחים לחצר אלא לרשות הרבים, ובין בית לבית ישנו חלון [ציור ב]. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב יוסף, **אִין** - כן, רב אמר את דבריו גם בחצר כזו, שאין לעשות עירובי חצרות מחמת החלונות, על מנת להתיר להוציא את כליהם לחצר דרך הבית החיצוני הפתוח לחצר.

שואלת הגמרא: דְּאִי לָא אָמַר - אם לא היה אומר רב את דבריו אף בחצר אלא דווקא במבוי, **מַאי** - מה עולה בדעתך לחלק בין חצר למבוי, ולומר שדווקא במבוי אין לערב את הבתים מחמת החלונות, אך בחצר יהיה אפשר לערב אותם.

משיבה הגמרא: אפשר היה לומר שדברי רב נאמרו רק לגבי מבוי ולא לגבי חצר, **וְהָוֶה אֲמִינָא טַעְמָא דְּרַב** - והיינו אומרים שטעמו של רב במבוי, **מִשּׁוּם דְּקָבָר** - שסובר **אֵין מְבוֹי נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרֶה עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ**, ואילו כאן נחשב המבוי שפתוחה לו חצר אחת, משום שמצד אחד פתוחה לו חצר של נכרי, ודירת נכרי אינה נחשבת כדירה[ז], ולכן אין לערב את הבתים על מנת להוציא את כליהם למבוי דרך הבית החיצוני הפתוח למבוי, משום שאין שם המבוי ניתר בלחי או קורה[ח]. אבל אם היו שני הבתים פתוחים לחצר, היו יכולים הבתים לערב ביניהם על מנת להוציא את כליהם לחצר דרך הבית החיצוני הפתוח אליה, משום שחצר ניתרת אף אם פתוח לה רק בית אחד.

וְאִם תִּשְׁקוֹל על פירוש זה, אם אכן טעמו של רב הוא משום שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו, אם כן **תָּרְתֵּי לָקָּה לֵי** - מדוע הוצרך רב לשנות דין זה שתי פעמים, הרי כבר שנה לעיל (ענ:), אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. **צְרִיכָא** - יש לומר שהוצרך רב להשמיענו דין זה שתי פעמים, משום **דְּאִי מֵהֵיכָא** - שאם היה רב משמיענו את דינו רק לעיל, והיה לנו ללמוד דין זה משם לשאר המקומות, אף שהיינו יודעים את עיקר הדין שאין ניתר מבוי בלחי או קורה אלא אם כן פתוחים לו בתים וחצרות,

---

א. **רש"י** (כתובות נג. ד"ה ופת ופת). ב. **מתירין** הגמרא משמע שלמסקנא שמואל אכן חזר בו מדבריו, והודה שאין מבוי ניתר עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לו. רי"ף. אך בנאמן יעקב (ד"ה למעלה) כתב שלשלמן 'לעולם' משמע שעדיין יש ספק בדברי שמואל האם חזר בו או לא. ולא מסתבר לומר שמסתפקת הגמרא בנוף המעשה האם החזן היה לן בבית הכנסת, אלא נוף המעשה ודאי ברור, אך אפשר לומר ששמואל לא חזר בו מדבריו, ואף אם לא היה החזן לן בבית הכנסת, היה מתירו בטלטול, אלא שכך היה המעשה, שלן החזן בבית הכנסת. ג. **במבואר** לעיל (ענ:) במחלוקת רב ושמואל מה קובע את מקום הדירה לענין עירוב, האם המקום שאוכל בו האדם או המקום בו לן.

ד. **רשב"א** (ד"ה ואיבות), ריטב"א (ד"ה ומשמ"ל). וראה במאירי (מהדו' מאמ"ו, מוסי"ק ד"ה ומיהו) שביאר באופן אחר. והוסיף הרמב"ן (ד"ה ומשמ"ל) שאפשר לומר שרב ענן חלק על שמואל וסבר שמקום האכילה קובע, אך לא רצה בחיי שמואל לסתור את דבריו, או שלא היה יכול. ה. **לְקַמָּן** תמוה מדוע לא העמידה הגמרא שהחזן עדיין לן בבית הכנסת, ואיבות בר איתי סבר כשמואל שמקום לינה קובע, ולכן טען להתיר את המבוי בטלטול, אך רב ענן סבר כרב שמקום האכילה קובע, ולכן הפיל את הלחי ממקומו ואסר את המבוי בטלטול, מפני שהחזן רק לן בבית הכנסת ואינו אוכל שם. וביאר המהרש"א (ד"ה ופת) שהואיל וידעה הגמרא שכך היה המעשה שהחזן כבר לא לן שם, ואף על פי כן סבר איבות שיש להתיר את המבוי, על כרחך משום שסבר שמה ששמואל התיר את המבוי אינו משום לינת החזן, אלא משום שמקום האכילה עיקר. וראה בילקוט ביאורים שהובאו בזה תירוצים נוספים. להלכה, פסק הרי"ף כרב שאין המבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. וראה שם שהאריך להביא ראיות לשיטתו. אך הר"ח (לעיל ע"ש ד"ה ופת) פסק כרבי יוחנן שמבוי ניתר בלחי או קורה אף אם פתוחים לתוכו חצר וחורבה. ו. **הנעם** שנקט רב שבין בתי ישראל ישנם חלונות ולא פתוחים גמורים, כיון שמדובר בין בית לבית, וכך היא הרגילות, שאין דרך לעשות בין בתים פתח גדול יותר מחלון. רש"י (ד"ה פ"ח). משמע מדבריו שהוא הדין אם יהיו פתוחים בין בית לבית, אלא נקט בלשון זה, משום שזו הרגילות. אך ר"י מפרש שדווקא אם יש חלונות בין הבתים אסור לערב, מפני שחרששים שמא הישראל יבטח בשכניו, ומחמת כן יתייחד עם הנכרי במבוי, ויזיקנו הנכרי. אך אם יש פתחים ביניהם, יכולים לערב, מפני שהנכרי מפחד שיבואו דרך הפתחים, ומחמת כן לא יזיקנו. תוספות (ד"ה מבוי). וראה שם שהוכיח כן ממשמעות לשון הגמרא. פירשנו על פי משמעות דברי רש"י (ד"ה פח ודי"ה פ"ח), וכן הבינו תוספות (ד"ה מבוי) בדבריו. אך ראה ברשב"א (ד"ה מבוי ודי"ה פח) שכתב בדעת רש"י שמדובר שהיו חלונות בין חצר לחצר. וכן ביאר הגאון יעקב (ד"ה מבוי) בדעת רש"י. ז. **כמבואר** לעיל (סב:). ח. **חקשה** הריטב"א (ד"ה פח), אם זו סברת רב, ומפני שדירת נכרי אינה נחשבת כדירה, אין לערב דרך החלונות, ולהתיר לטלטל במבוי, מדוע נקט רב את דינו באופן כזה שהיו בתי ישראל נוספים שחלונם פונה לבית הישראל, הרי די היה לו לומר שמבוי שאין בו אלא חצר אחת של ישראל וחצר אחת של נכרי, אין מערבים אותו. וכתב ליישב, שרב השמיע לנו חידוש נוסף בדבריו, שאילו במקום חצר הנכרי היתה חצר ישראל, היו מערבים אותם, אף שבחצר הישראל האחר יש רק בית אחד ויש צורך שיהיו בחצר שני בתים, היו מערבים הבתים שאין להם פתח לחצרו של הישראל דרך פתח החלונות, והרי זה כאילו פתוחים לחצר שני בתים. ולכן נקט שכאשר מצד אחד גוי, אין יכולים לערב אותם דרך החלונות כמו שהיו יכולים לעשות אם בחצר היה גר ישראל. וראה בתוספות (ד"ה פח) שביארו הסוגיא בכמה אופנים אחרים.

הגמרא מבארת מהו הדין אם באחת מהן דרו שנים ויותר: אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּנֵי רַבִּי בְּרַייתָא, הָיוּ בְּשתֵּי הַחצֵרוֹת[יא], הפנימית והחיצונה, שָׁלְשָׁה בני אדם, שנים באחת [ולא עירבו בחצרם] ואחד באחרת, **אֲסוּרִין** הדר או הדרים בחיצונה להוציא לחצרם. אם היו שנים בפנימית ואחד בחיצונה, אסור הדר בחיצונה בהוצאה לחצר מעיקר הדין, שהשנים בפנימית שלא עירבו אסורים בהוצאה לחצרם, והם 'רגל האסורה במקומה'[יב] ואוסרים עליו. אם היה אחד בפנימית ושנים בחיצונה, הרי שאם עירבו הדרים בחיצונה בחצרם, לא היה להם להיאסר, לפי שהיחיד הדר בפנימית הוא 'רגל המותרת במקומה', לפי שהוא יחיד ואינו זקוק לערב והוא מותר בהוצאה לחצרו, ועל כן אינו אוסר עליהם, אולם חז"ל גזרו שיאסור עליהם שמא יבואו להתיר גם באופן ההפוך, ששנים בפנימית ויחיד בחיצונה[יג].

הגמרא מבררת מיהו בעל השמועה ואם ברייתא היא: אָמַר לָהוּ [-להם] **רַב ביבי,** לאלו ששמעו מרב יוסף שכן שנה רבי בברייתא, **לֹא תְּצִיתוּ לָיהּ** - אל תשמעו לו שרבי שנאה ובברייתא היא[יד], משום **שֶׁאֲנָא אֲמַרִיתֵהּ נִיחָלָּה** - אני אמרתי לו שמועה זו, **וּמְשָׁמֵיהּ** [-ומשמו] **דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אֲמַרִיתֵהּ נִיחָלָּה** [-אמרתיה לח], ואינה ברייתא, וכך אמרתי לו, שאסורים הדרים בחיצונה **הוֹאִיל וַאֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן רַבִּים בַּחִיצוֹנָה,** על כן יש לחשוש שיחליפו באופן שיש בפנימית האוסרים על החיצונה מן הדין.

אָמַר רַב יוֹסֵף, מָרֵיהּ [-אלקיו] **דְּאַבָּרַהֲם**[טו], **'רַבִּים'** שאמר לי רב ביבי, **בְּרַבִּי אִיחֲלָף** [-התחלף] **לֵיהּ,** ואכן לא בברייתא היא ששנאה רבי, אלא 'רבים בחיצונה' אמר, ואני הוא שטעיתי ודימיתי ש'רבי' אמר ובברייתא היא, ואינה כן[טז].

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְשְׁמוּאֵל אָמַר, לְעוֹלָם מוּתָּרוֹת שתי החצרות, בין שיש יחיד בכל אחת ובין שיש יחיד בפנימית ושנים בחיצונה, **עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנַיִם בְּפְנִימִית וְאֶחָד בַּחִיצוֹנָה,** שאז השנים שבפנימית צריכים לערב בחצרם, ואם לא עירבו הרי הם אסורים בה ואוסרים את היחיד הדר בחיצונה, כדין 'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. לדעת שמואל אין גזירה בשנים בחיצונה ויחיד בפנימית אגב שנים בפנימית ויחיד בחיצונה[יז], ושלא כדעת רב ביבי בשם רב אדא בר אהבה.

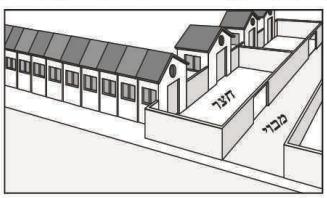
דין נוסף בענין זה: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, ולדעת שמואל[יח] **נָכְרִי** הדר בפנימית ושני ישראלים בחיצונה[יט], **הֲרֵי הוּא כְּרַבִּים** הדרים בפנימית, שכשם שאם היו רבים בפנימית הרי הם אוסרים על החיצונה בכך שיש להם דרימת הרגל בה [עד שיעברו עמה], כך אוסר עליה נכרי יחיד העובר דרכה ויש לו בה דרימת הרגל[כ]. אמנם נכרי אינו מערב, ובכדי להתיר את ההוצאה בחיצונה יצטרכו הדרים בה לשכור ממנו את רשותו בה[כא].

הגמרא מבארת את דינו של רבי אלעזר. שואלת הגמרא: מַאי שׁנוּה] **יִשְׂרָאֵל** מנכרי, דְּישראל יחידי הדר בפנימית **לֹא אָמַר** על הדרים בחיצונה, לדעת שמואל, ואין גזירה בכך אגב האופן שדרים שנים בפנימית ויחיד בחיצונה, משום **דְּמֵאן דְּיָדַע** - שמי שיודע שאותו יחיד דר שם יחידי, **יָדַע** גם את זה שכיון שהוא מותר במקומו אינו אוסר על החיצונה, ועל כן אין לגזור אגב שנים בפנימית ויחיד בחיצונה[כב], **וּמֵאן דְּלָא יָדַע** שהוא דר שם יחידי אלא עם אחרים, **סָבַר** שמה שבני החיצונה מוציאים לחצרם הרי **זֶה** משום **שֶׁעֵירְבוּ עֵירֶב** - עירבו הדרים בפנימית והם רגל המותרת במקומה ואינם אוסרים על החיצונה. ואם כן קשה, **נָכְרִי נַמִּי** [-גם כן], כאשר הוא דר בפנימית, מדוע הוא אוסר על הדרים בחיצונה, הלא גם בו **אָמְרִינַן דְּיָדַע** - היודע שהוא דר שם יחידי, **יָדַע** שאינו אוסר עליהם, **וְדְלָא יָדַע** שהוא דר שם יחידי וסבור שישראלים דרים עמו, **סָבַר אֲגִירֵי אוֹגַר** - השכיר להם את רשותו ועל כן הם מוציאים לחצרם.

משיבה הגמרא: סְתָם נָכְרֵי, אֵי אִיתָא דְּאוֹגַר מִיפְטָא פָּעֵי - אם אכן היה משכיר את רשותו היה מספר על כך, וכיון שאין שומעים ממנו שהשכיר ודאי שלא השכיר, ועל כן יתכן שיש בני אדם הסבורים שדרים עמו ישראלים ונוספים, ומה שהדרים בחיצונה מוציאים לחצרם, הרי זה משום שאין דרימת הרגל אוסרת או שמועיל עירוב במקום נכרי בלא לשכור ממנו.

★

הגמרא מבארת את דין העירוב בחצר שיש בה כמה בתים זה לפנים מזה[כג]: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, עֲשָׂרָה בָּתִּים שכולם **זֶה פְּנִים מִזֶּה,** שרק החיצון שבהם פתוח לחצר, ואילו כל אחד מהאחרים אינו פתוח אלא לבית שלפניו ודרכו עוברים הדרים בו בדרכם אל החצר [ציור א ☜], הבית **הַפְּנִימִי** ביותר, שהוא היחידי שאיש אינו עובר דרכו אלא הדרים בו עוברים דרך שאר הבתים בדרכם לחצר, **נוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ וְדַיּוֹ,** והאחרים אינם צריכים להשתתף בעירוב[כד]. טעם הדבר הוא, שכל בית המשמש מעבר לבית אחר, נחשב כבית שער לו[כה], ובית שער אינו נחשב כבית ומדור בחצר, ועל כן הדר בו אינו אוסר על אחרים אם לא עירב וכן אינו זקוק להשתתף בעירוב[כו].

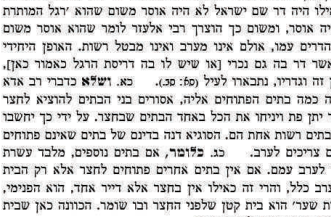

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ הבית **הַחִיצוֹן** צריך לערב.

הגמרא דנה בדברי רבי יוחנן. שואלת הגמרא: היתכן שדעת רבי יוחנן היא שהבית **הַחִיצוֹן** צריך לערב, הלא **בַּיִת שֶׁעֵר הוּא** לבתים האחרים, ובית שער אינו צריך לערב. **מְשִׁיבָה הגמרא:** כוונת רבי יוחנן **לְחִיצוֹן שֶׁל פְּנִימִי,** כלומר לבית התשיעי, האחד לפני האחרון, שאף הוא צריך לערב[כז].

הגמרא מבארת את מחלוקתם של שמואל ורבי יוחנן. אומרת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי - במה נחלקו שמואל ורבי יוחנן, **מַר סָבַר** - דעת שמואל היא שגם **בַּיִת שֶׁעֵר דְּיָחִיד** [-המשמש בית יחיד], **שָׁמֵיהּ** [-נחשב] **בַּיִת שֶׁעֵר,** ועל כן אף שהתשיעי אינו משמש אלא את העשירי בלבד, נחשב בית שער ואינו אוסר בחצר ואינו זקוק להשתתף בעירוב. **וּמַר סָבַר** - דעת רבי יוחנן היא שבית שער המשמש בית יחיד **לָא שָׁמֵיהּ** [-אינו נחשב] **בַּיִת שֶׁעֵר,** ועל כן רק הבתים מהראשון עד השמיני נחשבים כל אחד כבית שער, לפי שיש אחריהם יותר מבית אחד, ואילו התשיעי אינו יכול להחשב בית שער לפי שאין אחריו אלא בית אחד בלבד[כח]. מפני כן, רק הבתים מהראשון ועד השמיני אינם צריכים להשתתף בעירוב, ואילו הבית התשיעי והבית העשירי, צריכים להשתתף בו.

דין נוסף אודות החשבת בתים כבית שער: אָמַר רַב נָתָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר רַב, שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת וּשְׁלֹשָׁה בָּתִּים בֵּינֵיהֶן, בית אחד פתוח לחצר זו ובית אחד פתוח לחצר זו, ובין שני בתים אלו בית נוסף שאינו פתוח לחצרות אלא הוא פתוח לשני הבתים [ציור ב ☜], **זֶה** - הדר בחצר זו בבית אחר ושאינו אחד מהשלשה האמורים] וצריך הוא לערב עם שאר דרי החצר, **בָּא דָּרַךְ** בית **זֶה** [מהשלשה הנ"ל] הפתוח לחצרו, **וְנוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית האמצעי, **וְזֶה** - הדר בחצר השניה בבית אחר ורוצה לערב, **בָּא דָּרַךְ זֶה** - בבית הבית הפתוח לחצר השניה בה הוא דר, **וְנוֹתֵן עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית האמצעי,

במקומה', שהלא הוא מותר בהוצאה לחצרו כיון שאין דר עמו אדם אחר], אינו אוסר על החיצונה, ועל כן אינם צריכים לערב ביחד בכדי להתיר לדר בחיצונה להוציא לחצרו. [האמור שרגל האסורה במקומה אוסרת המותרת אינה אוסרת, היא דעת תנא קמא במשנה (פה.) וראה שם ובגמרא דעות נוספות]. **יא. זהו פירוש** רש"י (ע"א ד"ה מבחוץ). **יב. ביאור** מרוצא הוא דאה בהערה לעיל. **יג. שאין** לומר שרבי שנאה, אחר שרב יוסף נקט לעיל (פה:) שרבי סובר שגם רגל המותרת במקומה אוסרת, והמשנה שהתירה ביחידים היא שלא כמותו, ולדבריו אין צורך לומר שאסורים השלשה משום שאני קורא בהם רבים בחיצונה כדלהלן, כי מעיקר הדין הם אסורים. מראה כהן (ע"א ד"ה מבחוץ). **יד. לשון** תמיה הוא. רש"י בשבת (כג. ע"א ד"ה מ"מ). **טו. רב** יוסף חלה תשכח תלמודו, ואחר ששכח זאת בחולייו וניסה להזכר בדברים, החליף בין 'רבים' ל'רבי', והוסמה היה לו כי בשם רבי אמרה. **טז. ומה** שאין לגזור, משום שהיודעים שהוא דר יחידי, יודעים שהוא מותר בחצרו ועל כן אינו אוסר על דרי החיצונה, ולא יחליפו אותן זה באופן ההפוך שדרים שנים בפנימית ויחיד בחיצונה, ולא יבואו להתיר גם שם, והסובריים שיש שם רבים, יסברו שעירבו ביניהם. כן מבואר בדברי הגמרא בהמשך. **יז. ודעת** רב אדא בר אהבה אין כל חידוש בדין זה, שהרי אף ישראל הדר בפנימית אוסר על שנים בחיצונה, ואין כל חידוש בכך שאף נכרי אוסר. רש"י (ע"א ד"ה מ"מ). **יח. שאי"ו** היה דר בחיצונה רק ישראל אחד, לא היה הנכרי אוסר עליו, שאין נכרי אוסר אלא אם דרים מלבדו עוד שני ישראלים ויותר, כאמור לעיל בתחילת הפרק (פה:), וכל שכן בשיש לו רק דרימת הרגל שאינו אוסר. רש"י (ע"א ד"ה מ"מ). **יט. ומעם** הדבר, שיסוברו שכשם שיש שנים בחיצונה, כך יש שנים בפנימית עם הנכרי, ועירבו אלו ואלו ולא שכרו מן הנכרי, ויטעו שמועיל עירוב באופן זה. תוספות הרא"ש (ע"א ד"ה גזרו). **יש לשאול** מדוע הוצרך רבי אלעזר לומר 'הרי הוא כרבים', ולמה לא 'אסור אפילו יחשב כיחיד', שהרי כאמור לעיל נכרי אוסר כאשר דרים עמו שני ישראלים [מחשש שמא ילמדו ממעשיו כאמור לעיל (פה:)], וכן כאן עליו לאסור משום שיש לו דרימת הרגל בחצר שיש בה שני ישראלים והרי הוא כנר שם [ניקיים החשש הנ"ל, על פי תוספות הרא"ש (שם) וראה חזון איש (סי' סב סק"ו) שביאר שאלה זו באופן אחר]. **ותירצו** תוספות (ע"א ד"ה נכרי) שאין נכרי אוסר במקום שאין ישראל אוסר, [שאף באופן שקיים טעם הגזירה, בכל זאת לא גזרו בו יותר מאשר בישראל, תוספות הרא"ש (שם)], ועל כן ניתן שאילו היה דר שם ישראל לא היה אוסר משום שהוא 'רגל המותרת במקומה', כך גם נכרי הדר שם לא היה אוסר, ומשום כך הוצרך רבי אלעזר לומר שהוא אוסר משום שהוא כרבים. **כ. נכרי** אוסר על הדרים עמו, אולם אינו מערב ואינו מבטל רשות. האופן היחידי שאפשר להתיר את ההוצאה לחצר כאשר דר בה גם נכרי [או שיש לו בה דרימת הרגל כאמור כאן], הוא לשכור ממנו את רשותו. פרטי דין זה וגדריו, נתבארו לעיל (פה: סב.). **כא. ושלא** כדברי רב אדא שגזר, וכדלעיל. **כב. חצר** שיש בה כמה בתים הפתוחים אליה, אסורים בני הבתים להוציא לחצר עד שיעברו כולם, כלומר עד שכל אחד יתן פת ויניחו את הכל באחד הבתים שבחצר. על ידי כך יחשבו כולם כדרים במקום אחד, וכאילו כל הבתים רשות אחת הם. הסוגיא דנה בדינם של בתים שאינם פתוחים לחצר אלא זה לזה בלבד, האם גם הם צריכים לערב. **כג. בלמור**, אם בתים נוספים, מלבד עשרת אלו, פתוחים לחצר, על הפנימי בלבד לערב עמם. אם אין בתים אחרים פתוחים לחצר אלא רק הבית החיצוני מעשרת אלו, אינם צריכים לערב כלל, והרי זה כאילו אין בחצר אלא דייר אחד, הוא הפנימי, שאינו זקוק לערב. **כד. בפקודו** 'בית שער' הוא בית קטן שלפני החצר ובו שומר. הכוונה כאן שבית המשמש מבוא וכניסה לבית אחר, נחשב כבית שער לאותו מקום.

ועל ידי כך ששני העירובים הונחו בבית האמצעי דרך שני הבתים שלצידיו הפתוחות לחצרות, **זֶה** - הבית הפתוח לחצר זו, דרכו הושם העירוב בבית האמצעי, **נַעֲשָׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה** - לחצר זו שהוא פתוח אליה[א], **וְזֶה** - הבית השני הפתוח לחצר האחרת, **נַעֲשָׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה** - לחצרו האחרת אליה הוא פתוח, ואינם צריכים לערב, והבית **הָאֶמְצָעִי הָיָה** [-נעשה] **בֵּית שְׁמַנְיָהִין** [ב] **עֵירוּב**, **וְאַף הוּא אֵין צָרִיךְ לִיתֵּן אֶת הַפַּת**, כפי שאמר שמואל לעיל (מע:)[ב].

הגמרא דנה בדינו של אופן דומה: בָּדִיק לָהוּ - בחן **רַחֲבָה לָרַבָּנָן**, לראות אם יחכמו להשיב מהו הדין באופן הבא, **שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וּשְׁנֵי בָּתִּים בֵּינֵיהֶם**[ג], כל בית פתוח לחצר אחת ושני הבתים פתוחים זה לזה [ציור א ב-ג], **זֶה** - הדר בחצר זו בבית אחר משני אלו, וצריך לערב, **בָּא דֶּרֶךְ זֶה** - הבית הפתוח לחצרו, **וְנָתַן** את **עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית שלאחריו הפתוח לחצר האחרות, **וְזֶה** - הדר בחצר השניה, **בָּא דֶּרֶךְ זֶה** - הבית הפתוח לחצרו, **וְנָתַן** את **עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית שלאחריו הפתוח לחצר הראשונה, כלומר, בבית האחד הונח העירוב של החצר השניה ובבית השני הונח העירוב של החצר הראשונה, **האם קָנוּ עֵירוּב או לֹא**, כלומר, האם הועיל עירובם ויכולים הם להוציא לחצר, או שלא הועיל. ורצדדי הספק הם אלו, **מִי מְשַׁוְּינַן לָהוּ** - האם יכולים אנו להחשיב בית אחד **לְגַבֵּי דֶּהָאי** - כלפי חצר זו **כְּבַיִת וּלְגַבֵּי דֶּהָאי** - כלפי החצר האחרת **כְּבֵית שַׁעַר**, **[**כן הבית השני יחשב **לְגַבֵּי דֶּהָאי** כלפי חצר זו **כְּבֵית שַׁעַר וּלְגַבֵּי דֶּהָאי** - וכלפי חצר זו **כְּבַיִת**], וחלים עירובי שתי החצרות, שהבית הפתוח לכל חצר [שלא השתתף בעירוב] נחשב לגבי אותה חצר כבית שער והבית שלאחריו [בו הונח העירוב] נחשב לגביה כבית, או שמא אין אפשרות לעשות כן, שאם הוא בית, כלפי שתיהן נחשב כבית, ואותה חצר שלא הניחה בו את עירובה אין עירובה עירוב שהרי בית זה לא עירב עמה, ואם הוא בית שער, כלפי שתיהן הוא בית שער ואין להניח בו עירוב, ואותה חצר שהניחה בו את עירובה אינו עירוב שאין נותנים את העירוב בבית שער, וממילא לא חלו עירובי שתיהן[ד].

אָמְרוּ לָהּ [-לו] חכמים לרחבה, **שְׁנֵיהֶן, לֹא קָנוּ עֵירוּב** - לא הועיל עירובן, משום שאי אפשר להחשיב בית אחד כבית שער לגבי זו וכבית כלפי האחרת, ועל כן **מָה נַפְשָׁךְ** - בכל אופן שנאמר לא יהיה עירובה עירוב, **אִי בֵּית שַׁעַר מְשֻׁוֵּית לָהּ** - אם אתה מחשיב את הבית בו הונח העירוב כבית שער, הלא שנינו במשנה להלן (פס:) **שֶׁהִנּוֹתַן אֶת עֵירוּבוֹ בְּבֵית שַׁעַר** [-חדר קטן שלפני החצר ובו מקום לשומר], **אֲבָל דֶּרֶךְ** [-המבוא לפני הכניסה לבית ואינו מקורה], **וּמִרְפֶּסֶת** [-מרפסת שעולים אליה בסולם ונכנסים ממנה אל הדירות שבקומה העליונה] **אֵינוֹ עֵירוּב**[ה], **אִי בַּיִת מְשֻׁוֵּית לָהּ** - ואם אתה מחשיב את הבית בו הונח העירוב כבית, **קָא מְטַלְטַל לְבַיִת דְּלָא** **מָעֲרַב לָהּ** - הרי בן החצר מטלטל לבית שלא עירב, כלומר אין העירוב פותר לפי שאי אפשר להביאו דרך הבית החיצוני שלא עירב[ו].

מקשה הגמרא: וּמַאי שְׁנָא מִדְּקָאָמַר - ומדוע שונה דין זה מדינו של רבא, **דְּאָמַר רָבָא, אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם** לאחר, **אַל וְעֵרֶב עָלֵינוּ**[ז], **לְאֶחָד עֵירַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם, וּלְאֶחָד עֵירַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**, כלומר בזמן שהוא בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים והוא ספק יום ספק לילה, והנה אירע שזה **שֶׁעֵירַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם נֶאֱכַל עֵירוּבוֹ** בשעת **בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵירַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נֶאֱכַל עֵירוּבוֹ מִשֶּׁהֶחֱשַׁךְ** ונכנסה שבת, אף שהדין הוא שיש לערב מבעוד יום ושהעירוב יתקיים בכניסת שבת, ועל כן אם נחשיב את בין השמשות כיום, אין עירובו של הראשון עירוב שהרי נאכל עירובו קודם שבת, ואם נחשיב את בין השמשות כלילה, אין עירובו של השני עירוב שהרי לא עירב מבעוד יום, אולם אף על פי כן **שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵירוּב**. טעם הדבר הוא, שכיון שבין השמשות הוא ספק, והצורך בעירוב אינו אלא מדברי חכמים, ספק דרבנן להקל, ולגבי הראשון אנו מחשיבים את בין השמשות כלילה ואומרים שנאכל עירובו אחר כניסת שבת, ולגבי השני אנו מחשיבים את בין השמשות כיום ואומרים שאותו שליח עירב לו מבעוד יום. ועתה מקשה הגמרא, כיון שאנו רואים שמקילים בעירוב אף באופן שיש שתירה בין הקולות, שלאדם אחד בין השמשות נחשב כיום ולאדם אחר הוא נחשב כלילה, מדוע לא נאמר כך גם לגבי שתי החצרות שעירבו בבתים שביניהם, להחשיב כל בית כבית שער לזו וכבית לזו.

מתרצת הגמרא: הָכִי הָשְׁתָּא - וכי כך נראה בעניין עתה שיש לדמות בין הדברים, הלא חילוק יש ביניהם, **הָתָם** [-שם], באופן של העירובים שאחד הונח בין השמשות ואחד נאכל בין השמשות, מה שמקילים שם אף כאשר יש שתירה בין הקולות, הרי זה משום **שְׁפָקָּ יְמָמָא** [-יום] **סָפֵק לֵילְיָא** [-לילה] **לָא מֵינְצְרָא מִילְּתָא** - לא ניכר הדבר, ועל כן אף שהקלו בזה קולות סותרות, אין השתירה ביניהן נראית כחוכא ואיטלולא, שאין אנשים בקיאים בזמנים אם היה זה יום או היה זה לילה, **אֲבָל הָכָא** [-כאן], באופן שעירבו שתי חצירות בשני הבתים ורוצים אנו להחשיב כל בית כבית לזו וכבית שער לזו, **אִי דְּלָאו דֶּהָאי בַּיִת** - אם כלפי זה נחשב הבית כבית, **אַף לָאו דֶּהָאי בַּיִת** - אף כלפי האחר הוא נחשב כבית, **וְאִי לָאו דֶּהָאי** - ואם כלפי זה נחשב הבית **כְּבֵית שַׁעַר**, **אַף לָאו דֶּהָאי** - כלפי השני **נָמֵי** [-גם כן] הוא נחשב **כְּבֵית שַׁעַר**, שאי אפשר להחשיב בית אחד כלפי זה כבית וכלפי זה כבית שער, שהלא הבתים נמצאים לפנינו והדבר ניכר לכל שעושים כאן קולות סותרות, ויש לחוש שיהיה הדבר חוכא ואיטלולא בפי הכופרים בדברי חכמים.

הדרן עלך הדר

פרק שביעי - חלון

עד לפרק זה עסקנו בעירובי חצירות בבני חצר שפתחי בתיהם פתוחים לחצר, כיצד מערבין יחד. בתחילת פרק זה (עד נף: עט:) שונה התנא אופנים שונים בהם קיים חיבור מסוים בין שתי חצירות, ומבאר האם הן יכולות או חייבות לערב יחד. במשניות להלן מבואר שיש בכך שלושה חילוקי דינים: א. יש מהם שאם רצו מערבות יחד ואם רצו מערבות כל אחת בפני עצמה. ב. יש מהם שאינן יכולות לערב יחד אלא כל חצר בפני עצמה. ג. ויש מהם שאינם יכולים לערב כל חצר בפני עצמה, אלא שניהם יחד.

משנה חָלוֹן הפתוח בכותל **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**, שיש בו - בחלון **אַרְבָּעָה** טפחים **עַל אַרְבָּעָה** טפחים[ח], וחלק מן החלון **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** טפחים

א. **רש"י** (ד"ה זה). כלומר, שהבתים החיצוניים נחשבים בית שער כלפי החצר שהדרים בה מוליכים את עירובם דרכו אל הבית האמצעי. [שאין לפרש שכל בית נעשה בית שער לבית האמצעי העובר דרכו אל החוץ, בדומה לאופן הקודם בגמרא (לעיל עט:) בעשרה בתים זה לפנים מזה שכולם נחשבים כבית שער לפנימי, ששם אין לפנימי דרך החוצה כי אם דרך החיצוניים ואילו החיצוניים אינם נכנסים לפנימי, ואילו כאן גם החיצוניים עוברים דרך הפנימי, ועל כן מצד זה אינם נחשבים כבית שער לו. מהרש"א (פכ"ו סב:)]. ב. **ורואה** שם בטעם הדבר. ג. **ביון** שדרכם העבירו את עירובם אליה. וכתב השער הציון (שם שם סק"ס), שאף אם בימות החול אין לבני החצרות רשות לעבור דרך הבתים לבית האמצעי, מכל מקום כיון שהניחו את עירובם בבית האמצעי, על כרחך שנתרצו שני הבתים שיעברו דרכם לאמצעי בשבת, כאשר ירצו לאכול את העירוב. וראה כעין זה גם במאירי (לעיל עה: ד"ה שם שם). ד. **מלבד** האמור, מאחר ושתי החצרות עירבו בבית האמצעי שכין שתיהן, העירוב מצרפן והן יכולות להוציא מזו לזו. ה. **וכבי'** חצר יש עוד בתים נוספים, שאם לא כן אין צורך בהן בעירוב, אחר שאין בכל אחת מהן אלא דייר יחיד. ו. **ולא** רצו לערב יחד. רש"י (ד"ה שם). ז. **נשוב** על כמה דינים שכבר נשנו לעיל, בכדי לבאר את הניתוק בסוגיא: א. בית הפתוח לבית אחר פנימי ממנו, הראשון יכול להחשב כבית שער לשני. ב. בית שער אינו צריך להשתתף בעירוב. ג. בית צריך להשתתף בעירוב, ואם לא עירב אוסר על בני החצר את ההתרצה לחצר. ד. בית שבו מונח העירוב, אינו צריך להשתתף בעירוב. באופן המתואר בגמרא, הניחה כל חצר את עירובה לא בבית הפתוח אליה אלא בבית הפנימי ממנו. על ידי כך, החשיבה את הבית הפתוח אליה כבית שער, ואת הפנימי, הפתוח לחצר השניה, כבית. כיון שכך, הבית הפתוח אליה אינו צריך לערב, שהרי אינו בית אלא בית שער, והבית הפנימי אינו צריך להשתתף בעירוב, שהרי בו הונח העירוב. אם שני הבתים היו נחשבים בבית או ששניהם היו נחשבים בית שער, לא היה העירוב עירוב. שאם הבית הפתוח לחצר יחשב כבית, הרי הוא מפסיק בין העירוב לחצר שבבית הפנימי לו [הפתוח לחצר האחרת], ועוד שעליו לתת את עירובו הרי לא נתן, ואם הבית הפנימי שבו הונח העירוב יחשב כבית שער, אין העירוב שניתן בו מועיל כלל. על כרחנו, בכדי להכשיר את העירוב, עלינו להחשיב את הבית הראשון כבית שער ואת השני לבית. במעשה שבו בחן רחבה את חכמים, מדובר שלא רק החצר האחת עשתה כן, אלא אף החצר האחרת הניחה את עירובה לא בבית הפתוח אליה אלא בבית הפנימי לו הפתוח לחצר הראשונה, ועל ידי כך החשיבה את הבית הפתוח אליה, שהראשונה החשיבתו כבית, לבית שער, ואת הבית הפנימי, הפתוח לחצר הראשונה, שהראשונה החשיבתו כבית שער, לבית. הניתוק בסוגיא האם אפשר להחשיב כן בהגדרות סותרות, לגבי זו כבית שער ולגבי זו כבית. ח. **אלא** יש להניחו באחד הבתים, ועל ידי כך כאילו כולם דרים שם ורשותם בכל הבתים רשות אחת היא. ט. **מורש"י** (ד"ה שניהן) [שהזכיר לשון 'שביתה' בדבריו. מהרש"א (פנחס"א ד"ה שניהן)] נראה שמדובר בעירובי תחומין, וכן מפורש בדבריו בשבת (לה: ד"ה שמעינן). אין לאדם ללכת למחוץ של יותר מאלפיים אמה לכל צד, מהמקום או מהעיר בהם הוא שוהה בשבת. אולם, אם מבעוד יום יקבע את מקום שביתתו במקום אחר מהמקום בו הוא נמצא, כגון במרחק של אלף אמה מעירו, יוכל ללכת בשבת אלפיים אמה מאותו מקום. [כלומר הוא מאריך את אפשרות הליכתו לצד אחד, ומקצר אותה מהצד השני]. קביעות מקום השביתה נעשה על ידי עירוב תחומין, כלומר, הנחת דבר מאכל מבעוד יום, באותו מקום בו הוא חפץ לקבוע את שביתתו[יז]. י. **או** יותר מכך. מאירי (ד"ה ממנו). כתב המשנה ברורה (סי' שמ סק"ל) שאפילו אם ההלון ארוך הרבה, צריך שיהיה גם כרוחבו ד' טפחים, כי בפחות מכך אינו נוח לשימוש כפתח, להעביר דרכו דברים, והרי הוא כמו שאינו.

סמוך לקרקע [ציור ב]יא, **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - יכולים בני שתי החצירות לערב שני עירובין, כל חצר בפני עצמה[יב], **וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין** עירוב **אֶחָד**[יג], לפי שחלון שיש בו ארבעה על ארבעה והוא בתוך עשרה, דינו כפתח, שכן רואי להשתמש בו ולהעביר דברים מחצר אחת לחבירתה, ולכך הוא מצרף את שתי החצירות ועושה אותן ראויות לעירוב אחד[יד]. אבל אם החלון הוא **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים, אפילו עומד בתוך עשרה טפחים, **אוֹ** שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים אך עומד הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, שאין כלום מחללו של חלון זה בתוך עשרה, **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - כל חצר מערבת בפני עצמה, **וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - אינן יכולות לערב עירוב אחד לשתיהן, שחלון שהוא פחות מארבעה על ארבעה טפחים אינו נחשב פתח[טו], וכן אם הוא למעלה מעשרה, הואיל ויש תחתיו מחיצה גמורה המבדילה בין החצירות, הרי היא מונעת בעד התערבותם יחד לעירוב אחד[טז].

★

גמרא **שנינו במשנה, שאם אין בחלון ארבעה על ארבעה טפחים מערבים שנים.**

מבררת הגמרא: לֵימָא - האם נאמר שמשנתנו ששנתה שאם אין בחלון ארבעה על ארבעה טפחים לא ניתן לערב בין שתי החצירות, **תְּנַן סְתָמָא** - שנתה וסתמה[יז] **דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמַר** (לעיל ט:), **כָּל פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה בְּלָבוּד הֲמֵי** - כל מקום שיש בין שני חלקי מחיצה אויר שהוא פחות מארבעה טפחים רואים אנו אותו כסתום, ולפיכך אם אין בחלון ארבעה אינו יכול להחשב כפתח, שהרי הוא נחשב כסתום[יח], אבל לחכמים החולקים עליו וסוברים שלבוד הוא עד שלשה טפחים, אפילו אם יהיה החלון פחות מארבעה על ארבעה, אם אך יהיה בו שלשה על שלשה טפחים יוכלו לערב ביניהם, כי אינו נחשב כסתום ויש כאן פתח[יט]. **מבארת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא** [-תאמר] שמשנתנו נשנתה **דְּרַבָּנָן**, יש לומר שבמשנתנו אף הם מודים שכל שהחלון פחות מארבעה אינו מועיל לשמש כפתח, **שַׁנְתָּ רַבָּנָן לֹא פְּלִיגִי** - לא נחלקו **רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אֶלָּא לְעִנְיַן לְבוּדִין** - עד כמה נאמר דין 'לבוד', **אֲבָל לְעִנְיַן פְּתִיחָה** - לענין שיחשב פתח, **אֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ דְּאִי אִיכָּא** [-יש] **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, חָשִׁיב** - נחשב פתח, **וְאִי לָא** - ואם אין בו ארבעה על ארבעה, **לָא חָשִׁיב** - אינו נחשב פתח, כי אינו ראוי לשימוש, והרי הוא כמו שאינו.

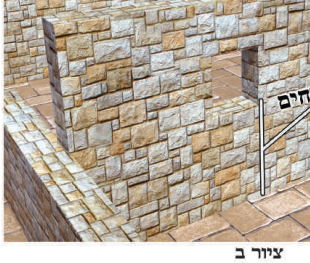
★

שנינו בסיפא של המשנה: אם היה החלון **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה** וכו', או למעלה מעשרה, מערבין שנים ואין מערבין אחד. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט הדבר שבפחות מארבעה ובגבוה מעשרה אינם מערבים יחד, שהרי מדברי המשנה עצמה יש לשמוע זאת, **בֵּינִן דְּאָמַר** ברישא שב'**אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה**' יכולים לערב יחד, **מְמֵילָא אֲנָא יָדַעְנָא** - אני יודע **דְּכֹל שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, לָא** - אין מערבים יחד. **מתרצת הגמרא: הָא** - הסיפא ששנינו כה 'למעלה מעשרה מערבין שנים', **קָא מַשְׁמַע לָן** - באה להשמיענו, **דְּמַעְמָא** - הטעם שלא יכולים לערב יחד, משום **דְּכוּפְיָיה** - שכל חלל החלון הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה**, ולפיכך אינם יכולים לערב יחד, כי יש תחתיו מחיצת עשרה שמפרידה בין החצרות[כ], **אֲבָל** אם **מְקָצָתוֹ** של החלון ואפילו משהו ממנו **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד.** אך אילו היה שונה את הרישא בלבד, הייתי אומר שכל שיש מהחלון ואפילו מקצתו, למעלה מעשרה אינם מערבין יחד, שכדי לערב עירוב אחד, צריך שיהא החלון כולו בתוך עשרה, לכן שנה בסיפא שאם הוא למעלה מעשרה אינם מערבים אחד, להשמיענו שדווקא אם כולו למעלה מעשרה, אך אם מקצתו בתוך עשרה, אם רוצים מערבים אחד[כא].

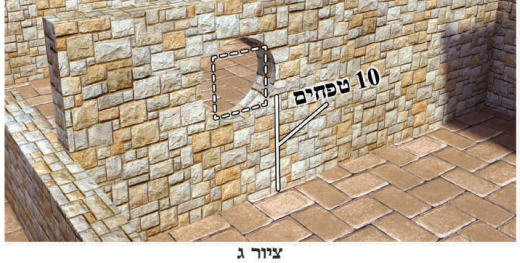
הגמרא מביאה ברייתא שנינו בה בפירוש כמו שבירארנו את החידוש של הסיפא של המשנה: תָּנְיָא - שנינו במשנה, **לָהּ דְּתָנוּ רַבָּנָן** - מה ששנו חכמים בברייתא[כב], חלון שכבותל שבין שתי חצירות, **פּוֹתֵחַ מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, אוֹ פּוֹתֵחַ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד**, הרי מפורש בברייתא, שאפילו מקצתו בתוך עשרה, מערבין עירוב אחד אם רצו.

מקשה הגמרא על הברייתא: הֲשְׁתָּא - ומעתה יש לתמוה, שאם **פּוֹתֵחַ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, אֲמַרְתְּ מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, פּוֹתֵחַ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה מִיבַּעְיָא** - וכי צריך לומר שגם בזה אם רצו מערבין אחד. **מתרצת הגמרא: זוֹ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר זוֹ קָתָנֵי** - ברייתא זו נשנתה בדרך של 'זו ואין צריך לומר זו', כלומר אכן אחר שנשנתה הרישא שוב אין צריך לשנות הסיפא, אלא שפעמים שונה התנא את משנתו באופן זה, שפותח בדין המחודש יותר ואחר כך שונה את המחודש פחות, ואף על פי שאחר ששנה את הדין הראשון אין עוד חידוש בהשמעת הדין השני[כג].

לְאַחַר שנתבאר שדי בכך שיהיה אפילו מקצת מהחלון בתוך עשרה טפחים, דנה הגמרא בחלון עגול, כמה צריך שיהיה ממנו בתוך עשרה טפחים, שכן בחלון מרובע שרוחבו ארבעה טפחים, כשמקצת ממנו בתוך עשרה טפחים, יש באותו מקצת רוחב ארבעה טפחים, לֹא כן בחלון עגול שבמשהו ממנו שנגנס בתוך עשרה טפחים אין רוחב ארבעה טפחים, שהרי דבר עגול הולך ומתקצר בתחתיתו, על כן באה הגמרא לבאר כמה צריך שיכנס מעיגול של חלון בתוך עשרה טפחים, כדי שיהיה ברוחבו ארבעה טפחים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חָזוֹן עֲגוֹל שהוא בכותל המפריד בין שתי חצרות [ציור ג], **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּהֶיקְפּוֹ** של החלון **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה טְפָחִים**

ציור ב

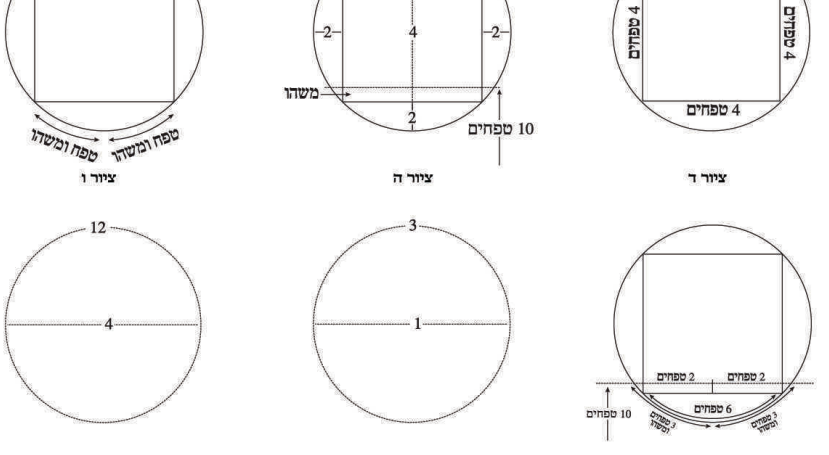
ציור ג

יא. **בגמרא** מבואר שאין צריך שהחלון כולו יהיה בתוך עשרה, ודי בכך שמקצתו בתוך עשרה. יב. **ואפילו** יהיו אסורים לטלטל מחצר אחת לשניה. רש"י (ע"פ משנתינו). יג. **ויתכנו** בני חצר אחת את עירובם בחצר האחורית ויערבו שמחם ויהיו כבני חצר אחת. רש"י (ע"פ לפ). והיינו שיניחו באחד מבתי החצירות, כמבואר בשולחן ערוך (סי' שסב ס"ג) [ונאות כדי להתיר טלטול כלים ששבתו באחד מבתי חצר זו לחצר השניה, אבל כלים ששבתו בחצר מותרים בטלטול מחצר לחצר אף בלא עירוב, כי כל החצירות חשובות רשות אחת לענין טלטול מזו לזו, כמבואר להלן (ז: פג).]. יד. **ע"פ** מאירי (ממשנתנו) ומשנה ברורה (סי' שסב סק"ל). טו. **שאינו** ראוי לשימוש של הכנסת דברים והוצאתם. טז. **שהרי** אילו כל הכותל לא היה גבוה יותר מעשרה, היה נחשב מחיצה ולא היה מועיל לעירוב, גם עכשיו שאין מחלל החלון כלום בתוך עשרה, אינו יכול להחשב כפתח, כיון שיש כאן כבר מחיצה החוצצת בין החצרות. רש"י (ע"פ ממשנתנו). ובמאירי (ממשנתנו) כתב, שבחלון שהוא למעלה מעשרה אינו נוח להשתמש בו. עוד כתב רש"י (שם), שלשאין החלון יורד למטה מעשרה, אסור גם להעביר מחצר לחצר, לא דרך החלון ולא דרך ראש הכותל ולא דרך תורים וסדקים [כלומר שאין בהם ד' על ד' טפחים, ואפילו הם למטה מעשרה טפחים. ולכאורה הטעם שהזכיר רש"י להשמיענו זאת, משום שלהלן (פב:) וברש"י (ע"פ שם) מצינו סברא לומר שדרך החלון אסור להשתמש, ודרך תורים וסדקים מותר, השמיענו שבענייננו אסור בכל ענין]. יז. **'סתמא'** הינו שהמשנה שונה דין ללא שם התנא שאומרו, ויש ללמוד מזה שכך ההלכה. יח. **בשפת אמת** (ע"פ לפ) הקשה על מה שרצו לומר שהטעם שאינו מועיל אם הוא פחות מארבעה, הוא משום לבוד, שהרי אין אומרים 'לבוד' להחמיר [ראה בדרכי משה (סי' תקב)], וכאן על ידי 'לבוד' אנו באים לידי חומרא, שלא יוכלו לערב יחד. וכתב, שצריך לומר שגם בהוה אמינא ידעה הגמרא שעיקר הדבר תלוי בכך שיהיה לו שם 'פתח', אלא שלדעת רשב"ג, מאחר שאומרים 'לבוד' עד ד' טפחים, יש סברא לומר שגם אין לו חשיבות של 'פתח', לא כן לדעת חכמים, שבג' טפחים יצא מתורת לבוד, יכולה להיות לו חשיבות של 'פתח'. ומסקנת הגמרא, שאין שייכות בין שני הדברים. יט. **הגמרא** סברה עתה שאם יצא מתורת לבוד ואינו סתום, הרי הוא יכול להחשב כפתח. תוספות (ע"פ לפ). כ. **ע"פ** רש"י במשנה (ע"פ פתוס). כא. **ובה** שנינה בסיפא 'פחות מארבעה על ארבעה' הוא אגב ששנה 'למעלה מעשרה'. תוספות (ע"פ שם). כב. **ויש** ללמוד מכך שדברי הברייתא הזאת הם עיקר וסומכים עליה. רש"י (מנחה ג: ד"ה לחלן). כג. **כתב** השל"ה (תורה כתבים קף יח: ד"ה זו), ענין 'זו ואין צריך לומר זו', ששמע התנא שתי

[ציור ד]. וטעמו, משום שלהלן (ע"ב) מבואר שריבוע המוקף בעיגול, גדול היקפו של העיגול משל הריבוע בכדי מחצית מהיקף הריבוע, ומאחר שגודלו של החלון שבין שתי חצירות, צריך שיהא לפחות ארבעה על ארבעה טפחים, והיקפו הוא ששה עשר טפחים, נמצא היקף העיגול המקיפו הוא, לפחות עשרים וארבעה טפחים, ורוחב [-קוטר] העיגול הוא שמונה טפחים[כג]. **וְשָׁנָיִם** [-שני טפחים] **וְשַׁתָּהוּ מֵהֶן** - מתוך קוטר החלון, צריך שיהיו **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** [ציור ה], **שָׁעַל** ידי כך, **אִם יַרְבֶּנּוּ** - אם נשער את הריבוע שבו ד' על ד' שבתוך החלון, **נִמְצָא שָׁתָּהוּ** מהריבוע **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה**. והביאור הוא כך, שהרי אורך היקו [של הקוטר] מהנקודה התחתונה של החלון לנקודה העליונה הוא שמונה טפחים, ומאחר שהמרובע שבתוכו הוא ארבעה על ארבעה טפחים, ומקומו של המרובע הוא בארבעה טפחים האמצעים של קוטר העיגול [כי אם יעלה מעט למעלה או למטה, לא יוכלו כל צלעותיו להכנס בתוך העיגול], נמצא שהמרחק בין הנקודה התחתונה של העיגול לצלע המרובע, הוא שני טפחים[כד], ומכיון שצריך שיהיה משהו מתוך המרובע של ד' על ד' בתוך עשרה, צריך שיהיו שני טפחים ומשהו מתוך קוטר העיגול בתוך עשרה טפחים של הכותל, וכך באותו משהו נכנס מקצתו של ריבוע שבו ד' על ד' טפחים[כה].

הגמרא הולכת ומבררת את טעמו של רבי יוחנן [שהצריך שיהיה היקף העיגול עשרים וארבעה טפחים]. מקשה הגמרא: מִכְּדֵי - הרי **כְּלָל** עיגול **שֶׁיֵּשׁ בְּהֶיקְפּוֹ שְׁלֹשָׁה מִשְׁלֹשָׁה יֵשׁ בּוֹ בְּרוֹחְבּוֹ מִשְׁלֹשָׁה**, שהיקף העיגול הוא פי שלש מרוחבו [ציור ז][כו], ואם כן **בְּתַרְיסָר מַגָּיָא** - די שיהיה היקף העיגול שנים עשר טפחים [ציור ט], כי אז יהיה רוחבו ארבעה טפחים, שזה הרוחב הנצרך לחלון, ומדוע הצריך רבי יוחנן שיהיה היקפו עשרים וארבעה טפחים[כז].

הלשונות מפי שני תנאים, האחד נקט הדין הפחות מחודש, והאחר נקט המחודש יותר, ולפיכך כתב את שתי הלשונות, כדי להביא את דעות שני התנאים, ואף שלאחר שהביא את הדין המחודש יותר לא היה צריך עוד להביא את הפחות מחודש. ועיין שם טעמים נוספים. כג. **ע"ס** מה שאמרו (לעיל יג: ומקו"ח שם) שכל עיגול שיש בהיקפו שלשה טפחים יש ברוחבו טפח, כלומר ששיעור היקף העיגול, הוא פי שלש מרוחבו [-קוטרו], נמצא שאם היקף החלון עשרים וארבעה טפחים, רוחבו הוא שמונה טפחים. כה. **והחשבון** של שמונה טפחים הוא כך, ב' טפחים מהנקודה התחתונה עד הריבוע, הריבוע הוא ד' טפחים, ועוד ב' טפחים מהריבוע עד הנקודה העלינה של העיגול, סה"כ ח' טפחים. כו. **ביארנו** על פי תוספות (ד"ה ומש"ה) בשם ריב"ן. ומרש"י (ד"ה נ"ל) משמע לכאורה ש'שני טפחים ומשהו' היינו, שמנקודת האמצע התחתונה יש למשוך טפח ומשהו בהיקף העיגול לצד צפון וטפח ומשהו לצד דרום [ציור ח]. והרשב"א (ד"ה אלא) והרטב"א (ד"ה אמר) הקשו על פירושו, שלפי מסקנת הגמרא (ע"ב) סובר רבי יוחנן כריינו קיסרי, שעיגול המקיף את הריבוע גדול היקפו משל הריבוע בכדי מחצית מהיקף הריבוע, נמצא שהקשת המקיפה את צלע הריבוע אורכה ששה טפחים ולא שני טפחים, ולכן פירש הרשב"א כפירוש הריב"ן. ועיין בלשון הזהב (בתוספות ד"ה ומש"ה) שישב לשון רש"י, שבודאי לא נתכוין שרק שני טפחים התחתונים של העיגול יהיו בתוך עשרה, כי אז לא יכנס בקשת זו רוחב ריבוע של ד' טפחים, שהרי קשת העיגול שכנגד ד' טפחים של הריבוע היא גדולה בהרבה מד' טפחים, כמו שכתב רש"י עצמו בסוף הדיבור, שהעיגול רבה על הריבוע שני טפחים בכל צד, ומה שכתב רש"י טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן, כוונתו, לשני טפחים העודפים על ארבעה טפחים שהם כנגד צלע הריבוע, ובסך הכל הם ששה טפחים [ציור ז]. ומה שנקט רש"י 'טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן', ולא 'שני טפחים', משום שבא לפרש את סדר המדידה, לפי שבדבר עגול נוח לקבוע את תחילת המדידה בנקודה הנמוכה ביותר, ומשם לעבור לצפון ולדרום. וזו כוונת רש"י, שנמשוך מהנקודה התחתונה טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן, מלבד שני טפחים שבאותה חצי קשת שהם כנגד שני טפחים שבריבוע, ובסך הכל הם שלושה טפחים ומשהו לכל צד. וראה שם שדייק מלשון התוספות שלא הקשו על פירושו של רש"י, רק כתבו שיש לפרש את 'שני טפחים' הנזכרים בגמרא, כמו הריב"ן ולא כרש"י, משום שלפי הריב"ן מתפרש באופן נאות יותר עיין שם בדבריו. כז. **ו'לבדים** זאת מהים שעשה שלמה, שנאמר בו (מלכי"א ז' כ"ג) 'ויעש את הים מוצק עשר אמה משפתו אל שפתו וגו' עגול סביב וגו' וקו שלשים אמה יסוב אותו סביב', הרי שלעשר אמה רוחב, שלושים אמה היקף. רש"י (סוטה ז: ד"ה פ"מ). כח. **כתב** המאירי (ד"ה סיים) שהמקשן היה סבור שלא צריך שיהיה ארבעה על ארבעה מכל צידי החלון, ודי שיהיה רוחב ארבעה במקום אחד, ואם כן די בחלון של שנים עשר טפחים, שבאופן זה יש ברוחבו ארבעה טפחים.

ציור ד | ציור ה | ציור ו

ציור ז | ציור ח | ציור ט

עו: [א] חלון פרק שביעי עירובין

מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי - דברים אלו אינם אלא **בְּעִיגּוּלָּא** - בעיגול, שכדי שיהיה רוחבו ארבעה טפחים די בהיקף של שנים עשר טפחים, אמנם עיגול אין רוחבו אלא באמצעו, ומשם ואילך הוא מתקצר והולך, ונמצא רוחב דפנותיו פחות מארבעה טפחים, **אֲבָל בְּרִיבּוּעָא** שמדת רוחבו אינה רק באמצעו אלא גם בכל ארבעת דפנותיו, **בָּעֵינַן טְפֵי** - צריכים שיהיה היקפו גדול יותר, ובנידוננו הרי לא די ברוחב ארבעה טפחים במקום אחד, אלא צריך שיהיה ריבוע של ארבעה על ארבעה מכל צד.

מקשה הגמרא: מִדְּתְּ - הרי **פְּשִׁיטָא** היקפו של **הַמְרוּבָּע יָתֵר עַל** היקפו של **הָעָגוֹל**[א]. **רְבִיעַ** - רבע מהיקף המרובע[ב], שמרובע שרוחבו ארבעה טפחים, היקפו ששה עשר, ועיגול שרוחבו ארבעה היקפו שנים עשר טפחים [ציור א], ואם כן **בְּשִׁיתְסַר סָגֵיא** - די שיהיה בהיקפו של העיגול ששה עשר טפחים ומדוע הצריך רבי יוחנן עשרים וארבעה טפחים[ג]. **מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אינם אלא **עִיגּוּלָּא דְּנָפֵיק מִגּוֹ רִיבּוּעָא** - עיגול היוצא מתוך מרובע, כלומר שהוא עשוי בתוך מרובע, באופן זה די בתוספת רבע מהיקף המרובע על היקף העיגול, **אֲבָל רִיבּוּעָא דְּנָפֵיק מִגּוֹ עִיגּוּלָּא** - ריבוע היוצא מתוך עיגול, כלומר שהוא בתוך עיגול, כמו בנידוננו, שהחלון עגול וצריך שבתוכו יכנס ריבוע של ד' על ד' טפחים, **בָּעֵינַן טְפֵי** - צריך שיהיה היקפו של העיגול גדול יותר מהיקפו של המרובע. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הטעם שצריך שיהיה היקפו של העיגול גדול יותר. **משיבה הגמרא: מְשׁוּם מוֹרְשָׁא דְּקָרְנָתָא** - פינות המרובע שצריכות להכנס בתוך העיגול, והרי העיגול מתקצר והולך [ציור ב], וצריך אם כך לחשב את האלכסון של המרובע, שאם הריבוע הוא ד' על ד' האלכסון שלו הוא יותר מד' וכולו צריך להכנס בתוך העיגול, ולפיכך צריך להיות היקף העיגול גדול יותר[ד].

מקשה הגמרא: מִדְּתְּ - הרי **כָּל אַמְּתָא בְּרִיבּוּעָא** - כל אמה שהיא בריבוע, דהיינו ריבוע שאורכו אמה ורוחבו אמה, **אַמְּתָא וְתַרְתֵּי חוּמְשֵׁי בַּאֲלַכְסְנָא** - יש באלכסון שלו אמה ושתי חמישיות, ואם כן בנידוננו שהוא ריבוע של ד' על ד' טפחים, אלכסונו הוא חמשה טפחים ושלשה חמישיות טפח [ציור ג][ה], והוא רוחבו של העיגול המקיף את מרובע זה, ואם כן **בְּשִׁיתְסַר נָמֵי חוּמְשָׁא סַגֵּיא** - די שיהיה בהיקפו של העיגול המקיף את המרובע שבעה עשר טפחים חסר חמישית טפח, שהוא היקפו של עיגול שרוחבו חמשה טפחים ושלשה חמישיות טפח[ו]. **מתרצת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כִּי הֵיינֵי דַּקְיָסְרֵי** - רבי יוחנן סובר כמו דייני העיר קיסרי, **וְאָמְרֵי לַהּ** - ויש אומרים, **קַרְקַנְּן** - כוחכמים **דְּקֵיסָרִי, דְּאָמְרֵי** - שאמרו, **עִיגּוּלָּא מִגּוֹ רִיבּוּעָא רִיבְּעָא** - עיגול שעשוי בתוך מרובע, היקפו קטן מהריבוע המקיפו, ברבע מהיקף הריבוע, כדלעיל. **רִיבּוּעָא מִגּוֹ עִיגּוּלָּא** - ריבוע שעשוי בתוך עיגול, **פְּלָגָא** - גדול ממנו היקפו של העיגול במחצית מהיקפו של הריבוע [והוי אומר שהריבוע הוא שני שליש מהיקפו של העיגול המקיפן], ובנידוננו, שהיקפו של הריבוע הוא ששה עשר טפחים, הרי מחציתו הוא שמונה טפחים, הוסף שמונה טפחים על היקף הריבוע, הרי הם עשרים וארבעה טפחים, כפי שאמר רבי יוחנן, שחלון עגול צריך שיהיה בהיקפו עשרים וארבעה טפחים[ז].

★

שנינו במשנה: אם גודל החלון שבין שתי החצירות **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וכו'** טפחים, או שהוא גבוה מעשרה, אינם יכולים לערב יחד. **אָמַר רַב נַחְמָן, לָא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה, שאם החלון גבוה מעשרה אינם יכולים לערב יחד, **אֶלָּא** בְּחַלּוֹן **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, אֲבָל** בְּחַלּוֹן **שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים, אֲפִילּוּ** אם הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה נָמֵי** - גם הדין **שֶׁאִם רָצוּ לְעָרֵב, מְעָרְבִין אֶחָד. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הטעם לחלק בין בתים לחצירות. **משיבה הגמרא: בֵּיתָא בְּמַאן דְּחַלְּיָא דָּמֵי** - בית נחשב כמו שהוא כולו מלא, לפי שהוא מקורה, והרי זה כמו שאין החלון גבוה עשרה[ח].

רבא מקשה על רב נחמן מבריתא: אֵיתִיבֵיהּ - הקשה **רָבָא לְרַב נַחְמָן, שְׁנַיִן בברייתא, דִּתְנַן אֶחָד לְחַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, וְאֶחָד לִי חַלּוֹן שֶׁבֵּין**

א. **רש"י** (סוכה ח. ד"ה מכדי), ובמסורת הש"ס ציין שהיא משנה באהלות (פרק"ח מ"ו). [אף ששטות הלשון 'מרובע יתר על העיגול רבינ' משמעו רבוע של העיגול, כאן הכוונה רבוע של הריבוע].

ב. **כתב** המאירי (ד"ה ס"ט) שהמקשן היה סבור שרבי יוחנן דיבר על היקף הריבוע שבחלון, ולכן הקשה שדי בששה עשר טפחים. ג. **בוונת** הגמרא, מלבד מה שנפחת מהעיגול בקשתות שמקיפות את הריבוע, גם בלא כך צריך להיות היקפו גדול יותר, משום שאין רוחבו יכול להיות כרוחב הריבוע, ארבעה טפחים, אלא יותר מכך, משום שהוא צריך לכלול בתוכו את קרקודי הריבוע, ולצורך כך יש לחשב את אלכסונו של הריבוע. רש"י (ד"ה ופלגא). ד. **שבארבעה** טפחים יש באלכסון תוספת של שמונה חמישיות טפח [שתי חמישיות לכל טפח] וחמשה חמישיות הן טפח אחד שלם, נמצא התוספת הוא טפח שלם ועוד שלושה חמישיות הטפח, וביחד עם הארבעה טפחים נמצאת מדת כל האלכסון חמשה טפחים ושלושה חמישיות הטפח. רש"י (ד"ה ופלגא). ה. **שהיקף** עיגול שקוטרו ה' טפחים וג' חמישיות, הוא פי שלשה ממנו, נמצא ההיקף חמשה עשר טפחים וט' חמישיות, ה' מהן הוא טפח, הרי לנו ששה עשר טפחים שלמים ועוד ארבעה חמישיות טפח. רש"י (שם). ו. **ולדעת** דייני קיסרי, אורך האלכסון של הריבוע [של ד' על ד'] הוא שמונה טפחים, והוא גם רוחבו של העיגול המקיפו, ונמצא היקף העיגול שהוא פי שלש מרוחבו, עשרים וארבעה טפחים. רש"י (ד"ה ויקיפו). אמנם התוספות (ד"ה ויש) כתבו, שמסקנת הגמרא בסוכה (ח:) שלא כדעת דייני קיסרי, שהרי לדעתם עולה, שאלכסון של מרובע הוא פי שנים מרוחבו, ואנו רואים שאינו כך, שהרי אם ניקח לדוגמא מרובע של אמה על אמה, האורך והרוחב שלו ביחד הם שתי אמות, וההאלכסון בודאי קצר משניהם ביחד. ונמצא שכשם שלא נוקטים דדייני קיסרי, כך לא נוקטים כרבי יוחנן. והקשו התוספות, כיצד טען דייני קיסרי בדבר פשוט זה. עוד העירו על פירוש רש"י, שלשון הגמרא קשה לפירושו, שבמלים 'עיגולא מגו ריבועא ריבעא', מוסב 'ריבעא' על הריבוע שמקיף את העיגול, שהוא גדול מהעיגול שבתוכו, ככדי רבע מהיקף הריבוע, ואילו במלים 'ריבועא מגו עיגולא פלגא', מוסב 'פלגא' על הריבוע המוקף על ידי העיגול, שהעיגול המקיף גדול מהריבוע שבתוכו בכדי מחצית מהיקף הריבוע. וכתבו, שיש לפרשו שכוונת דייני קיסרי הוא על אופן שיש ריבוע שמקיף עיגול והעיגול מקיף ריבוע אחר [ציור ד], ולא דיברו דייני קיסרי על ההיקף אלא על הששה הפנימי של כל אחד מהם, ואמרו ששטחו של העיגול הפנימי הוא פחות משטחו של הריבוע שמקיפו ברבע, כגון אם שטחו של הריבוע החיצון הוא שתי אמות מרובעות, שהם ארבעה ריבועים של אמה על אמה, שטחו של העיגול שבתוכו, שלושה ריבועים של אמה על אמה, שהרי מרובע יתר על העיגול רבינ, והמרובע הפנימי הוא חצי מהחיצון, ולפי פירוש זה הכל מוסב על הריבוע החיצון. ז. **עי"פ** רש"י (ד"ה לוֹ) ותוספת הסבר ע"פ משנה ברורה (סי' שנב ס"ק לה), וכן כתב כף החיים (סס ס"ק לה) לדעת רש"י. וראה ברש"י בשבת (ה: ד"ה כמלין) שכתב, שדבר שסתום מכל צד, נחשב כמו שהוא מלא חפצים עד גגו, ולהלן (ק. ד"ה דמלי) כתב כעין זה, שכל הבית הרי הוא כקרקע עבה. ובטעם הדבר יש לבאר ע"פ הרשב"א (שבועות קיח: שכתב ד' בפתילתו) שכתב, שהדרך להשתמש בבתים בכלים גדולים, ולפיכך נחשב שקרקע הבית מתחיל בגובה הכלים, ונמצא שאין הפסק מחיצה בשיעור ז' טפחים בין שני הבתים. וכעין זה כתב בתורת חסד (שו"ת מנחת סי' לו, שנתני עיינותין ערך קנס סו"ד נמוקיהם מסס סי' לט בתין עיונים ותמרים סוס ב) שהטעם שבחצר שיש בה חלון גבוה עשרה טפחים מערבין שנים, לפי שהדרך להשתמש בחצר בקרקע, ואינו נוח להשתמש (בעומק) [בגובה] (ע"פ תנחת מוהרש"ם מסס שם) ז' טפחים, אבל אם הוא מקורה, שנשמר האויר עד התקרה אומרים ביתא כמאן דמלא דמי, משמע מדבריו, שהאויר והאוויר שמור, משתמשים גם בגובה, ולפיכך נחשב שהדיורים גם בגובה, והרי זה כמו שאין המחיצה גבוהה עשרה ממקום הדיורים. אמנם רבינו יהונתן (ע"פ הגמ"ש) והמאירי (ע"פ זה) כתבו הטעם, לפי שבבית הדרך להניח שידה תיבה ומגדל או תיבות מסביותיו, ואפילו שהחלון למעלה מעשרה, נחשב כמו שהוא למטה, מכיון שנוח להשתמש בו אף שהוא גבוה, משמע שלדעתם טעם ההיתר הוא מצד השימוש בחלון, שעל ידי כך שמצויים כלים בבית, משמש החלון כפתח אף שהוא גבוה. וראה בהערה לעיל (ע"פ בעיקור דברי המגיד) שהקשו שני טעמים מדברי שניהם.

ח. **שהובאו** שני טעמים מדוע בשהחלון למעלה מעשרה מערבים ביניהם, אם הוא משום שישנה כאן מחיצה המחוצצת, או משום שאינו נוח לשימוש, ולכאורה שני הביאורים שנאמרו כאן תלויים בשני הטעמים, שהביאור הראשון, שנחשב הבית כמלא, תואם עם הטעם שהחסרון מפני המחיצה שמפסיקה, וכאן אינו נחשב שישנה מחיצה ז' שמפסיקה, והביאור השני שהלה את ההיתר בכך שנוח להשתמש, תואם עם הטעם שהחסרון מפני שאינו נוח להשתמש.

ציור א

א. מורשא דקרנתא
ב. עיגולא דנפיק מגו ריבועא
ציור ב

ציור ג

ציור ד

שְׁנֵי בָּתִּים, וְאֶחָד יֵ"שׁ חַלּוֹן שְׁבֵין שְׁתֵּי עֲלִיּוֹת, וְאֶחָד יֵ"שׁ חַלּוֹן שְׁבֵין שְׁנֵי גַּגִּין", וְאֶחָד יֵ"שׁ חַלּוֹן שְׁבֵין שְׁנֵי חֲדָרִים [ציור ה], **בּוֹזֶן** הם של שני בני אדם הרוצים לערב יחד, צריך שיהא בחלון **אַרְבָּעָה** טפחים **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** טפחים, וקשה על רב נחמן ממה ששנינו כאן, שאף חלון שבין שני בתים צריך שיהא בתוך עשרה. **מתרצת הגמרא:** תעמיד ותבאר מה ששנינו שצריך שיהא החלון בתוך עשרה, **אֲחֲצֵירוֹת** - על חלון שבין שתי חצירות, אבל בחלון שבין שני בתים אין צריך שיהא בתוך עשרה.

ציור ה

הגמרא מקשה על התירוץ: וְהָא אֶחָד יֵ"שׁ חַלּוֹן קָתָנֵי - הרי שנינו בברייתא 'אחד לי', שמשמעו שכל הדברים הנזכרים בברייתא דינם שוה, ובכללם חלון שבין שני בתים, וחזרת הקושיא על רב נחמן. **מתרצת הגמרא:** תיישב ותבאר מה ששנינו בברייתא 'אחד לי', **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** - על הדין שצריך גודל החלון להיות ארבעה על ארבעה, שבזה אכן כולם שוים ואף חלון שבין שני בתים, שאם אין בחלון ד' על ד' טפחים אין מועיל עירוב, אבל לענין גובה החלון מן הקרקע אין דינם שוה, שבבית אין צריך שיהיה בתוך עשרה טפחים וכדברי רב נחמן.

★

הגמרא דנה בענין פתח הפתוח מבית לעלייה, כשהם של שני דיירים: בָּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רַבִּי אַבָּא מָרֵב נַחְמָן, לוּל הַפָּתוּחַ מִן בַּיִת לַעֲלִיָּיה** - פתח שישנו בקרקעית העלייה שפתוח לבית, והבית והעלייה הם של שני אנשים, והעלייה גבוהה עשרה טפחים מקרקע הבית והפתח רחב ד' על ד' טפחים, ורוצים דיירי הבית והעלייה לערב יחד, **האם צָרִיךְ סוֹפָם קָבוּעַ** לעלות בו מהבית לעלייה, כדי **לְהַתִּירוֹ** - להתיר את הבית לערב עם העלייה, שעל ידי הסולם חשוב הפתח כפתח גמור, **אוֹ שֶׁאֵין צָרִיךְ סוֹפָם קָבוּעַ לְהַתִּירוֹ.** **מבארת הגמרא את צדדי הספק: כִּי אֲמָרִינַן בֵּיתָא כְּמָאן דְּכָלֵי דַּמֵּי** - מה שאמרנו (לעיל) שבית מקורה נחשב כמו שהוא מלא [ולכך אין צריך להיות החלון שבין שני בתים בתוך עשרה טפחים מהקרקע], **הֲנֵי מֵי"שׁ** - דברים אלו אינם אלא, כשהחלון **מִן הַצַּד** - בחלון שבכותל, **אֲבָל** בחלון **שֶׁבַּכּוֹתֶל** - בתקרת הבית, **לָא** אומרים 'כמאן דמלי דמי', וצריך סולם כדי להתיר לערב את הבית עם העלייה, **אוֹ דִילְמָא לָא שְׁנָא** - שמא אין חילוק, ובכל חלון שבבית אומרים שהבית חשוב כמלא.

הגמרא פושטת את הספק: אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבי אבא, **אֵינוֹ צָרִיךְ** סולם. **קַבּוּר מִינַּהּ** - סברורים היו בני הישיבה, **סוֹפָם קָבוּעַ הוּא דְּאֵינוֹ צָרִיךְ** - שלא צריך סולם שיעמוד שם באופן קבוע, **הָא** - אבל **סוֹפָם עֲרַאי** - שיעמוד שם בשבתות[יג], **צָרִיךְ**, כדי שיהא נוח להשתמש מהבית לעלייה ויחשב הלול כפתח. אולם **אֵיתֵימַר** - נאמר בבית המדרש, **אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מְנַיוֹמִי אָמַר רַב נְחֶמְיָה, אֶחָד סוֹפָם קָבוּעַ וְאֶחָד סוֹפָם עֲרַאי אֵינוֹ צָרִיךְ**[יד], לפי שאומרים 'ביתא כמאן דמלי דמי' ונחשב הבית כמלא כולו לכל גובהו ואין כאן מחיצת עשרה שמפסיקה.

★ ★ ★

משנתנו ממשיכה לעסוק בענין כותל שבין שתי חצירות, מתי מערבים שתי החצירות יחד ומתי אינם יכולים לערב כאחד. וכן דנה המשנה בענין דברים המונחים על הכותל, אם מותרים בשלטול ממנו לחצירות ולהיפך: כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים, **וְרוֹחַב** [-עובי הכותל הוא] **אַרְבָּעָה** טפחים, **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - שני עירובין, היינו שכל חצר מערבת לעצמה, **וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - אין שתי החצירות יכולות לערב עירוב אחד לשתיהן, לפי שהן חלוקות זו מזו על ידי הכותל של עשרה טפחים שמפריד ביניהן[טו].

הָיוּ מונחים **בְּרֹאשׁוֹ** של הכותל שבין שתי החצירות **פֵּירוֹת, אֵלּוּ** - בני חצר זו **עוֹלִין מִבָּאן** - מחצירן לראש הכותל, **וְאוֹכְלִין** שם את הפירות, **וְאֵלּוּ** - ובני חצר השניה **עוֹלִין מִבָּאן** - מחצירן, **וְאוֹכְלִין** את הפירות בראש הכותל, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹרִידוּ** את הפירות **לְמַטָּן**[טז].

נִפְרַץ הַכּוֹתֶל שבין שתי החצירות, אם היתה הפירצה **עַד עֲשָׂר אַמּוֹת**[יז], **מְעָרְבִין שְׁנַיִם, וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא** [-הפרצה] חשובה **כְּבָתָּה**, אולם אם הפרצה גדולה **יוֹתֵר מִכָּאן, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם**, שאין זה פתח אלא חצר אחת גדולה[יח].

★

גמרא במשנה שנינו, שכותל שבין שתי חצירות שגבוה עשרה ורחב ארבעה טפחים, אוכלים בני החצירות פירות בראש הכותל ואסורים להוריד ממנו לחצירות. שואלת הגמרא: אֵין בזו - בראש הכותל, **אַרְבָּעָה** טפחים, **מַאי** - מה דינו. **אָמַר רַב, אֲוִיר שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת שׁוֹקֶטֶת** בו - כיון שאין ראש הכותל חשוב רשות בפני עצמו, בטל הוא לגבי שתי החצירות והרי הוא בשליטת שתיהן, ומאחר שאופן שהכותל גבוה עשרה טפחים מערבת כל חצר לעצמה, הרי הן אוסרות אחת על חבירתה. שכל מקום שמטלטל, נחשב כמטלטל מחצר לחצר, ולפיכך **לֹא יָזִיז** לטלטל בו - בראש הכותל **אֲפִילּוּ מְלֹא נִימָא** - משהו[יט].

ח. **רש"י** (ד"ה שבין) כתב, הטעם שצריך עירוב בין שני גגות, כי הברייתא שנויה לדעת חכמים הסוברים (לעיל סט:) שגגות צריכים עירוב [וטעמם, שכשם שהבתים שתחת הגגות חלוקים בדיורים, כך גם הגגות]. וראה בגאון יעקב (ד"ה חלון) שתמה, שהרי שנינו בברייתא גם חצירות, וחצירות לדברי הכל אינם צריכים עירוב ביניהם (לפי תוספות ד"ה ושנים וכנ"ל), ומדוע כאן הצריך שיהיה הפתח בשיעור כזה שיוכלו לערב את שתי החצירות, אלא בהכרח שכותנת הברייתא לענין היתר טלטול של כלים שבשתי בבית, שלכך צריך עירוב אף בין שתי חצירות, וכמו כן יש לומר לענין גגות. וראה בחזון איש (סי' נו ס"ק יא ד"ה בגגין"), שהעיר כעין זה.

ט. **מרש"י** (ד"ה מן הלול) משמע לכאורה, שעיקר החילוק בין חלון ללול, שחלון הוא בכותל ולול הוא בתקרה, ולשון הגמרא 'באמצע' הוא לאו דווקא. אמנם מלשון המאירי (ד"ה אלא) ורבינו יהונתן (ד"ה אלא) משמע שהוא בדווקא, כמו שיבואר בהערה להלן.

י. **רש"י** סתם ולא פירש טעם החילוק בין אמצע לצד. אמנם ברבינו יהונתן (ד"ה אלא) מבואר, שבפתח מן הצד אפשר לערב כשהוא למעלה מי', לפי שהדרך להניח שידה תיכה ומגדל סמוך לכתלים ועל ידיהם יכול לעלות ולהשתמש בחלון או לעלות לעלייה, אבל באמצע הבית אין הדרך להניח כלים, ונמצא שאין נוח להשתמש מהבית לעלייה, והטעם לומר שגם אם הוא באמצע נחשב פתח, לפי שבבית מצויים כלים, ויוכל להביאם לאמצע הבית ולהשתמש באורובה. מאירי (ד"ה אלא) [וראה באור החמה (ד"ה מ"מ) שהעיר, לפי מה שכתב רש"י בשבת (ה:) שבית שהוא סתום, נחשב כמלא חפצים עד גגו, לא מובן ספק הגמרא, כי לטעם זה אין מקום לחלק בין אמצע לצד, ולפי מה שנתבאר בהערה לעיל (בדברי הגמרא) שרש"י לשיטתו לא יכול לבאר כרבינו יהונתן, צריך ביותר להבין את ספק הגמרא, כי לרש"י לא נבחן הדבר על פי שימושי האדם, אלא אם ישנה מחיצה המפסקת, ומכיון שנחשב הבית כמו שהוא מלא חפצים, אין הפסק בין הבית לעליה. וראה בהערות הגרש"ז בדרוידא למאירי (סוכ' דז:) שביאר את ספק הגמרא לדעת רש"י, שבנידוננו שבאים לערב זה עם זה, לא בכך שאין מחיצה ר', אלא צריך שיהיה עליו שם פתח ויהיה שימושו נוח, וכשהפתח באמצע, יש להסתפק שמא אינו נחשב שתשמישו נוח].

יא. **ציפ"ח** מאירי (ד"ה אלא). יב. **כליזמר** אף שבני העלייה עולים לשם דרך סולם שבחצר ולא דרך הבית, מותר, ע"פ עירוב השלחן (סי' שפב סי"ח). יג. **כתב** רש"י (ד"ה שאינו) ע"פ הגמרא [לדעת רבי יוחנן], שמה שנקטה המשנה האופן שהכותל גם רחב ארבעה, אינו נצרך לדין השנוי כאן ברישא, שהרי גם אם אין ברוחב הכותל ארבעה טפחים אינן יכולות לערב יחד, שאף מחיצה שרחבה כל שהוא, נחשבת מחיצה להפריד ביניהן. אלא נקטה זאת המשנה משום הדין השנוי בסיפא, שאם היו פירות בראש הכותל, מותר לבני שתי החצירות לאכול את הפירות רק בראש הכותל, ואסורים להוריד למטה ולאוכלן בחצירן, ודין זה הוא רק בכותל שרחב ארבעה טפחים, שהוא רשות לעצמו [ומאחר שהוא רשות של שניהם אסור לטלטל ממנו לחצירות. וראה בשו"ע (סי' שפב ס"י ושפר סי"ק כט) שלא נאסר אלא כשכל אחד עירב לעצמו, וכן לא נאסרו אלא פירות ששבתו באחד מהבתים] אבל אם אינו רחב ארבעה, מותר לטלטל ממנו לחצירות, כי הוא מקום פטור, ומותר לטלטל ממקום פטור לרשויות אחרות. יד. **בנמרא** להלן (כב.) ביארו, שמה ששנינו שלא יורידו 'למטה' הכוונה לבתיהם, שהואיל והכותל רחב ארבעה דינו כגג, וגגות ובתים נחשבים כשתי רשויות וצריך לערב ביניהן, אבל לחצר עצמה מותר להורידו, כי גגות וחצירות רשות אחת הן (לעיל כב:). ע"פ רע"ב (ס"ז מ"ג). וראה בהערה הקודמת, שמפני דין זה נקטה המשנה האופן שהכותל רחב ארבעה, כי אם אינו רחב ארבעה מותרים אלו ואלו להוריד למטה, כי הוא כמקום פטור[.] טו. **ועשר** אמות בכלל. משנה ברורה (סי' שפב ס"ק נג). טז. **ואם** עירבה כל אחת מהן לעצמה, הרי הן אוסרות זו על זו, כבני חצר שהניחו כל אחד את עירובו בכלי בפני עצמו, שאין העירוב מתיר באופן זה, כמבואר לעיל (מט:). רש"י (ד"ה יוחנן). יז. **רב** הולך לשיטתו (כב.) שאם עירבו בחצר אחת כל בתי החצר, אסור להוציא ממנה לחצר אחרת, אף לדעת הסובר שכל החצירות רשות אחת הן [וטעמו, משום שחרששים שמא יטלטל מחצר לחצר גם כלים ששבתו בבית], ומאחר שהכותל הוא בשלשת שתי הרשויות, נחשב כמטלטל מחצר לחצר. ע"פ ריטב"א (ד"ה לפי). ועיין בשפת אמת (ד"ה ומ"ר ס"ק ט) שהקשה, שאם על הכותל שולטות שתי החצירות, הרי זה כמו שלא עירבו כלל כל אחת באופן שאסורה להוציא לשם את כלי ביתה? ובחצירות שלא עירבו מותר לטלטל מחצר לחצר לדברי הכל, כמו שכתבו התוספות (ד"ה ושנים) ותירץ שהואיל ואין בו ד' טפחים ואינו רשות לעצמו, הרי הוא בטל לשתי החצירות, ומאחר שכל חצר עירבה בפני עצמה, אסור לטלטל בו, כי נחשב שמוציא מחצר לחצר, אולם בשיש בו ד' טפחים, הוא רשות בפני עצמו ואינו בטל לחצירות, ולפיכך הוא נידון כשתי חצירות שלא עירבו, שמותר לטלטל מזו לזו.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ - בעלי חצר זו, **מְעַלִּין** את מאכלם לראש הכותל **מִבָּאן** - מחצירם, **וְאוֹכְלִין** אותו שם, **וַאֲפִילּוּ** - ובעלי החצר השניה, **מְעַלִּין מִבָּאן** - מחצירם, **וְאוֹכְלִין**, שהואיל ואין בכותל ארבעה טפחים הרי הוא מקום פטור, ובטל לשתי החצירות לקולא[א].

הגמרא מקשה על רבי יוחנן ממשנתנו: תָּנַן - שנינו במשנתנו, כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה ורחב ארבעה וכו', **אֲפִילּוּ עוֹלִין מִבָּאן וְאוֹכְלִין, אֲפִילּוּ עוֹלִין מִבָּאן וְאוֹכְלִין. מְדַיְּיקַת הַגְּמָרָא: עוֹלִין** בני החצירות לראש הכותל ואוכלים את המנחא שם, **אִין** - כן, וזאת בלבד התירה המשנה, אבל **מְעַלִּין** מאכל מהחצר לכותל, **לָא** - אסור, ונקשה על רבי יוחנן שהתיר אף להעלות מהחצר לכותל.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך כוונת המשנה, אם **יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, עוֹלִין אִין** - כן, אבל **מְעַלִּין לָא**, כמו שנתבאר במשנה (שם:), אולם אם **אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מְעַלִּין נָמֵי** - אף מעלין אליו מהחצר, כמו שאמר רבי יוחנן[ב].

הגמרא מבארת שרבי יוחנן שהתיר להעלות מהחצירות לכותל שאין בו ד' על ד' טפחים, הולך לשיטתו במקום אחר. אומרת הגמרא: וְאַדָּא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמַיְיהוּ - רבי יוחנן שהתיר להעלות מהחצירות לכותל שאין בו ד' על ד' טפחים, לשיטתו אמרו. **הָכִי אָתָא** - כשהגיע **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, מָקוֹם** המסוים שניכר בפני עצמו, כגון שהוא גבוה שלשה טפחים[ג], **שֶׁאֵין בּוֹ** רוחב **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים ועומד ברשות הרבים בין רשות הרבים לרשות היחיד [ציור א], הרי הוא נחשב כמקום פטור, **וּמוּתָּר**

ציור א

לְבָנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְלִבְנֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכָתְּפָהּ עָלָיו - להניח עליו משאות שעל כתפיהם[ד], **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְחַלְּיפוּ** - שלא יטול העומד על מקום הפטור מבני רשות היחיד ויתן לבני רשות הרבים, וכן להיפך, ואפילו אם הניח בינתיים על מקום הפטור, ואף שמן התורה אין בכך כל איסור, שכן איסור הוצאה מן התורה הוא רק כשעוקר מרשות היחיד ומניח ברשות הרבים, או להיפך, וכאן עקר מרשות היחיד והניח במקום פטור, וחזר ועקר ממקום פטור והניח ברשות הרבים, מכל מקום חכמים אסרוהו, גזירה שמא יראה הדבר כמו שמוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, ויבואו בני אדם להתיר הוצאה בשבת. ומכל מקום להוציא מרשות היחיד ולהניח במקום פטור, מותר, וזהו שאמרו שרבי יוחנן שהתיר לבני שתי החצירות להעלות דברים אל הכותל שאינו רחב ארבעה טפחים, הולך לשיטתו שם שהתיר לבני רשות היחיד ורשות הרבים לכתף על מקום פטור.

הגמרא מקשה על רב שאסר לטלטל בכותל שאין בו ד' על ד' טפחים. מקשה הגמרא: וְרַב לֵית לֵיהּ דְּרַב דִּימִי - וכי אינו סובר את דבריו, שמקום שאין בו ד' על ד' טפחים מותר לטלטל ממנו לרשויות אחרות ומרשויות אחרות אליו, והרי דבר זה נלמד מדברי הברייתא (פסח ו.) ששנינו בה שמותר לאדם לעמוד על האיסקופה, ליטול דברים מבעל הבית שעומד ברשות היחיד, או ליתן לו דברים שהיו על האיסקופה, וכן נוטל הוא דברים מעני שעומד ברשות הרבים, או נותן לו דברים, ובלבד שלא יטול דברים מבעל הבית ויתן לעני, או יטול מעני ויתן לבעל הבית, משום שדומה למוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או להיפך[ה]. ופירשוה (פסח ח:) ש'איסקופה' האמורה בברייתא, היא איסקופת מקום פטור, שאין בה ד' על ד' טפחים, הרי מפורש בברייתא שרשאים להוציא מרשות היחיד ולהניח על מקום פטור, וכן להיפך, ושקשה, וכי רב חולק על בריית זו, ומדוע אסר לטלטל אפילו במקום הפטור עצמו, כשהוא בין שתי רשויות[ו].

מתרצת הגמרא: אִי - אם היינו עוסקים **בִּרְשׁוּיוֹת דְּאוֹרַיְיתָא**, כגון בכותל שבין רשות הרבים לרשות היחיד, שאיסור הטלטול בהם מרשות לרשות הוא מן התורה, **הָכִי נָמֵי** - אכן היה מותר לטלטל מראש הכותל לרשות הרבים ולרשות היחיד גם לדעת רב, וכמו שאמר רב דימי, אבל **הָכָא** - כאן במשנתנו, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - באלו רשויות מדובר, **בִּרְשׁוּיוֹת דְּרַבָּנָן**, דהיינו בכותל שבין חצירות, ששתיהן רשות היחיד, וטלטול מרשות היחיד לרשות היחיד חכמים הם שאסרוהו, **וַחֲכָמִים עָשׂוּ הֵיזֵק לְדִבְרֵיהֶם יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּא תּוֹרָה**, ולפיכך החמיר כאן רב יותר, וחשש שהואיל ונראה כמו שאויר שתי הרשויות שולט בכותל, אם נתיר לטלטל ממנו לחצירות, יבואו לטלטל גם מחצר לחצר, וכדי לעשות חיזוק לדברי חכמים שאסרו לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד, החמיר. אבל בכותל העומד בין רשות היחיד לרשות הרבים אין צורך להחמיר ולחשוש שאם נתיר בו יבואו לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, לפי שטלטול מרשות היחיד לרשות הרבים הוא איסור תורה וחמור הוא על בני אדם, ואין לחשוש שיבואו להקל בו[ז].

★

עד עתה עסקה הגמרא בכותל העומד בין שתי חצירות וגבוה עשרה טפחים משני צידיו. מכאן ואילך עוברת הגמרא לדון בכותל שבין שתי חצירות שגבוה לזה עשרה טפחים ולאחר פחות מעשרה טפחים: אָמַר רַבָּה (אמר) [בַּר] רַב הוּנָא אָמַר רַב נַחְמָן, בּוֹתֵךְ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת שעירבה כל אחת מהן לעצמה, צִיחוּ אֶחָד הפונה לאחת משתי החצירות, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים ורחב ארבעה[ח], **וְצִיחוּ אֶחָד** הפונה לחצר השניה, **שָׁוֶה לָאֲוִיר**, כלומר שאינו גבוה מקרקעה עשרה

א. **והוא** הדין שמורידים מהכותל לחצירם. רש"י (ד"ה מעלין). ב. **התוספות** (ד"ה מעלין) תמהו על קושיית הגמרא, וכי לא ידע המקשן שרבי יוחנן התיר רק כשאין בו ארבעה טפחים, ותירצו, שהמקשן סבר שטעמו של רבי יוחנן הוא, משום שאין רגילות להשתמש בכותל שגבוה עשרה, ומטעם זה אינם אוסרים במקום זה בני החצירות זה על זה, ולכן גם ביש בו רוחב ארבעה מותר להעלות אליו. ועל כך מתרצת הגמרא, שטעמו של רבי יוחנן, אינו משום שאין רגילות להשתמש בו, אלא משום שאם אין בו ד' על ד' טפחים הוא מקום פטור, והמשנה שאסרה להעלות, הוא כשיש בו ד' על ד' טפחים. ועיין במהרש"א (פחסופות) שהקשה, אם אכן סבר המקשן שרבי יוחנן מתיר גם ברחב ארבעה, מדוע הקשה עליו רק מדיוק, והלא היה לו להקשות על לשון המשנה שנקטה 'רחב ארבעה', שהרי אין חילוק בין רחב ארבעה לאינו רחב ארבעה. וכתב על כך המהרש"א 'ושם ליישב'. וכתב ביד בנימין (פחסופות) בכוונתו, שבלא הדיוק לא קשה, כי אפשר היה לומר, שהמשנה נקטה 'רחב ארבעה' כדי להשמיענו היתר, שאפילו רחב ארבעה מותר, ומה שנאמר במשנה 'עולין' הוא לאו דווקא, והוא הדין שגם מעלין, אמנם המקשן הבין שמה ששנינו 'עולין' הוא בדווקא, והמשנה באה להשמיענו 'איסור', שדווקא עולין ולא מעלין, ולכן הקשה על רבי יוחנן, שלדעתו היה צריך להיות מותר אפילו להעלות [לפי הכנת המקשן]. ואין להקשות מנין לגמרא שאכן כוונת המשנה להשמיענו הדיוק שדווקא עולין ולא מעלין, אולי באמת רוצה להשמיענו שאפילו יש בו ארבעה מותר, וכוונתו בין לעלות ובין להעלות. יש לומר, שהואיל והתנא השתמש בלשון היתר שאמר 'אלו עולין מכאן ואוכלין' וכו' משמע שבא להשמיענו אופני היתר, ואם היתה דעתו שמותר גם להעלות, היה לו להשמיענו זאת, אלא משמע שאסור להעלות. ע"פ חידושי הר"ן (ד"ה תנן). וראה שם מה שתירץ על קושיית התוספות. ג. **מקומו** של רבי יוחנן היה בארץ ישראל, והוא חיבר את תלמוד הירושלמי (הקדמת הכמ"ש לירושלמי). ד. **אבל** אם אינו גבוה ג' טפחים הרי הוא בטל לרשות הרבים. ע"פ משנה ברורה (סי' שמב ס"ק פב ופ"ק כח) [ונכונותו, שמקום פטור היינו, שעומד ברשות הרבים, כי אם הוא עומד ברשות היחיד הוא נידון כרשות היחיד, כמו שכתב הרמ"א (שם סי"ט) וראה הערה להלן]. ה. **ודווקא** אם אין בו ד' על ד' טפחים, אבל אם יש בו ד' על ד' טפחים, הוא רשות לעצמו [כרמלית], ואסורים בני רשות היחיד ורשות הרבים לכתף עליו, כי נחשב שמוציאים מרשות לרשות [וכן כאן אסר רבי יוחנן להעלות לכותל שיש בו ד' על ד' טפחים]. רש"י (ד"ה מקום). ו. **רש"י** (בעמ' ע. ד"ה ומבלבד). ז. **ואיסור** זה הוא מדרבנן, שיש בכך משום הזלזול באיסור שבת, לגרום להוצאת דבר מרשות היחיד לרשות הרבים, ותחשוש שמא יבוא להוציא לכתחילה מרשות היחיד לרשות הרבים. רש"י (שבת ו. ד"ה ומפלגן). אבל מן התורה אינו אסור באופן האמור בברייתא, שהרי היתה שם עקירה מרשות היחיד והנחה במקום פטור, ועקירה ממקום פטור והנחה ברשות הרבים. רש"י (ד"ה ומפלגן) [ונקט הדוגמא של הברייתא כשנוטל מבעל הבית והוא הדין להיפך כשנוטל מעני]. ח. **ביאורנו** את קושיית הגמרא ע"פ רש"י (ד"ה וכן), שתמיהת הגמרא 'ורב לית ליה לרב דימי', מכוונת לברייתא השניה בשבת (ו.). ולכאורה נימוקו עמו, שאין להקשות מרב דימי שהיה בדור מאוחר לרב [מתלמידי רבי יוחנן (כלים סוף פרוזדוות פרק כג דימי)] על רב, ואף שרב דימי אמר את השמועה בשם רבי יוחנן, אולם גם מרבי יוחנן אין להקשות על רב שביכולתו לחלוק אף על בריית [רב תנא ופליג (שולחן קכב:)] ומה גם שלשון הגמרא 'לית ליה לרב דימי'. אמנם מה שהגמרא מייחסת את השמועה לרב דימי, ולא לאותה ברייתא, לפי שבברייתא לא מפורש ש'איסקופה' הכוונה לאיסקופת מקום פטור, והגמרא בשבת אכן מסתפקת מתחילה בכוונת הברייתא, ומסקנת הגמרא שהכוונה למקום פטור, ומביאה סיוענא לכך מדברי רב דימי, ומאחר שלא נזכר מפורש הדבר בברייתא מייחסת אותו הגמרא לרב דימי. [וכן מצינו להלן (פסח) שתמה רב אשי על אמורא שלא ידע משמועתו של ר' יוחנן, וכתב רש"י (שם ד"ה מלמטפת - כפיסח) שמקור השמועה הוא במשנה, ולפי שר' יוחנן היה זה שדייק מהמשנה ייחסה הגמרא את השמועה אליו]. ט. **ואף** שאסרו להחליף אף מרשות היחיד לרשות הרבים דרך מקום פטור, כמו שאנו שנינו בברייתא שהובאה בסמוך, הרי שחששו גם ברשויות דאורייתא, שם יש יותר מקום לחשוש שבני אדם יבואו לטעות ולהתיר הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, שהרי החפץ היה ברשות היחיד והוא עתה ברשות הרבים, מה שאין כן בנידוננו, שהוא גזירה רחוקה יותר, שאם נתיר לו מחצר למקום פטור יבוא להתיר גם מרשות היחיד לרשות הרבים, ובזה לא גזרו רק ברשויות דרבנן. כתבו התוספות (ד"ה תכלת), שלא החמיר רב רק במקום פטור שעומד בין שתי רשות היחיד, שמן התורה הן רשות אחת, באופן זה סובר רב שיש לחשוש לולזול, והצרכנו חכמים לעשות חיזוק לדבר, אבל כשעומד בין רשות היחיד וכרמלית, לא אסר לטלטל ממנו לזה, שהואיל וכרמלית דומה לרשות הרבים, אין לחשוש לזלזול. ע"פ ריטב"א (ד"ה ת"ש פ"ו, בשיטות הקדמוניות שבתוספות). ועיין במהרש"א להלן (בתוספות ד"ה בשתוחות) שפירש דברי התוספות באופן אחר. כתבו התוספות (ד"ה בשתוחות) שלהלן (סוף ע"א ושם"ב) מובא שדעת רב דימי בשם רבי יוחנן, שברשויות דרבנן מותר אף להחליף דרך מקום פטור, ומסקנת הגמרא שם שמה שמובא כאן שאסור להחליף, הוא דעת יחיד בשם רבי יוחנן. י. **שו"ע** (או"ח סי' שמב ס"ו).

טפחים[יא], כגון שהיה הקרקע שלה גבוה משל חבירתה [ציור ב]. **נוֹתְנִין אוֹתוֹ** - את היתר שימושי הכותל [בשבת] להעלות ולהוריד מעליו אף כלים ששבתו בבית, **לָזֶה** **תַּשְׁמִישׁוֹ לָאָרֶץ**, ואף שהכותל שייך לשניהם, **מִשּׁוּם דְּהַוָּה לָזֶה** ששוה לארץ, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּנָחֹת** - באופן נוח, **וְלָזֶה** שגבוה עשרה, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּקָשֶׁה** - באופן שאינו נוח, מחמת גובהו, וכלל הוא, **שְׁכָל** מקום שהוא **לָזֶה בְּנָחֹת נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָזֶה שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בְּנָחֹת**[יב].

הגמרא דנה בענין חריץ שבין שתי חצירות, שעמוק לאחד מהם עשרה טפחים ולשני פחות מעשרה[יג]: **אָמַר רַב שִׁיזְבִי אָמַר רַב נַחְמָן, חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** הנמשך על פני אורכן ומבדיל ביניהן, **צִידּוֹ אֶחָד** הפונה לאחת מן החצירות **עָמוֹק עֲשָׂרָה** טפחים, **וְצִידּוֹ אֶחָד** הפונה לחצר השניה **שָׁוֶה לָאָרֶץ** - אינו עמוק ממנה י' טפחים, כגון שהיה קרקעה נמוך משל הראשונה [ציור ג]. **נוֹתְנִין אוֹתוֹ** - את זכות שימושי החריץ להניח בתוכו כלים ששבתו בבית, **לָזֶה** - לבעל החצר **שֶׁשָּׁוֶה לָאָרֶץ**. והטעם, **מִשּׁוּם דְּהַוָּה לֵיהּ לָזֶה** - לבעל החצר הנמוכה, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּנָחֹת** - באופן נוח, כי יש ממנו לקרקע החריץ פחות מעשרה טפחים. **וְלָזֶה** - לבעל החצר הגבוהה **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּקָשֶׁה**, כי לא נוח לשחות ולהניח דברים בעומק של עשרה טפחים, **וכו'** - ואף כאן יש לשנות את הכלל האמור לעיל לגבי כותל, שכל שהוא לזה בנחת ולזה בקשה, נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך רב נחמן להשמיענו את אותו הדין גם בכותל וגם בחריץ. אומרת הגמרא: וְצָרִיכִי - רב נחמן הוצרך להשמיענו את דינו גם בכותל וגם בחריץ. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** - שאם היה משמיענו רק ב**כוֹתֶל**, הייתי אומר שדווקא שם נותנים את זכות השימוש לבעל החצר שאין בגובה הכותל שבה עשרה, **מִשּׁוּם דִּבְגוּבְהָא** - בדבר שבגובה **תַּשְׁמִישׁוֹ אִינְשֵׁי** - רגילים אנשים להשתמש, ונחשב ששימושו נוח, **אֲבָל חָרִיץ** אף שאין בעומקו עשרה טפחים אין שימושו נחשב כתשמיש נוח, משום **שַׁבְּעוּמְקָא** - בעומק, **לָא מִשְׁתַּמְּשֵׁי אִינָשֵׁי** - אין דרך בני אדם להשתמש על ידי שחייה, **אַיְיתֵי לָא** - והייתי אומר שאין נותנים את זכות השימוש לבעל החצר הנמוכה, כי גם תשמישו בקשה[יד], לכך הוצרך רב נחמן להשמיענו שגם כאן נחשב שתשמישו בנחת.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן - ואם היה רב נחמן משמיענו רק **בְּחָרִיץ**, הייתי אומר שדווקא בחריץ נותנים את זכות השימוש לבעל החצר הנמוכה, **מִשּׁוּם דְּלָא בָּעֵיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שאינו ירא להשתמש בחריץ[טו], כי מה שמניח שם משתמר, **אֲבָל כּוֹתֶל דִּבְעֵיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שירא להשתמש בו, שמא יפלו החפצים שמניח שם, **אַיְיתֵי לָא** - הייתי אומר שאינו נחשב ששימושו נוח, **צָרִיכָא** - לכך הוצרך רב נחמן להשמיענו שגם בכותל נחשב ששימושו בנחת, ומותר בעל החצר שאין בגובה הכותל שלו עשרה טפחים להשתמש בכותל בכלי ביתו.

*

הגמרא ממשיכה לדון בענין כותל שבין שתי חצירות. אומרת הגמרא: בָּא לְמֶעְבַּד - שהיה הכותל גבוה עשרה טפחים משני צידיו, ובא אחד מבעלי שתי החצירות למעט את גובה הכותל מצד חצירו, ועל ידי כך יהיה תשמישו בנחת, וסברה הגמרא שהמיעוט נעשה על ידי שעושה תל עפר בקרקעו סמוך לכותל, או בונה שם איצטבא [מדף על גבי עמודים], או שהניח שם פיסות עצים כדי שיוגבה המקום [ציור ד]. **אִם יֵשׁ בְּמִיעוּטוֹ** - כמה שמיעט, **אֲרָבָּעָה טפחים** אורך במשך הכותל, **מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכּוֹתֶל כּוּלּוֹ**, שאותם ארבעה טפחים נחשבים כפתח, ומאחר שאין מהם גובה של עשרה טפחים עד

ציור ב

ציור ג

ציור ד

יא. כתב רש"י (ד"ה ופיזיז) 'כל שאינו גבוה עשרה טפחים, קוראת לו הגמרא "שוה לארץ". **יב. רש"י** (ד"ה שוה לארץ). והתוספות אף הכריחו דבר זה שמה שאמרה הגמרא שוה לארץ הוא לאו דווקא, שהרי אם היה שוה לקרקעה של אחת החצירות, לא היה נקרא 'כותל' אלא 'קרקע' של החצר הגדולה.

יג. ביאור הענין, במשנה שנינו, שבכותל שרחב ארבעה טפחים, אין שני בני החצירות רשאים להוריד מהכותל לארץ [והוא הדין להעלות מהחצר לכותל], מפני שהוא חשוב מקום לעצמו, והוא רשות של שניהם, וגם אינם יכולים לערב ביניהם, כי הוא גבוה י' טפחים. אך אמרו חכמים, שהואיל ושימושי הכותל של בעל החצר שקרקעה גבוה, תדירים יותר מבעל החצר השניה, יחשב הכותל לענין שבת, כאילו הוא רשותו של בעל חצר זו בלבד [ומותרים בני חצר זו להוציא אליו אפילו כלים ששבתו בבית]. ועיין באחרונים שדנו אם בעל החצר השניה רשאי להוציא לכותל כלים ששבתו בחצירו. הריטב"א (ד"ה כותל) כתב, שלדעת רבי יוחנן לעיל, מדובר כאן בכותל שרחב ד' טפחים, אבל אם אינו רחב ד' טפחים, מותר לשניהם לשלטל מהחצר לכותל, כי הוא מקום פטור. והגאון יעקב (ד"ה שמע) וחזון איש (סי' נו ס"ק כט) תמהו על דבריו, שעד כאן לא אמר רבי יוחנן ששניהם מותרים, רק כששימושם של שניהם בכותל שוה, כגון בכותל שגבוה עשרה טפחים לשניהם ואינו רחב ד', שסובר רבי יוחנן שלא התמירו ברשויות דרבנן יותר מרשויות של תורה, וכשם שבכותל שבין רשות היחיד ורשות הרבים, מותר לשניהם לכתף עליו, כך גם ברשויות דרבנן, כמו שנתבאר לעיל, אבל כאן שהחשיבו את הכותל כחצירו של בעל החצר הנמוכה, הרי זה כחלק מחצירו ונחשב שיש בו ד' טפחים ואסור לטלטל אליו. וראה בחזון איש (שם) שהביא ראיה לדבריו.

יד. במשנה (שבת פח:) מבואר, שלא רק כותל של עשרה טפחים המבדיל בין שתי חצירות מעכב את עירובם יחד, אלא גם חריץ [גומה] המבדיל בין שתי חצירות, אם הוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים הרי הוא חוצץ ביניהן, ואינן יכולות לערב ביחד. [אמנם שונה דינו של חריץ משל כותל, שכותל חוצץ אפילו אם אינו רחב ארבעה טפחים, ואילו חריץ אינו חוצץ אלא אם הוא רחב ארבעה טפחים, אבל בפחות מכך לא, שהרי נוח לפסוע מעליו ולעבור מחצר לחצר. רש"י (שם: ד"ה וחיישינן). **טו. וייחיי** שניהם אסורים להשתמש בחריץ בכלי ביתם, כי הם אוטרים זה על זה. **טז. פחד** לשון בעיתת פתאום. רש"י (דברים יט כט).

ראש הכותל, יכול הוא להשתמש בכל הכותל בנחת, שעולה אליו דרך פתח זה, ורשאי להעלות לכותל את כלי ביתו, והרי הוא אוסר על בעל החצר השניה. **וְאִם לָאו** - ואם אין במה שמיעט, אורך ארבעה טפחים, **אֵין מְשַׁתְּפִין** בכותל **אֶלָּא כְּנֶגֶד הַמִּיעוּט** - כנגד המקום שמיעט בלבד, אבל בשאר הכותל אסור, שהואיל ואין המיעוט באורך ארבעה טפחים, אינו נחשב כפתח להתיר את כל הכותל.

מקשה הגמרא: מַה נַּפְשָׁךְ - מה שתאמר קשה הוא, **אִי אַהֲנֵי מִיעוּטָא** - אם מועיל המיעוט שמיעטו בפחות מאורך ד' טפחים להיחשב כפתח, ולכן מותר להשתמש במקום זה, קשה, **בְּכוּלֵּיהּ כּוֹתֶל לֵישְׁתַּמֵּשׁ** - שיהא מותר לו להשתמש בכל הכותל, שמקום זה יחשב כפתח לכל הכותל, **אִי לָא אַהֲנֵי** - ואם לא מועיל המיעוט להיחשב כפתח כי אין לו חשיבות, **אַפִּילּוּ כְּנֶגֶד הַמִּיעוּט נָמֵי לָא** - גם לא ישתמש, שהואיל ואין לו חשיבות, כי הוא פחות מד' על ד' טפחים, הרי זה כמו שאינו, ואין נחשב שתשמישו בנחת גם כנגד המקום שמיעט[יז]. **מתרצת הגמרא: אֲמַר רָבִינָא**, מה שנאמר 'בא למעט' אין הכוונה שבא למעט בקרקע סמוך לכותל, כי באופן זה אכן אינו מועיל כלום אם אין בו ארבעה טפחים, אלא מדובר, **בְּגוֹן שֶׁעָקַר חוֹזְיָא מֵרֹאשׁוֹ** של הכותל, כלומר ממקום הגובה שלו [ציור ה], הלכך, כשאורך החוליה ארבעה טפחים הרי היא משמשת פתח לכל הכותל, כי דרכה הוא עולה ומשתמש בו, ומותר לטלטל בכל הכותל, אולם כשאין בה ארבעה טפחים, אינה חשובה לשמש כפתח, ולכן אינה מתירה את שימושו של כל הכותל, חוץ ממקום עקירת החוליה שמותר להשתמש בו, לפי שאין שם גובה עשרה טפחים, ואינו נחשב רשות, אלא כמקום פטור[יח].

★

הגמרא ממשיכה לעסוק באופנים שונים של מיעוט גובה הכותל מעשרה טפחים: אָמַר רַב יְחִיאֵל, כָּפָה סָפָל על פיו, ויש בו אורך ארבעה טפחים במשך הכותל, וגובהו כל שהוא, והניחו סמוך לכותל הגבוה עשרה טפחים[יט], הרי הוא **מְמַעֵט** בכך את גובה הכותל, ומותר להשתמש בכותל.

ציור ה

הגמרא מקשה על דינו של רב יחיאל: וְאַמַּאי - מדוע מועיל הספל למעט, והרי **דָּבָר הָרָאוּי לְהִיות גִּיטָּל בְּשַׁבָּת הוּא** ספל זה, שמותר לטלטלו בשבת, **וְדָבָר הַנִּיטָּל בְּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט**[יט]. **מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא** - לא הוצרך רב יחיאל לומר זאת, אלא באופן **דְּחַבְרֵיהּ בָּאַרְעָא** - שחיבר את הספל לארץ, על ידי שנתן עליו עפר מסביבו כדי לקובעו שם, ובאופן זה אינו יכול ליטלו משם, משום שכשנוטלו יבוא בהכרח לטלטל את העפר שסביבו, ויש בכך משום איסור טלטול מוקצה, שסתם עפר הוא מוקצה. **מקשה הגמרא: וְכִי חַבְרֵיהּ בְּאַרְעָא מַאי הָוֵי** - וגם אם חיברו לארץ, מה בכך, מדוע אינו יכול ליטלו, **וְהָא תָּנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **פָּגָה** - תאנה שהיא בוסר ולא הבשילה כל צורכה על העץ, **שֶׁהִטְמִינָהּ בְּתֶבֶן** כדי שתבשיל ותהא ראויה לאכילה, והתבן הוא מוקצה, כגון שהקצהו להשתמש בו לטיט ללבן בו לבנים, **וְכֵן חֶרְדָּה** - עוגה קטנה שנאפית על גבי גחלים[כ], **שֶׁהִטְמִינָהּ בְּגֶחָלִים** לפני כניסת השבת, והגחלים כבר כבו[כא], ומכל מקום הן מוקצות[כב], **אִם מָגוֹפָהּ** הפגה או החרדה **מְקֻצָּתָהּ**, ויכול לאחוז בפגה עצמה או בחרדה עצמה ולילטלה, ואינו צריך לטלטל בידים את התבן או את הגחלים, **נִטָּלֶת** - מותר ליטול אותה **בְּשַׁבָּת**, כי התבן והגחלים מונחים רק מסביב, וכשמגביה את הפגה או את החרדה נענר המוקצה מאליו[כג], ושקשה, שגם בנידוננו שמונח העפר סביבות הספל, ראוי הספל להינטל משם, כי העפר שמסביבו נענר מאליו ואין כאן איסור מוקצה, ומדוע מועילה כפיית הספל. **מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן, בדינו של רב יחיאל, במה מדובר, **דְּאִית לֵיהּ** - שיש לו לספל **אוֹזְנַיִים** - שפה שנכפלת החוצה [ציור ו], וכשמחבר את הספל לארץ על ידי עפר, העפר שסביבות הספל מונח על אותם האוזניים, ונמצא שכשנוטל משם את הספל, הוא מגביה את העפר ודומה לחופר.

מקשה הגמרא: וְכִי אִית לֵיהּ [-גם אם יש לו] **אוֹזְנַיִים, מַאי הָוֵי** - מה בכך, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במשנה (כלאים פ"ו מ"ט) **'הַטּוֹמֵן לֶפֶת וְצִנּוֹן** [-הם מיני ירקות] בקרקע **שְׁתַּחַת הַגֶּפֶן**, להצניעם שם, שעל ידי כך הם משתמרים[כד], **בְּזָמַן**

ציור ו

יז. **ע"ם** המאירי (ד"ה טופל), ונראה שזו כוונת רש"י (ד"ה ופ) שכתב שמקום זה בטל. אמנם ברשב"א (ד"ה gאמר) כתב הטעם שלא יועיל להשתמש כנגדו, משום שאינו ראוי לעמוד עליו מחמת קוטנו. וראה בריטב"א (ד"ה פה) שכתב 'אפילו כנגד המיעוט אסור, דהא לא בטיל ליה', ונראה כוונתו, שהואיל ואינו ראוי להיחשב כפתח, אינו מבטלו שם, ודבר שאינו מבטלו [להיות קבוע באותו מקום] אינו ממעט, כמבואר בהמשך הסוגיא. יח. **ואם** גובה הכותל יותר מעשרה טפחים, צריך שיהיה הספל גבוה עד שיהיה פחות מעשרה טפחים מראש הספל עד ראש הכותל, כדי שיהיה נוח להשתמש. וכן שאר הדברים שממעטים, הנזכרים בהמשך הענין, הכוונה בכולם שאין עשרה טפחים מראשם עד ראש הכותל. ע"פ רש"י (ד"ה כפה). יט. **במאירי** (ד"ה כפה) כתב הטעם בזה, משום שחרשים שמא יטלוהו משם בשבת, ועיין בשו"ע הרב (סי' שפב סי"ב) שכתב, מפני שדבר העומד להינטל הרי הוא כנטול, ונראה כוונתו, שכדי לתת את זכות השימוש לזה ששימושו בנחת, צריך שיהיה שימושו בנחת ובקביעות במשך השבת, אולם אם ישנה אפשרות שהכלי ינטל לא נתנו חכמים לו את זכות השימוש. כ. **ע"ם** רע"ב (שבת פ"י מ"ו). ובערוך (ערך מה) כתב, שעושים חור בארץ, ומחממים בו אש, ואופים בו לחם, ונקראת חדרה על שם החור שאפויה בו. כא. **כתב** רש"י (ד"ה ומכלל, כריתות כ. ד"ה מכנה) שהברייתא עוסקת בגחלים שכבו, אבל אם לא כבו, אסור ליטול את החדרה מתוכם מחמת איסור מלאכת מבעיר, לפי שבנטילתה נתפכים הגחלים, והרי הוא מכבה את הגחלים שהיו עלינות ונעשו תחתונות, וזו כבות מחמת משא העלינות עליהן, וכן הגחלים שהיו תחתונות והיו כבויות מחמת המשא שהיה עליהן, עכשיו שנעשו עלינות הן מתבערות. כב. **הטעם** שהגחלים מוקצות, לפי שהיו בוערות בין השמשות והיו אז אסורות בטלטול, מפני שהמטלטל גחלת בוערת הרי הוא גורם להבערתה, ומתוך שהיו מוקצות בין השמשות, הוקצו לכל השבת. כג. **ע"ם** רש"י בשבת (קנב. ד"ה פה). כד. **רש"י** (פה ופצח ב: ד"ה הטומן) שכתבו שמכך שנקטה המשנה לשון 'הטמנה', משמע שדווקא אם נתכוין לשם הטמנה ושמירה בלבד מותר, אבל אם נתכוין לזריעה חושש משום כולם [כלאים, שביעית ומעשר].

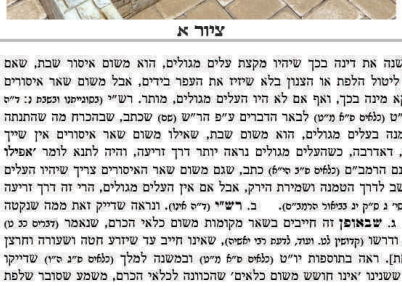
שְׁמַקְצָת עֲלִין מְגוּזָּיז, **אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם** זורע **בְּלָאִים** [-כלאי הכרם][2], אף שהטמין תחת הכרם לפת וצנון שהם שני מיני זרעים[3], והטעם, לפי שכוונתו לשם שמירה בלבד, ולא שישורש או יוסיף יניקה מהקרקע, וכך דרך בני אדם להטמין בקרקע לצורך שמירתם[4], וגם **לֹא** חושש **מִשּׁוּם חִיבּוּר מַמָּשׁ**, על מה שהוסיפו לגדול כשהיו בקרקע, מפני שבזמן מועט כזה שהיו מונחים בקרקע כדי לשומרן, אין לחשוש שהשרישו והוסיפו לגדול[5]. וְכֵן **לֹא** חושש **מִשּׁוּם** זורע **בִּשְׁבִיעִית** [-בשמיטה], אם היא שנה שביעית, שנת השמיטה, והטמנם בקרקע, משום שהטמנתם בקרקע אינה נחשבת לזורעה[6]. **וְיַטְלֵיז בָּשַׁבָּת** - מותר לאחז בעלים המגולים ולהוציאם בשבת מן הקרקע. הרי שאין חוששים לכך שנראה כחופר בשבת, לפי שאינו אלא אוחז בעלים והחפירה נעשית מאליה[7], וקשה על רב יחיאל שאמר שממעטים על ידי ספל, שאפילו אם נפרש שנתכוין לאופן שהיו אוגניו שקועים תחת העפר, מכל מקום מבואר כאן שמותר ליטלו, וחזרת הקושיא הרי אין ממעטים בדבר הניטל בשבת.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - לא הוצרך רב יחיאל לומר זאת, אלא באופן שחזיבר את הספל לקרקע היטב, **דְּבֵי** [-שצריך] **מָרֵא** [-מכוש] **וְנַחֲצִינְהוּ** [-מעצד כעין גרזן], כדי ליטלו משם, ובנטילתו הוא עובר על איסור חופר[8], ואין לחשוש שיטלו משם בשבת[9].

★

הגמרא מביאה חילוק בין סולמות, שישנם שממעטים בגובה הכותל וישנם שאינם ממעטים: סוּמָּא הַמְצָרֵי אֵינוֹ מְמַעֵט, לפי שהוא קטן ונוח ליטלו משם. **וְהַצּוֹרִי מְמַעֵט**, מפני שהוא גדול ואין נוח ליטלו.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי - מהו **סוּמָּא הַמְצָרֵי**. **מבארת הגמרא: אֲמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, כָּל שֶׁאֵין לוֹ אֲרִבָּעָה חֲוָקִים** - שליבות, אבל אם יש לו ארבע שליבות ויותר מכך הרי הוא ממעט הכותל.

ציור א

ציור ב

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אָשֵׁי, מַאי טַעְמָא [-מה הטעם] **דְּסוּמָּא הַמְצָרִי דְּלָא מְמַעֵט**[10]. **אָמַר לֵיהּ** - אמר לו רב אשי, וכי **לֹא שָׁמְעִינַן** [-נשמע] **לֵיהּ הָא דְּאָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמַר רַב**, שהטעם הוא, **מִשּׁוּם דְּהֲוָה לֵיהּ דָּבָר שֶׁנִּיטָּל בָּשַׁבָּת** [-שמותר לטלטלו] **בָּשַׁבָּת, וְכָל דָּבָר שֶׁנִּיטָּל בָּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט**, משום שחוששים שמא יטלו משם[11].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שתלוי בהיתר טלטולו בשבת, **אֲפִילּוּ** סולם **צוֹרִי נָמֵי** - גם לא יממע, שהרי גם הוא מותר בטלטולין. **מתרצת הגמרא: הָתָם** - סולם צורי, **כּוֹבְדוֹ קוֹבְעוֹ** - מחמת כובדו אין הדרך ליטלו משם, והרי זה כמו שקבעו שם[12].

★

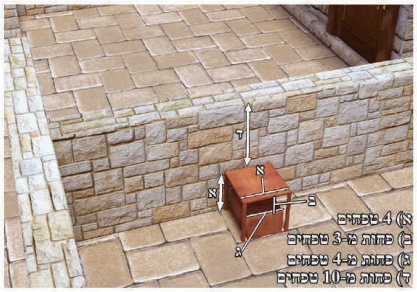
הגמרא מביאה חילוקי דינים נוספים בענין כותל שבין שתי חצירות, מתי מערבים אחד ומתי שנים: אָמַר אַבָּיֵי, כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְהֵנִיחַ סוּמָּא רָחָב אַרְבָּעָה [-שאורך שליבותיו ארבעה טפחים[13]], **מְבָאן** בחצר זו, **וְסוּמָּא רָחָב אַרְבָּעָה מִבָּאן** - כנגדו בחצר השניה, ועל ידי כך עולים ויורדים מזו לזו, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין סולם לסולם **שָׁלֹשָׁה טְפָחִים**, כלומר אפילו לא היו שני הסולמות מכוונים בצמצום זה כנגד זה, אלא שלא היו מרוחקים זה מזה ג' טפחים [ציור א], הרי זה נחשב כמו שהם מכוונים[14], **וּמְמַעֲטִי** - נחשב הדבר כמו שאין גובה עשרה בין החצירות, כיון שהסולמות נחשבים כפתח בין שחיתכן, ואם רצו מערבים יחדי[15], אבל אם הסולמות מרוחקים זה מזה **שָׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֵינוֹ מְמַעֵט**, משום שאז אינם נחשבים כפתח, שכל סולם עומד לעצמו, ואינו פתח לחצר שכנגדה.

וְלֹא אֲמָרַן - ולא אמרנו דבר זה, שאם מופלגים זה מזה ג' טפחים אינם נחשבים פתח, **אֶלָּא דְּלָא הֲוֵי** - שלא היה רוחב **הַכּוֹתֶל אַרְבָּעָה** טפחים [ציור ב], **אֲפִילּוּ** נוח ללכת עליו, **אֲבָל הֲוֵי** רוחב **הַכּוֹתֶל אַרְבָּעָה** טפחים [ציור ב], אפילו שמטלטל את העפר שעליהן, לפי שאינו מטלטלו בידים, והעפר מיטלטל מאליו כשאוחז בעלים. וכתב מגן אברהם (סי' שנב ס"ק יח), שגם שמנעו מכאן שאינו נאסר משום בסיס לדבר האסור אף שהעפר המוקצה היה מונח עליהם, לפי שאין הצנון משמש את העפר, אלא העפר משמש את הצנון, שהטמינוהו בו. וכן בניידונו אין הספל נעשה בסיס לעפר, כי אינו משמש אותו, אלא העפר משמש אותו, שהניח את העפר עליו כדי לחברו לארץ. ח. **ריטב"א** (ד"ה ואי) **וחידושו** של רב יחיאל הוא, שאפילו לדעת האומר (ירושלמי פ"ו ה"ח) שאין ממעטים בכלים [מחשש שמא יטלנו משם בשבת ובטל היתרן] אבל אם חיבר באופן שצריך מרא וחצינא, יכול למעט אפילו על ידי כלים. רשב"א (ד"ה לפ). וראה בריטב"א (ע"פ בגליון סי' ג ס"ק יג בשם ר' יחזקאל הרמב"ם). ב. **רשי"** (ד"ה לימא). נוראה שדייק זאת ממה שנקטה המשנה 'תחת הגפן'. ג. **שבאופן** זה חיבים בשאר מקומות משום כלאי הכרם, שנאמר (דברים כב ט) 'לא תזרע כרמך כלאים', ודרשו (קדושין נה:, ועוד, לעיל יח:שם), שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד [בזריעה אחת]. ראה בתוספות יו"ט (כלאים פ"ג מ"ט) ובמשנה למלך (כלאים פ"ג ה"י) שדייקו מדברי רש"י שביאר שאינו חושש משום כלאים שהכוונה לכלאי הכרם, משמע שאסור בשאר זרעונות. וראה בתוספות יו"ט (כלאים פ"ג מ"ו) שדייקו מדברי רש"י שביאר מה שאנו 'אינו חושש משום כלאים' שהכוונה לכלאי הכרם, משמע שסובר שלפת וצנונות הם שני מינים (והוזנתם, שהרי הלכה כר' יאשיה שאין חייבים על כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, דהיינו שיזרע עם החרצן שני מיני זרעים שהם עצמם כלאים ביניהם, ובהכרח שאנו ולפת הם כלאים זה בזה). ובמרכבת המשנה (שם) דחה את ראיתם. וראה בביאור הלכה (לקו"ת ממהר"י כלאים פ"ג ס"ו) שהכריח כדבריו. ד. **ע"ס** רש"י בשבת (נה: ד"ה ואי) ומאירי (שם ד"ה ומותר) וחידושי הר"ן (שם ד"ה ס"ג) שהכריח כדבריו. וראה בריטב"א שם (ד"ה ואי) שכתב שאינו חושש משום כלאים, לפי שאינה נשרשת, משמע שמפרש מה שאנינו 'אינו חושש משום כלאים' אינו רק להתיר את נטיעתם, אלא גם את ההנאה מהם. ובסוגייתנו כתב טעם זה לגבי מה שאנינו 'אין חושש משום מעשר' (לפי ד"ה ופלו משום מעשר) [ואולי סמך על מה שכתב במסכת שבת]. והטעם שאין חוששים שהשרישו, יש לפרש ע"פ מה שכתב הר"ש סיריליאו (על סירוגליום) על משנה זו (ד"ה לפת) בשם הרמב"ם (פה"מ פ"ג מ"ב) דלך ממנה, (כלאים פ"ג ס"ק ד"ה ומיהו) שהמשנה לצורך שמירת זרעים היא לזמן מועט, ואין דרכם של לפת וצנונות לצמוח בזמן כה מרובע [אמנם דעת הרמב"ם (כלאים פ"ג ה"ב) שאפילו השרישו אינם נאסרים, לפי שאינו דרך זריעה, וכן דעת הרשב"א (שבת נ. ד"ה ס) והר"ן (שם ז: ד"ה והוי יודע). ועיין עוד ברשב"א בסוגייתנו ובמסכת שבת ביאור נוסף]. ה. **רשי"** (ד"ה ולא) ע"פ ביאור רש"י בכלאים שם. ורי"ב בתוספתא שבת (פי"ב ה"ב) אמנם התוספות (ד"ה ואי) כתבו שמשמיענו שאף שהדרך שמוטיפים לגדל מחמת לחלוח הקרקע, מכל מקום אין תוספת זו חייבת במעשרות, משום שלא נתכוין לשומם לשם זריעה וגם היו מתוקנים כבר. [והרשב"א והר"ן כשבת כתבו (ופוסקי בסנהדרין) שאפילו השרישו הרי הוא פטור מלעשר, כיון שלא היתה דעתו לשם זריעה]. ו. **לפי** מה שכתב רש"י שלא חרששים משום מעשר, כי לא השרישו, יש לפרש גם לענין שביעית, שמטעם זה אין לאסור את הגרידלים משום ספיחים [ספיחים הוא מה שגדל בשביעית, בין אם זרע באיסור ובין אם זרע לפני שביעית וגדל בשביעית, וחכמים אסרוהו באכילה]. ז. **ביאורנו** שהתירוהו הוא שאין חרושים משום חופר, ונקטנו איסור זה שעליו היה הניידון לענין ספל.

מוּפָלָּג ורחוק סולם אחד מחבירו **טוּבָּא** - הרבה, **נָמֵי** - גם מערבים יחד, משום שעדיין חשובים כפתח, שהרי יכול לעבור מסולם לסולם דרך הכותל, שהגליכה עליו נוחה, מפני שרחב ד' טפחיים[יח].

★

הגמרא מבארת את דיני איצטבא [-מדף] וסולם הממעטים את הכותל: אָמַר רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי, בְּנָהּ[יט] אִיצְטַבָּא [-כמין מדף של עץ][כ] **עַל גַּב** [-מעל] **אִיצְטַבָּא**, סמוך לכותל למעטו מגובה עשרה, ואויר מפסיק בין שתיהן, כגון שהיו לעלינה רגלים, **אִם יֵשׁ בְּאִיצְטַבָּא הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה** טפחים אורך במשך הכותל, הרי זה **מְמַעֲטָא** מגובהו של הכותל, ואין אנו צריכים כלל לעליונה[כא]. **אִי נָמֵי** - אופן נוסף, **אֵין בְּאִיצְטַבָּא הַתַּחְתּוֹנָה** אורך **אַרְבָּעָה** טפחים, **וְיֵשׁ בְּאִיצְטַבָּא הָעֶלְיוֹנָה** אורך **אַרְבָּעָה** טפחים, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין התחתונה לעלינה **שְׁלֹשָׁה** טפחים, הרי זה **מְמַעֲטָא**, אף שאין בתחתונה שיעור ד' טפחים, לפי שמצרפים את התחתונה לעלינה מתורת לבוד, והרי זה כמו איצטבא אחת שמתחילה מהארץ והיא צרה מלמטה ורחבה מלמעלה.

ציור ג

ציור ד

ומה שהורצרכנו לצירופן הוא, מפני שהדבר הממעט צריך שיהיה לו חיבור לקרקע, ולא יהיה תלוי באויר, ואם יש הפסק אויר שלשה טפחים בינו לקרקע, אינו יכול למעט [ציור ג][כב].

★

וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, סוּלָּם שֶׁשִּׁלִּיבוֹתָיו פְּרוּחוֹת - שעולות זו מעל גבי זו ויש אויר ביניהן [ציור ד][כג]. **אִם יֵשׁ בָּשִׁלִּיבָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה** טפחים אורך, **מְמַעֲטָא** - על ידה נתמעט גובה הכותל מעשרה טפחים[כד]. **אִי נָמֵי, אֵין בָּשִׁלִּיבָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה וְיֵשׁ בָּשִׁלִּיבָה הָעֶלְיוֹנָה אַרְבָּעָה וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** [-בין השליבות] **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **מְמַעֲטָא**, מפני שבאופן זה נחשב כולו כסולם אחד שקצר למטה ומתרחב למעלה[כה].

★

הגמרא מביאה שתי הלכות נוספות בשם רבה בר אבוה בענין מיעוט בכותל על ידי זיזים היוצאים ממנו: וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ

יח. **רש"י** (ד"ה כבר) ומוסיפים ביתום ע"ש ריטב"ע ד"ה ולפ"ז ושו"ע סי' שסב ס"י). אמנם הרשב"א (ד"ה ומיהו) כתב שבאופן זה נחשבים שתי החצירות כמו שהם פתוחות לגג, ויכולים שתיהן לערב דרך הגג [כלומר לדעתו אין זה נחשב פתח, רק שמועיל מצד שפתוחות לגג. ונפקא מינה בין שני הפירושים לגבי ב' גזוזטראות משני צידי רשות הרבים ונסר רחב ארבעה מחבר ביניהם. ראה להלן (סה:) בר"ש"א ובריטב"א שם (ד"ה וקן). יט. **כתב** המשנה ברורה (סי' שסב ס"ק עח), שהאיצטבא נחתכה לקרקע מערב שבת, אבל אם לא נחתכה אינו מועיל, שהרי היא רואיה להינטל משם בשבת, ודבר שניטל בשבת אינו ממעט [ראה לעיל 'לא צריכא דבני מרא וחצינא'. ומשמע שדייק זאת מהלשון 'בנה']. כ. **פירוש** אסטוריא, מקום צר כאמה וגבוה כארבעה או חמישה טפחים, ומניחים עליה פרגמטיא. ערוך (ע' פרגמטיא). כא. **רש"י** (ד"ה ממעטא) הוסיף לבאר שרואים את האיצטבא העליונה כמו שהיא מסולקת. ולכאורה כוונתו, שאחרי שחכמים קבעו שדבר שיש בו ד' טפחים ממעט, שוב לא חילקו בין האופנים השונים, ואף שכמות שהוא בנוי עתה, הוא מעוכב מלהשתמש בו, מכל מקום הואיל ואין העיכוב מצד עצמו רק מצד האיצטבא שעליו, הרי הוא ממעט, ודומה לסברא הנזכרת בס"ס בכמה מקומות (לעיל יח: ועוד) 'אריא רבינ עליה'. אמנם המאירי (ביצ הפתיחה ד"ה ונמ) כתב שמדובר כשהאיצטבא התחתונה עשויה בצורת מדרינה, דהיינו שבולטת לתוך החצר יותר מהעליונה, ויכול להשתמש בתחתונה. מלשון רש"י שפירש רק שאורך השליבה ד' טפחים, ולא פירש כמה הוא רוחבה [היינו כמה בולט ממנה מהכותל לצד החצר], משמע שיכול להיות אפילו כלשהו. והקשו עליו התוספות (ד"ה סב) מכמה מקומות, וביניהם מהגמרא להלן (עח:), שאמרו שם שצריך שיגיע הסולם לראש הכותל, ואילו כאן לא נזכר תנאי זה, ובשלמא אם נאמר שכאן מדובר כשיש בו ד' על ד', שמכיון שנוח לעמוד ולהתעכב עליו ולעלות ממנו לכותל, אז להשתמש בכותל כשעומד על הסולם, לכן לא צריך שיגיע לראש הכותל, ולהלן מדובר כשאין בו ד' על ד', לפיכך צריך שיגיע לראש הכותל, אך אם גם כאן מדובר כשאין בו ד' על ד' קשה. ועיין בריטב"א (ד"ה אלמ כי פיק) שהוסיף להקשות עליו מהגמרא לעיל (ע"ב) שאמרו שם [לגירסת הריטב"א] 'בא למעטן, אם יש במיעוטו ד' על ד' מותר להשתמש בכל הכותל כולו', משמע שמועיל דווקא אם היה גם ברוחבו ד' טפחים ולא די שיהיה רק באורכו ד' טפחים. ולכן נחלקו עליו התוספות ועוד ראשונים, וכתבו שבעניננו צריך שיהיה בדבר הממעט ד' על ד', ולהלן שהצריכו שיגיע הסולם לראש הכותל, מדובר כשלא היה בשליכיותיו רוחב ד' על ד', אמנם הר"מ (פו"ר פרישב"ג סב) חילק, שמה שהצריכו להלן שיגיע לראש הכותל הוא כדי שיוכלו שתי החצירות לערב ביחד, ולכן צריך שיגיע הסולם לראש הכותל, כדי שיהא נוח לעלות לראשו ולעבור לחצר השניה [כלומר, כדי שיהיה פתח צריך שיהיה השימוש בו ללא כל קושי]. וכאן מדובר רק לענין מיעוט הכותל, שיהיה שמשתמש בו בנחת, ולזה די גם אם לא מגיע לראש הכותל ורק ראוי להניח עליו דברים להעלותם לכותל [נכתב בלשון הזהב (פתוספות ד"ה סב) שלפי דבריו מיושבת קושיית התוספות על רש"י, והוסיף שיש לדייק זאת בלשון הגמרא, שבסוגייתנו נוקטת הגמרא הלשון 'ממעט', משמע שבא להשמיענו דין בענין הנחת המשתמש בנחת, ולכשגם הסולם לא יגיע לראש הכותל, ואילו להלן (עח:) הלשון 'להתירו', משמע להתיר את הכותל ולהשתמש בינו לחבירו, שהסולם משמש כפתחו של הכותל. וראה שם עוד].

כב. **רש"י** (ד"ה לו - הלפטן). וראה ברש"י בהמשך (ד"ה לו - הצמן) שכתב בענין סולם שבאופן זה נחשבים שתי החצירות כמו שהם פתוחות לגג, ויכולים שתיהן לערב דרך הגג [כלומר לדעתו אין זה נחשב פתח, רק שמועיל מצד שפתוחות לגג. ונפקא מינה בין שני הפירושים לגבי ב' גזוזטראות משני צידי רשות הרבים ונסר רחב ארבעה מחבר ביניהם. ראה להלן (עח:) בר"ש"א ובריטב"א שם (ד"ה וקן). כג. **כתב** המשנה ברורה (סי' שסב ס"ק עח), שהאיצטבא נחתכה לקרקע מערב שבת, אבל אם לא נחתכה אינו מועיל, שהרי היא רואיה להינטל משם בשבת, ודבר שניטל בשבת אינו ממעט [ראה לעיל 'לא צריכא דבני מרא וחצינא'. ומשמע שדייק זאת מהלשון 'בנה']. כד. **פירוש** אסטוריא, מקום צר כאמה וגבוה כארבעה או חמישה טפחים, ומניחים עליה פרגמטיא. ערוך (ע' פרגמטיא). כה. **רש"י** (ד"ה ממעטא) הוסיף לבאר שרואים את האיצטבא העליונה כמו שהיא מסולקת. ולכאורה כוונתו, שאחרי שחכמים קבעו שדבר שיש בו ד' טפחים ממעט, שוב לא חילקו בין האופנים השונים, ואף שכמות שהוא בנוי עתה, הוא מעוכב מלהשתמש בו, מכל מקום הואיל ואין העיכוב מצד עצמו רק מצד האיצטבא שעליו, הרי הוא ממעט, ודומה לסברא הנזכרת בס"ס בכמה מקומות (לעיל יח: ועוד) 'אריא רבינ עליה'. אמנם המאירי (ביצ הפתיחה ד"ה ונמ) כתב שמדובר כשהאיצטבא התחתונה עשויה בצורת מדרינה, דהיינו שבולטת לתוך החצר יותר מהעליונה, ויכול להשתמש בתחתונה. מלשון רש"י שפירש רק שאורך השליבה ד' טפחים, ולא פירש כמה הוא רוחבה [היינו כמה בולט ממנה מהכותל לצד החצר], משמע שיכול להיות אפילו כלשהו. והקשו עליו התוספות (ד"ה סב) מכמה מקומות, וביניהם מהגמרא להלן (עח:), שאמרו שם שצריך שיגיע הסולם לראש הכותל, ואילו כאן לא נזכר תנאי זה, ובשלמא אם נאמר שכאן מדובר כשיש בו ד' על ד', שמכיון שנוח לעמוד ולהתעכב עליו ולעלות ממנו לכותל, אז להשתמש בכותל כשעומד על הסולם, לכן לא צריך שיגיע לראש הכותל, ולהלן מדובר כשאין בו ד' על ד', לפיכך צריך שיגיע לראש הכותל, אך אם גם כאן מדובר כשאין בו ד' על ד' קשה. ועיין בריטב"א (ד"ה אלמ כי פיק) שהוסיף להקשות עליו מהגמרא לעיל (ע"ב) שאמרו שם [לגירסת הריטב"א] 'בא למעטן, אם יש במיעוטו ד' על ד' מותר להשתמש בכל הכותל כולו', משמע שמועיל דווקא אם היה גם ברוחבו ד' טפחים ולא די שיהיה רק באורכו ד' טפחים. ולכן נחלקו עליו התוספות ועוד ראשונים, וכתבו שבעניננו צריך שיהיה בדבר הממעט ד' על ד', ולהלן שהצריכו שיגיע הסולם לראש הכותל, מדובר כשלא היה בשליכיותיו רוחב ד' על ד', אמנם הר"מ (פו"ר פרישב"ג סב) חילק, שמה שהצריכו להלן שיגיע לראש הכותל הוא כדי שיוכלו שתי החצירות לערב ביחד, ולכן צריך שיגיע הסולם לראש הכותל, כדי שיהא נוח לעלות לראשו ולעבור לחצר השניה [כלומר, כדי שיהיה פתח צריך שיהיה השימוש בו ללא כל קושי]. וכאן מדובר רק לענין מיעוט הכותל, שיהיה שמשתמש בו בנחת, ולזה די גם אם לא מגיע לראש הכותל ורק ראוי להניח עליו דברים להעלותם לכותל [נכתב בלשון הזהב (פתוספות ד"ה סב) שלפי דבריו מיושבת קושיית התוספות על רש"י, והוסיף שיש לדייק זאת בלשון הגמרא, שבסוגייתנו נוקטת הגמרא הלשון 'ממעט', משמע שבא להשמיענו דין בענין הנחת המשתמש בנחת, ולכשגם הסולם לא יגיע לראש הכותל, ואילו להלן (עח:) הלשון 'להתירו', משמע להתיר את הכותל ולהשתמש בינו לחבירו, שהסולם משמש כפתחו של הכותל. וראה

זיז [-לוח, דף] **הַיּוֹצֵא מִן הַכּוֹתֶל**[א], ויש בו **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים[ב], **וְהַנִּיחַ עָלָיו** - והשעין על הזיז ראשו של **סוּמָּם**, שרגליו מוצבות על קרקע החצר, אפילו אם רוחב הסולם אינו ארבעה טפחים אלא **בְּלַבּוּ** [ציור א], **מֵיעֲטוּ** - מיעט בכך את גובה הכותל[ג], שנחשב הזיז כדבר אחד עם הסולם שתחתיו [ואין הזיז נחשב כמיעוט באויר], ובעלינו הרי יש רוחב ארבעה טפחים.

וְלֹא אָמְרָן - ולא אמרנו דבר זה שמועיל הזיז למעט, **אֶלָּא דְּאוֹתָבֵיהּ עִלָּויְהּ** - רק כשסמך את ראש הסולם על הזיז, **אֲבָל** אם **אוֹתָבֵיהּ** - הושיבו והניחו את ראש הסולם **בַּהֲדֵיהּ** - ליד הזיז והוא נסמך על הכותל[ד], **אַרְווֹחֵי אַרְוַחֵיהּ** - הרי זה כמו שהרחיב את הזיז למקום הסולם, אולם הסולם לא נעשה כמדרגה לעלות ממנו לזיז, משום שאינו מונח עליו, ואין הזיז יכול למעט, כי הוא מובדל מהקרקע הרבה, והרי זה מיעוט באויר[ה].

הגמרא מביאה דין נוסף בענין מיעוט של זיז: וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, מוֹתָּל שגובהו תִּשְׁעָה עָשָׂר טפחים, צָרִיךְ זִיז אֶחָד לְהַתִּירוֹ על ידי סולם כל שהוא[ו], ובלבד שיצא הזיז באמצע הכותל, באופן שלא יהיה ממנו למעלה עשרה טפחים, ולא ממנו למטה עשרה טפחים. ואם הוא **מוֹתָּל** של **עֶשְׂרִים** טפחים, **צָרִיךְ שְׁנֵי זִיזִים לְהַתִּירוֹ**, ואחד מהם בתוך עשרה טפחים התחתונים[ז], והשני בתוך עשרה העליונים[ח]. **אָמַר רַב חִסְדָּא**, זמה שמועילים שני זיזים, **הוּא כְּשֶׁהֵצַמִּידָן** את שני הזיזים, **זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה**, אלא זה משוך לצד זה וזה לצד זה, כדי שיוכל להעמיד סולם על הזיז התחתון ולסומכו בשיפוע על הזיז העליון [ציור ב][ט].

★

סוגייתנו דנה בענין מיעוט רוחבו של עמוד העומד ברשות הרבים, שגבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [שניתן כרשות היחיד]. והובא ענין זה כאן אגב הסוגיא דלעיל שעסקה בענין מיעוט בותל מעשרה טפחים: אָמַר רַב הוּנָא, עָמוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים **וְרָחָב אַרְבָּעָה** טפחים, שנידון כרשות היחיד[י], **וְנָעוּץ בּוֹ** [-בעמוד] מלמעלה בראשו **יָתֵד** שעוביו **כָּל שֶׁהוּא, מֵיעֲטוֹ** - מיעט על ידי כך את רוחבו של העמוד מארבעה טפחים, ובטל ממנו שם רשות היחיד[יא].

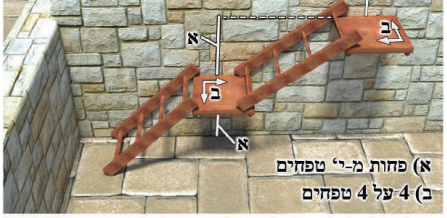
הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דינו של רב הונא: אָמַר רַב אַחָא בַּר אֲהֲבָה, וּבְגַבּוֹהּ היתד **שִׁשָּׁה** טפחים, אזי הוא ממעט, אבל בפחות מכך לא, משום שעד שלשה הוא נחשב כגגו של העמוד[יב]. **אֲבָיֵי וְרָבָא, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** - שניהם אמרו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין גָּבוֹהַּ** היתד **שִׁשָּׁה** טפחים הוא ממעט. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה טעמם של אביי ורבא. **משיבה הגמרא: לֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ** - לפי שאינו יכול להשתמש בעמוד במקום נעיצת היתד, על כן הוא ממעט את רוחב העמוד אפילו כשאינו גבוה שלשה טפחים. **רַב אַשֵׁי אָמַר, אֲפִילּוּ גָּבוֹהַּ** היתד **שִׁשָּׁה** טפחים אינו ממעט. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה טעמו של רב אשי. **משיבה הגמרא: אֶפְשָׁר דְּחָתֵי בֵּיהּ מִידֵי** - יכול הוא לתלות על היתד איזה דבר, והרי זה בכלל שימושי העמוד, ולפיכך אינו ממעטו.

הגמרא דנה בדעת רב אשי: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשֵׁי, לשיטתך שאמרת שגם השימוש ביתד הוא בכלל שימושי העמוד, מַאי את העמוד **בּוּלְּוֹ בִּיתֵדוֹת**, שאז אינו יכול להשתמש ביתדות לתלות בהם, **מַהוּ** - האם באופן זה ממעטים הם את רשות היחיד. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרב אחא בריה דרבא, **לָא שָׁמְיַיתְּ לָךְ** - וכי לא שמעת **הָא** [-זה] **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**[יב], עומק **הַבּוֹר וְחוֹלְיָיתָהּ** - והעפר שניטל מחפירת הבור והניחוהו סביב לבור, **מְצַטְרְפִין לַעֲשָׂרָה** - להשלים גובה עשרה טפחים, שאם לא היה בעומק הבור עשרה טפחים רק בצירוף גובה החוליא, הרי שניהם ביחד מצטרפים, ונעשה חלל הבור רשות היחיד. וכשם שמצטרפים עומק הבור עם גובה החוליא להשלים גובה עשרה טפחים, כך מצטרפים עובי החוליא עם רוחב חלל הבור להשלים לרוחב ארבעה טפחים, והנוטל דבר שהיה מונח ברשות הרבים והניחו על החוליא, וכן הנוטל ממנה והניח ברשות הרבים חייב[יג].

מבאר רב אשי את דינו של רבי יוחנן, ושואל: וְאַמַּאי - ומדוע נחשב הגג של החוליא רשות היחיד, **הָא לֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ** - הרי אין ברוחב החוליא והבור מקום של ארבעה טפחים שיכול להשתמש בו, שהרי חלל הבור אינו ראוי לשימוש. **אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** - מה יש לך לומר ולהשיב, ראוי החלל להצטרף עם החוליא, על ידי **דְּמִנַּח מִידֵי** - שמניח דף או אבן על פי הבור, **וּמִשְׁתַּמֵּשׁ** בכך גם מעל חלל הבור, ולכן חלל הבור מצטרף לחוליא לרוחב ארבעה טפחים אף כשלא הניח הדף, **הָכָא נָמֵי** - כמו כן כאן בעניננו מקום היתדות ראוי לשימוש בנוחות על ידי **דְּמַנַּח מִידֵי** - שמניח עליהם דף

ציור א

ציור ב

א. **בהמשך** הסוגיא (להלן פסעון טחל תשפא עמ') מבואר שהזיז מועיל למעט רק אם הוא בתוך עשרה טפחים הסמוכים לראש הכותל, וגם אינו גבוה מהארץ עשרה טפחים. ב. **הריטב"א** לעיל (פז: ד"ה ואמר רב) הקשה מכאן על רש"י (פס) שאמר לגבי אינצובא, שלא צריך שיהיה בה ד' על ד' טפחים, אלא די בכך שיהיה אורכה ד' טפחים, ואילו כאן מפורש שצריך שיהיה ד' על ד' טפחים, ובעבודת עבודה (על עמוד הקודם לפסק"ז פעמ' ד סי' ו אות יח) כתב ליישב, שיש לחלק, שדווקא בדבר שנסמך על הכותל ואינו בנוי בכותל עצמו, סובר רש"י שדי באורך ד' טפחים, משום שיכול להרחיק מהכותל ולעמוד עליו ולהשתמש בו, מה שאין כן בזיז שמחובר לכותל, לא ניתן להשתמש כשרוחבו כלשהו, שהרי אינו יכול לעמוד עליו, ובאופן זה גם לדעת רש"י צריך שיהיה גם ברוחבו ד' טפחים. ג. **וב"מבד** שהרווח בין שלבי הסולם יהיה פחות משלשה טפחים [שהוא כלבוד]. רש"י (ד"ה ומיעט), אבל אם הרווח יותר משלשה טפחים אינו מועיל, והרי זה מיעוט באויר [ראה לעיל (עז: סוטו)]. ד. **אפילו** בתוך שלשה טפחים לזיז. משנה ברורה (סי' שפב ס"ק נט). ה. **הראשונים** הסוברים שמיעוט באויר שמו מיעוט [ראה הערה לעיל (עז: מיכאל הגמפ"ו יפתח תק"ו אות ב)]. ביארו את הגמרא לשיטתם באופן שונה מרש"י, שמה שאמרו שאם הניח עליו סולם כל שהוא מיעטו, הכוונה שאם הניח את הסולם על הזיז מיעט בכך את שימושיו של הזיז [לכאורה הכוונה שבכך הוא מראה שאינו עומד להשתמש בזיז אלא להנות הסולם ולא כדי לעלות בו לכותל, שהרי לשיטתם שמיעוט באויר שמו מיעוט, עומד הזיז לשימוש הכותל גם בלי הסולם] ושוב אין הזיז יכול להועיל, אולם אם הניחו סמוך לזיז, הרי לא מיעט כלום מהזיז, ורק הרויח את מקומו והרחיב בכך את שימושיו, ומועיל הזיז להתיר את הכותל. ו. **רש"י** (ד"ה לית ליה) [כלומר שהיה הסולם מונח על הזיז, כמו שנתבאר בסמוך]. והוסיף לשיטתו, שמיעוט באויר אינו מועיל, אבל לשיטת הראשונים הסוברים שמיעוט באויר מועיל, מתיר הזיז גם בלא סולם. ז. **אבל** אם הוא למעלה מעשרה, לא יועיל לו הסולם שתחתיו כשאין בו ד' טפחים, כשם שבכותל של עשרה טפחים לא מועיל סולם כל שהוא [כמבואר לעיל (עז:)]. רש"י (ד"ה לית ליה). ח. **וגם** צריך שיהא בתוך עשרה טפחים לזיז התחתון, משנה ברורה (סי' שפב ס"ק קן). ובטעמו, משום שכל שיש גובה עשרה אין סולם כל שהוא מועיל, כמו שנתבאר בהערה הקודמת. כתב הריטב"א (ד"ה ואפ"ה), מה שהצריכו שני זיזים, הוא רק כשהיה גובהו עשרים טפחים שוחקות, דהיינו מרווחות, אבל אם היו מצומצמות, די בזיז אחד. שיעמידנו באמצע הכותל בצמצום, ואז יהיה פחות מעשרה ממנו למטה ולמעלה. וראה בחזון איש (פרי"ב סי' ט ס"ק כח) שתמה, הרי אם יניח את הזיז בשפת העשירי, יהיה עליונו למעלה מי', והלא צריך שיוכל לעמוד עליו ברגליו, ונמצא שדרישת רגליו תהיה למעלה מעשרה טפחים. ט. **רש"י** (ד"ה זיז) [כלשון הזהב ושפת אמת (ד"ה ומיעט)] בלא סולם תחתיו, משום מיעוט באויר. ולשאר הראשונים שמיעוט באויר מועיל, הטעם בזה הוא שאם יהיו שני הזיזים זה כנגד זה, לא יהיה נוח לעלות מזיז אחד לחבירו. ריטב"א ומאירי (ד"ה מאי). י. **במבואר** בשבת (ו. ומ"ש פס ד"ה מתני'). וראה בלשון הזהב ושפת אמת (ד"ה ומיעט). שדנו בטעם הבאת ענין זה כאן. יא. **והנמוקי** דבר שהיה מונח עליו והניחו ברשות הרבים, או שנטל דבר שהיה מונח ברשות הרבים והניחו עליו חייב, רש"י (ד"ה ומיעט). יב. **רש"י** (פס). וכתב המאירי (ד"ה ומיעט) שנידון כמקום פטור. הרמב"ם (פרק פ"ו ה"ע) פירש את דינו של רב הונא באופן אחר, שלא נעץ את היתד בראשו של העמוד, אלא בצידו, ומאחר שראוי לתלות ביתד דברים ולהשתמש בו, נעשה כרמלית, ואין מחשיבים את גובה העמוד אלא מהיתד ולמעלה, ונמצא שלי ידי היתד פחת גובהו של העמוד [וראה במגיד משנה שם שמבאר לדעתו את כל השיטות שבגמרא להלן]. יג. **רש"י** (ד"ה ומנח) ובתוספות המאירי (ד"ה ומנח) הוסיף שהוא מטעם לבוד. יד. **רבי** יוחנן בא להשמיענו, בענין מה ששנינו (פרק ג.) שחריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים נידון כרשות היחיד, שפעמים אפילו שאינו עמוק עשרה טפחים, או שאינו רחב ארבעה טפחים אפשר שירדן כרשות היחיד. טו. **אף** שרבי יוחנן הזכיר בדבריו רק צירוף לגובה עשרה, כוונתו גם צירוף לרוחב ארבעה, שהרי דייק את דינו מלשון המשנה בשבת (פט:) 'חוליית הבור והסולם שהן גבוהין עשרה ורחבים ארבעה הנוטל מהן והנותן על גבן חייב', שמכך שנקטה המשנה 'חוליית הבור והסולם', ולא 'הבור והסולם' וכו', מוכח שבאה להשמיענו שחוליית הבור מצטרפת להשלים את הבור לשיעור הדרוש לרשות היחיד [כלומר, שאם להשמיענו שנחשב רשות היחיד בין אם הוא בעומק ובין בגובה, היה לה לומר 'הבור והסולם' וכו', ומכך שנקטה הלשון 'חוליית הבור', משמע שבאה להשמיענו גם דין צירוף (ר"ש ורש"י שבת פט:)], ומכך שנקטה המשנה גם הלשון 'רחבים ארבעה', משמע שהחוליא מצטרפת להשלים גם את הרוחב. ומה שהביא רב אשי את דברי רבי יוחנן ולא

או ששוטח עליהם בגד, **וְשִׁשְׁתַּמֵּשׁ** שם, ולכן מקומם נחשב מקום רחב ארבעה הראוי לשימוש, וחייב אפילו אם לא הניח דף[יט].

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין סולם העשוי לצורך מיעוט כותל של עשרה טפחים, אם צריך שיגיע הסולם לראש הכותל ממש[כ]: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כּוֹתֶל עֲשָׂרָה טפחים, צָרִיךְ סוּלָּם טפחים שאורכו **אַרְבָּעָה עָשָׂר** טפחים כדי **לְהַתִּירוֹ**, לפי שצריך להרחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, שסולם זקוף אינו נוח לעלות בו, וכשמרחיק את רגלי הסולם ארבעה מגיע ראש הסולם לראש הכותל[כא]. **רַב יוֹסֵף אָמַר, אֲפִילּוּ** יהיה אורך הסולם **שִׁשָּׁה עָשָׂר** טפחים **וְשָׁשָׁה**ּ די בכך, שכשמרחיק את רגליו מהכותל ארבעה טפחים יגיע ראשו לתוך הטפח העליון הסמוך לראש הכותל, ודי בכך, ולא צריך שיגיע לראש הכותל ממש[כב]. **אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ** יהיה אורך הסולם **אֶחָד עָשָׂר** טפחים **וְשָׁשָׁה**ּ די בכך, משום שכשמרחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, יפגע ראשו בתוך שלשה טפחים הסמוכים לראש הכותל, והרי כל דבר שהוא בתוך שלשה טפחים, נחשב כלבוד, ונמצא שראש הסולם מחובר לראש הכותל[כג]. **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, אֲפִילּוּ** אם גובה הסולם **שְׁבָעָה** טפחים **וְשָׁשָׁה**ּ גם מועיל, שסובר כדעת רב להלן, שסולם זקוף ממעט, וכשמעמידו בזקיפה מגיע ראשו לתוך שלשה טפחים הסמוכים לראש הכותל ומועיל בתורת לבוד [ציור ג][כא].

הגמרא מבררת הדעה שסולם זקוף ממעט: אָמַר רַב, סוּלָּם העומד **זָקוּף** על הכותל ללא שיפוע, הרי הוא **מְמַעֵט** בגובה הכותל, ודין זה הוא **גְּזֵרָה** - שמעתי מרבותי, **וְלֹא יָדַעְנָא מַאי טַעְמָא** - אבל איני יודע טעמו, שהרי אינו נוח לעלות בו. **תמהה הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, וְלֹא יָדַע אַבָּא**[כב] **טַעְמָא דְּהָא מַיְתְיָא** - וכי לא ידע רב הטעם של דבר זה. **מִידֵּי דַּהֲוָה אַאֵיצְטַבָּא עַל גַּבֵּי אֵיצְטַבָּא** - הרי זה דומה לאיצטבא על גבי איצטבא, ששנינו לעיל (עז:) שמועיל, אף ששתי האיצטבאות עומדות אחת מעל חבירתה במכוון[כג].

★

הגמרא מבארת אלו איצטבאות וסולמות אין צריך לקובעם בארץ כדי למעט את הכותל: אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי חִיָּיא, דְּקָלִּים תחוכים **שֶׁבְּבָבֶל**[כד] שהניחם סמוך לכותל למעט את גובהו, **אֵינָן צְרִיכִין קֶבַע** - חיבור לקרקע. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הטעם שהם ממעטים באופן זה, הלא הם מותרים בטלטול בשבת, מפני שיש עליהם תורת כלי, שראויים הם לישיבה, ולעיל (עז.) נתבאר שדבר המותר בטלטול אינו ממעט. **משיבה הגמרא: אמנם מותרים הם בטלטול, אך קְבִיעֻתָן קוֹבַעְתָּן** - כובדם קובעם במקומם, שמחמת כובדם אין אדם בא ומזיזם משם.

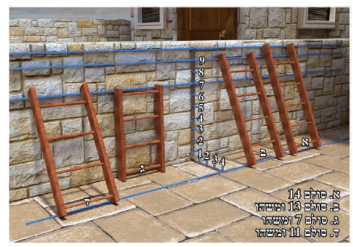
וְרַב יוֹסֵף אָמַר בשם **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, סוּכּוֹת שֶׁבְּבָבֶל**[כה] שהשענים על הכותל כדי למעט את גובהו, **אֵינָן צְרִיכִין קֶבַע** - חיבור לקרקע. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** הם ממעטים, הרי הם כלים ומותרים בטלטול. **משיבה הגמרא: קְבִיעֻתָן קוֹבַעְתָּן**, ואין מטלטלים אותם[כו].

מבארת הגמרא: מַאן דְּאָמַר - זה [-רבי אושעיא] שאמר **שִׁכּוֹכִּית** ממעטים ללא חיבור לקרקע, **בָּל שֶׁכֵּן** שיאמר **שְׁתָלִים** ימעטו ללא חיבור לקרקע. **וּמַאן דְּאָמַר** - וזה [-רבי חייא] שאמר **שְׁתָלִים** ממעטים ללא חיבור לקרקע, רק בדקלים אמר כן, **אֲבָל בִּשּׁוֹכִּית לָא** יאמר שימעטו ללא חיבור לקרקע[כז].

★

בגמרא לעיל (עז:) **נתבאר שרוחב סולם הממעט את הכותל צריך להיות רוחבו ארבעה טפחים, הגמרא מסתפקת בדין זה בכמה אופנים: בָּעָא מִינֵּיהּ** - שאל ממנו **רַב יוֹסֵף מָרְבָּה, סוּלָּם** של שהוא **מְצָאן וְסוּלָּם** כל שהוא **מְצָאן וְקָשְׁרָן** של תבואה **בְּאֶמְצַע** - אם השניים של הכותל שני סולמות שרוחב כל אחד מהם פחות מארבעה טפחים, וכדי להשלים רוחב ארבעה טפחים הרחיקם זה מזה, וביניהם תקע קשים של תבואה כעין שליבות של סולם, באופן שרוחב הכל ביחד ארבעה טפחים [ציור ד], **מָהוּ** - מה דינו. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רבה לרב יוסף, **אֵין קָשׁ הָרָגֵל עוֹלֶה בָּהֶן** - בקשים, כלומר הואיל והרגילות לעלות בסולם באופן שהרגלים באמצע הסולם, וסולם זה שבאמצעו קבועים קשים אינו ראוי לכך, לפיכך אינו מועיל למעט.

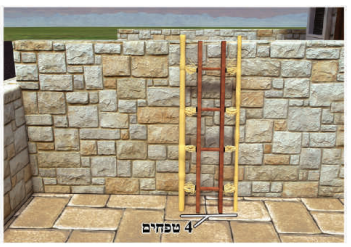
עוד שאל רב יוסף את רבה: קָשִׁין תקועים מְצָאן - מצד זה של הסולם, **וְקָשִׁין** תקועים **מְצָאן** - מצידו השני, **וְסוּלָּם** שאינו רחב ארבעה טפחים **בְּאֶמְצַע** והקשים משלימים את רוחבו לארבעה טפחים [ציור ה], **מָהוּ** - מה דינו. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רבה לרב יוסף, **חֲבֵי קָשׁ הָרָגֵל עוֹלֶה בָּהֶן** - בשליבות הסולם, והקשים שמהצדדים רואים לשימוש העולה בסולם, שיאחזו בהם בידיו בעלותו בסולם, ולפיכך סולם זה ממעט את הכותל.

ציור ג

ציור ד

ציור ה

את המשנה שהיא מקור דברי רבי יוחנן, משום שבמשנה אין הדברים מפורשים, ורבי יוחנן הוא שדייק כן מלשונה. רש"י (ד"ה ומפנקדסת). טז. **תוספות** (ד"ה ומפנקדסת) משמע [ובתוספות (ד"ה לגלג) הוא מפורש], שסברת 'מנח מידי ומתמנע' הוצרכה כדי לתת טעם לצירוף החולייא להשלמת רוחב ארבעה טפחים, אבל לצירופה להשלמת גובה עשרה טפחים כאשר הבור רחב ארבעה טפחים, לא הוצרכנו לטעם זה, שהרי כותלי הבור עכשיו גבהים עשרה טפחים. וראה בריטב"א (ד"ה ומפנקדסת) שדן בענין החולייא כשמשלימה לעשרה, אם צריך שיהיה גובהה לפחות ג' טפחים מבחוץ, ומסיק שמצטרפת אפילו כשנמוכה מג' טפחים. יז. **בשער** הציון (סי' שצב סוס"ק מה) הביא בשם תוספות ירושלים שכתב בשם הירושלמי (פ"ו ה"ג), ששיעור גובה סולם נמדד לפי השליבה העליונה, ואין העמודים שהשליבות תחובות בהם מועילים להשלים השיעור. התוספות לעיל (עז: ד"ה סם) הקשו מסוגיותנו על רש"י שכתב (סם) שבסולם שעשוי למעט כותל, די בכך שיהיה בשליבותיו אורך ד' טפחים, ולא צריך שיהיו ד' טפחים גם ברוחבן, שלדבריו נמצאו שתי הסוגיות סותרות, שלמעלה לא נזכר שצריך שיגיע הסולם לראש הכותל, וכאן משמע שצריך שיגיע לראש הכותל. וראה בהערה שם (בדפוסי הגמרא שם ובפיסקא ממנקדסת) ישוב סתירת הסוגיות, לדעת רש"י ולדעת התוספות. יח. **רש"י** (ד"ה ומפנקדסת, ד"ה סם) וכתבו התוספות (ד"ה ומפנקדסת), שרש"י לא דקדק בדבריו במה שכתב שצריך שירחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, שהרי גם אם ירחיקם עשרה טפחים, יגיע ראש הסולם לראש הכותל, שהרי י"ד טפחים הוא אלכסון של ריבוע של עשרה טפחים על עשרה טפחים, לפי החשבון האמור לעיל (עז:) 'כל אמה בריבוע, אמה ותרי חומשי באלכסנא'. וראה בהערה להלן ע"ב התוספות (ד"ה רב יוסף), שכוונת האמוראים בסוגייתנו, שמרחיק את הסולם מהכותל כפי שיעור הגובה שהוא נשען על הכותל [כדי שיהיה נוח לעלות בו. תוספות הרא"ש (ד"ה ומפנקדסת)], ונמצא לפי דבריהם שמכיון שלדעת רב יהודה אמר שמואל, צריך שיגיע הסולם עד ראש הכותל, יכול להרחיקו עשרה טפחים מהכותל, ונמצא אורך שיפועו ארבעה עשר טפחים. [וראה בשפת אמת (מכת"ר ד"ה סוס"ק) שכתב שגם כוונת רש"י כדעת התוספות]. יט. **התוספות** (ד"ה רב יוסף) חולקים גם כאן על רש"י [והולכים לשיטתם לעיל בדעת שמואל] וכתבו, שגם רב יוסף סובר שצריך שיהיו רגלי הסולם רחוקים מהכותל כפי שיעור גובה הנחת הסולם על הכותל, ומאחר שלדעת רב יוסף די בכך שיגיע ראש הסולם לתוך הטפח העליון [כפי שכתב גם רש"י] כלומר שגובה הנעת הסולם בכותל הוא תשעה טפחים ושלוה, כך צריך שירחקנו רגליו מהכותל, ונמצא שיפועו [שהוא אורך הסולם] הוא י"ב טפחים ושלשה חומשי טפח [שהוא אלכסון של ריבוע של תשעה על תשעה טפחים] ועוד משהו [כדי שיפגע בתוך הטפח העשירי], ומה שנקט רב יוסף י"ג ומשהו, אין כוונתו לקבוע בכך את שיעור אורך הסולם, ואמר זאת כסימן בעלמא, להשמיענו שצריך שיפגע ראש הסולם בתוך הטפח העליון, וכך הוא גם פירוש דברי אבוי המובאים בסמוך. כ. **בא** שני דברים שיש ביניהם פחות משלשה טפחים, נחשבים כמו שהם מחוברים. ראה סוכה (ג:). כא. **רש"י** (ד"ה שנמצא), וריטב"א (ד"ה כל שהוא) בביאור דבריו. כב. **רש"י** בחולין (נה. ד"ה לפנים) ובעוד מקומות (כפס בגליון מהדו"ס ד"ה סם) פירש תיבת 'אבא' מלשון חשיבות. והתוספות (כפס ד"ה מאי) שלדעת שמואל עצמו שסולם זקוף אינו מועיל כאיצטבא על גבי איצטבא, צריך לחלק שאיצטבא קבועה יותר מסולם. אמנם הריטב"א (ד"ה אמר רב) חילק, שמה שאמר שמואל שסולם זקוף לא מועיל, היינו כדי להתיר לשתי החצירות שיערבו יחד [שלכך צריך שיהיה השימוש נוח ביותר], ומה שאמר שסולם זקוף מועיל, היינו כדי להתיר לבעל החצר שישמושו בנחת את השימוש על גג הכותל [שלזה די גם אם השימוש אינו נוח ביותר, רק שהוא נוח יותר מבחירון]. בחזון איש (או"ח סי' נ ס"ק ז) כתב, שראייתו של שמואל מאיצטבא על גבי איצטבא אינה מובנת, שהרי שם הטעם שמועיל, משום שבאחת מהן יש ארבעה טפחים, ובה הוא משתמש כדי לעלות לראש הכותל, ודיה באיצטבא זו כדי למעט את הכותל, ולא הוצרכה התחתונה, אלא כדי שלא יהיה מיעוט באויר, מה שאין כן בסולם, שמשתמש בכל שליבות הסולם כדי לעלות לראש הכותל, וכשהוא זקוף אינו נוח לעלות בו, לפי שכשעולה בשליבה התחתונה, מונעת ממנו השליבה שמעליה להיסמך על הכותל. וראה שם מה שכתב. כד. **חתיכות** גסות של דקלים. חידושי המאירי (ד"ה קש"ג). כה. **ששליבותיו** עשויים מנסרים ועצים גסים וכבדים. חידושי המאירי (שם). כו. **כתבו** התוספות (ד"ה סוכות) שמדובר כאן בסולמות קטנים שאין בהם ארבעה חוזקים [-שליבות], שנתבאר לעיל (עז:) שאינם ממעטים משום שאינם כבדים, ומשמיענו שמכל מקום של בבל ממעטים, משום שהם כבדים. כז. **הטעם** לא נתבאר במפרשים, ולכאורה מלשון הגמרא 'מאן דאמר סולמות כל שכן דקלים' משמע שטעמו של האוסר הוא, משום שסובר שאינם כבדים דיים.

עוד שאל רב יוסף את רבה[א]: היה סולם צר שאין בו רוחב ארבעה טפחים, **וְהֶקֵּף הֶחָשׁוּק** ארבעה טפחים **בְּכוֹתֶל** משני צידי הסולם כנגד שליבות הסולם [ציור א], **בְּבָמָה** מגובה הכותל צריך לחקוק כדי להשלים את רוחב ארבעה טפחים[ב], **אֲמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **בְּעֶשְׂרָה** - עד גובה עשרה טפחים צריך להשלים רוחב ארבעה טפחים. ולאחר שיש גובה עשרה טפחים ברוחב ארבעה טפחים שהוא שיעור פתח, שוב לא איכפת לנו שהכותל גבוה אפילו הרבה יותר[ג].

רב יוסף ממשיך לשאול: וְאֲמַר לֵיהּ רב יוסף לרבה, **חֲקַקוֹ** את הרוחב **בְּגוּפָהּ בְּבוֹתֶל**, שלא העמיד שם סולם אלא חקק בכותל מעלות שרוחבן ארבעה טפחים [ציור ב], **בְּבָמָה** מגובה הכותל צריך לחקוק. **אֲמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **מְלֹא קוֹמָתוֹ** של הכותל צריך לחקוק ברוחב ארבעה טפחים.

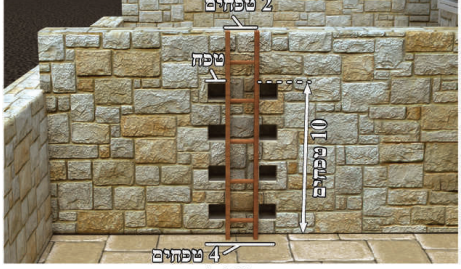
שאל רב יוסף את רבה: וּמַאי שְׁנָא - ובמה שונה אופן זה מהאופן הקודם, שלא הצרכנו שיהיו החקיקות משלימות לרוחב ארבעה טפחים עד ראש הכותל. **אֲמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **הָתָם** - באופן הקודם, שיש סולם עד ראש הכותל, **מִסְתַּיֵּיעַ לֵיהּ** - נוח לאדם לעלות בו, אלא שכדי שיהיו רשאים לעבור ולערב בין החצירות צריך שיהיה פתח ביניהן, וזהו רק כשיש רוחב ארבעה טפחים בגובה עשרה טפחים, ולזה די שיש חקיקות המשלימות לרוחב ארבעה טפחים בגובה עשרה טפחים, אולם **הָכָא** - כאן שלא העמיד סולם אלא המעלות חקוקות בכותל, **לָא מִסְתַּיֵּיעַ לֵיהּ** - אין נוח לעלות בו כל כך, ולכך צריך שיהיה רוחב ארבעה טפחים עד ראשו.

★

הגמרא דנה בענין אילן ואשירה המשמשים כסולם של כותל[ד]: **בָּעָא מִינֵּיהּ** [-שאל ממנו] **רַב יוֹסֵף מֵרַבָּה, עָשָׂאוּ לְאִילָן** העומד סמוך לכותל, שישמש **סוּלָּם** לעלות בו על הכותל, על ידי שחתכו באופן שיהא נוח לעלות ולירד בו [ציור ג][ה], **מַהוּ** שיחשב כפתח בין החצירות, שיוכלו לערב ביניהם, שאפשר שהואיל ואינו ראוי לעלות בו בשבת אינו יכול להחשב כפתח. ושאלה זו, **תֵּיבָעֵי** - יש להסתפק בה **לְדִידַהּ רַבִּי** הסובר (לעיל נ.) שאם הניח עירוב תחומין באילן, אף שאינו יכול ליטול העירוב מהאילן בשבת [לפי שנחשב שימוש באילן] אך מכיון שיכול ליטלו משם בין השמשות [מפני שנטילתו מהאילן אינה אלא שבות, ולא גזרו על השבות בין השמשות] די בזמן זה להחלת העירוב, שמא כאן לא יועיל. וכן **תֵּיבָעֵי** - יש להסתפק בשאלה זו **לְדִידָן** החולקים על רבי (שם) וסוברים שהנותן עירוב תחומין באילן אינו מועיל, שלדעתם אף בין השמשות אינו יכול ליטלו מהאילן [שסוברים שגזרו על השבות אף בין השמשות], שמא כאן יוכל האילן להועיל כסולם.

ומפרש רב יוסף את צדדי הספק לרבי ולרבנן: תֵּיבָעֵי לְדִידָן - הספק בדעת רבי הוא, משום **שֶׁבַּד בְּאֶן לָא קָאָמַר רַבִּי הָתָם** [-שם] שמועיל עירובו, משום **שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְשׁוּם שְׁבוּת** כגון שימוש במחובר, **לָא גָּזְרוּ עָלָיו** בין השמשות, **הָנֵי מִילֵּי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** - דברים אלו אמורים רק בדבר שאינו צריך לו רק בין השמשות, כמו הנחת עירוב תחומין, שענינו הוא קנין שביתה, וזמנה הוא בין השמשות, **אֲבָל בּוֹצֵי יוֹמָא לָא** - לענין עירוב חצירות שאינו יכול לחול אלא אם יש פתח ביניהן, ופתח שאינו ראוי לשימוש כל היום אינו נחשב פתח, ואם כן כאשר הסולם הוא אילן ואינו ראוי לשימוש בשבת, יש לומר שלא יועיל אף שבין השמשות הוא ראוי לשימוש. **אוֹ דִילְמָא** - או שמא **אַפִּילּוּ לְרַבָּנָן** יועיל כאן, משום שבאמת הסולם שעל ידי האילן **פִּיתְחָא** - פתח גמור **הוּא**, וזה שאין עולים בו בשבת הוא רק כאילו **אַרְיָא הוּא דְּרָבְיָא עֲלֵיהּ** - אריה רובץ עליו, כלומר גזירת חכמים אוסרת להשתמש באילן בשבת, וכשם שאם יש פתח גמור ואריה רובץ לידו, החצירות מעורבות, כן סולם זה יש עליו שם פתח, ונעשו על ידו החצירות כחצר אחת ומועיל בו עירוב, ויטלטלו מזו לזו דרך חורים שבכותל.

ממשיך רב יוסף לשאול: ואם תאמר שאכן אילן שהוא סולם נחשב פתח לעירובי חצירות, עדיין יש להסתפק באופן **שֶׁעָשָׂאוּ לְאֲשֵׁירָה סוּלָּם** - שעשה סולם מאילן שנעבד בעבודה זרה ונאסר בהנאה[ו], **מַהוּ** שיועיל לעירוב חצירות, שהרי נמצא שנהנים מדבר האסור בהנאה[ז]. ושאלה זו, **תֵּיבָעֵי** - יש להסתפק בה **לְדִידַהּ רַבִּי יְהוּדָה** הסובר (לעיל נ.) שהנותן עירוב תחומין בקבר, עירובו מועיל אף שהקבר אסור בהנאה[ח], שכן יש מקום לומר שלדעתו עירוב חצירות

ציור א

ציור ב

ציור ג

א. **עוֹד** פי תוספות ותוספות הרא"ש (ד"ה הקף). ב. **רש"י** (ד"ה הקף). ג. **שהרי** הסולם עצמו מגיע לראש הכותל. רש"י (ד"ה שמא) ותוספות (ד"ה לחלק). ד. **בבבלית** ביצה (נ:) שנינו, שחכמים גזרו שלא לעלות על אילן בשבת, גזירה שמא יתלוש עלים או ענפים או פירות, ובכלל גזירה זו, גם שאין להשתמש בו [כל שבנוה ג' טפחים] (לפי שו"ע או"ח סי' שיח סעיפים 6-3). ולענין שימוש באילן בין השמשות שהוא ספק חול ספק שבת, מבואר לעיל (נ:) שלדעת רבי מותר, לפי שסובר שכל דבר שאסור מדרבנן משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, ולדעת חכמים אף בין השמשות גזרו ואסור. ה. **מאירי** (ד"ה שמא). ו. **ראה** רש"י (לעיל נ:: ד"ה ואם) שהנוטל דבר מאילן הוא בכלל משתמש באילן. ז. **שהרי** בחול עולים בו. ריטב"א (ד"ה אף - תוספתון). ח. **רמב"ם** (עבודה זרה פ"ו ה"ב) מהפסוק (דברים ז טו) 'ולא תביא תועבה אל ביתך'. ט. **כתב** הטור (או"ח סי' שסב ס"ק ב) 'הקבר אסור בהנאה וכו' וגם לישב על הקבר אסור'. ואיסור הנאת קבר למדוהו (סנהדרין מז:) מגזירה שוה, נאמר (במדבר כ ה) 'ותמת שם מרים ותקבר שם', ונאמר (דברים כה ז) 'ועפרו שם את העגלה בנחל', מה עגלה ערופה אסורה בהנאה (קידושין נ.) אף כאן המת וכל תשמישיו אסורים בהנאה.

על ידי סולם אשירה לא יועיל. וכן **תֵּיבָעֵי** - יש להסתפק בשאלה זו דְּעִדַּת **רַבָּנָן** הסוברים (שם) שאין עירוב תחומין בקבר מועיל, שכן יש מקום לומר שלדעתם עירוב חצירות בסולם אשירה כן יועיל.

ומפרש רב יוסף את צדדי הספק לרבי יהודה ולרבנן: תֵּיבָעֵי לָךְ רַבִּי יְהוּדָה - הספק בדעת רבי יהודה הוא, משום שיש לומר **שַׁעַר נָאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָתָם** [-שם] **דְּמוּתָּר לְקָנוֹת בַּיִת** [-שביתה] לצורך עירובי תחומין **בְּאֵיסּוּרֵי הֲנָאָה** כגון בקבר, **אֲבָל הָתָם דְּבַתַּר דְּקָנֵי לֵיהּ עֵירוּב לָא גָּיְיהָא לֵיהּ דְּלֵינְטָר** - שאחר שכבר קנה שביתה וחל העירוב, אינו צריך עוד לשמירתה של הפת ולא איכפת לו אם תאבד, ונמצא שאינו נהנה משמירת הפת על ידי הקבר, וכל הנאתו היא רק מקניית העירוב על ידי הקבר, וזו לא נחשבת הנאה, שכן אין מערבים עירוב תחומין אלא לדבר מצוה, ומצוות לא ניתנו ליהנות מהם, אבל עירובי חצירות נעשים להנאתו שיוכלו לטלטל מחצר לחצר אף לדבר רשות ולא רק לדבר מצוה, ואם הסולם מאשירה נמצא שנהנה מאיסור הנאה. **אוֹ דִילְמָא** - או שמא **אֲפִילּוּ לָךְ רַבָּנָן** יועיל כאן, משום שאף שנהנה מעמידת סולם האשירה שם, שיהיו החצירות מערבות על ידו, מכל מקום אינו משתמש בו כלל ואינו עולה בו, **וּפִיתְחָא** - ופתח גמור **הוּא**, וזה שאסור לעלות בו, הוא רק כאילו **אַרְיָא הוּא דְּרָבִיץ עֲלֵיהּ** - אריה רובץ עליו, כלומר איסור התורה להשתמש בו, וכשם שאם יש פתח גמור ואריה רובץ לידו החצירות מעורבות, כן סולם זה יש עליו שם פתח והוא עושה את החצירות מתוברות[יא].

אָמַר לֵיהּ רבה לרב יוסף תשובה לשאלותיו, **סְתָם אֵילָן** שעשאו סולם **מוּתָּר** לערב על ידו, כיון שהוא פתח ראוי לשימוש אלא ש'אריה רובץ עליו', **וְאוֹלָא אֲשֵׁירָה** שהיא סולם, **אֲסוּרָה** בהנאה להתיר על ידה טלטול בין החצירות[יב].

הגמרא מקשה על רבה ומביאה דעות אחרות: מָתְקִיף לָהּ - הקשה **רַב חִסְדָּא** על רבה, **אַדְּרַבָּה** - מסתבר לומר ההיפך מדבריך, **אֵילָן שֶׁאֵימּוּר שֶׁבֶת גּוֹרֵם לוֹ** שלא יהיה אפשר להשתמש בו בשבת, **נִיתָּר** - יאסר מלטלטל על ידו, **אֲשֵׁירָה שֶׁאֵימּוּר דָּבָר אַחֵר** [-עבודה זרה] **גּוֹרֵם לוֹ** שלא יהיה אפשר להשתמש בו בשבת ולא איסור שבת, **לֹא נִיתָּר** - לא יאסר מלטלטל על ידו[יג].

אִיתְמַר נָמֵי - וכן נאמר בבית המדרש כסברת רב חסדא, **בְּי אָתָא** - כשבא **רְבִין** מארץ ישראל, **אָמַר** בשם **רַבִּי אֶלְעָזָר, וְאָמְרֵי לַהּ** - ויש אומרים שהשמועה דלהלן **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר** [-בשם] **רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁאֵימּוּר שֶׁבֶת גָּרַם לוֹ**, כמו אילן שעשאו סולם, **אֲמוּר, כָּל שֶׁאֵימּוּר דָּבָר אַחֵר גָּרַם לוֹ**, כמו אשירה, **מוּתָּר.**

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי הָכִי - שנה כך, עשה **אִילָן** סולם, **פְּלוּגְתָּא** - תלוי במחלוקת **דְּרַבִּי וְרַבָּנָן** בעירוב תחומין שנתנו באילן, שלדעת רבי הוא עירוב, משום שיכול ליטול את הפת בין השמשות, ולדעת חכמים אינו עירוב, משום שאינו יכול ליטלה אף בבין השמשות, וכן בענייננו, לדעת רבי מועיל הסולם לעירוב החצירות משום שיכול לעלות בו בין השמשות[יד], ולדעת חכמים אינו מועיל, לפי שאינו יכול לעלות בו בין השמשות. **וְאַשֵּׁירָה** שעשאה סולם, **פְּלוּגְתָּא** - תלוי במחלוקת **דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנָן** בעירוב תחומין שהניחו על קבר, שלדעת רבי יהודה עירובו עירוב משום שהוא סובר שמותר לקנות שביתה לעירוב תחומין באיסור הנאה[טו], ולדעת רבנן אין עירובו עירוב משום שלדעתם אסור לקנות שביתה לעירוב תחומין באיסור הנאה, וכן בענייננו, לדעת רבי יהודה מועילה האשירה לעירוב החצירות אף שהיא אסורה בהנאה [והיא פתחו שאריה רובץ עליו], ולדעת חכמים אינה מועילה מאחר שהיא אסורה בהנאה[טז].

* * *

משנה המשנה ממשיכה לדון **בחצירות הסמוכות זו לזו, ויש דבר שמפסיק ביניהן, אימתי מערבות כחצר אחת, ואימתי כשתי חצירות: חָרִיץ** [-חפירה ארוכה] **שֶׁמַּפְסִיק בֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**[יז], על פני כל החצר, **והוא עֲמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְרוֹחַבּ**[יח] **אַרְבָּעָה טְפָחִים**[יט], בני החצירות **מְעָרְבִין שְׁנֵיהֶם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד**, כלומר, כל חצר מערבת לעצמה, ואינן יכולות לערב יחד כחצר אחת, מפני שהחריץ הוא כמחיצה בין החצירות[כ]. **וְאִם יֵשׁ** אם החריץ **פָּחוֹת** [-פחות] **מִכָּאן** [-מעשרה] **טְפָחִים, אֲפִילּוּ** אם החריץ **עָמֹק שְׁלֹשָׁה תְּפָחִים**[כא], אינו נחשב כסתום[כב], ועדיין הוא מפסיק בין החצירות, וכל חצר מערבת בפני עצמה. אבל אם החריץ **מָלֵא עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת** [-אבנים קטנות], נחשב החריץ כסתום[כג], **וּמְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם**, כלומר שתי החצירות מערבות יחד, כדין חצר אחת, ואינן יכולות להיחלק ולערב כל חצר בפני עצמה כשתי חצירות[כד].

אם **נָתַן עָלָיו** [-על החריץ] **נָפָר** - לוח עץ, **שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים**, והוא עובר על גבי החריץ מחצר לחצר כעין גשר [ציור ד][כה], **וְכֵן** הוא הדין **בִּשְׁתֵּי גְּזוּזְטְרָאוֹת** - נסרים הבולטים מכותלי עליות הבתים, על גבי רשות הרבים, שעומדות זו **כְּנֶגֶד** זו[כו], ובכל אחת מהעליות שמהן יוצאות הגזוזטראות

יא. **לֹא** ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צוואריהם ניתנו. רש"י (ר"ש סת. ד"ה לא).

יב. **ומסתברא** שמדובר באשירה של גוי שאפשר לגוי לבטלה ותהיה מותרת בהנאה ויהיה אפשר לעלות בה אף בחול. אבל אשירה של ישראל הרי עומדת לשריפה ואם כן כותחי מכתת שיעורה ואין בסולם שיעור רוחב ארבעה טפחים כפי שנצרך. ריטב"א (ר"ש לו - סמע). אבל בתוספות (נהלן ס. ד"ה אשר) ביארו שלגבי סולם ששיעורו אינו משום חשיבות אלא שיהא ראוי לעלות בו אין אומרים כתותי מכתת שיעוריה.

יג. **עַל** פי רש"י (ר"ש ותמץ, ד"ה מעלה). **וְלֹא** צריך שיהיה ראוי לשימוש כל היום, אלא מאחר שהיה עליו פתח שראוי לשימוש בין השמשות, מועילה גם אחר כך סברת 'ארא דרביע עליה', מה שאין כן לדעת חכמים שאינו ראוי לשימוש אפילו שעה אחת חזון איש (פרה"ש סי' ט (נב) ס"ק נו (נג) ס"ק נח, ד"ה ולכאורה).

יד. **עַל** פי תוספות (שם). וראה בחזון איש (פרה"ש סי' ט (נב) ס"ק נב) שעמד על דבריהם וביאר באופן אחר.

טו. **בְּמִשְׁנָה** שבמשניות, וברש"י (ר"ש ומשנ) הגירסא היא 'ורחבו'.

טז. **הֵיינוּ** שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה לכל אורכו, וראה בעיוני המשנ שמה הדין כשאינו לכל אורך החצר.

יז. **וְדַוְוקָא** אם הוא עמוק עשרה ורחב ארבעה, אבל אם אינו עמוק עשרה, או שאינו רחב ארבעה, מערבים שתי החצירות יחד. והטעם שצריך שיהיה החריץ עמוק עשרה, הוא משום שאין מחיצה בפחות מעשרה טפחים, ורק כשהוא עמוק עשרה אז דפנות החריץ נחשבות למחיצות, ואפשר לומר בהם גזר אטיק מחיצתא, שראים את מחיצות החריץ כאילו הם עולות למעלה, ומפרידות בין החצרות, אבל אם אין החריץ עמוק עשרה, אין כאן מחיצות שמפסיקות בין החצירות. והטעם שצריך שיהיה החריץ רחב ארבעה, ביאר רש"י (ר"ש ורמב), שאם אינו רחב ארבעה טפחים נוח לפסוע עליו משפה לשפה, ואינו מפסיק בין החצירות. וראה בעיוני הפשט מהו ביאור דברי רש"י.

יח. **קָטָן** וחבן שניהם מגבעול התבואה. וכתבו התוספות בשבת (לו: ד"ה מיתיב), שקש, הוא החלק של הגבעול שנשאר בקרקע אחר שנקצרו השיבולים, וחבן הוא החלק הנקצר עם השיבולים.

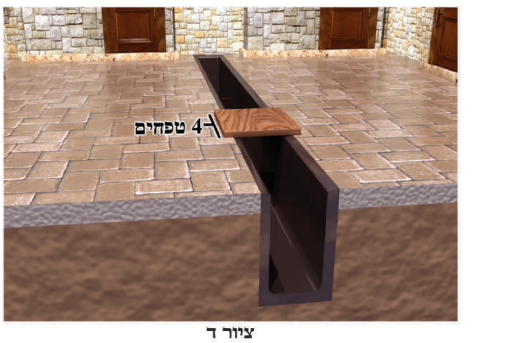
יט. **ביאר** רש"י (ר"ש ותמץ), שקש וחבן המותחים בחריץ, אינם נחשבים כסתימה לפי שאין אדם מבטלם שם, כיון שהוא עתיד ליטלם משם. וביאר רבינו יהונתן (ר"ש ותמץ) שכיון שחבן וקש רואים לאכילת בהמה, אין הדרך להשאירם בחריץ. ומבואר בגמרא, שאין זה אלא בקש וחבן שהניחו שם סתם, אבל אם ביטל שם את הקש והחבן, שהניח שם קש וחבן ואמר שרצונו הוא שישארו שם, נחשבים הקש והחבן כסתימה גמורה.

כ. **שנים** וצדדיהם הניתנים בחריץ סתם, ניתנים שם על דעת שלא להוציאם משם, ולכן הם בטלים שם.

כא. **שאם** עירבה כל חצר בפני עצמה, אסור להם לטלטל בחצר, כיון חצר שנפרצה לחצר אחרת. שכיון שאין מחיצה בין החצירות, הרי שתיהן כחצר אחת, ובני חצר שחלקו את עירובם, שעשו חלקם עירוב אחד וחלקם עירוב אחר, אוסרים הם זה על זה.

כב. **ברש"י** (ר"ש שפי) מבואר, שעומדות הגזוזטראות זו ליד זו, והיינו ששתי הגזוזטראות יוצאות מאותו הכותל, אלא שהן רחוקות קצת זו מזו [ציור ה] [וכתב הפרי מגדים (פר' פנס מפתחות זאב סק"ל) שאף שמבואר בשבת (לה:), ששתי גזוזטראות שיוצאות מאותו כותל, ואויר רשות הרבים עובר ביניהם אסור להעביר מגזוזטרא לגזוזטרא מדאורייתא. מכל מקום כאן, כיון שיש נסר שעובר בין הגזוזטראות, ואינו מעביר באויר רשות הרבים, אלא הוא מעביר על גבי הנסר, אין בזה איסור].

כג. ורבינו יהונתן (ר"ש וכן) פירש, שזו כנגד זו, והיינו שהגזוזטראות יוצאות מהבתים שמשני

ציור ד

ציור ה

דרים אנשים אחרים, ונתן נסר שהוא רחב ארבעה טפחים מגזוזטרא לגזוזטרא[כג], הנסר משמש לפתח בין שתי החצירות ובין שתי הגזוזטראות, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם** - יכולים בני כל חצר ובני כל גזוזטרא לערב לעצמם, **וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד** - יכולים בני שתי החצירות ובני שתי הגזוזטראות לערב יחד[כד]. **פָּחוֹת מִכָּאן** - ואם הנסר רחב פחות מארבעה טפחים, אינו נחשב כפתח, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - ובני כל חצר ובני כל גזוזטרא מערבים לעצמם, ואינם יכולים לערב כולם יחד.

★

גמרא הגמרא מקשה על המבואר במשנה שתבן אינו נחשב לסתימה בחריץ.

שואלת הגמרא: וְכִי **תֶּבֶן** שהוא עתיד לפנותו **לָא חָזֵיַיץ** - אינו נחשב לסתימה בחריץ[כה], **וְהָא אֶגֶן תֶּבֶן** - והרי שנינו במשנה (לעיל עח.), **סְתָמָן** - גדיש של תבן, **בֵּין שֶׁעוֹמֵד בֵּין שֶׁתְּחִילוֹת**, אם הוא **גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, הרי הוא מפסיק ביניהם, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - כל חצר מערבת לעצמה כדין שתי חצירות נפרדות, ואינן יכולות לערב יחד כחצר אחת. הרי שאף שעתידים ליטול משם את התבן, כל זמן שהוא שם הוא נחשב למחיצה, ואין אומרים שכיון שהוא עתיד להינטל, הרי זה כמו שאין שם מחיצה, וכמו כן לגבי חריץ יש לנו לומר, שאף שעתיד התבן להינטל משם, כל זמן שלא ניטל, יחשב החריץ כסתום[כו].

מתרצת הגמרא: אֲמַר **אַבָּיֵי**, **לְעָנְיַן** שיחשב התבן כְּ**מְחִיצָה, כּוּפֵּי עֲלָמָא לָא פְּלִיגִי** - אין מי שיחלוק בדבר זה[כז], וכולם מודים **דַּהֲוָיָא מְחִיצָה** - שגדיש של תבן נחשב מחיצה, ואף שהוא עתיד להינטל משם, כל זמן שהוא שם, והוא מפסיק בין החצירות, הוא נחשב כמחיצה[כח], **אֲבָל לְעָנְיַן חֲצִיצָה** - שיחשב התבן כמי שחוצץ בפני אויר החריץ, ומחשיב את החריץ כסתום וכהמשך הקרקע, **אִי בָּטֵיל לֵיהּ** - אם ביטל את התבן בחריץ, דהיינו שאמר בפירוש[כט] שלא יטול את התבן מהחריץ[ל], **חָזֵיַיץ** - נחשב התבן כסתימה בחריץ, **וְאִי לָא בָּטֵיל לֵיהּ**, אלא הניח שם את התבן סתם, **לָא חָזֵיַיץ** - אין התבן נחשב לסתימה בחריץ[לא].

★

שנינו במשנה: שאם החריץ **מָלֵא עָפָר** או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים. **הגמרא מבארת מתי עפר וצרורות נחשבים לסתימה בחריץ:** מדברי המשנה שנקטה שאם החריץ מלא עפר או צרורות, מערבין אחד, ולא חילקה בדבר, משמע שבכל אופן שהוא, נחשב החריץ כסתום[לב]. **מקשה הגמרא: וְאַפַּיְּיהּ בְּמָתְנָא** - כשהניח את העפר בסתם שאין אנו יודעים אם יטלנו משם או לא, גם כן הרין שנחשב החריץ כסתום, **וְהָתָנַן** - והרי שנינו במשנה (שבת פט ע"ו מ"ו)[לג], **בֵּיצַת** שיש בו טומאת מת[לד], **שְׁמִיאָהוּ תֶּבֶן אוֹ צְרוֹרוֹת, וּבְטֵילוֹ** לתבן או לצרורות, **בָּטֵל**, וכל החלל שבו עומדים התבן והצרורות נחשב כסתום, ואם אין שם אויר טפח, הטומאה עולה ומטמאה את מה שעומד מעל המת אף מעל הבית[לה]. ומדייקת הגמרא ממה שאמרה המשנה שם, שביטל שם את התבן והצרורות, **בֵּיטְּלוֹ אֵין** - שרק אם ביטל שם את התבן והצרורות, דהיינו, שאמר בפירוש שאינו רצה ליטלם משם, רק אז הם בטלים לבית, ונחשב חלל הבית כסתום.

צירי רשות הרבים, זו כנגד זו [ציור ו]. וכתב רבי עקיבא איגר (לחלן עמ. פרסי"ב ד"ה ז), שאינו יודע מדוע לא פירש רש"י כדברי רבינו יהונתן. וראה עוד להלן בגמרא (עמ.). כג. **רש"י** (ד"ה שפח). וראה בעיוני הפשט, שהתוספות (ד"ה זמן) פירשו באופן אחר. כד. **שחצירות** אלו שוות לחצירות שיש ביניהם כותל, ונפרץ הכותל יותר מארבעה טפחים ופתוח מעשר אמות, שמבואר במשנה לעיל (עמ.) שמערבים אחד ואם רצו מערבים שנים, שהחריץ הרי הוא ככותל המפריד בין החצירות, והנסר הוא כפרצה בכותל. וביאר רבינו יהונתן (ד"ה נתן), שרק כשהנסר רחב ארבעה טפחים הוא נחשב כפתח, שאז העובר עליו אינו יראה שיפול, ומשום כך הוא נחת להשתמש בו, אבל אם אינו רחב ארבעה טפחים, יראים לעבור בו, ולכן אינו נחשב כפתח. ובדברי הריטב"א והמאירי (ד"ה נתן) מבואר, שהטעם שרק כשהנסר רחב ארבעה הוא נחשב כפתח, הוא משום שדרך הנסר הוא כדרך פתח שבכותל, שכל מקום שיש שם נסר, הוא כמו שיש שם פירצה, וכשם שפירצה בכותל אם אינה רחבה ארבעה טפחים אינה נחשבת פתח, כך הנסר אם אינו רחב ארבעה טפחים אינו נחשב פתח. כה. **רש"י** (ד"ה גם). מתימה החריץ נקראת חצירה, כלומר שהתבן חוצץ בפני אויר החריץ, ומחשיב את החריץ כסתום. רש"י (ד"ה אבל) כו. **כליומר**, שדבר פשוט וברור הוא, ולא יתכן שימצא מי שיחלוק בזה. כז. **וכשם** שאמרו (לעיל עח:) שאף עבטיטן [כר שנותנים תחת אוכף הגמל] ואוכפות וכלי הבהמה יכולים להיחשב כמחיצה במקום שהם עומדים, אף שהם דברים שודאי ינטלו משם. רש"י (ד"ה למעין). כח. **רש"י** (ד"ה גם). ומבואר בדבריו, שאם לא אמר שאינו רוצה ליטול את התבן, אלא רק חשב בלבו שאינו רוצה ליטלו, אין זה נחשב לביטול. והריטב"א בסוכה (נ: ד"ה סיפא) כתב, שאף אם חשב בלבו שאינו רוצה ליטלו משם, הוא ביטול. כט. **שבדי** שלא יחשב החריץ כהפסק בין החצירות, צריך לבטל את מחיצות החריץ, ולזה אין די במה שעכשיו החריץ מלא, אלא צריך שיחשב כאילו אין כאן כלל חריץ, אלא קרקע חלקה היא, וזה אי אפשר לעשות בלא ביטול. ל. **ויעוד** מוכח כן במשנה, שהרי בתבן אמרה המשנה שאינו בטל, ודין זה אינו אלא כשהוא מניח את התבן סתם, שהרי ביטול מועיל אף בתבן, כמבואר בגמרא לעיל, ואם כן ודאי בעפר מדובר אף בשלא ביטלו. לא. **כתבו** התוספות (ד"ה והמקן) שכוונת הגמרא היא למשנה זו, ואף שבמשנה שם שנינו 'בית שמלאהו עפר או צרורות ובטלו וכו' טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת', ולא 'תבן או צרורות וביטלו בטל' כמו שהביאה הגמרא כאן, כך הוא דרך הגמרא בכמה מקומות, לשנות ולקצר את צורת המשניות שהיא מביאה. ומה שאמרה הגמרא בדברי המשנה שתבן רק אם ביטלו בטל, אף שלא התכוונה במשנה כלל, למדה כן הגמרא ממה שאמרה המשנה שעפר שביטלו בטל, וכל שכן הוא, שאם עפר צריך ביטול, וראי שתבן צריך ביטול. ואין לומר, שרק בעפר מועיל ביטול, אבל בתבן אפילו ביטול אין מועיל, שהרי מבואר במשנה שם, שאפילו כרי של תבואה אם ביטלו בטל. לב. **הייגו** מת עצמו, ושאר דברים שמטמאים מדין מת המבוארים באהלות (פ"ב משניות 3-6) כגון כזית מהמת ועפר קבורות. לג. **בל** המאהיל על המת, כלומר שהוא נעשה אוהל למת, שהמת נמצא תחתיו, ונמצא מהמת, אבל אם המת נמצא באוהל, מי שעומד מחוץ לאוהל כנגד המת מעליו, אינו נטמא, שהאוהל חוצץ בינו ובין המת. ואין נחשב אוהל לחצרץ בפני המת, אלא כשיש בו חלל של טפח על טפח בגובה טפח, אבל אם המת נמצא באוהל שאין בו גובה טפח, זהו הנקרא טומאה רצוצה, שדינה הוא שהיא מטמאה את כל העומד חוץ לאוהל ומאהיל עליה, אפילו עומד גבוה הרבה מעל האוהל. ואמרה המשנה, שאם מילא את הבית שהמת שם בתבן או צרורות, ולא נשאר שם אויר בגובה טפח, ובילטל שם, נחשב כל המקום שהתבן והצרורות שם כסתום, וכאילו אין שם אויר טפח, והטומאה בוקעת ומטמאה את כל המאהיל עליה אף מחרץ לבית.

ציור ו

אבל אם **לֹא בִיטְּלוֹ** לתבן או לצרורות, **לֹא** - אינם בטלים במקומם, והמקום שהתבן והצרורות נמצאים בחלל הבית אינו נחשב כסתום[א]. הרי שצרורות אינם בטלים במקום הנחתם אלא אם כן ביטלו בפירוש, ואיך אמרו במשנה שעפר וצרורות אף בסתם הם בטלים.

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב הוּנָא, משנתנו והמשנה באהלות נחלקו בדין זה, **וּמָאן תְּנָא אָהֳלוֹת** - והמשנה באהלות בשיטת מי היא, בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**[ב], ומשנתנו חולקת על רבי יוסי, וסוברת שעפר אף כשמניחים אותו סתם הוא מתבטל במקום שהניחו אותו.

מקשה הגמרא: אִי - אם נרצה לומר שהמשנה באהלות **רַבִּי יוֹסֵי** היא, יקשה על כך, **דְּאִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ** - ששמענו לרבי יוסי שהוא סובר שלא כדין המבואר במשנה באהלות, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, בית שטומאת מת בתוכו, ומלאוהו **תֶּבֶן, וְאֵין** הוא **עָתִיד לְפָנּוֹתוֹ**, שאנו יודעים שאינו צריך את התבן ואינו עתיד ליטול אותו משם, אבל לא אמר בפירוש שלא יטלנו משם[ג], **הֲרֵי** דינו של התבן **הוּא כָּמְתָם עָפָר** - כעפר שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו או לא, **וְכָמֵּל** התבן, ונחשב החלל שהתבן בו כסתום[ד]. ואם מילא את הבית **עָפָר**, ויודעים אנו שהוא **עָתִיד לְפָנּוֹתוֹ, הֲרֵי** דינו של העפר **הוּא כְּמָתָם תֶּבֶן** - כתבן שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו משם או לא, **וְלֹא בָּטֵל**[ה] - ואינו מתבטל במקום שהוא שם, הרי שסובר רבי יוסי, שעפר שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו או לא, הוא בטל. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא, אֲמַר רַב אַסִּי, מָאן תְּנָא עֵירוּבִין** - מיהו התנא של משנתנו שסובר שעפר סתם בטל, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, שמבואר בברייתא, שרבי יוסי סובר שעפר סתם בטל, והמשנה באהלות חולקת על רבי יוסי בזה[ו].

תירוץ נוסף מביאה הגמרא: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, מוֹקְמֵאַ אֲשֶׁבַּת קָרְמִית - וכי מקשה אתה על מה שעפר בטל לענין שבת, ממה שאינו בטל לענין טומאה, **הָנֵּח אֵיפּוֹר שֶׁבֶת הָאֲפִילּוּ אַרְנָקִי נָמֵי מְבַטֵּל אֵינִישׁ**, כלומר, אין ללמוד ממה שדבר האסור בטלטול בשבת בטל לענין שבת, שיחשב מבוטל אף לשאר דברים, שהרי בשבת, אפילו ארנק מלא מעות שוראי דעתו ליטלו משם אחר השבת, כיון שאסור לטלטלו בשבת, הוא בטל במקום שהוא מונח שם, וכמו כן עפר כיון שאסור ליטלו בשבת, אף אם אין אנו יודעים אם דעתו להניחו שם, הוא בטל לענין שבת, אבל תבן, שהוא מאכל לבהמות, מותר ליטלו משם בשבת, ולכן אינו בטל אלא אם כן ביטלו[ה].

עוד תירוץ מביאה הגמרא: רַב אַשִׁי אָמַר, בֵּית אַחֲרִיץ קָא רָמֵית - וכי מקשה אתה על מה שעפר בטל בחריץ, ממה שאינו בטל בבית, הרי אינו דומה, **בְּשֶׁלָּמָּא חָרִיץ דְּמִיטַּיְיחִיהּ קָאֵי** - שלגבי חריץ מובן הדבר מדוע עפר בטל שם בסתם, כיון שחריץ עומד להיסתם, ומשום כך כשהוא נותן שם עפר בסתם, יש לנו לומר שכוונתו שלא ליטלו, **אֶלָּא בַּיִת** וכי **דְּמִיטַּיְיחִיהּ קָאֵי** - האם הוא עומד להיסתם, שנאמר שהנותן שם עפר סתם כוונתו שלא ליטלו, ומשום כך בבית, כל זמן שלא ביטל את העפר שהוא נותן שם, אינו בטל[ז].

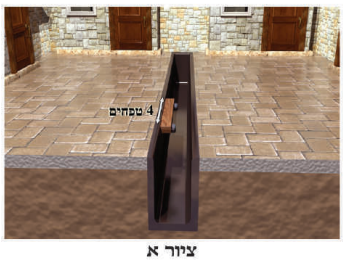
*

שנינו במשנה: נָתַן עָלָיו [על החריץ] **נֶפֶר שֶׁהוּא רָחֵב אַרְבָּעָה** טפחים, מערבים שנים, ואם רצו מערבים אחד. **הגמרא מבארת שיש אופן שאין צריך שיהיה הנסר רחב ארבעה טפחים: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה, שצריך שיהיה הנסר רחב ארבעה טפחים, **אֶלָּא כְּשֶׁנָּתַן** את אורך הנסר **לָרֹחַב** של החריץ, שהנסר עובר על גבי החריץ משפה לשפה כנגד, **אֲבָל** אם נתן נסר שהוא ארוך ארבעה טפחים[ח], כשארכו מונח **לָאָרְכּוֹ** של החריץ, שנתן את הנסר בתוך החריץ על גבי יתדות סמוך לשפת החריץ [ציור א], **אֲפִילּוּ** אם הנסר רחב **כָּל שֶׁהוּא, נָמֵי** - גם כן יכולים הם לערב יחד, **שְׁהֵרֵי מֵיצָטוּ** הנסר לחריץ **מֵאַרְבָּעָה** טפחים, שמתחילה היה החריץ רחב ארבעה טפחים[ט], וכיון שמיעטו ככל שהוא, במקום שמיעטו אינו רחב ארבעה טפחים, וכיון שאורך הנסר הוא ארבעה טפחים, נמצא שיש ארבעה טפחים באורך החריץ שאינם רחבים ארבעה טפחים, ונוח לפסוע בהם מחצר לחצר, ומקום זה משמש כפתח בין החצירות, ויכולים הם לערב יחד.

*

שנינו במשנה: וְכֵן שְׁתֵּי גְּזוּזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ ונסר רחב ארבעה טפחים עובר מזו לזו, מערבין שנים ואם רצו מערבים אחד. **הגמרא מביאה שיש אופנים שנסר ארבעה אינו יכול לחבר בין שתי גוזטראות: אָמַר רָבָא, הָא דְּאָמְרַתְּ** - הדין האמור במשנה, ששתי גזוזטראות שנסר שרחב ארבעה טפחים עובר מזו לזו, יכולים לערב יחד, כשעומדות הגזוזטראות **זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ**, ששתיהן בולטות לרשות הרבים במידה שוה, **אֵין** - אמרו דין זה, אבל אם עומדות הגזוזטראות **זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ**, אלא אחת בולטת לרשות הרבים יותר מחברתה [ציור ב]', **לֹא** אמרו שאם נסר שרחב ארבעה עובר מזו לזו יכולות הן לערב יחד. ושתי

א. **והרי** זה כמו שיש שם חלל טפח, שאין הטומאה בוקעת מעל הבית לטמא את העומד בנגדה. ב. **ביאורו** רש"י (ד"ה רבי יוסי) ותוספות (ד"ה מאן), שלא ידע רב הונא מה סובר רבי יוסי בדין זה, אלא ידע רק שיש בזה מחלוקת תנאים, ורבי יוסי הוא אחד מהתנאים החולקים בדין זה, ומשום כך תלה שהמשנה באהלות שחולקת על משנתנו רבי יוסי היא, אבל באמת רבי יוסי סובר שעפר סתם בטל, כמו שתבאר הגמרא בסמוך. ג. **רש"י** (ד"ה מבן), ופירש כן לפי דרכו (ר"ה סתם ד"ה נמל עמ:), שביטול הוא רק כשאומר בפירוש שאינו רוצה ליטלו משם. אבל הריטב"א (סוכה ד. ד"ה סיפא) כתב, שביטול היינו אם דעתו שלא ליטול את התבן והעפר משם, ואין צריך לומר בפיו. ואין עתיד לפנותו, היינו שאינו רוצה ליטול משם את התבן והעפר, רק כל זמן שהטומאה שם. ד. **וגמצא**, שבעפר סתם, ובתבן שאינו עתיד לפנותו, נחלקו רבי יוסי והמשנה באהלות, שרבי יוסי אומר ששניהם בטלים, והמשנה באהלות סוברת שאינם בטלים. ובעפר שעתיד לפנותו, ובתבן סתם, אף רבי יוסי מודה שאינם בטלים. ובעפר שאינו עתיד לפנותו, כתבו תוספות (ד"ה ואפילו), שאף בזה נחלקו רבי יוסי והמשנה באהלות, שהרי למשנה באהלות, אין עפר בטל אלא אם כן ביטלו, אבל אם לא ביטלו, אלא שאנו יודעים שאינו עתיד לפנותו אינו בטל, ולרבי יוסי אפילו עפר סתם בטל. אבל הריטב"א בסוכה (ד. ד"ה ואם) כתב, שמסתבר שלא נחלקו רבי יוסי וחכמים אלא במה שאמר רבי יוסי בפירוש, אבל עפר ואין עתיד לפנותו, אף חכמים מודים שהוא בטל. ה. **ותירוץ** זה, גם עפר ועתיד לפנותו בטל לענין שבת, שהרי ארנקי וראי הוא עתיד לפנותו, ואף על פי כן כיון שאינו נוטלו משם כל השבת מחמת האיסור, הוא בטל. ו. **ואף** חכמים החולקים על רבי יוסי, וסוברים שבבית שהטומאה בו עפר סתם אינו בטל, מודים הם שהעפר הנתון בחריץ, אף בסתם הוא בטל. רש"י (ד"ה למשיימים). ומכל מקום, אף שהחריץ עומד להיסתם, אינו נחשב כסתום אלא אם נתן בו עפר, אבל אם נתן בו תבן, כיון שהתבן ראוי לאכילת בהמתו, יש לומר שעתיד הוא ליטול משם את התבן. ז. **כתב** הגאון יעקב (ד"ה זה) שרב אשי לא בא לחלוק על רב הונא בריה דרב יהושע, שאמר שכל שאסור ליטלו בשבת, הוא בטל בשבת, אלא בא להוסיף שאף לענין טומאה, עפר בחריץ בטל, כיון שהוא עומד להיסתם. אבל הפני יהושע (סוכה ד. פסוק' ד"ה ופשיט) פירש, שרב אשי בא לחלוק על רב הונא בריה דרב יהושע, ורב אשי סובר שדבר שאסור ליטלו בשבת, אם בדעתו ליטלו לאחר השבת, אינו בטל. ח. **רש"י** (ד"ה בנגד) וראה בעיוני הפשט מה הדין כשנסר זה הולך על פני כל רוחב החצר. ט. **שהחריץ** שדיברה בו המשנה, לא היה רחב אלא ארבעה טפחים. רש"י (ד"ה שבעה). וחריץ הרחב יותר מארבעה טפחים, צריך לתת בו נסר רחב יותר, שבמקום שיתן את הנסר, לא ישאר ברוחב החריץ ארבעה טפחים. י. **רש"י** (ד"ה זו), וכתב רבי עקיבא איגר (בכורים סב), שאינו יודע איזה טעם יש במה שהגזוזטרא בולטת יותר מחברתה, שפשוט כך לא יוכלו לערב יחד, ואינו יודע מדוע לא פירש רש"י כמו שפירש רבינו יהונתן (ד"ה בנגד זו), שזו כנגד זו, היינו שהגזוזטראות יוצאות מהבתים שמשני צידי רשות הרבים, מכוונות זו מול זו, זו שלא כנגד זו היינו שאין הגזוזטראות עומדות זו מול זו, ורק באלכסון הן קרובות זו לזו [ציור ג]. וראה בנחל הערבים (פרק"י סב) שביאר כוונת רש"י, שהבתים שמהם יוצאות הגזוזטראות, אינם עומדים בשוה, אלא אחד מהם בולט יותר לרשות הרבים, ואין הגזוזטרא של הבית שאינו בולט לרשות הרבים, מגיע עד לגזוזטרא של הבית

ציור א

ציור ב

ציור ג

גזוזטראות שעומדות **זו לְמַעְלָה מִזּוֹ**, שאחת מהן גבוהה יותר[יא], **נָמֵי**[יב] - גם כן אין נסר רחב ארבעה יכול לצרפם לערב יחד[יג]. ודין זה שכשאין הגזוזטראות זו כנגד זו, או שאחת גבוהה יותר אין נסר רחב ארבעה מצרפם לערב יחד, **לֹא אֶסְרָן** - לא נאמר דין זה, **אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** - שרחוקות הגזוזטראות זו מזו **שָׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֲבָל** אם **אֵין בֵּין זֶה לָזֶה שָׁלֹשָׁה**, שאין הגזוזטראות רחוקות זו מזו שלשה טפחים[יד], אם יש ביניהן נסר רחב ארבעה טפחים, יכולות לערב יחד, מפני **שֶׁגְּזוּזְטְרָא עֲקוּמָה הִיא** - שיכולים להחשיב את שתי הגזוזטראות כגזוזטרא אחת עקומה[טו].

★ ★ ★

משנה המשנה ממשיכה לדון עוד בשתי חצירות סמוכות זו לזו ויש דבר המפסיק ביניהן, ועוסקת משנה זו כשהדבר המפסיק היה ערימת תבן, שמלבד הנידון בדין הפסק שבין החצירות לענין אם יכולות לערב כאחת, יש לדון בו עוד בענין שימוש של בני החצירות בערימת התבן.

סַתְּבָן - גדיש של תבן **שֶׁעוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** לכל רוחב החצירות, והוא **גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, הרי הוא נחשב למחיצה שמפסיקה בין החצירות [ציור ט], **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - ומערבת כל חצר לעצמה כדין שתי חצירות, ואינן יכולות לערב יחד[טז]. **וְאֵלּוּ** - בני החצר שבצד אחד **מַאֲכִילִין מְכָאן** - מניחים לבהמותיהם לאכול מהמתבן מצד זה, **וְאֵלּוּ** - ובני

הבולט לרשות הרבים [ציור ד], ולא ניתן להניח נסר מגוזטרא לגוזטרא, אלא באלכסון [וראה עוד בדבריו מדוע לא פירש רש"י כפירוש רבינו יהונתן]. ותמהו התוספות (לעיל עח: ד"ה ופשו וכן), איזה טעם יש במה שאין הגוזטראות עומדות זו כנגד זו, שמשום כך נאמר שנסר אינו מועיל לצרפם לערב יחד [ומשום כך פירשו שדין שתי חצירות אינו בענין זה של נתינת נסר]. ורבינו יהונתן ביאר על פי דרכו, שכיון שאין הגשר ישר, אלא הוא עומד באלכסון, אדם מתירא לעבור בו. והרשב"א (לעיל עח: ד"ה וכן) כתב בשם תוספות, שכיון שהוא נותן את הנסר בזוית של הגוזטרא, אינו יכול להחשיב כפתח, משום שאין דרך בני אדם לעשות פתח בקרן זוית, וכמו שאמרו לעיל (ו.) שמטעם זה פירצה בקרן זוית אינה נחשבת כפתח. והתוספות (שם) פירשו, שהמשנה מדברת בגוזטראות הסמוכות זו לזו, כשלא הניח ביניהם נסר, שאם אינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים, יכולים הם לערב יחד. ואמר רבא, שאם אין הגוזטראות עומדות זו כנגד זו, אף אם אינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים, אינן יכולות לערב יחד. וביאר בתוספות רבינו פרץ (לעיל עח: ד"ה וכן), שכשאינן עומדות זו כנגד זו, אין רגילים לפסוע מזו לזו, אף כשאינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים.

יא. **או** כרש"י בסוגייתנו ששתי הגוזטראות עומדות לאורך רשות הרבים [ציור ה], או כרבינו יהונתן שעומדות הגוזטראות משני צידי רשות הרבים [ציור ו].

יב. **הרש"ש** (ד"ה נמי) כתב שיש לגרוס 'יחד למעלה מזו נמי לא', ואחר כך ממשיכה הגמרא 'לא אמרן אלא וכו'. וברי"ף וברא"ש (פי' ה) נראה שגרסו בגמרא 'זו כנגד זו אין, אבל זו שלא כנגד זו, או זו למעלה מזו לא, ולא אמרן אלא שיש וכו'.

יג. **שגשר** שראשו אחד גבוה יותר, אדם מתירא לעבור בו, ומשום כך אינו יכול להחשיב כפתח. רבינו יהונתן (ד"ה אפי' זו) ולפירוש התוספות (לעיל עח: ד"ה וכן), כיון שגוזטרא אחת גבוהה יותר, ואין נסר ביניהם אין רגילים לפסוע מזו לזו.

יד. **בין** לענין שתי גוזטראות זו שלא כנגד זו [ציור ז - כפי' רבינו יהונתן], ובין לענין שתי גוזטראות זו למעלה מזו [ציור ח - כפי' רבינו יהונתן].

טו. **פירש** רבינו יהונתן (ד"ה אפי' לית להו), שכיון שאינן רחוקות זו מזו שלשה, אף שעומד הנסר באלכסון או שהוא עומד במדרון, שראשו אחד גבוה יותר, אין בני אדם יראים לעבור בו, ושוב שוה הדין בזה לגוזטראות שעומדות זו כנגד זו, שכשיש ביניהם נסר רחב ארבעה יכולים הם לערב יחד, ואין חסרון במה שאין עומדות זו כנגד זו, שאפשר לראותן כגוזטרא אחת עקומה. ולפירוש התוספות (ד"ה אפי' לית להו) ביאר הריטב"א (ד"ה מחצלת) שכיון שאין ביניהם שלשה טפחים, אומרים שם לבוד, והרי זה כאילו מחוברות שתי הגוזטראות יחד. וברבי הרשב"א בעבודת הקודש (פיא נתיבות פתח ד סי' ה) מבואר, שכשאין ביניהם שלשה טפחים, אף אם אין נסר שעובר מזו לזו, יכולים הם לערב יחד, שהרי הן כגוזטרא אחת עקומה [ולכאורה הטעם בזה הוא משום לבוד, וכמו שכתב הריטב"א בדעת התוספות].

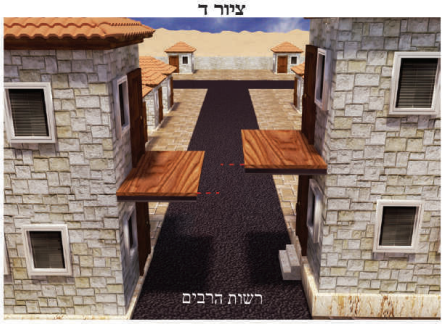
טז. **מבואר** בריטב"א (לעיל עח: ד"ה מתבן) שהחידוש המשנה הוא, שאף שהתבן ראוי למאכל בהמה, כמבואר בהמשך המשנה, נחשב המתבן כמחיצה, וכמבואר בגמרא לעיל (עח:) שאף דבר שעומד להינטל, כל זמן שלא ניטל, הרי הוא נחשב למחיצה.

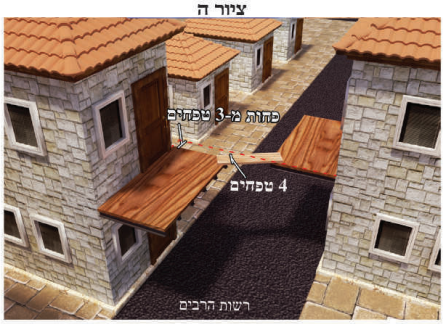
ציור ד

ציור ה

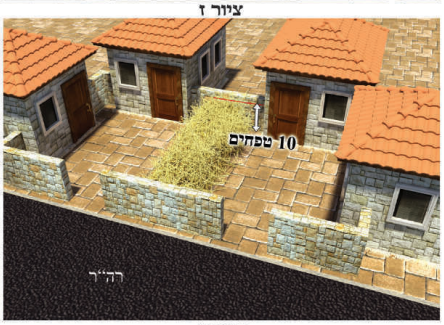
ציור ו

ציור ז

ציור ח

ציור ט

החצר שבצד השני, **מַאֲכִילִין מִמֶּנּוּ** - מניחים להמהותיהם לאכול מהמתבן בצד החצר שלהם[יז]. ואם **נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים**, בכל רוחב החצר, או באורך של יותר מעשר אמות, **מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - מערבין שתי החצירות יחד כחצר אחת, ואינם יכולים להיחלק ולערב כל חצר לעצמה[יח].

★

גמרא הגמרא מבארת שאסור ליטול בידים מהמתבן בכדי ליתן לבהמה: **אָמַר רַב הוּנָא**, מה שנינו במשנה שמותר לבני החצירות להאכיל לבהמות מהמתבן, היינו באופן שמניחים לבהמה ליטול ולאכול, **וּכְלֵבָד שֶׁיָּא** יטול בידו מהמתבן **וְיִתֵּן לְתוֹךְ קוּפְתּוֹ וְיַאֲכִיל** לבהמות, שיש לחוש שמא יטול הרבה מהמתבן, וימעטנו מעשרה טפחים, ולא יתן אל לבו וימשיך לטלטל בחצרות[יט].

לדברי רב הונא מבואר במשנה שיש איסור דרבנן ליטול בידים מן המתבן, אך מותר למשוך את הבהמות באספר ולהוליכם למתבן, ולא חששו שמא כשיעמיד את הבהמה לאכול, יטול בידו מהמתבן ויתן לה, ועל כך מקשה הגמרא: וְהָאָמַר - וכי מותר להוליך את הבהמה ולהעמידה על המתבן, **וְהָאָמַר** - והרי אמר **רַב הוּנָא אָמַר** [-בשם] **רַבִּי חֲנִינָא**, מוליך **וּמַעֲמִיד אָדָם אֶת בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים** שמחוברים לקרקע **בְּשַׁבָּת**, כדי שתאכל מהעשבים, ולא חששו שיבוא לחלוש עשבים בידו להאכיל לבהמתו, שדברים האסורים בשבת מדאורייתא, חמורים אצל בני אדם, ולא יבואו לעבור עליהם, **וְאֵין מַעֲמִיד אָדָם אֶת בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי** דברים שהם **מוּקְצֶה בְּשַׁבָּת**[כ] כדי שתאכל מהם, שכיון שאיסור מוקצה אינו חמור אצל בני אדם, יש לחשוש שיטול בידו מהמוקצה כדי ליתן לבהמתו. הרי שכל שהוא איסור מדרבנן, חששו שיבוא ליטול ממנו בידו[כא].

מתרצת הגמרא: באמת אף כאן אסור ליטול את הבהמה ולהעמידה ליד המתבן, ומה שאמרה המשנה אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן, היינו **דְּקָאִים** הגמרא מדוע צריך גם לנעול את ביתו וגם לבטל את רשותו. כו. **כן** נראה פירוש הגמרא מפשטות דברי רש"י (ד"ה כפי ותי"ט טוס). אמנם הריטב"א (ד"ה נממעט) כתב שאולי כוונת רש"י היא, ששני הבתים פתוחים במלואם לבית שבין שתי החצירות [ציור יא], וכשנתמעט התבן מעשרה טפחים, נאסרו שני הבתים, ואמרה הברייתא שהוא נועל את ביתו ומבטל את רשותו ואז מותר לו להשתמש בחצר. והריטב"א עצמו פירש, שבית זה לא היו פתוחים לתוכו בתים, אלא הוא מפסיק בין שתי החצירות, ובית זה לא היו לו מחיצות כלל, ורק התבן שבו נחשב למחיצה שמפסיקה בין החצירות [ציור יב] [שאי אפשר לומר שהיו לבית מחיצות, שאם כן אף אם נתמעט התבן מותר לטלטל בחצירות, כיון שמחיצות הבית מפסיקות בין החצירות]. והביא שיש שפירשו, שהבית היו לו מחיצות, אלא שלא היה מלא כולו תבן, אלא רק באמצעיתו היה תבן, ולכל אחת מהחצירות היה חלק בבית שהיתה משתמשת בו, ואחר שנתמעט התבן מעשרה טפחים, אף שהיה מותר לטלטל בחצירות כיון שמחיצות הבית הפסיקו בין החצירות, אבל בתוך הבית שבין החצירות היה אסור לשתי החצירות לטלטל. כז. **רש"י** (ד"ה נמוכה). והתוספות (ד"ה וכן), פירשו, ש'גוב' הוא מלשון קש וגבבא [ראה בשבת (לג:) 'כירה שהסיקוה בקש ובגבבא'. ופירש רש"י (שם ד"ה נמוכה) שגבבא הוא הנגבב מן השדה, כלומר שהם שאריות התבואה הנאספות מהשדה]. ותמה הרשב"א (ד"ה וכן) על פירוש רש"י, לאיזה טעם נקטה המשנה תבן המונח בבור, והרי אין שום חילוק בדין זה בין אם מונח התבן בבור, לבין אם אינו מונח בבור. והביא שהראב"ד גרס 'ניב' של תבן, והוא מלשון עניבה, כלומר שהיו שם אגודות של תבן. כח. **אבור** לאדם להלך בשבת היום טוב מחדין לעיר יותר מאלפיים אמה לכל צד, ושיעור זה הוא הנקרא תחום שבת. ומבואר בביצה (לג.), שכשם שאסור לאדם ללילך חוץ לאלפיים אמה, כך אסור להוליך את כליו של אדם חוץ לאלפיים אמה [ראה שטלטול מותר ביום טוב, ואף אם האדם המציא את הכלים אינו יוצא חוץ לתחומו, כגון שהניח צרורבי תחומין, אסור להוליך כליו של אדם במקום שאסור לאדם ללכת]. ודברים של הפקר הנמצאים בתוך תחום של עיר, נגררים אחר העיר, ואסור להציאם מחוץ לתחום העיר. רש"י (לעיל מז: ד"ה מחוץ). וביאר הבית יוסף (סי' שפ ד"ה מחוץ), שאף שלעיל (מז:) פסקה הגמרא שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, דהיינו שאין אומרים שאסור להוציאם מחוץ לאלפיים אמה ממקום ששבתו שם, מכל מקום דברים של הפקר הסמוכים לעיר, דעת בני העיר עליהם, ומשום כך הרי הם כחפצי אנשי אותה העיר, ואסור להוציאם מחוץ לתחום העיר.

יז. **ואין** חרשים שמא על ידי אכילת הבהמות יתמעט גובה המתבן מעשרה טפחים, ולא ישמש המתבן כמחיצה, ולא יתנו לבם לכך וימשיכו לטלטל בחצר, אף שיתכן שמעתה יהיו כחצר אחת שלא עירבו זה עם זה, והטעם שאין חרשים לכך, משום שאין החצירות אוסרות זו על זו. אלא אם כן נתמעטה המחיצה מעשרה טפחים, ביותר מעשר אמות מארבה, ואין הבהמה ממעטת כל כך במחיצה באכילה של שבת אחת. רש"י (ד"ה מפסיקין)[יז]. יח. **שכל** מקום שאין המחיצה גבוהה עשרה טפחים, הוא פירצה במחיצה, וחצר שנפרצה במלואה לחצר אחרת, או שנפרצה ביותר מעשר אמות, אינה יכולה לערב לעצמה, אלא צריכה לערב עם החצר שנפרצה לה. ואם יחסר התבן מעשרה טפחים בפחות מעשר אמות, המקום שנחסר התבן יחשב כפתח, ויוכלו גם לערב יחד וגם לערב כל חצר לעצמה. ופירש רש"י (ד"ה מפסיקין), שמה שאמרה המשנה נתמעט התבן, היינו שכשנתמעט התבן ביומות החול, בשבת שאחרי כן צריכות שתי החצירות לערב יחד. שלא ניתן לפרש שנחסרה המחיצה בשבת, ועל אותה שבת אמרו שמערבים אחד ואין מערבים שנים, שכיון שהותרה בתחילת כניסת השבת הותרה לכל השבת. משנה ברורה (סי' שנב ס"ק קלב) בשם האחרונים. יט. **רש"י** (ד"ה בלבד). וראה בעיוני הפשט, מדוע באכילת הבהמה לא חששו לזה, וכן שרש"י ביאר באופן נוסף, ופירושים נוספים מהראשונים. כ. **כגון**, תבן שעומד ללבון בו לבנים, שהוא מוקצה. רבינו יהונתן (ד"ה מוכן). כא. **רש"י** (ד"ה דקאים). ומשמע מדבריו שאף באופן שהיה מקום לחוש שיטול בידו ויתן לבהמה, דהיינו שהוא עומד סמוך לבהמה, גם כן לא אסרו. אולם רש"י במסכת שבת (קכ. ד"ה אבל) פירש, שהטעם שלא גזרו באופן זה, הוא משום שהוא אינו עומד לידה כשהיא אוכלת, ואין לחוש שיטול בידו ליתן לה, ומבואר בדבריו, שאם הוא עומד לידה כשהיא אוכלת, אף אם לא הוליכה בידו להעמידה על המתבן, אסור להניחה לאכול. כב. **כתב** המאירי (ד"ה פיש שבין), שאין הכוונה שמלא את כל הבית כולו תבן, אלא שמילא את הבית באמצעיתו בתבן, כדי שישמש התבן למחיצה. כג. **שאם** לא היה הבית מלא תבן, היו יכולות שתי החצירות לערב יחד, כיון שיכולות הן להכינס זו לזו דרך הבית שמחבר ביניהם, ורק מחמת התבן שמפסיק ביניהן, אינן יכולות לערב יחד. כד. **לְחַלֵּן** (ע"ג) תבאר הגמרא, שמה שאמרה הברייתא שניהם אסורים, היינו רק כשנתמעט התבן קודם השבת, אבל אם נתמעט בשבת, מותר, ששבת הואיל והותרה הותרה. כה. **ביבוי** רשות, היינו שהוא מסלק עצמו מהרשות שיש לו בחצר שהיא משותפת לו ולדיירים אחרים, וכן בבית שבין שתי חצירות, הוא מסתלק מהרשות שיש לו באותו בית. ולהלן (ע"ג) תבאר

ציור י

ציור יא

ציור יב